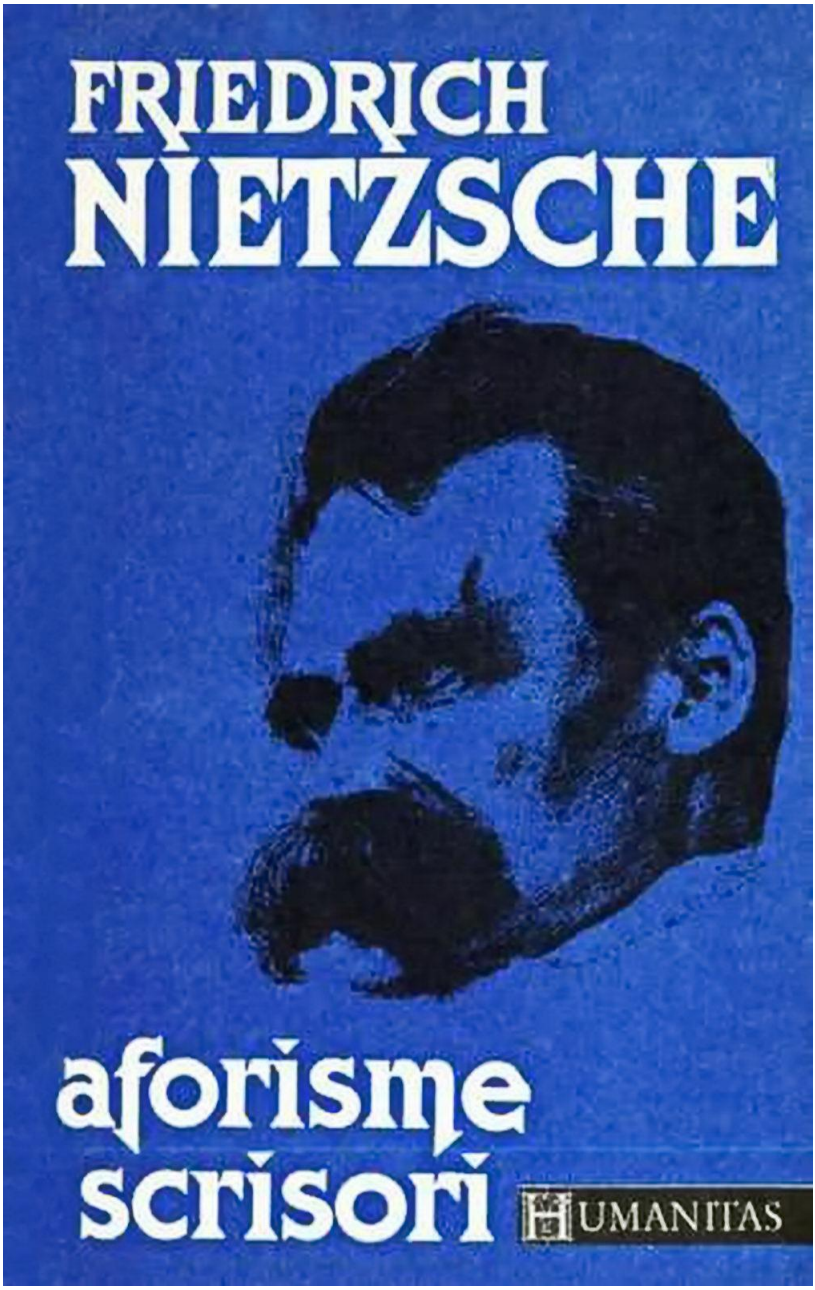

FRIEDRICH NIETZSCHE, filosof, filolog, scriitor, una din personalităţile ilustre ale gândirii moderne din secolul al

XIX-lea, născut la 15 octombrie 1844 la Rocken/Lutzen în Germania, într-o familie de pastori protestanţi. După studiile liceale la colegiul din Prorta urmează cursurile Universităţilor din Bonn şi Leipzig, mai întâi la Facultatea de Teologie, apoi la cea de Filologie Clasică, în specialitatea limbă şi literatură greacă veche, avându-l ca profesor pe cunoscutul Ritschl. Distingându-se, încă din timpul studiilor, ca un strălucit cercetător, Nietzsche este propus de Ritschl pentru catedra de filologic clasică la Universitatea din Basel, post de profesor, pe care-l ocupă în 1869, la vârsta de 25 de ani. Din aceşti ani datează şi prietenia lui Nietzsche – el însuşi muzician şi compozitor – cu Richard Wagner, a cărui personalitate, muzică şi gândire estetică au avut asupra gândirii nietzscheene o importantă influenţă. Decisiva fost însă pentru această gândire contactul cu filosofia lui Schopenhauer. În 1872 apare *Naşterea tragediei din spiritul muzicii*, studiu cu un deosebit ecou, iar între 1873 – 1876 *Consideraţii în afara timpului* – o culegere de studii şi reflecţii filosofice. Începând din 1876, starea sănătăţii lui Nietzsche se înrăutăţeşte mereu, astfel că în 1879 renunţă la postul de profesor, stabilindu-se alternativ în Elveţia, la Sils-Maria în Engadin, în Italia şi în sudul Franţei şi consacrându-se numai scrisului. Din 1878 datează *Omenesc, prea omenesc*, în 1881 *apare Aurora*. *Gânduri despre morală ca prejudecată*, în 1882 *Gaya scienza* (*Ştiinţa voioasă*), în 1883 – 1884 *Aşa grăit-a Zarathustra*, în 1886 *Dincolo de bine şi de rău*, în 1887 *Genealogia moralei*, precum şi noi ediţii ale lucrărilor anterioare. În 1889 apare *Amurgul zeilor*. În acelaşi an, Nietzsche, grav bolnav psihic, este internat în diferite clinici. După câteva intervale de remisiune, în care se mai ocupă de reeditări, traduceri din operele sale şi îşi continuă corespondenţa, moare în 1900 la Weimar.

FRIEDRICH NIETZSCHE
Aforisme. Scrisori

Selecţie, traducere din limba germană şi prefaţă de AMELIA PAVEL

HUMANITAS
BUCUREŞTI, 1992

Coperta
IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

PREFAŢA
Friedrich Nietzsche *Werke în drei Bänden* – dritter Band Carl Hanser Verlag München, 1966
Humanitas, 1992

ISBN 973 – 28 – 0292 – 8

Motto: „Orice efort al nostru este o călătorie în necunoscut, hrănită de speranţa intermitentă de a găsi într-o bună zi un capăt unde să te poţi odihni”.
NIETZSCHE

Scrisorile lui Friedrich Nietzsche au fost publicate pentru prima oară în 1902 – 1909. Ecoul lor în public a rămas, la acea vreme, restrâns, considerate fiind ca o anexă cu specific documentar, cu minimă influenţă asupra interpretării tezelor de bază ale gândirii nietzscheene. Nici

alte ediţii, din perioada interbelică, cea a lui Beck (1934 – 1940), sau diferite studii parţiale nu par să fi acordat scrisorilor o atenţie care, dacă ar fi funcţionat, nu ar fi putut să ducă decât la răsturnarea câtorva poncife rezumative şi în aparenţă foarte solide, legate de gândirea lui Nietzsche şi aria ei de acţiune: ponciful Nietzsche „cel cu teoria supraomului", Nietzsche „teutonul reprezentant al fanatismului naţionalist german", Nietzsche antisemitul, Nietzsche nimicitorul, geniul hirsut lipsit de simţul nuanţelor.

Abia în anii din preajma celui de-al doilea război mondial, atât exegezele lui L. Klages, Karl Jaspers, Martin Heidegger, cât şi ale noii şcoli filosofice franceze reprezentate mai întâi prin Georges Bataille, apoi prin Pierre Klossowski, Maurice Blanchot, Michel Foucault, Gilles Deleuze, Jacques Derrida au atras atenţia asupra unor componente ale gândirii lui Nietzsche văzută şi prin prisma scrisorilor şi a aforismelor postume.

Din ediţia scrisorilor publicată de Karl Schlechta, în vol. III al operelor lui Nietzsche tipărite la München în 1966, ediţia de faţă cuprinde o selecţie largă, urmărind în primul rând etapele decisive ale destinului lui Nietzsche, privite din unghiul de vedere al interesului, receptivităţii, sensibilizării actuale pentru o arie sau alta a problematicii filosofului. O atenţie deosebită este acordată scrisorilor care includ date, împrejurări şi simptome capabile să explice şi să justifice spectaculoasele metamorfoze ale opiniilor şi comportamentului lui Nietzsche, mereu atinse de recurenţe. Se ştie că o parte din scrisorile lui Nietzsche au fost puse sub semnul îndoielii din punctul de vedere al autenticităţii lor, întrucât sora filosofului, Elizabeth Nietzsche Förster, a procedat la felurite retuşări, eliminări şi intercalări în textele

unor scrisori. Ediţia lui Schlechta, după care a fost efectuată prezenta traducere, a eliminat toate scrisorile îndoielnice, indicând, în paranteze drepte, câte o localitate de expediere care, deşi certă, nu figurează, ca atare, în manuscrise. O problemă asemănătoare, mai curând de ordin tehnic de astă dată, o prezintă selecţia aforismelor postume. Enorme prin cantitate, aceste note şi notiţe au dat loc la numeroase controverse privind importanţa şi semnificaţia lor. Apărute prima oară în 1901, reduse la 483 aforisme sub titlul *Voinţa de putere*. *Studii şi fragmente* – culegere reluată apoi cu adăugiri –, aceste aforisme au fost, ca şi scrisorile, considerate la acea vreme ca o demonstraţie de erudiţie şi un apendice documentar. Ideea încă dominantă la începutul secolului al XX-lea, că în ierarhia personalităţilor filosofice un loc de rang înalt nu-l putea obţine decât un autor de gândire sistematică, în cadrul căreia formularea aforistică avea doar un rol secundar, a diminuat pentru multă vreme aprecierea unui substanţial şi cuceritor capitol al literaturii nietzscheene.

De mai bine de câteva decenii aprecierea aforismelor a mers crescând până la punctul de a se considera că ele întrec, prin acuitatea şi precizia formulărilor, prin spontaneitatea şi concentrarea emoţională, chiar şi celebre pagini din opera elaborată.

Semnificative pentru o seamă de preocupări şi atitudini, filiere, conexiuni sau opţiuni sunt unele date biografice care vor fi amintite în cele ce urmează.

Nietzsche Friedrich Wilhelm este descendentul unei familii de pastori protestanţi; tatăl, ambii bunici şi străbunici au exercitat această profesiune care, în mediul german, începând din secolul al XVI-lea, a constituit cea mai rodnică pepinieră de scriitori, filosofi, savanţi. Respectul cărţii,

disciplina, un simţ al permanenţei valorilor, interesul pentru cultura umanistă, o rigoare a moravurilor aliată totuşi cu gustul confortului material s-au impregnai adânc în obişnuinţele şi predilecţiile cotidiene ale lui Nietzsche şi au rămas aproape neschimbate în tot cursul vieţii. Ataşamentul lui familial şi tandreţea respectuoasă pe care le cultivă contrastează cu individualismul exacerbat al filosofului, cu narcisismul lui ostentativ afişat, dar mereu contrazis de un adevărat lirism în felul de a-şi exprima bucuria ori de câte ori se profilau sărbători de familie, întoarceri acasă sau vizite ale mamei şi surorii lui atunci când părăsise, pentru studii şi profesorat, casa părintească.

Aniversările, Crăciunul rămân pentru Nietzsche mereu momente predilecte, de bucurie copilărească, în culoarea unui idilism de Biedermeier german. Caracterul acesta afectuos, cu o pronunţată notă sentimentală, se va manifesta şi în prieteniile lui Nietzsche, unele fidele până la sfârşitul vieţii, cum a fost cazul, în primul rând, cu Erwin Rohde, Peter Gast, dar şi cu care von Gersdorff, Wilhelm Pinder, Gustav Krug ș.a.

În 1850 familia lui Nietzsche se mută la Naumburg; acolo Friedrich urmează şcoala elementară şi cursul gimnazial inferior; atunci se leagă şi strânsa prietenie de o viaţă cu Wilhelm Pinder şi Gustav Krug, ambii copii din familii de notabilităţi locale, multă vreme principalii lui parteneri de corespondenţă. În această perioadă începe şi educaţia muzicală a lui Nietzsche şi apar primele notaţii literare. În 1858 Nietzsche a obţinut un loc în foarte apreciatul gimnaziu din Prorta, unde un sistem educaţional de excepţie, în egală măsură marcat de o disciplină severă şi de un larg orizont cultural, l-a plasat de la început pe tânărul Nietzsche pe traseul unei experienţe globale a valorilor

culturii literare clasice. Scrisorile acestei perioade, multe din ele adresate mamei şi surorii sale, evocă o activitate intensă, atât şcolară, la un nivel impresionant de varietate a preocupărilor – pentru literatura şi dramaturgia marilor opere ale clasicismului, Renaşterii şi romantismului european, cât şi extraşcolară. Nietzsche, împreună cu amicii săi, pornea în călătorii prin pitoreştile regiuni germane, compunea oratorii, descoperea, prin intermediul riguroaselor exerciţii filologice, fascinaţiile universului elen, îşi pregătea cu zel lucrarea de bacalaureat despre Theognis din Megara, lua cunoştinţă, prin Gustav Krug, de muzica lui Wagner, rămânea însă surprinzător de indiferent la frumuseţile artei plastice. Începea să-l atragă mitologia nordică: dorea să exprime în muzică poezia legendelor ei.

Şederea un timp la Universitatea din Bonn la facultăţile de filosofic şi teologie, conform dorinţelor mamei lui, are ca rezultat decizia de a renunţa la studiul teologiei, ceea ce va duce la răcirea relaţiei – atât de tandre până atunci – cu mama lui. Împrejurarea aceasta va fi fost la originea contradictoriilor atitudini de mai târziu ale lui Nietzsche faţă de religie şi creştinism în special. Într-adevăr, binecunoscuta opoziţie a filosofului faţă de creştinism, considerat ca o religie a slăbiciunii, e mereu contrazisă de adâncimea sentimentelor cu care Nietzsche receptează muzica religioasă şi o şi compune, precum şi de modul lui de a trăi experienţa naturii. Un rol în refuzul, chiar teoretic, al teologiei creştine l-a avut însă cu siguranţă şi ecoul de mare noutate în epocă al evoluţionismului darwinist. Interesul lui Nietzsche pentru ştiinţa pozitivă, manifestat încă din anii de liceu este susţinut şi de riguroasa disciplină a cercetării filologice, care îi va marca întreaga viaţă intelectuală. Din substratul vital, esenţial, al gândirii lui face parte integrantă

această disciplină permanent încorporată. Scrisorile perioadei de studii cuprind regrete privind faptul că nu a reuşit să consacre mai mult timp ştiinţei, a cărei importanţă o subliniază repetat cu intenţia, mărturisită odată lui Erwin Rohde, de a se apuca amândoi de studiul chimiei.

În 1865 Nietzsche intră la Universitatea din Leipzig, la Facultatea de Filosofie. Acolo va fi decisivă apropierea lui de profesorul de literatură antică, Ritschl, prin care Nietzsche va dobândi o nouă experienţă a Antichităţii elene, va ajunge la esenţa acelei viziuni despre lume care se va concentra pentru tânărul filosof în figura omului antic devenit model şi călăuză în drumul spre sine. După viziunea senină a lui Goethe şi cea dramatică a lui Hölderlin, Nietzsche aducea cu *Naşterea tragediei din spiritul muzicii* (1872) şi cu numeroase alte exegeze referitoare la mari poeţi şi savanţi ai Eladei, acel suflu viu care putea provoca stări de extaz, dar, în intervale de linişte, favoriza contemplarea rece a unui edificiu de gândire construit cu severităţile unui arhitect.

Anii de la Leipzig îi vor aduce lui Nietzsche descoperirea, în 1865, a gândirii lui Schopenhauer. După şocul iniţial, al contactului cu *Lumea ca voinţă şi reprezentare*, şoc în care era gata să sucombe fascinaţiei pesimiste şi pasive exercitate de concepţia lui Schopenhauer despre voinţă, Nietzsche îşi descoperă – tocmai sub această influenţă şi pornind de la realitatea voinţei – vocaţia filosofică şi identitatea celor mai profunde aspiraţii ale sale. Pentru el voinţa înseamnă în primul rând voinţă de putere: o forţă irepresibil activă şi ca atare eliberată de pesimism.

Întâlnirea personală cu Richard Wagner a fost precedată de o intensificare a activităţii şi creaţiilor muzicale ale lui Nietzsche. Asupra acestora scrisorile furnizează din abundenţă date din care rezultă că filosoful

era adânc convins de importanţa activităţilor lui muzicale, deşi nu o dată, din modestie reală sau din deprinderile unei politeţi alese simulând modestia, exprima elegante rezerve faţă de sine însuşi. Despărţirea oarecum conflictuală de Wagner spre sfârşitul vieţii lui Nietzsche nu are decât un caracter anecdotic şi nu modifică structura gândirii filosofului care a încorporat experienţa wagneriană. În plan filosofic, lecturile moderne se înmulţesc şi ele: Hegel, Emerson şi o *Istorie a materialismului* de F. Albert Lange (în al cărui pozitivism realist regăsea unele asemănări cu propriile-i intuiţii, mai mult decât preocupări) se interferau la acea dată cu asiduele lecturi din scriitori şi filosofi antici, cu muzică şi pregătirea pe plan filosofic.

În 1865 încep confruntările mai serioase ale lui Nietzsche cu boala. Crize grave de reumatism, însoţite şi de chinuitoarele dureri de cap al căror debut data încă din anii de şcoală, alternează, ca şi până acum, cu stări de sănătate debordantă. Nu poate fi decât simptomatică ideea sa de a scrie, în 1868, o istorie a conceptului de organism de la Kant încoace. Reflecţiile lui Nietzsche despre boală şi plurisemantica ei sunt concentrate mai ales în aforismele postume. În scrisori, Nietzsche se limitează la relatarea şi descrierea stărilor de boală, arareori lăsând să se bănuiască amploarea preocupărilor lui teoretice pornite de la acest tip de experienţă. În aforisme însă revine cu obstinaţie la observaţii asupra bolii. În schimb, adoptă ideea cultului sănătăţii ca o componentă a conceptului de forţă activă şi a celui al voinţei de putere. De la acest punct, din interpretarea nenuanţată a unor comentarii din perioada nazistă, au rezultat caracterizări şi încadrări eronate ale gândirii lui Nietzsche. Pentru el vom de la a fi sănătos, jocul de-a sănătatea erau adesea mijloace de vindecare. Ideea lui

KJossowski privind latura parodistică şi histrionică a demersului gândirii lui Nietzsche se confirmă izbitor în aceste jocuri, grave în consecinţe şi ambigue, cu experienţa bolii.

Univoc rămâne însă rolul acordat „corpului" în contextul acestei problematici în care terminologia, precis constituită, merită ea însăşi un studiu pentru a se identifica şi caracteriza mai bine un anume soi de complicitate, de conspiraţie parcă între autor şi vocabularul lui fundamental, de la etapă la etapă. Este de observat, de altfel, că până şi punctuaţia lui Nietzsche intră în această horă de complicităţi şi dobândeşte, prin perseverenţa procedeelor ei, un permanent caracter aluziv la starea de spirit a autorului cu variaţiile ei.

Cel mai răspândit şi accesibil ecou al meditaţiilor lui Nietzsche asupra conceptului de corp, asupra energetismului uman, asupra experienţelor maladiilor, se va face însă auzit în literatura, arta şi terapeutica secolului al XX-lea. O generaţie întreagă a învăţat gustul de a trăi cu aviditate delectările trupului şi bucuriile spiritului bine fundamentate în energia psihosomatică a fiinţei active din *Les nourritures terrestres* ale lui André Gide, replică temperată a incendiarului *Aşa grăit-a Zarathustra*. Valery Larbaud, Blaise Cendrars şi alţii încă – un întreg repertoriu al vitalismului francez şlefuit monden şi ţinut în frâul bunelor maniere – s-au aflat cu certitudine pe traiectoria dionisiacului nietzscheean. Câteva din *Jurnale* şi alte scrieri-mărturii ale unor artişti şi scriitori de la începutul secolului al XX-lea atestă prezenţa unor asemenea ecouri nietzscheene. Să amintim doar de E.L. Kirchner şi Max Beckmann care ilustrează modul nietzscheean de a „corporaliza" cultura şi de a face din aceasta o dimensiune a

vieţii inconştientului.

Nici din *Jurnalul*, mai luminos, al lui Paul Klce nu lipsesc semnalele dramatice în problema comportamentului dionisiac al eului.

La începutul anului 1869 profesorul Ritschl ¡1 propune pe Nietzsche Universităţii din Basel ca titular al catedrei de limbă şi literatură greacă, unde este numit profesor extraordinar de filosofic clasică. În acelaşi timp este profesor de greaca la ultima clasă a liceului din acel oraş, activitate suplimentară obligatorie prin tradiţie. La Basel, în atmosfera sa inconfundabilă – case deschise, discuţii prieteneşti prelungite până târziu în noapte, cu o cultură a decorului interior şi a gastronomiei rafinate, festivităţi, spectacole, excursii şi călătorii – Nietzsche va îmbina fericit activitatea didactică foarte intensă cu noile relaţii de prestigiu. Entuziasmat, va opta pentru cetăţenia elveţiană.

Lecţia inaugurală, la 28 mai 1869, *Homer şi filologia clasică* are un răsunet deosebit în cercurile universitare şi artistice din oraş şi îi deschide lui Nietzsche calea spre prietenia cu mai vârstnicul om celebru al Baselului, istoricul şi istoricul de artă Jacob Burckhardt, unul din marile spirite ale culturii europene din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Prietenia exemplară dintre cei doi savanţi, la 6 diferenţă de vârsta de aproape o generaţie, afecţiunea şi veneraţia lui Nietzsche faţă de Burckhardt vor dura o viaţă, chiar dacă acesta va avea, de la un moment dat, unele rezerve faţă de tânărul său prieten. În preajma lui Burckhardt tânărul profesor va găsi o confirmare a justeţei propriilor sale căi şi aspiraţii; va uni disciplina cu fantezia, acribia cercetării cu distanţele unui orizont larg. Tot datorită lui Burckhardt, dar şi interesului generalizat la Basel pentru istoria şi cultura franceză, va dobândi şi păstra Nietzsche

gustul, mereu mai accentuat, pentru scriitorii şi filosofii francezi, până la punctul în care admiraţia faţă de ei va începe să se împletească treptat cu felurite critici şi obiecţii aduse culturii germane. Sub influenţa lui Burckhardt va germina în spiritul lui Nietzsche opţiunea estetică pentru „stilul nobil" – „der grosse Styl" în sensul de stil al desăvârşirii clasice, al măsurii. Anii şederii la Basel sunt ani de tensiune intelectuală maximă, în care până şi momentele de destindere înseamnă tot căi de acumulare şi integrare activă de valori. Opţiunea pentru cadrul natural al experienţelor lui interioare, al filosofiei şi ariei lui de acţiune a spiritului este decisivă: vor fi munţii Elveţiei. Ceea ce-l atrage acolo nu este atât farmecul estetic, cât descoperirea unei corespondenţe între caracterele acestei naturi invincibile şi sublime şi propria lui apetenţă şi nostalgie a puterii, ca şi a factorilor care o pot stimula şi susţine.

O nouă prietenie, cu tânărul teolog Franz Overbeck, adaugă noi dimensiuni unor preocupări cu înfăţişări paradoxale şi controversa bile – de negare a creştinismului, în special a formelor lui protestante. Dorinţa lui de a se consacra filosofiei şi a scăpa de filologie ia aspectul unor frământări aproape dramatice, însoţite şi de înrăutăţirea stării de sănătate, de migrene frecvente.

În aceeaşi perioadă sora lui Nietzsche vine să se instaleze împreună cu el în aceeaşi locuinţă. Atmosfera familială îl calmează o vreme, dar curând stările de nelinişte şi boală reîncep. Sănătatea tot mai precară şi starea de agitaţie îl duc la rupturi cu unii dintre cei mai buni prieteni; fideli îi vor rămâne Erwin Rohde, Jacob Burckhardt şi Malwida von Meysenbug. Tot în această perioadă descoperă literatura rusă, mai întâi pe Lermontov, Gogol, mai târziu pe Dostoievski a cărui lectură o va resimţi ca pe o revelaţie.

Concomitent se apropie tot mai mult de literatura franceză, de Mérimée, Saint-Beuve, Stendhal, Taine pe care-l apreciază cu o surprinzătoare devoţiune.

După anii stabili de la Basci şi până la instalarea la Sils-Maria, Nietzsche rătăceşte neliniştit în căutarea unui loc prielnic pentru ameliorarea sănătăţii sale. Curând, în 1882 va interveni şi cunoştinţa la Roma cu Lou Andreas Salomé, care, după o legătură tensionată, îi va refuza cererea în căsătorie. În această stare de spirit Nietzsche încheie în *1885 Aşa grăit-a Zarathustra*, iar în 1886 publică *Dincolo de bine şi de rău*, urmată în 1887 de varianta definitivă a *Ştiinţei voioase* şi de *Genealogia moralei*.

Nietzsche s-a vrut în primul rând filosof în sens gnoseologic; ambiţia lui, exprimată încă din tinereţe, era ca, de pe poziţii opuse metafizicii tradiţionale în gândirea occidentală de câteva secole încoace, să clarifice problema cunoaşterii şi prin alte mijloace decât cele raţionale, într-un univers regizat de aparenţe. Scrierile lui însă – şi nu numai cele citate mai sus – vorbesc despre un filosof în sensul etic, despre un moralist de prim ordin, în înţelesul pe care clasicismul francez îl dădea termenului, mânuitor expert al interiorităţii umane, un cunoscător al tuturor situaţiilor morale posibile. Toate scrierile care urmează în perioadele de intermitenţă şi remisiune a bolii – *Cazul Wagner*, *Ditirambi către Dionysos*, *Amurgul zeilor sau cum se filosofează cu ciocanul*, *Ecce Homo* – sunt creaţii încărcate de autobiografie proiectată în universal, meditaţii şi viziuni ale unui pedagog de mare clasă, pasionat să-i înveţe pe alţii, psiholog necruţător, istoric şi filosofai culturii, la care fiecare generaţie de interpreţi a putut găsi ceea ce i se potrivea mai bine, ceea ce o ajută să se regăsească. Heidegger şi Jaspers s-au oprit în primul rând la problema „existentului”, corelată

cu problema valorii. Interpreţii mai noi, din şcoala franceză, se opresc asupra altor concepte, pornind de la ideea că aspectele problematicii lui Nietzsche nu pot fi discutate în termenii filosofici sistematice, ci numai ai filosofiei eseistice sau aforistice.

Ultimii ani de viaţă activă până în 1889, când va fi internat în clinici psihiatrice, mai întâi la Basci, apoi la Jena, iar la urmă la Weimar, într-o vilă dăruită de o prietenă din Elveţia, au fost ani de peregrinări, între Sils-Maria şi Torino, ani de repetate certuri şi reconcilieri cu prieteni şi membri ai familiei, ani de disperate încercări de a scoate ediţii noi ale lucrărilor publicate, de a obţine traduceri ale unora din operele sale, de a mai stabili noi legături prieteneşti. Scrisorile acestei ultime perioade sunt tot mai scurte, uneori ciudate şi confuze. În 1900, la 25 august, Nietzsche se sfârşeşte la Weimar, unde sora lui îi pusese la adăpost cea mai mare parte a arhivei.

Pentru accesul la unele surse documentare şi sprijinul bibliografic acordat aduc mulţumiri Bibliotecii Universităţii şi Seminarului de arheologie din Basel, în mod special Profesorului Rolf Stucki, doamnei Christiane Eulink de la Biblioteca Centrului cultural german din Paris, precum şi doamnei Maryse Ocri von Auw din Basel.

AMELIA PAVEL

Aforisme postume (*Anii W*)

Cel care se întreabă în ce fel categoria om ar putea fi înălţată la cel mai înalt nivel de strălucire şi putere, acela va înţelege de îndată că trebuie să se plaseze în afara moralei: deoarece morala a fost, în esenţă, îndreptată în sens contrariu, spre frânarea sau anihilarea acelei minunate evoluţii care era în curs. În fapt o astfel de evoluţie angajează o cantitate atât de enormă de oameni în slujba ei, încât o

mişcare *inversă* nu poate fi decât prea firească: existenţele mai debile, mai delicate, existenţele mediocre sunt nevoite să se unească *împotriva* acelei aureole de viaţă şi forţă; în acest scop ele trebuie să-şi dobândească o nouă preţuire de sine, care să le permită să condamne şi, pe cât posibil, să distrugă viaţa la acel nivel suprem de plenitudine. O înclinare spre negarea vieţii este deci proprie moralei, în măsura în care vrea să înfrângă acele tipuri de viaţă.

Interiorizarea omului. Ea provine din faptul că instincte puternice cărora, odată cu instaurarea păcii şi organizarea societăţii, li se interzice descărcarea exterioară, caută – interiorizându-se – să devină inofensive aliindu-se cu imaginaţia. Nevoia de duşmănie, cruzime, răzbunare, violenţă „bate în retragere", „face cale întoarsă"; în voinţa de cunoaştere există lăcomie şi pofta de a cuceri; în artist se manifestă acea capacitate dispărută de disimulare şi minciună; instinctele se transformă în demoni cu care începe lupta etc.

Fericirea nu este „o consecinţă a virtuţii" – ci acei mai puternici definesc *ca virtute propria lor stare de fericire*.

Acţiunile rele sunt ale celor puternici şi virtuoşi; cele netrebnice şi josnice ale celor supuşi.

Cel mai puternic dintre oameni, cel capabil de creaţie, ar trebui să fie şi cel mai rău, în măsura în care impune tuturor oamenilor idealul lui în pofida tuturor idealurilor lor şi-i recreează în imaginea sa. Rău înseamnă aici: dur, dureros, constrâns.

Oameni ca Napoleon trebuie să apară mereu, întărind credinţa în măreţia individului; dar el însuşi a fost corupt chiar – lmijloacele pe care a trebuit să le folosească şi *şi-a pierdut no-*/. (i *a*…11 h torului. Dacă ar fi fost în situaţia de a se impune

altfel de oameni, ar fi putut folosi altfel de mijloace; şi n-ar

Îl i-i «În I *nnrsai* ca un Cezar *să devină un netrebnic*.

Un rupt, o n „îi vorbesc pentru fiecare epocă şi pentru fiecare nou tip de om CU O *NOUĂ* elocvenţă. Istoria spune mereu alte *adevăruri noi*.

I 1 „iude animal, omul şi-a cultivat o mulţime de ipel 1 /" datorită acestei sinteze el este stăr „" 1 i". h „i „i... în i... 1, sâni expresia unor *ierarhi*r 11

mitate local în acest variat univers. Îl instim icloi: astfel că omul nu piere din cauza contradicţiilor lor. Aşadar, un instinct dominaţii poate ivea un instinct contrariu slăbit, rafinat, devenit iml „1 „v l „11 *O*" neniru activitatea instinctului principal r

Omul cel mai valoros ar avea şi cele mai variate instincte şi, relativ vorbind, cele mai puternice, la limita suportabilului într-adevăr: acolo unde planta „om" se dovedeşte puternică întâlneşte instincte care acţionează în *opoziţie* reciprocă puternică (d. ex. Shakespeare), dar domesticite.

Acest univers al perspectivei, univers destinat ochiului pipăitului şi auzului este cu totul fals în comparaţie cu unul destinat unui aparat senzorial mult mai rafinat. Inteligibilitatea acestui univers, claritatea, practicabilitatea, frumuseţea lui încep să *înceteze* atunci când *ne rafinăm* simţurile; tot astfel dispare frumuseţea când cugetăm mai adânc la procesele istoriei; ordinea *finalităţii* este o iluzie. În sfârşit, cu cât priveşti ansamblul lucrurilor într-un mod mai superficial şi mai grosolan, cu atât mai *valoros*, mai bine definit, mai frumos, mai semnificativ *apare* universul. Cu cât priveşti mai în adâncime, cu atât mai mult dispare aprecierea noastră – *lipsa de sens se apropie*! *Noi* am creat

universul care are valoare! Recunoscând aceasta, recunoaştem şi că cinstirea adevărului este *urmarea* unei *iluzii* şi că, mai mult decât acest adevăr, se cuvine să preţuim forţa formativă, simplificatoare, creatoare, inventivă.

„Totul este fals! Totul este permis!"

Abia odată cu o anume tocire a privirii, cu dorinţa de simplitate se instalează frumosul, „valoarea"; în fond este vorba aici de *un nu ştiu ce*.

„Simţul adevărului", atunci când este *respinsă* moralitatea poruncii „să nu minţi", trebuie să se legitimeze în faţa altui for – ca mijloc de conservare a omului, ca *voinţă de putere*.

La fel şi dragostea noastră pentru frumos: şi ea este *voinţă formativă*. Cele două simţuri stau alături, simţul realului este mijlocul de a lua în mină puterea, de a structura lucrurile după, placul nostru. Plăcerea de a da formă şi a reforma – o plăcere ancestrală! Putem *înţelege* numai o lume pe care noi singuri am *făcut-o*.

Capitole *alterate* datorită abuzului practicat cu ele de biserică:

1) *asceza*: de-abia dacă mai ai curajul să-i scoţi la lumină utilitatea firească, prezenţa ei indispensabilă în slujba *educării voinţei*. Absurda noastră lume de educatori, în faţa căreia pluteşte „funcţionarul public folositor" ca schemă ordonatoare, crede că poate duce lucrurile la capăt prin „instruire", prin dresajul creierelor; îi lipseşte însăşi noţiunea faptului că este nevoie *în primul rând* de altceva – şi anume de educarea *puterii de a voi*; se dau examene pentru orice, numai pentru chestiunea principală nu: dacă *a voi* este cu putinţă, dacă este îngăduit să promiţi: tânărul îşi încheie educaţia fără a-şi pune măcar o întrebare, fără a manifesta vreo curiozitate pentru această problemă de prim

rang a valorii propriei sale firi;

2) *postul*: în toate sensurile – inclusiv ca mijloc de a menţine o capacitate rafinată de a se bucura de toate lucrurile bune (d. ex. a nu citi, a nu asculta muzică, a nu mai fi amabil un timp; sunt necesare zile de post şi pentru virtute);

3) "*mănăstirea*": izolarea temporară, cu interzicerea severă d. ex. a scrisorilor; un fel de adâncă regăsire şi cunoaştere de sine, care nu vrea să ocolească „ispitele", ci „îndatoririle": un soi de ieşire din hora ambianţei; o retragere din tirania stimulentelor şi grabei care ne condamnă să ne cheltuim forţele doar în reacţii, nemaipermiţându-le *acumularea* care duce la *activitatea spontană* (să ne privim mai îndeaproape savanţii: ei nu mai gândesc decât *reactiv*, adică au nevoie întâi să citească pentru a putea gândi);

4) *sărbătorile*: trebuie să fii foarte grosolan pentru a nu resimţi prezenţa creştinilor şi a valorilor creştine ca o *presiune*, sub imperiul căreia orice dispoziţie festivă propriu-zisă se duce dracului. Sărbătoarea include: mândrie, exuberanţă, veselie exagerată; ironizarea oricărei seriozităţi şi cumsecădenii conformiste; o zeiască acceptare de sine în plenitudinea şi desăvârşirea animalităţii – tot stări la care creştinul nu poate, cinstit vorbind, să consimtă. *Sărbătoarea are*, *prin excelenţă*, *un caracter păgân*;

5) *curajul în faţa propriului fel de a fi*: *travestirea în „moralitate"*.

— Că nu este necesară o *formulă de moralitate* pentru a încuviinţa un afect: în ce măsură cineva îşi poate accepta propriul fel de a fi – cât de mult sau cât de puţin trebuie să recurgă la morală;

6) *moartea*: – realitatea fiziologică nefericită trebuie

convertită într-o necesitate morală. A trăi *astfel* încât, *la timpul potrivit*, *să ai voinţa de a muri*!

Cavalerismul ca poziţie cucerită a puterii: zdrobirea lui treptată (şi transferul parţial spre o formaţiune mai largă burgheză). La La Rochefoucauld există conştiinţa adevăratelor resorturi ale nobleţei sufleteşti – precum şi aprecierea sumbru creştină a acestor resorturi.

Continuarea creştinismului prin *Revoluţia franceză*. Rousseau este cel care ne-a indus în eroare: el descătuşează din nou femeia, care de acum va fi prezentată – *suferind* – tot mai interesant. Apoi sclavii şi Mistress Beecher-Stowe. Apoi săracii şi muncitorii. Apoi vicioşii şi bolnavii – toate aceste aspecte trec pe primul plan (chiar şi când e vorba de genii, de cinci sute de ani încoace nu se mai ştie altceva decât reprezentarea geniului ca marele purtător de suferinţe!). Urmează apoi blestemarea voluptăţii (Baudelaire şi Schopenhauer); convingerea cea mai fermă că voinţa de putere este şi cel mai mare viciu; certitudinea deplină că morala şi *désintéressement* sunt noţiuni identice; că „fericirea generală" este un ţel spre care merită să aspiri (adică împărăţia cerurilor a lui Hristos). Suntem pe drumul cel mai bun: împărăţia cerurilor, a celor săraci cu duhul a început. Trepte intermediare: burghezul (parvenit cu ajutorul banilor) şi muncitorul (cu ajutorul maşinii).

Comparaţia dintre cultura greacă şi cea franceză din vremea lui Ludovic XIV. încredere fermă în sine însuşi. O categorie de oameni neocupaţi care îşi complică existenţa şi practică mult depăşirea de sine. Puterea formei, voinţa de a *se* forma pe sine. „Fericirea" ca ţel mărturisit. Multă forţă şi energie se ascund în *spatele* formei. Bucuria la spectacolul unei *vieţi aparent atât de uşoare*.

Vechii *greci* li se păreau francezilor a fi nişte *copii*.

Înainte de a ne putea gândi la acţiune trebuie efectuat un imens travaliu. Principala şi cea mai bună, mai recomandabilă activitate a noastră *rămâne folosirea înţeleaptă a* situaţiei *date*. *A crea realmente* condiţii aşa cum hazardul le creează presupune oameni *de fier*, care nu s-au născut încă. Înainte de toate a-ţi impune şi *realiza* idealul personal.

Cel care a înţeles natura umană şi *cum s-au produs valorile ei cele mai înalte se îngrozeşte de oameni şi fuge de orice fel de acţiune*: este urmarea evaluărilor moştenite!

Că omul este *rău* din fire, asta mă consolează; garantează existenţa *forţei*!"

Au existat vremuri mai reflexive şi mai disjunctive decât vremea noastră; epoci ca, de pildă, cea în care a trăit Buddha, când, după secole de dispute între secte, poporul însuşi s-a găsit în cele din urmă tot atât de rătăcit în adâncurile prăpăstiilor opiniilor filozofico-pedagogice ca şi, de-a lungul unei perioade, popoarele europene în fineţurile dogmelor religioase. Cel mai puţin ne vom lăsa, desigur, ispitiţi de „literatură" şi de presă în a supraaprecia „spiritul" epocii noastre: milioanele de spiritişti şi o creştinătate cu acele exerciţii de gimnastică de o urâţenie înfiorătoare, care caracterizează toate invenţiile din sfera angelicului, oferă totuşi unghiuri de vedere mai bune.

Pesimismul european se află încă la începuturile sale – o mărturie împotriva lui însuşi – încă n-a ajuns la acea fixitate teribilă, nostalgică a privirii, în care se reflectă Nimicul, aşa cum o cunoştea cândva India; există în acest pesimism încă prea mult conţinut „confecţionat" şi nu „devenit", prea mult pesimism savant şi livresc: consider că o bună parte a acestui conţinut este anume inventat şi elaborat, este „creat", dar nu are *o „cauză originară"*.

Prieteni, am dus-o greu în tinereţea noastră: am suferit de tinereţe ca de o boală grea. Asta din cauza vremurilor în care am fost azvârliţi – timpuri ale unei mari decăderi şi dezmembrări interioare, timpuri care, în ciuda slăbiciunilor, încă lucrează cu toată forţa împotriva spiritului tineretului. Dezmembrarea, deci incertitudinea, sunt proprii acestor vremuri: nimic nu se află înfipt într-un sol sigur şi într-o convingere fermă în sine: se trăieşte de azi pe mâine, căci ziua de poimâine e incertă. Totul este alunecos şi primejdios pe pârtiile noastre, iar gheaţa care încă ne mai susţine s-a subţiat foarte mult: simţim cu toţii adierea caldă, neliniştitoare a vântului de dezgheţ – acolo unde noi încă mai umblăm, curând nimeni n-o va mai *putea* umbla!

Nu vreau să convertesc pe nimeni la filosofie: este nete sar, este poate şi de dorit ca filosoful să fie o plantă *rară*. Nimic nu-mi repugnă mai mult decât elogiul didactic al filosofiei, aşa cum îl practica Seneca sau chiar Cicero. Filosofia are puţin de-a face cu virtutea. Să-mi fie permis a spune că şi omul de ştiinţă are ceva fundamental diferit de filosof.

— Ceea ce-mi doresc este ca în Germania să nu se distrugă cu totul noţiunea autentică de filosof. În Germania există atâtea jumătăţi de existenţe de tot felul, cărora le-ar plăcea să-şi ascundă eşecul sub o denumire atât de distinsă.

De ce filosoful reuşeşte *arareori*. De condiţia lui ţin însuşiri care, de obicei, sunt în stare să distrugă un om:

1) o varietate enormă de însuşiri – filosoful trebuie să fie o abreviere a omului însuşi, a tuturor apetenţelor sale nobile şi josnice: primejdia contrastelor şi a dezgustului în sine;

2) filosoful trebuie să aibă o curiozitate multidirecţională: pericolul împrăştierii;

3) trebuie să fie în sensul cel mai înalt drept şi echitabil, dar şi adânc în dragoste, ură (şi injustiţie);

4) nu trebuie să rămână doar spectator, ci să fie şi legiuitor: judecător şi judecat (în măsura în care reprezintă o abreviere a universului);

5) trebuie să fie o natură extrem de multiplă şi totuşi hotărâtă şi aspră. Flexibilă însă.

Legiuitori ai viitorului.

— După ce am încercat vreme îndelungată şi în zadar să leg de termenul „filosof un anume concept – deoarece descopeream numeroase trăsături caracteristice contradictorii – am recunoscut, în sfârşit, că există două tipuri diferite de filosofi:

1) unii care vor să stabilească o amplă stare de fapt a sistemelor de valori (logice sau morale);

2) alţii care se vor *legiuitori* ai unor astfel de sisteme de valori.

Primii încearcă să ia în stăpânire universul prezent sau pe cel trecut, sintetizând şi abreviind prin simboluri multitudinea evenimentelor: pentru aceşti filosofi este important să facă evenimentele de până acum accesibile, transparente, aprofundate, inteligibile – ei sunt în slujba datoriei omului de a utiliza toate bunurile trecutului spre folosul viitorului.

A doua categorie de filosofi sunt cei care *poruncesc*; ei spun: „aşa se cuvine să fie!” Ei definesc mai întâi „încotro” şi „în ce scop” merg lucrurile; precizează folosul şi în ce constă el pentru om; ei dispun de munca pregătitoare a oamenilor de ştiinţă şi orice fel de cunoaştere le slujeşte doar ca instrument în vederea creaţiei. Acest al doilea tip de filosofi reuşeşte arareori; într-adevăr, situaţia lor şi primejdiile ei sunt foarte mari. De câte ori nu şi-au acoperit intenţionat

ochii numai pentru a nu vedea fâşia îngustă care îi desparte de prăpastie şi prăbuşire: de pildă, Platon, atunci când se autoconvingea că „binele", aşa cum îl dorea *el însuşi*, ar fi nu binele lui Platon, ci „binele în sine", comoara eternă pe care ar fi descoperit-o în drumul său doar acel cineva, pe nume Platon! Această voinţă oarbă domneşte în forme încă mult mai brutale la întemeietorii de religii: acel „se cuvine" al lor nu le sună deloc în urechi ca un „aşa vreau eu" – ci, chipurile, ei îndrăznesc să-şi îndeplinească misiunea numai după ce au aflat o poruncă divină, iar legiferarea valorilor devine o sarcină *suportabila*, sub povara căreia conştiinţa lor *nu* se sfarmă, numai fiindcă se naşte din inspiraţie.

De îndată însă ce acele două mijloace de consolare, cel al lui Platon şi cel al lui Mahomed, şi-au pierdut eficienţa şi niciun gânditor nu-şi mai poate uşura conştiinţa cu ajutorul ipotezei unui „Dumnezeu" sau a unor „valori eterne", pretenţia legiuitorului unor noi valori se ridică la nivelul unei gravităţi încă neatinse. De aici înainte, acei aleşi, în faţa cărora începe să mijească presimţirea unei astfel de datorii, vor încerca să vadă dacă nu pot eventual scăpa „la timp", printr-o săritură laterală, de sarcina socotită a fi cel mai mare pericol al lor: de pildă, băgându-şi în cap că misiunea respectivă este deja rezolvată, sau că este nerezolvabilă, sau că umerii lor n-ar fi destul de puternici pentru asemenea poveri, sau că sunt supra-încărcaţi cu alte îndatoriri, mai urgente, sau că însăşi această nouă îndatorire mai îndepărtată este o ispitire şi o încercare, o abatere de la toate celelalte obligaţii, o boală, un soi de nebunie. Unii poate că într-adevăr au reuşit să ocolească lucrurile: întreaga istorie este străbătută de urmele unor asemenea ocoliri şi ale conştiinţelor încărcate de ele. Cel mai adesea însă sosea şi pentru oamenii unui astfel de destin acel ceas al

izbăvirii, acel ceas al maturităţii autumnale, în care *trebuiau* să facă ceea ce nici măcar nu „voiau” – iar fapta de care se temuseră cel mai mult cândva le cădea ca din pom, uşor şi de la sine, ca o faptă neimpusă, aproape ca un dar.

Nenumărate individualităţi superioare se pierd acum: dar cine *scapă* este puternic ca diavolul. La fel ca pe vremea Renaşterii.

Cât de ridicoli îmi apar socialiştii cu stupidul lor optimism privitor la „omul cel bun”, care aşteaptă după tufiş să fie mai întâi dată jos „ordinea” de până acum şi lăsat frâu liber tuturor „instinctelor naturale”.

Iar partidul advers este la fel de ridicol, pentru că nu recunoaşte brutalitatea în legislaţie, duritatea şi egoismul existente în orice gen de autoritate. „«Eu şi felul meu de a fi» – formulă care pretinde să domine şi să dureze: cine decade va fi eliminat sau distrus” – iată sentimentul care stă la baza oricărei vechi legiferări.

Există o mai mare ură faţă de imaginea unei speţe de *oameni superiori* decât faţă de monarhi. Antiaristocratismul – un mod de a lua ura antimonarhică numai drept mască.

— Filosofii au o părere foarte proastă *despre* aparenţe, incertitudini, durere, moarte, trupesc, simţuri, destin şi lipsa de libertate, zădărnicie.

Mai întâi, ei cred în cunoaşterea absolută, 2) în cunoaştere de dragul cunoaşterii, 3) în virtute şi fericire, 4) în posibilitatea de a cunoaşte acţiunile umane. Ei se lasă conduşi de instinctive ierarhizări de valori, în care se reflectă situaţii culturale *mai vechi* (şi mai primejdioase).

Ştiinţa – transformarea naturii în concepte în scopul stăpânirii naturii – acest fapt ţine de rubrica „*metode*”.

Dar scopul şi *voinţa* omului trebuie, *de asemeni*, să se dezvolte; ţinta să stea în perspectiva întregului.

Oricât de mii”.11 li *intelectul* nostru o consecinţă a condiţiilor de existenţă noi nil I am avea, dacă nu ne-ar *fi necesar*, şi nu l-am avea în felul în care îl avem dacă nu ne 1 *acest* fel necesar, dar a am putea trăi şi *altfel*.

Dacă prin geniu artistic se înţelege maximă libertate în condiţiile legii, dexteritate şi uşurinţă divină în cele mai grele lucruri, atunci Offenbach are mai mult drept la denumirea de „geniu” decât Wagner. Wagner este greu, chiar greoi: nimic nu-i este mai străin decât clipa unei perfecte veselii, aşa cum acest măscărici de Offenbach ştie s-o realizeze de cinci, de şase ori aproape în fiecare din *bufoneriile* sale. Poate că totuşi avem dreptul să înţelegem pun noţiunea de geniu şi altceva.

Ce *le lipsea* filosofilor? 1. Simţul istoriei. 2. Cunoaşterea fiziologiei. 3. Un ţel de perspectivă.

— O critică făcută fără vreo ironie şi condamnare morală.

Cerinţa de „fapte solide” – teoria cunoaşterii: cât pesimism cuprinde ea!

Ce înseamnă a fi *distins*?

— Îngrijire în toate aspectele exterioare, în măsura în care acest aspect îngrijit delimitează, ţine la distanţă, evită confundarea lucrurilor între ele.

— Aer frivol în limbaj, vestimentaţie, comportare prin care rezistenţa stoică şi stăpânirea de sine se apără de orice curiozitate indiscretă.

— Gestul lent, dar şi privirea lentă. Nu există pe lume prea multe lucruri valoroase: iar când apar, trag ca de la sine spre omul de valoare. Suntem greoi în a admira.

— Suportarea sărăciei şi lipsurilor, precum şi a bolii.

— Evitarea micilor onoruri şi neîncrederea în cei care laudă cu uşurinţă: căci cel ce laudă consideră că se pricepe la

ceea ce laudă: dar a pricepe – Balzac, acest ambiţios tipic, ne-a dezvăluit-o – *comprendre c'est egaler*![1]

— Îndoială profundă în privinţa capacităţii de comunicare a inimii; singurătatea nu ca elecţie, ci ca un dat.

— Convingerea că îndatoriri avem numai faţă de cei de o seamă cu noi, faţă de ceilalţi ne putem comporta după bunul nostru plac: că speranţă în dreptate nu putem avea decât *inter pares* (din păcate încă multă vreme a nu se conta pe ea).

— Ironia faţă de cei „dotaţi", credinţa în aristocraţia ereditară, inclusiv în materie de moravuri.

— A simţi mereu că tu eşti cel ce are de *împărţit* onoruri: şi asta în timp ce nu se găseşte frecvent cineva care să te poată onora.

— Mereu în travesti: cu cât omul este de soi mai ales, cu atât are mai multă nevoie de incognito. Dumnezeu, dacă ar exista, ar trebui, fie şi numai din motive de decenţă, să se arate în lume doar sub înfăţişarea de om.

— Aptitudinea *răgazului*, a convingerii necondiţionate, că nicio meserie, indiferent de ce fel, nu dezonorează, dar cu siguranţă degradează. Nu „hărnicie" în sensul burghez, oricât de mult am cinsti-o şi am şti s-o valorificăm, şi nici în sensul acelor artişti care cotcodăcesc cu nesaţ ca găinile, cotcodăcesc şi fac ouă şi iarăşi cotcodăcesc.

— Ocrotim artiştii, poeţii şi pe oricine este maestru într-un domeniu oarecare: dar numai ca fiinţe de valoare superioară celor care sunt doar *în stare* să facă ceva, celor care sunt doar oameni „productivi": să nu ne confundăm pe noi cu ei.

— Gustul pentru *forme*; luarea sub protecţie a tot ce

---

[1] a înţelege înseamnă a egala (n.trad.).

este ceremonial; convingerea că politeţea este una din marile virtuţi; suspiciunea faţă de orice fel de a se lăsa în voia lucrurilor, inclusiv libertatea presei şi de gândire, pentru că sub domnia lor spiritul devine comod şi bădărănos şi îşi întinde oasele.

— Interesul pentru *femei* ca înclinare spre un mod de a fi poate mai modest, dar mai fin şi mai degajat. Ce noroc să dai de fiinţe care n-au în cap altceva decât dansuri şi nebunii şi găteli! Ele au fost încântarea tuturor sufletelor masculine profunde, foarte tensionate, a căror viaţă este încărcată de mari responsabilităţi.

— Admiraţia pentru nobilime şi preoţime pentru că menţin vie, cel puţin pe plan simbolic, dar de fapt şi în mod real, credinţa în diversitatea valorilor umane, chiar şi atunci când se referă la evaluarea trecutului.

— Capacitatea de a tăcea: dar despre asta niciun cuvânt în faţa unor auditori.

— Suportarea unor duşmănii îndelungate: lipsa spiritului întotdeauna conciliant.

— Sila de demagogie, de „iluminism", de „tihna confortabilă", de familiaritate vulgară.

— Colecţionarea de obiecte preţioase, necesităţi ale unui suflet ales şi selectiv; a nu dori să stăpâneşti lucruri în comun. Cărţile *tale*, peisajele *tale*.

— Ne împotrivim experienţelor rele sau bune şi nu generalizăm repede. Cazul unic: cât de ironici suntem faţă de cazul unic, atunci când are prostul gust de a se da drept regulă generală!

— Ne place ceea ce este naiv, ne plac naivii, dar ca spectatori şi fiinţe superioare; îl considerăm pe Faust tot atât de naiv ca şi Gretchen a sa.

— Nu preţuim decât puţin pe cei buni, animale de

turmă: ştim că şi la cei mai răi, mai sceleraţi, mai duri oameni se găseşte adesea ascunsă o picătură nepreţuită din aurul bunătăţii care depăşeşte orice banală cumsecădenie a sufletelor bune ca laptele.

— Nu considerăm că un om de felul nostru trebuie respins din cauza viciilor sau a prostiilor sale. Ştim că suntem greu de înţeles şi că avem toate motivele să ne acordăm prim-planuri.

Faptul că o stare de echilibru nu este niciodată atinsă dovedeşte că ea nici nu este realizabilă. Totuşi într-un spaţiu nedeterminat acest lucru ar trebui să fie posibil. De asemeni, într-un spaţiu sferic. *Forma* spaţiului trebuie să stea la originea mişcării veşnice şi, în cele din urmă, a oricărei „nedesăvârşiri".

Că „forţa" se opune „liniştii", adică faptului de a rămâne „egal" cu sine însuşi. Măsura forţei (ca dimensiune) este solidă, esenţa ei însă fluidă.

A respinge „atemporalul". Un moment determinat al forţei cuprinde şi caracterul condiţionat absolut al unei noi distribuiri a tuturor forţelor: forţa nu poate sta pe loc. „Schimbarea" ţine de esenţa forţei, deci şi temporalul: astfel necesitatea schimbării este încă o dată postulată conceptual.

Superstiţie cu privire la *filosof*: confundarea lui cu *omul de ştiinţă*. Ca şi cum valorile s-ar afla în lucruri şi noi n-am avea decât să le reţinem! În ce măsură filosofii cercetează sub insinuarea valorilor date (ura lor împotriva aparenţelor, a trupului etc). Schopenhauer despre morală (ironie cu privire la utilitarism). La urmă confuzia merge atât de departe, încât darwinismul ajunge să fie privit ca filosofie: în momentul de faţă stăpânitori sunt oamenii de *ştiinţă* Francezi ca Taine cercetează sau cred că cercetează *fără* a avea criterii valorice. Prosternarea în faţa „faptelor" – un soi

de cult. În realitate ele *distrug* valorizările existente.

Explicaţia acestei neînţelegeri. Cel care porunceşte apare rar; el se autointerpretează eronat. Se *vrea* neapărat o înlăturare a autorităţii şi înlocuirea ei prin *circumstanţe*. – În Germania consideraţia pentru critic face parte din istoria *virilităţii* în curs de trezire. Lessing etc. (Napoleon despre Goethe). În fapt, această mişcare a fost iarăşi anulată de romantismul german: iar *renumele* filosofiei germane se leagăne romantism, ca şi cum datorită lui ar fi fost înlăturată primejdia scepticismului şi ar fi putut fi *demonstrată credinţa*. La Hegel aceste două tendinţe culminează: în fond el conferă un caracter general realităţii criticii germane şi realităţii romantismului german – este un soi de fatalism dialectic, dar, spre onoarea spiritului, în fapt, cu subordonarea filosofului *faţă* de realitate. *Criticul pregăteşte* lucrurile: şi nimic mai mult!

Cu Schopenhauer apare misiunea filosofului în ideea că este vorba de o definire a *valorii*: dar tot sub stăpânirea eudemonismului. Idealul pesimist.

Cei ce mi-au pregătit calea: Schopenhauer: în ce măsură am adâncit pesimismul şi, abia prin descoperirea contradicţiei sale celei mai acute, l-am încorporat deplin afectivităţii mele.

Apoi: europenii de rang înalt, precursorii *politicii de an –*, *vergură*.

Apoi: grecii şi apariţia lor.

— Tartufferia *caracterului ştiinţific*.

— Nu este cazul să mimăm caracterul ştiinţific acolo unde încă nu a venit momentul de a fi ştiinţific; dar şi cercetătorul veritabil are orgoliul de a se arăta aferat, de a mima o anume metodă, căreia, de fapt, încă nu i-a sosit timpul. Tot aşa, nu trebuie, printr-un fals aranjament

deductiv şi dialectic, să „falsifice" lucruri şi gânduri la care a ajuns pe alte căi. Astfel, Kant falsifica în *Morala* sa înclinarea lui interiorizat psihologistă; un exemplu mai nou îl oferă etica lui Herbert Spencer.

— *Realitatea* felului în care ne-au venit anumite gânduri nu trebuie nici ascunsă, nici deformată. Cărţile cele mai profunde şi inepuizabile vor păstra întotdeauna ceva din caracterul aforistic şi neaşteptat al *Pensées-urilor* lui Pascal. Forţele motrice şi judecăţile de valoare se află mult dincolo de suprafaţa lucrurilor; ceea ce iese la iveală este efectul.

Mă feresc de orice prefăcătorie în materie de fals caracter ştiinţific:

1) în privinţa *expunerii*, dacă ea nu corespunde *genezei* ideilor;

2) în pretenţiile la *metode*, care poate că, în anumite etape ale ştiinţei, nici nu sunt încă posibile;

3) în pretenţiile la *obiectivitate*, la impersonalitatea rece în care, la fel ca în judecăţile de valoare de orice fel, după două cuvinte începem să vorbim despre noi şi despre trăirile noastre interioare. Există tipuri de orgolii ridicule, d. ex, al lui Saint-Beuve, care s-a necăjit toată viaţa punând, într-adevăr, uneori pasiune şi căldură atunci când se pronunţa „pentru" sau „contra" unei opere; s-ar fi lipsit bucuros de ele, chiar şi prin minciună.

Psihologii noştri, ale căror priviri rămân involuntar fixate numai asupra simptomelor de *decadence*, ne îndrumă mereu spre neîncrederea în spirit. Ei observă întotdeauna numai efectele debilizante, sensibilizante, morbidizante ale spiritului: dar iată că sosesc acum noii *barbari*: cinicii *r* ispititorii < cuceritorii

Asocierea superiorităţii spiritului cu starea de sănătate şi prisosul de forţe.

1. Funcţiile organice retraduse în limbajul voinţei fundamentale, voinţa de putere – şi apoi despărţite de ea.

2. Voinţa de putere specializându-se ca voinţă de hrană, de proprietate, de *unelte*, de slugi (supuşi) şi stăpânitori: trupul ca exemplu.

— Voinţa mai puternică o dirijează pe cea mai slabă. Nu există nicio altă cauzalitate decât aceea a voinţei de voinţă. Pe plan mecanicist inexplicabil.

3. Gândire, simţire, voinţă la tot ceea ce este viu. Ce altceva înseamnă o plăcere decât o stimulare a sentimentului puterii cu ajutorul unui obstacol (încă şi mai accentuat prin oprelişti şi rezistenţe ritmice) – în aşa fel încât, datorită lor, să crească şi mai mult. Prin urmare, orice plăcere include durerea.

— Pentru ca o plăcere să devină foarte intensă, trebuie ca şi durerile să se prelungească, iar încordarea arcului să crească enorm.

4. Funcţiunile spiritului. Voinţa de modelare, de apropiere prin asemănare etc.

Oare n-am avea dreptul să-i socotim pe toţi oamenii *de seamă* printre cei *răi*? în cazuri individuale acest lucru nu poate fi clar demonstrat. Adesea acestor oameni jocul de-a v-aţi ascunselea le-a reuşit de minune, în aşa fel încât au putut împrumuta gesturile şi exteriorizările unor mari virtuţi. Tot adesea au cinstit în mod serios virtuţile şi s-au manifestat cu o pătimaşă duritate faţă de ei înşişi, dar asta din cruzime – asemenea lucruri, văzute de la distanţă, induc în eroare. Alţii s-au înţeles greşit pe ei înşişi; nu o dată o misiune atât de importantă scoate la iveală mari calităţi, d. ex, dreptatea. Esenţialul este că oamenii cei mai mari au, poate, şi virtuţi mari, dar tocmai atunci şi opusul lor. Eu cred că tocmai din existenţa contrariilor şi din sentimentul

generat de ele se naşte omul de seamă, *arcul întins la maximum*.

Noi, aceşti *buni europeni* ce suntem: prin ce ne distingem de oamenii diferitelor ţări?

— Mai întâi, prin faptul că suntem atei şi imoralişti, dar sprijinim înainte de orice religiile şi sistemele morale ale instinctului de turmă: prin ele se pregăteşte un tip de om care va trebui cândva să cadă în mâinile noastre, care trebuie să *râvnească* la mina noastră.

Dincolo de Bine şi de Rău – dar pretindem neapărat păstrarea cu sfinţenie a moralei de turmă.

Ne rezervăm diferite tipuri de gândire filosofică, care trebuie studiate: la nevoie filosofia pesimistă, ca limbă de clopot; un budism european ar fi poate de nelipsit.

Sprijinim probabil dezvoltarea şi maturizarea esenţei democratice: ca cultivă slăbiciunea voinţei: în „socialism" vedem un ghimpe care ne apără de comoditate.

Atitudinea faţă de popoare. Preferinţele noastre; suntem atenţi la rezultatele încrucişărilor.

Stând de o parte, bine situaţi, puternici: ironic la adresa „presei" şi nivelului ei de cultură. Grija ca oamenii de ştiinţă să nu devină literaţi. Privim cu dispreţ orice formă de cultură care se împacă bine cu cititul ziarelor sau chiar cu scrisul în ele.

Plasăm atitudinile noastre întâmplătoare (ca şi Goethe, Stendhal) şi experienţele noastre interioare drept prim-plan şi le subliniem pentru a induce în eroare cu privire la fundalurile noastre. Noi înşine *aşteptăm* şi ne ferim să ne lipim inima de ele. Ne servesc drept cabane de adăpost, asemenea celor de care are nevoie şi pe care le acceptă călătorul – ne ferim să fim legaţi de

O casă.

Întrecem pe ceilalţi în *disciplina voluntatis*. Întreaga forţă aplicată la *dezvoltarea capacităţii de a voi*, o artă care ne permite să purtăm măşti, o artă de a înţelege *dincolo* de sentimente (şi de a gândi, temporar, în mod "*supraeuropean*").

Pe firul îndrumător al trupului.

— Presupunând că „sufletul" a fost cândva o noţiune atrăgătoare şi misterioasă de care filosofii, pe bună dreptate, s-au despărţit cu mare greutate – s ai putea ca ceea ce ei au învăţat acum să pună în loc să fie încă şi mai atrăgător, şi mai misterios. *Trupul* omenesc, prin care tot trecutul cel mai îndepărtat ca şi cel mai apropiat al devenirii organice recapătă viaţă şi concreteţe, prin care şi dincolo de care pare că trece un imens flux tainic: acest trup este o noţiune încă mai uluitoare decât vechiul „suflet". În toate vremurile oamenii s-au încrezut mai mult în trup, ca fiind avutul nostru cel mai autentic, forma noastră de existenţă cea mai sigură, pe scurt însuşi *ego*-ul nostru, decât s-au încrezut în spirit (sau în „suflet" sau în subiect, după cum i se spune acum în limbaj de şcoală, în loc de suflet). Nimănui nu i-a trecut vreodată prin minte să-şi ia propriul stomac drept un stomac străin, cumva poate divin: dar pentru părerea că gândurile noastre ne vin din inspiraţii, că aprecierile ne sunt „insuflate de o divinitate", că instinctele sunt o activitate de penumbră – pentru asemenea înclinaţii şi gusturi ale omului există dovezi în toate vârstele omenirii. Şi acum încă poate fi frecvent întâlnită, mai ales printre artişti, un soi de uimire şi de ostentaţie plină de respect faţă de răspunsul la întrebarea cărei împrejurări se datorează cea mai bună aruncare a zarului lor şi de unde a provenit gândul lor creator: la asemenea întrebări ci manifestă un fel de inocenţă şi de jenă puerilă, de abia îndrăznind să spună: „De la mine însumi au

pornit lucrurile, mâna mea a fost cea care a aruncat zarul”.

— Dimpotrivă, chiar acei filosofi şi oameni religioşi care aveau în logica şi evlavia lor motivul cel mai stringent să considere trupescul ca o iluzie (şi anume ca o iluzie depăşită şi părăsită) nu au avut încotro şi a trebuit să recunoască realitatea neplăcută că trupul nu a dispărut: cu privire la acest lucru pot fi găsite cele mai stranii dovezi – unele la Sf. Pavel, altele în filosofia Vedantei. Ce înseamnă însă până la urmă *puterea credinţei*? Ar putea fi vorba şi de o credinţă prostească!

— De meditat la asta:

Şi, la urma urmei, dacă această credinţă în trup nu este decât continuarea unei concluzii şi presupunând că ar fi vorba de o falsă concluzie, după cum afirmă idealiştii, nu este oare un semn de întrebare adresat credibilităţii înseşi a spiritului faptul că el poate astfel deveni cauza unor concluzii false? Presupunând că pluralitatea, spaţiul, timpul şi mişcarea (şi tot ceea ce mai poate servi drept premisă credinţei în corporalitate) ar fi erori – cită suspiciune ar lua naştere în acest fel la adresa spiritului, care ne-a îndemnat la asemenea presupuneri? Ajunge faptul că, deocamdată, credinţa în trup continuă să fie o credinţă mai puternică decât credinţa în spirit; iar cel care ar vrei s-o submineze, ar submina tocmai astfel şi în modul cel mai temeinic credinţa în autoritatea spiritului!

Dintre interpretările propuse până acum cu privire la existenţa *universului*, astăzi s-ar părea că cea *mecanicistă* se află, victorioasă, pe locul întâi. Ea are, evident, de partea ei o conştiinţă împăcată; niciun domeniu al ştiinţei nu se încrede de la sine în progres şi succes decât dacă acestea sunt dobândite cu ajutorul unor procedee mecaniciste. Oricine cunoaşte aceste procedee: sunt lăsate de o parte „raţiunea”

şi „finalitatea” – atât cât se poate: se demonstrează cum, într-un interval de timp necesar, orice poate deveni orice; nu se reprimă un surâs răutăcios atunci când „aparenta intenţionalitate a destinului” unei plante sau a unui gălbenuş de ou este redusă la o constrângere; pe scurt, se aduce un omagiu din toată inima – dacă ne este permis a glumi într-o chestiune atât de serioasă – principiului maximei prostii posibile. Între timp, tocmai spiritele cele mai alese ale acestei mişcări manifestă o presimţire, o anxietate în faţa actului cunoaşterii, ca şi cum în teoria respectivă ar exista o spărtură care, mai devreme sau mai târziu, ar putea deveni spărtura ei ultimă: vreau să spun una din acelea de care nu-ţi mai pasă, fiindcă oricum eşti la ananghie. Nu se poate „explica” însăşi constrângerea; nu se poate scăpa de ideea *acţiunii la distanţă*: s-a pierdut credinţa în posibilitatea de a explica şi, cu o mutră acră, se concede că posibilă este descrierea şi nu explicarea, că interpretarea dinamică a universului, cu modul ei de a contesta „spaţiul vid”, cu grămăjoarele ei de atomi, îi va cuceri în scurtă vreme pe fizicieni; desigur însă, pentru dinamism mai e nevoie şi de o calitate interioară – *„Mila” mea*.

— Aici este vorba de un sentiment pe care nicio denumire nu mi se pare că-l acoperă: îl resimt acolo unde întâlnesc o risipă de capacităţi preţioase, de pildă, în cazul lui Luther: câtă forţă, dar şi ce probleme primitive, banale (şi asta într-o epocă în care în Franţa era deja *posibil* scepticismul curajos şi voios al unui Montaigne!) Sau îl resimt atunci când, dn pl, consecinţă a unei stupizenii întâmplătoare, văd un om iun numi mai prejos de ceea ce el ar fi putut deveni. Sau îl resimt la gândul despre soarta omenirii, atunci când asist, cu teamă şi dispreţ, la politica europeană de astăzi care, indiferent de condiţii, lucrează şi

ea la urzeala viitorului *tuturor* oamenilor. Da, în câte feluri nu s-ar putea realiza „omul" dacă...! De acest fel este „mila" mea, chiar dacă nu există un om în suferinţă *alături* de care să sufăr în mod solidar.

Germania, bogată în savanţi abili şi bine pregătiţi, este lipsită de multă vreme şi în asemenea măsură de suflete mari, de spirite puternice, încât pare să fi uitat ce înseamnă un suflet *mare* şi un spirit *puternic*: astăzi apar pe piaţă, aproape cu conştiinţa liniştită şi lipsiţi de orice jenă, oameni mediocri şi, pe deasupra, nereuşiţi, recomandându-se singuri drept oameni de seamă, reformatori etc; aşa cum face, de pildă, Eugen Dühring, un savant într-adevăr abil şi bine pregătit, dar care aproape la fiecare cuvânt îşi trădează sufletul meschin şi strivit de înguste sentimente de invidie; şi, de asemeni, de faptul că nu este mânat de un duh puternic, spumos, benefic-generos, – ci de ambiţie! în această epocă însă a fi avid de onoruri este un lucru încă mai nedemn de un filosof decât ar fi fost oricând altă dată în trecut: acum când stăpână este plebea, când plebea este cea care împarte onorurile!

Egoismul şi problema lui! încruntarea creştinească a lui La Rochefoucauld, care îl extrăgea de oriunde şi din orice, crezând că prin asta *micşorează* valoarea lucrurilor şi a virtuţilor! în întâmpinarea acestei idei, am încercat mai întâi să dovedesc că nu *poate* exista altceva decât egoism, – că la oamenii la care *ego-ul* slăbeşte şi se subţiază, slăbeşte şi forţa de a iubi intens – că cei care iubesc cel mai mult o fac din puterea *ego-ului* lor –, că dragostea este o expresie a egoismului etc. Falsa apreciere a valorilor urmăreşte în realitate interesul: 1) celor care sunt ajutaţi, cărora li se aduc foloase – turmei; 2) conţine o suspiciune pesimistă faţă de fundamentul vieţii; 3) doreşte să conteste pe oamenii cei mai

străluciţi şi realizaţi; înseamnă teamă; 4) vrea să-i sprijine pe cei învinşi, dându-le dreptate împotriva învingătorilor; 5) aduce cu sine o necinste universală, şi asta tocmai la oamenii cei mai valoroşi.

Pentru mine este o consolare să ştiu că, dincolo de aburul şi gunoiul subsolurilor umane, există o *umanitate mai înaltă*, *mai luminoasă*, a cărei dimensiune va fi una foarte redusă (căci tot ce se distinge este, prin însăşi esenţa sa, un lucru rar): aparţii acestei umanităţi, nu fiindcă eşti mai dotat sau mai virtuos sau mai eroic sau mai afectuos decât acei oameni de acolo de jos, ci fiindcă eşti *mai rece*, *mai lucid*, *mai perspicace*, *mai însingurat*, pentru că suporţi singurătatea, o preferi, o cultivi ca formă de fericire, ca privilegiu, ca o condiţie a existenţei, pentru că, printre nori şi fulgere, trăieşti ca printre ai tăi, la fel însă şi sub razele de soare, printre picăturile de rouă, fulgii de zăpadă şi orice ar veni în mod necesar din înălţimi şi care, atunci când se mişcă, se mişcă veşnic numai în direcţia *de sus în jos*. Aspiraţiile *către* înălţimi nu sunt ale noastre.

— Eroii, martirii, geniile şi entuziaştii nu sunt destul de calmi, de răbdători, de subtili, de reci, de lenţi.

Până astăzi încă nu a existat o cultură germană. Faptul că, în Germania, au existat mari singuratici (-Goethe, d. ex.) nu reprezintă o obiecţie la afirmaţia de mai sus: aceştia îşi aveau propria lor cultură. Tocmai în jurul lor însă, ca în jurul unor stânci masive, încăpăţânate, însingurate, se află întotdeauna restul făpturilor germane, ca un *contrast al lor*, ca un teren moale, mlăştinos, nesigur, în care orice pas şi călcătură a străinului lăsa „amprente" şi crea „forme": cultura germană era lipsită de caractere, era ceva de o flexibilitate aproape nelimitată.

Pentru starea primitivă (a preorganicului) „a gândi"

înseamnă a *impune structuri* ca în procesul cristalizării. – în gândirea *noastră*, *esenţială* este integrarea materialului nou în schemele vechi (= patul lui Procust), *egalizarea* noului.

La bucuriile omeneşti cele mai înalte şi mai nobile, în care existenţa îşi sărbătoreşte propria transfigurare, ajung, după cum se şi cuvine, doar cei mai aleşi şi mai desăvârşiţi: dar chiar şi aceştia numai după ce ei înşişi şi strămoşii lor au trăit o lungă viaţă pregătitoare, îndreptată spre acest scop, nefiind nici măcar conştienţi de el. Atunci, o bogăţie care se revarsă în torente de cele mai variate forţe şi, în acelaşi timp, puterea cea mai activă a unei „voinţe libere" şi a unei disponibilităţi senioriale se reunesc cu toată afecţiunea într-un *singur* om; spiritul se simte atunci la el acasă şi confortabil în lumea simţurilor, după cum şi simţurile se află la ele acasă şi confortabil în lumea spiritului; şi tot ceea ce se petrece pe planul spiritului va trebui să dezlănţuie şi în plan senzorial bucuria unui joc extraordinar de fin. La fel şi invers!

— Să medităm la această răsturnare în împrejurarea cu Hafiz; Goethe însuşi, chiar şi într-o imagine mult diluată, ne oferă o presimţire a acestui demers. Este probabil că în cazul unor astfel de oameni desăvârşiţi şi reuşiţi, realizările cele mai acut senzoriale se transfigurează într-o beţie de simboluri de cea mai înaltă spiritualitate; acei oameni percep în ei înşişi un soi de *divinizare a trupului* şi se află la cel mai îndepărtat punct de filosofia ascetică a afirmaţiei „Dumnezeu este spirit": de unde rezultă clar că ascetul este „omul neizbutit", *încuviinţând* şi denumind „Dumnezeu" numai acel anume ceva în sine – şi tocmai acel ceva care doar judecă şi condamnă. De la înălţimea bucuriei la care omul se simte pe sine însuşi şi în întregime ca o formă divinizată şi autojustificare a naturii, până jos la bucuriile

ţăranilor sănătoşi şi ale oamenilor-semianimale sănătoase: toată această lungă şi uriaşă scară de lumini şi culori ale *fericirii* grecii vechi o numeau – nu fără fiorul recunoscător al celor iniţiaţi într-o taină, nu fără multă prudenţă şi tăcere pioasă – o numeau cu un nume de zeu: *Dionysos*.

— *Ce ştiu* toţi aceşti oameni de astăzi, copii ai unor vremuri dezbinate, complicate, bolnave, ciudate, despre dimensiunea fericirii elene, ce ar fi aceşti oameni *în stare* să ştie despre ea! De unde ar putea lua sclavii „ideilor moderne" dreptul la sărbătorile dionisiace!

Pe vremea când trupul şi sufletul elen „înfloreau" şi nu se găseau într-o stare de exaltare şi nebunie maladivă, a luat naştere acel simbol tainic al celei mai elevate atitudini pozitive faţă de lume şi transformări existenţiale atinse vreodată pe lume. În acest sens există un etalon în raport cu care tot ceea ce s-a dezvoltat de atunci încoace lasă impresia de prea mare reducţie, sărăcie, îngustime – doar cât să se pronunţe cuvântul „Dionysos" în faţa vreunui nume, sau lucru nou dintre cele mai bune, cum ar fi Goethe sau Beethoven sau Shakespeare sau Rafael: şi iată că dintr-odată simţim cum cele mai bune lucruri şi clipe ale noastre sunt *judecate*. Dionysos este un *judecători* – Am fost oare înţeles?

— Nu încape nicio îndoială că grecii au cunoscut secretele ultime ale „destinului sufletului"; iar despre tot ceea ce ştiau cu privire la educaţie şi purificare, dar în primul rând cu privire la ordinea inamovibilă a ierarhiilor şi inegalitatea valorică între oameni încercau să dea o explicaţie cu ajutorul experienţelor lor dionisiace: aici se află marea profunzime a elenismului, marea tăcere – *pe greci nu-i cunoşti* atâta vreme cât accesul subteran ascuns aici mai este încă închis. Ochii insistenţi ai savanţilor nu vor reuşi niciodată să desluşească ceva în aceste lucruri, oricâtă

erudiţie s-ar mai utiliza în slujba acelor săpături – până şi nobilul zel al unor prieteni ai Antichităţii, ca Goethe şi Winckelmann, are tocmai în această problemă ceva nepermis, aproape lipsit de cuviinţă. A aştepta şi a se pregăti; a pândi ţâşnirea unor noi izvoare; a te pregăti în singurătate pentru întâlnirea cu chipuri şi voci străine, a-ţi curăţa tot mai temeinic sufletul de praful de iarmaroc şi de gălăgia acestor vremuri; *a depăşi* creştinescul printr-un super-creştinesc şi nu doar a te dezbăra de sine – căci învăţătura creştină a fost teoria contrarie celei dionisiace – a redescoperi în noi *Sudul* şi a întinde deasupra noastră un cer sudic, luminos, tainic şi strălucitor; a recuceri o sănătate meridională şi puterea ascunsă a sufletului; a învăţa pas cu pas să cuprindem mai mult, să depăşim limitele naţionale, să devenim mai europeni şi mai supereuropeni, mai orientali, în sfârşit, mai *eleni* – doar elenismul a însemnat primul liant şi prima sinteză de seamă a orientalităţii şi, prin aceasta, chiar *naşterea* sufletului european, descoperirea *noului nostru Univers*: – *celui* ce trăieşte sub asemenea imperative, cine ştie ce-i poate ieşi, într-o bună zi, în cale? Poate tocmai – *o nouă zi*

Admiţând că socotim filosoful ca fiind şi un mare educator, îndeajuns de puternic pentru a trage în sus, de la singuratica lui înălţime, lungi şiruri de generaţii: se cuvine şi să-i recunoaştem neliniştitoarele privilegii ale educatorului de marcă. Un educator nu vorbeşte niciodată despre ceea ce el însuşi gândeşte: ci numai despre ceea ce gândeşte în folosul celui pe care-l educă. În această formă simulată, educatorul nu trebuie să se lase ghicit; a inspira încredere în sinceritatea lui ţine de propria lui măiestrie. El trebuie să fie capabil de a folosi toate procedeele disciplinei şi ale disciplinării: unele firi pot fi făcute să progreseze numai prin

loviturile de bici ale batjocurii; altele – leneşii, nehotărâţii, laşii, încrezuţii, poate prin laude exagerate. Un astfel de educator stă dincolo de Bine şi de Rău; dar nimeni nu trebuie să ştie asta.

În problemele de bază le dau artiştilor mai multă dreptate decât oricărui filosof de până acum: artiştii n-au pierdut urma capitală pe care merge viaţa, au iubit lucrurile „acestei lumi" – şi-au iubit simţurile. A tinde spre „desprinderea de simţuri" mi se pare a fi o înţelegere greşită a lucrurilor sau o boală sau un tratament, dacă nu este o simplă făţărnicie sau autoînşelare. Îmi doresc mie însumi şi tuturor celor care trăiesc – *au voie* să trăiască – fără spaimele unei conştiinţe de puritan o spiritualizare şi multiplicare tot mai mare a experienţei senzoriale; da, vrem să fim recunoscători simţurilor pentru fineţea, plenitudinea şi forţa lor, oferindu-le, în schimb, tot ce avem mai bun în domeniul spiritului. Ce ne pasă nouă de acuzaţiile de erezie preoţeşti şi metafizice aduse împotriva simţurilor! Nu mai avem nevoie de asemenea acuzaţii: este un semn îmbucurător dacă un om ca Goethe a fost legat cu tot mai multă plăcere şi sinceritate de „bunurile acestei lumi" – astfel încât a susţinut o înaltă concepţie asupra omului bazată pe ideea că omul devine un *transfigurator al existenţei*, atunci când învaţă să se transfigureze pe sine însuşi.

Acţiunea unui om de valoare nu poate fi evaluată în întreaga *varietate* a motivărilor ei: un cuvânt oarecare, cum ar fi „mila", *nu spune absolut nimic*. Esenţial este sentimentul întrebării „cine sunt eu, cine este celălalt în raport cu mine?" – Judecăţile de valoare sunt neîntrerupt active.

În sfârşit înţeleg opoziţia aparentă dintre cele două trăsături caracteristice europeanului modern:

individualismul şi *revendicarea drepturilor egale*. Într-adevăr, individul are un orgoliu extrem de vulnerabil, orgoliu care pretinde, dată fiind conştiinţa vie a suferinţelor sale, ca toţi ceilalţi să fie în situaţii identice, ca el să se afle numai *inter pares*. Prin asta se caracterizează o categorie socială, în interiorul căreia talentele şi forţele nu sunt considerabil divergente. Orgoliul care tânjeşte la singurătate şi admiratori puţini nu se bucură deloc de înţelegere; „marile" succese se obţin numai datorită maselor, ba chiar devine aproape de neînţeles că un succes al maselor rămâne, de fapt, un succes de dimensiuni *reduse*; deoarece *pulchrum est paucorum hominum*[2] frumosul este pentru cei puţini (n.trad.)..

Niciun sistem moral nu vrea să audă de „ordinea ierarhică" a oamenilor; iar profesorii de ştiinţe juridice nimic despre conştiinţa comunităţii. Principiul individualităţii respinge oamenii *de primă mărime* şi pretinde privirea cea mai ascuţită şi identificarea cea mai rapidă a unui talent într-un mediu uman oarecum egalizat; şi fiindcă în culturile târzii şi civilizate fiecare poseda un anume talent, deci se poate aştepta la restituirea unui fragment din onoarea sa, tocmai de aceea are loc astăzi, mai mult ca niciodată, o subliniere a micilor merite: în acest fel, epoca se împopoţonează cu aparenţa unei *echităţi fără de margini*. Inechitatea ei constă însă într-o furie fără margini *nu* împotriva tiranilor şi a linguşitorilor poporului, chiar şi în artă, ci împotriva oamenilor *distinşi*, care dispreţuiesc elogiile mulţimii. Revendicarea drepturilor egale (d. ex., de a putea judeca tot şi toate) este *antiaristocratică*.

La fel de străini îi sunt acestei concepţii „individul"

---

[2] frumosul este pentru cei puţini (n.trad.).

dispărut, absorbit într-un tip superior, precum şi „refuzul de a fi o persoană": atitudini care, pe vremuri, au constituit elementul distinctiv şi ambiţia multor oameni de valoare (printre ei, cei mai mari poeţi); sau de „a reprezenta cetatea" ca în Grecia antică; sau iezuitismul, corpul ofiţeresc prusac şi înalta funcţionărime; sau de a fi ucenic şi succesor al unor mari maeştri: pentru toate acestea sunt necesare absenţa *vanităţilor meschine* şi situaţiile nonsociale.

Logica este legată de condiţia *presupunerii* că *există cazuri identice*. Într-adevăr, pentru a gândi şi conchide logic este *necesar* să considerăm mai întâi că *această* condiţie este împlinită. Adică: voinţa de a deţine un *adevăr logic* nu se poate îndeplini decât după ce a fost acceptată presupunerea unei *falsificări* din principiu a tot ceea ce se întâmplă. De unde rezultă că aici acţionează un impuls având capacitatea de a se folosi de ambele mijloace: mai întâi de cel al falsificării şi, apoi, de cel al realizării propriului punct de vedere: logica *nu* provine deci din voinţa de adevăr.

Optica tuturor funcţiilor organice, a celor mai puternice instincte vitale: forţa *voinţei* de a greşi ca premisă a gândirii înseşi, înainte de a „gândi" trebuie să fi existat, în prealabil, actul invenţiei „poetice"; *orânduirea* cazurilor identice, a însuşi caracterului *iluzoriu* al identicului este mai veche decât *cunoaşterea identicului*.

A vedea în ce măsură *auto-nimicirea moralei* continuă să fie o componentă a propriei ei forţe. Noi, europenii, purtăm în sângele nostru urma celor care au murit pentru credinţa lor; am luat teribil de în serios morala şi nu există niciun lucru pe care să nu i-l fi sacrificat. Pe de altă parte: subtilitatea noastră spirituală a fost obţinută, în principal, cu ajutorul unei vivisecţii a conştiinţei. Nu cunoaştem încă acel „încotro" către care suntem împinşi, după ce ne-am desprins

de vechiul fundament. Dar tocmai acest fundament ne-a deprins cu forţa care acum ne împinge spre depărtări, spre aventură, cu ajutorul căreia suntem scoşi în nemărginire, în necunoscut, în nemaivăzut – nu avem de ales, trebuie să devenim nişte cuceritori, asta după ce nu mai avem o ţară în care să ne simţim acasă, unde am dori să continuăm „a exista". Un „da" ascuns ne îndeamnă într-acolo şi el este mai puternic decât toate „nu"-urile noastre. Propria noastră *tărie* nu ne mai suportă prezenţa pe vechiul fundament putred: ne încumetăm spre zările îndepărtate, *ne* încumetăm să încercăm: universul este încă bogat şi nedescoperit şi este mai bine să pieri decât să ajungi înjumătăţit şi otrăvit. Propria noastră forţă ne sileşte s-o pornim peste mări, într-acolo unde soarele a apus mereu: am *aflat* despre un nou univers…

Împotriva teoriei despre influenţa *mediului* şi a cauzelor exterioare: forţa interioară este infinit *superioară*; multe situaţii care par a proveni dintr-o influenţă exterioară nu sunt decât o adaptare a lor provenită din interior. Exact aceleaşi medii pot fi interpretate şi folosite în moduri opuse; nu există realităţi faptice.

— Un geniu *nu* poate fi explicat prin astfel de condiţionări ale originii – Cu privire la greşita înţelegere a „seninătăţii". Eliberare temporară dintr-o îndelungată stare de tensiune; voioşia exagerată, saturnaliile unui spirit care se consacră unor decizii prelungite şi teribile şi se pregăteşte pentru ele. „Nebunul" în formă „ştiinţifică".

Profund neîncrezător faţă de dogmele teoriei cunoaşterii, mi-a plăcut să privesc când printr-o fereastră, când prin alta, m-am ferit să mă fixez, am socotit nocive acele dogme – şi, în final: este oare verosimil ca un instrument să fie *în stare* să-şi critice propria utilitate??

— Ceea ce mi-a atras atenţia a fost mai curând faptul că niciodată un scepticism gnoseologic sau un sistem de dogme nu s-au născut fără gânduri ascunse – şi că au o valoare de rang secundar de îndată ce pui în cumpănă *ce* factor anume a *forţat* adoptarea poziţiei respective.

Idee de bază: atât Kant, cât şi Hegel, cât şi Schopenhauer – atât atitudinea sceptic-actualizantă, cât şi cea istoricizantă şi cea pesimistă – sunt de sorginte *morală*. N-am cunoscut încă pe nimeni care să fi îndrăznit să exprime o *critică a simţului valorilor morale*: iar încercărilor anemice de a ajunge (ca darwiniştii englezi şi germani) la o istorie a formării acestui simţ le-am întors curând spatele.

Cum se explică poziţia lui Spinoza, atitudinea lui de negare şi respingere a judecăţilor de valoare morale? (A fost *o* consecinţă a teodiceei lui!)

Adâncă repulsie faţă de ideea de a se complace, o dată pentru totdeauna, într-o concepţie de ansamblu, definitivă, despre univers. Farmecul gândirii în contraste: a nu permite să ţi se ia stimulentul caracterului enigmatic.

Romantismul şi perechea lui.

— Luând în considerare toate valorile estetice, apelez acum la următoarea deosebire fundamentală: pentru fiecare caz în parte îmi pun întrebarea: „oare aici a acţionat creator foamea sau belşugul?" De la bun început s-ar părea că o altă deosebire ar fi mai recomandabilă – ea este de departe mai evidentă – şi, anume, deosebirea ivită din întrebarea dacă la originea creaţiei stă nevoia de stabilitate, de eternizare, *de „a fi"*, sau nevoia de distrugere, de schimbare, de *devenire*. Totuşi, privite mai din adâncimea lucrurilor, ambele aceste forme de nevoie apar încă ambigue şi interpretabile tocmai prin acea schemă premergătoare şi, după cum mi se pare, pe bună dreptate *preferabilă*.

Nevoia de distrugere, schimbare, devenire *poate* fi expresia unei forţe supra-încărcate de perspectiva viitorului (termenul meu specific este, la acest punct, precum se ştie, cuvântul „dionisiac”); poate fi însă şi *ura* celor ce au suferit eşecuri, celor ce îndură lipsuri, celor cărora le-a mers rău, ură care distruge, care *trebuie* să distrugă, pentru că ceea ce subzistă, chiar tot ce subzistă, existentul însuşi, indignează şi irită.

Pe de altă parte, „eternizarea” poate proveni din recunoştinţă şi dragoste – o artă cu asemenea surse va fi întotdeauna o artă apoteotică, ditirambică poate cu Rubens, fericită cu Hafiz, luminoasă şi binevoitoare cu Goethe şi întinzând o aureolă homerică pe deasupra tuturor lucrurilor; – poate fi însă şi voinţa tiranică a cuiva care suferă profund, care ar dori ca din clementul cel mai personal, cel mai singular, mai circumscris, din idiosincrazia propriu-zisă a suferinţei sale să facă o *lege* obligatorie, să-i imprime pecetea constrângerii şi să se răzbune în acelaşi timp pe toate lucrurile, întipărindu-le, vârându-le cu forţa, cauterizându-le cu imaginea sa, cu imaginea torturii sale. Acest din urmă aspect este pesimismul romantic în forma lui cea mai expresivă: fie ca filosofie schopenhaueriană a voinţei, fie ca muzică wagneriană.

Arta actoricească.

Pitorescul multicolor al omului modern şi farmecul pe care-l exercită. În esenţă ascundere şi silă. *Literatul*.

Politicianul (în „păcăleala naţională”).

Jocul actoricesc în diferitele arte:

Lipsă de probitate în pregătire şi instrucţie (Formentin); romanticii (lacune filosofice şi ştiinţifice, prisos de literatură); autorii literari (Walter Scott, dar şi monştrii Nibelungilor, cu cea mai nervoasă dintre muzici);

Liricii.

„Caracterul ştiinţific”. Virtuoşii (evrei).

Idealurile populiste depăşite, dar încă *nu faţă de popor*, sfântul, înţeleptul, profetul.

Cu privire la istoria întunecării moderne. Nomazii de stat (funcţionari etc.): fără „patrie”. Decăderea familiei.

„Omul cel bun” ca simptom al epuizării. Dreptatea ca voinţă de putere (disciplină). Desfrâu şi nevroză.

Muzica neagră: – încotro muzica reconfortantă? Anarhistul.

Dispreţul faţă de oameni, scârba.

Incertitudini profunde: dacă foamea sau dacă belşugul influenţează creaţia? Foamea generează *idealurile romantice*.

— Lipsa nordică de naturalețe. Nevoia de *alcool*: „suferinţe” muncitoreşti. Nihilismul filosofic.

Opera de artă, acolo unde există şi *fără* artist, d. ex, sub forma unui trup sau sub forma unei organizaţii (corpul ofiţeresc prusac, Ordinul iezuiţilor). În ce măsură artistul reprezintă numai un stadiu preliminar. Universul ca operă de artă generându-se pe sine însuşi

Să fie arta o consecinţă a *nemulţumirii faţă de realitate*? Sau o expresie a *recunoştinţei faţă de fericirea trăită*? în primul caz – *romantism*, în al doilea – aureolă şi ditirambi (pe scurt o *artă apoteotică*): şi Rafael intră aici, numai că la el întâlnim eroarea de a fi divinizat *aparenţele* interpretării creştine a universului. El era recunoscător faţă de existenţă, acolo unde ea *nu* se înfăţişa cu specificul ei creştin.

Interpretat *moral*, universul este insuportabil. Creştinismul a fost încercarea de a „învinge” universul negându-l. *Practic*, un asemenea atentat nebunesc – o asemenea nebunească îngâmfare umană în raport cu

universul – a dus la o sărăcire, depreciere, la o întunecare a fiinţei umane: doar categoria cea mai mediocră şi mai inofensivă, categoria omului de turmă, şi-a putut găsi în asta rostul, *chemarea*, ca să zicem aşa.

Homer ca artist apoteotic; Rubens de asemenea. În muzică n-a existat încă niciunul.

Idealizarea *marelui criminal* (înţelegere pentru *măreţia* lui) este elenă; umilirea, defăimarea, dispreţuirea păcătosului este iudeo-creştină.

Nici resemnarea *nu* este o învăţătură a tragediei, ci o greşită înţelegere a ei! Nostalgia neantului este *negarea* înţelepciunii tragice, contrariul ei!

Iluzia lui *Apollo*: *veşnicia* formei frumoase; legiferarea aristocratică: *„aşa se cuvine să fie întotdeauna*!"

Dionysos: senzualitate şi cruzime. Efemerul ar putea fi interpretat ca delectare a forţei generatoare şi nimicitoare, ca *neîncetată creaţie*.

Sănătatea şi predispoziţia la boală: atenţie! Criteriul rămâne eflorescenta trupului, energia, curajul şi voioşia spiritului

— Fireşte însă că şi *volumul predispoziţiei la boală pe care cineva este în stare s-o ia asupra sa şi s-o depăşească*, – poate *vindeca*. Ceea ce i-ar distruge pe nişte oameni mai delicaţi poate fi unul din mijloacele de a stimula o sănătate de *mare* calibru.

Problema secolului al nouăsprezecelea. Dacă latura lui forte şi latura lui slabă se condiţionează una pe cealaltă? Dacă sunt cioplite din *acelaşi* lemn? Dacă varietatea idealurilor sale şi contradicţia dintre ele sunt condiţionate de un scop mai înalt: *ca* ceva în sine mai înalt?

— Căci aici ar putea fi vorba de o *predestinare la măreţie*, în această creştere atât de puternică a tensiunilor.

Nemulţumirile, nihilismul ar *putea fi un semn bun*.

Problemele nerezolvate pe care le repun în discuţie: *problema civilizaţiei*, lupta dintre Rousseau şi Voltaire, prin 1760. Omul devine mai profund, mai suspicios, mai „imoral", mai puternic, mai încrezător în sine – şi, ca atare, *mai natural*: *asta* este „progresul".

— La aceasta se adaugă disjungerea, într-un soi de diviziune a muncii, a straturilor înrăite de cele îmblânzite, domesticite: astfel că *situaţia de ansamblu* nu sare în ochi de la sine… Faptul că aceste straturi mai puternice posedă arta de a face ca înrăirea lor să fie percepută ca ceva *superior* denotă *tărie*, stăpânire *de sine* şi fascinaţia forţei. De orice „progres" se leagă o reinterpretare a elementelor consolidate spre „bine".

Rousseau: ordinea întemeiată pe sentiment; natura ca izvor al justiţiei; omul se perfecţionează în măsura în care *se apropie de natură* (– iar după Voltaire, în măsura în care *se îndepărtează de natură*). Aceleaşi epoci înseamnă pentru unul progresul *umanităţii*, pentru celălalt epoci de înrăutăţire prin nedreptate şi inegalitate.

Voltaire, care concepe *umanită* în sens încă renascentist, la fel şi *virtu* (ca „înaltă cultură"), lupta pentru cauza acelor „*Honnetes gens*" şi „*de la bonne compagnie*", cauza bunului gust, a ştiinţei, a artelor, cauza progresului însuşi şi a civilizaţiei.

Către 1760 lupta se încinge: burghezul genevez şi *seniorul de Ferney*. Abia de acum înainte devine Voltaire omul secolului, filosoful, reprezentantul toleranţei şi al necredinţei (până atunci nu fusese decât un *bel esprit*). Invidia şi ura faţă de succesul lui Rousseau l-au împins înainte, „în sus".

Pour „la canaille" un dieu rémunérateur et vengeur[3] – Voltaire. Critica ambelor puncte de vedere cu privire la *valoarea civilizaţiei*.

Descoperirea de ordin social este, după părerea lui Voltaire, cea mai frumoasă: faptul că nu există un ţel mai înalt decât însăşi întreţinerea şi perfecţionarea acestei idei sociale; *honnêteté* înseamnă tocmai respectarea practicilor sociale; virtutea înseamnă supunere faţă de anumite „prejudecăţi" necesare în favoarea conservării „societăţii".

Misionar al culturii, aristocrat, reprezentant al claselor victorioase, dominante şi al sistemului lor de valori. Rousseau însă a rămas *plebeu*, chiar şi *ca homme de lettres*, lucru *nemaiauzit*; dispreţul lui neruşinat faţă de tot ce nu era el însuşi.

Ceea ce e *bolnăvicios* la Rousseau, deosebit de admirat şi *imitat*. (Lordul Byron îi e înrudit; şi exagerat în atitudini măreţe, în ură ranchiunoasă; semne de „josnicie"; abia mai târziu, readus prin *Veneţia* la un echilibru, a înţeles ce *uşurează* şi *alină mai mult*… *l'insouciance*.)

Rousseau se mândreşte însă cu ceea ce este el însuşi, în ciuda originii lui sociale; îşi iese totuşi cu totul din fire dacă îi aminteşti de acest lucru…

Fără îndoială că există la Rousseau *o tulburare mentală*, iar la Voltaire o neobişnuită sănătate şi spontaneitate. *Ranchiuna bolnavului*; perioadele lui de rătăcire a spiritului sunt şi cele ale dispreţului faţă de oameni şi ale suspiciunilor.

Rousseau a luat apărarea *Providenţei* (împotriva pesimismului lui Voltaire): el *avea nevoie* de Dumnezeu spre a-şi putea arunca blestemul asupra societăţii şi civilizaţiei;

---

[3] Pentru „plebe" un zeu remunerator şi răzbunător (n.trad.).

tot ceea ce există trebuia să fie, în mod necesar, bun, de vreme ce era opera divinităţii; *numai omul l-a stricat pe om*. „Omul bun" ca om al naturii a fost o pură fantezie; dar dogma privitoare la Dumnezeu ca autor al universului avea şi verosimilitate şi fundament.

Romantism à la Rousseau; pasiunea („dreptul suveran al pasiunii"); „naturaleţea"; fascinaţia nebuniei (sminteala este considerată o valoare); orgoliul iraţional al celor slabi; ranchiuna plebeiană erijată în *instanţă de judecată*; („în politică, de un secol încoace, au fost numiţi oameni bolnavi în funcţie de conducător").

Händel, Leibniz, Goethe, Bismarck – caracteristici pentru *specia germană puternică*. Trăind fără dificultate între contraste, plini de acea tărie suplă care se fereşte de convingeri şi doctrine, folosind una împotriva alteia şi păstrând pentru sine privilegiul libertăţii.

Secolul al XVII-lea *suferă din pricina omului*, *îngrămădire de contradicţii* („ramas de contradictions" aşa cum, de fapt, suntem); un secol care încearcă să descopere omul, să-l *ordoneze*, să-l dezgroape: în timp ce secolul al XVIII-lea caută să uite ceea ce se cunoaşte despre natura omului, pentru a şi-l adapta propriei utopii. „Superficial, moale, uman", secolul exaltă „omul" – Secolul al XVII-lea se străduieşte să şteargă urmele individului pentru ca opera să semene cât mai mult cu viaţa. Secolul al XVIII-lea se străduieşte să îndrepte *interesul*, prin operă, *spre autor*. Secolul al XVII-lea caută în artă arta, un fragment de cultură; secolul al XVIII-lea face, cu ajutorul artei, propaganda reformelor de ordin social şi politic.

„Utopia", „omul ideal", zeificarea naturii, orgoliul auto-punerii în scenă, subordonarea faţă de propaganda unor ţeluri *sociale*, şarlataneria – toate acestea le-am preluat

de la secolul al XVIII-lea.

Stilul secolului al XVII-lea: *curat*, *exact*, *liber*.

Individul puternic, care-şi este sie însuşi suficient sau se osteneşte cu zel în faţa lui Dumnezeu şi acel fel băgăcios, azi la modă printre autori, „serviabilitatea" – sunt lucruri *contrastante*. „*A* te produce" – să facem aici o comparaţie cu învăţaţii de la Port-Royal.

Alfieri avea un simţ pentru stilul *grandios*. Ura împotriva *burlescului* (lipsei de demnitate); *lipsa simţului pentru natură* este a secolului al XVII-lea.

Cele trei secole

Diferitele lor tipuri de *sensibilitate* se exprimă cel mai bine astfel:

aristocratismul: Descartes, domnia *raţiunii*, mărturie despre suveranitatea *voinţei*; *feminismul*: Rousseau, domnia *sentimentului*, mărturie despre suveranitatea *simţurilor*, minciuna; *animalismul*: Schopenhauer, domnia *dorinţei*, mărturie despre suveranitatea *animalităţii*, mai cinstit, dar sumbru.

Secolul al XVII-lea este *aristocratic*, ordonator, trufaş faţă de animalic, sever faţă de inimă, „incomod", chiar lipsit de sentiment, „negermanic", reţinut faţă de burlesc şi naturaleţe, înclinat spre generalizare şi cu aere de suveranitate faţă de trecut: deoarece este încrezător în sine. *În fond*, în mare măsură şi animal de pradă, *multă* deprindere ascetică pentru a putea rămâne stăpân. Secolul *tăriei de voinţă*; dar şi al pasiunii puternice.

Secolul al XVIII-lea este dominat de *femeie*, visător, inteligent, plat, având totuşi un anume spirit la dispoziţia dorinţelor, a inimii, *libertin* în delectarea cu cele spirituale, subminând orice fel de autoritate; ameţit, voios, limpede, uman, fals faţă de sine însuşi, o mare canalie *au fond*,

sociabil…

Secolul al XIX-lea este mai *animalic*, mai subteran, mai urât, mai realist, mai bădăran şi, tocmai de aceea, considerat „mai bun", „mai cinstit", în faţa oricărei „realităţi" mai smerit», mai *autentic*: dar slab în voinţă, dar trist şi sumbru – pofticios, dar fatalist. Nu se teme şi nici nu stimează „raţiunea" sau „inima"; adânc convins de dominaţia poftelor (Schopenhauer vorbea de „voinţă", dar nimic nu este mai caracteristic pentru filosofia lui, decât că îi lipseşte tocmai *voinţa* propriu-zisă). Până şi morala este redusă la un *singur* instinct („mila").

Auguste Comte reprezintă *continuarea secolului al XVIII-lea* (stăpânirea *inimii* asupra *la tête*, senzualism în teoria cunoaşterii, extaz altruist).

Faptul că *ştiinţa* a devenit într-un asemenea grad suverană dovedeşte că secolul al XIX-lea s-a *eliberat* de dominaţia *idealurilor*. Abia o anumită „lipsă de pretenţii" în felul nostru de a dori ne face posibilă starea de curiozitate şi rigoare ştiinţifică – acest tip de virtute care *ne* aparţine…

Romantismul este un *ricoşeu* al secolului al XVIII-lea; un soi de acumulată nostalgie după extazul în stil mare al acelui secol (în realitate o considerabilă doză de actorie şi autopăcălire: se dorea reprezentarea *naturii pline de forţă*, *a marii pasiuni*).

Secolul al XIX-lea caută instinctiv *teorii* cu ajutorul cărora îşi simte justificată *subordonarea fatalistă faţă de real*. Chiar şi succesul lui *Hegel* împotriva „sensibilităţii" şi a idealismului romantic rezidă în latura fatalistă a modului său de a gândi, în credinţa sa în raţiunea mai profundă aflată de partea celui victorios, în justificarea „statului" real (în locul conceptului de „omenire").

— Schopenhauer: Noi suntem nişte proşti sau, în cel

mai bun caz, nişte oameni care se autodesfiinţează. Succesul determinismului, derivarea genealogică din principiul *caracterului necesar*, care înainte era absolut valabil, teoria mediului şi a adaptării, reducerea voinţei la mişcarea reflexă, negarea voinţei ca „sursă cauzală activă"; în sfârşit – o adevărată rebotezare: voinţa este atât de puţin vizibilă, încât cuvântul se *eliberează* spre a desemna altceva. Alte teorii: teoria despre *obiectivitate*, despre contemplare „lipsită de voinţă" ca drum unic spre adevăr; de asemeni, *teoria despre frumuseţe* (şi credinţa în „*geniu*", pentru a avea un drept la *subjugare*); mecanismul, rigiditatea calculabilă a procesului mecanic, pretinsul „naturalism", eliminarea principiului subiectului capabil să aleagă, să judece, să interpreteze – Kant, cu a lui „raţiune practică" şi cu *fanatismul lui moral*, aparţine întru totul secolului al XVIII-lea; încă complet în afara mişcării istorice; nu a avut ochi pentru realitatea epocii sale, de pildă, revoluţia; neafectat de filosofia greacă; fantast al conceptului de datorie; senzualist, cu ariergarda răsfăţului dogmatic.

Interesul retroactiv, în secolul nostru, *pentru Kant* este un *interes retroactiv pentru secolul al XVIII-lea*; se doreşte restabilirea unui drept la *vechile idealuri* şi la vechea stare de reverie – de aici şi o teorie a cunoaşterii care „delimitează", adică permite *fixarea ad libitum a unui tărâm de dincolo de raţiune*…

Modul de a gândi al lui *Hegel* nu este foarte îndepărtat de cel al lui *Goethe*; ascultaţi-l pe Goethe despre *Spinoza*. Voinţa divinizării universului şi vieţii, spre a găsi în contemplarea şi pătrunderea tainelor lor *linişte şi fericire*; Hegel caută pretutindeni raţiunea – în faţa raţiunii se cuvine să te *predai* şi să te *resemnezi*. La *Goethe* există un soi de *fatalism* aproape *voios* şi *încrezător*, care nu revoltă, nu

epuizează, care încearcă să plăsmuiască prin sine o totalitate, în credinţa că doar într-o totalitate totul se rezolvă şi apare justificat şi potrivit.

Patronatul virtuţii – Lăcomia de averi, setea de putere, lenevia, nerozia, frica: toate au interese în chestiunea virtuţii: de aceea şi stă ea atât de ferm pe picioare.

Falsificarea de monedă în artele de azi: privită ca *necesară* în sensul că este *pe măsura unei nevoi specifice sufletului modern*.

Sunt astupate lacunele *de talent* şi, mai mult încă, lacunele de *educaţie*, de *tradiţie*, de *şcolarizare*.

Mai întâi: se alege un public ceva *mai puţin artistic*, necondiţionat în predilecţiile sale (şi care îngenunchează imediat în faţa *persoanei*). La acest punct contribuie superstiţia secolului nostru, mitul „geniului".

În al doilea rând: se adresează o homelie instinctelor întunecate ale nemulţumiţilor, ambiţioşilor, celor care se autoacoperă în această epocă a democraţiei: importanţa *atitudinii*.

În al treilea rând: se preiau procedeele unei arte în folosul alteia, se amestecă finalităţile artei cu cele ale cunoaşterii ori ale bisericii ori ale intereselor rasiale (naţionalismul) sau ale filosofiei – se trag toate clopotele în acelaşi timp, provocând bănuiala ascunsă că e vorba de o divinitate.

În al patrulea rând: se aduc omagii măgulitoare femeii, suferinzilor, revoltaţilor, se accentuează mult şi în artă elementul „narcotic" şi efectul drogant. Sunt flataţi oamenii cultivaţi, cititorii de poezie şi poveşti de altă dată.

Despărţirea, dintre „public" şi „cenacluri": cei din prima categorie *trebuie* neapărat să fie nişte şarlatani; cei din a doua nu vor decât să-şi arate virtuozitatea! încalcă

această despărţire cele două „genii” specifice ale secolului nostru, la fel de important pentru amândoi; este marea şarlatanie a lui Victor Hugo şi Richard Wagner, asociată însă cu atâta *virtuozitate* autentică, încât au putut satisface şi pe cei mai rafinaţi în materie de artă. De aici şi *lipsa de măreţie*: optica lor este una schimbătoare, când privind cele mai grosolane cerinţe, când pe cele mai rafinate.

Pentru caracteristica *„modernităţii”* – *dezvoltare supraabundentă a genurilor de creaţie intermediare*; *degenerarea tipurilor*; *demolarea tradiţiilor*, *a „şcolilor”*: *dominaţia instinctelor* (pregătită filosofic: *creşterea valorii* inconştientului) după apariţia unei *diminuări a forţei voinţei*, a voinţei îndreptate spre un scop, *inclusiv* a mijloacelor avute în vedere.

Supraabundenţa de *negustori* şi *persoane intermediare*, chiar şi în domeniul spiritual: literatul, „reprezentantul”, istoricul (ca puncte de legătură între trecut şi prezent), exoticul şi cosmopolitul, persoanele care intermediază între ştiinţele naturii şi filosofie, semiteologii.

Marile *crime* în *psihologie*:

1) faptul că orice *neplăcere*, orice *nenorocire* au fost falsificate prin asocierea lor cu injustiţia, cu culpabilitatea (durerii i s-a luat nevinovăţia);

2) faptul că toate *sentimentele puternice de bucurie* (voioşie, voluptate, triumf, mândrie, cutezanţă, cunoaştere, siguranţă de sine şi fericirea în sine) au fost înfierate ca păcate, ispitire, manifestări dubioase;

3) faptul că *sentimentele de slăbiciune*, laşităţile interioare, lipsa de curaj faţă de sine însuşi au primit denumiri de mare cinste şi sunt recomandate drept valori deosebite şi vrednice de a fi dorite;

4) faptul că întreaga semnificaţie a *măreţiei* omului a

fost greşit interpretată în sensul unei depersonalizări, al unui auto-sacrificiu pentru altceva, pentru alţii; că până şi în cazul gânditorului, în cazul artistului, *depersonalizarea* a fost amăgitor prezentată drept cauza celei mai înalte capacităţi şi cunoaşteri umane;

5) faptul că *dragostea* a fost măsluită, devenind dăruire (şi altruism) când, de fapt, ea înseamnă o acaparare sau o cedare ca urmare a supraabundenţei de personalitate. Numai fiinţele *întregi*, cu personalitate, sunt în stare să iubească; „depersonalizaţii", cei „obiectivi" sunt cei mai nepricepuţi îndrăgostiţi (să fie întrebate femeiuştile!). Acelaşi lucru este valabil pentru dragostea faţă de Dumnezeu sau faţă de „patrie": trebuie să contezi ferm pe tine însuţi. (Egoismul ca devenirea *sine*, altruismul ca *transformare* în altul).

6) Viaţa socotită pedeapsă, fericirea – ispită; pasiunile considerate diabolice, încrederea în sine socotită fără Dumnezeu.

Toată această psihologie este o psihologie a opreliştii, un soi de *zidire* în frică; cândva marea masă (nenorocoşii şi mediocrii) se va apăra în acest fel de cei care sunt mai puternici (*tulburându-le* evoluţia...); dar, pe de altă parte, va sacraliza şi va cinsti în exclusivitate toate instinctele cu ajutorul cărora se afirmă cel mai bine. A se compara cu clericii evrei.

Surmenaj, curiozitate şi compasiune – viciile *noastre moderne*.

Lupta împotriva oamenilor de *seamă* justificată pe plan economic. Se cheamă că ar fi periculoşi, că reprezintă o pură întâmplare, excepţii, intemperii ale sorţii, că sunt destul de duri pentru a pune sub semnul întrebării tot ceea ce s-a edificat şi s-a întemeiat cu încetul. Nu numai dezamorsarea

explozivului, dar, pe cât posibil, şi *prevenirea* oricărei descărcări, iată un instinct fundamental al oricărei societăţi civilizate.

A lua în stăpânire tot ceea ce este teribil, cu amănuntul, cu încetul, pe încercate: asta o cere misiunea culturii; dar până când aceasta ajunge *îndeajuns de puternică*, teribilul trebuie combătut, domolit, învăluit, ba chiar blestemat.

Decăderea *protestantismului*: înţeles pe plan teoretic, ca şi pe plan istoric, ca o formă de imperfecţiune. Preponderenţa reală a catolicismului; sentimentul protestant este atât de slăbit, încât cele mai puternice mişcări *antiprotestante* nici nu mai sunt resimţite ca atare (d. ex.: *Parsifal*-ul lui Wagner). Întreaga intelectualitate superioară din Franţa este, din instinct, *catolică*; Bismarck a înţeles că protestantismul nici nu mai există.

Simptome de bază ale pesimismului – Dîners chez *Magny*; pesimismul rusesc (Tolstoi, Dostoievski); pesimismul estetic, *l'art pour l'art*, „description" (pesimismul romantic şi antiromantic); pesimismul axiologic (Schopenhauer; fenomenalismul); pesimismul anarhic; „religia milei", mişcare premergătoare budismului; pesimismul cultural (exotismul, cosmopolitismul); pesimismul moral: cu însumi.

Voltaire-Rousseau.

— Starea naturală este cumplită, omul este un animal de pradă; civilizaţia noastră este un nemaipomenit *triumf* asupra acestei firi de animal de pradă: – *aşa socotea Voltaire*. El aprecia îmblânzirea, rafinamentele, bucuriile spirituale ale stării de civilizaţie; dispreţuia mărginirea mentală, fie ea şi sub forma virtuţii; lipsa de delicateţe, inclusiv cea a asceţilor şi călugărilor.

Condamnarea morală a omului părea să-l preocupe pe

Rousseau; prin termenii de „nedrept", „crud" pot fi cel mai bine provocate instinctele celor asupriţi care, de obicei, se află sub oprobriul interdicţiei şi al dizgraţiei: *astfel încât conştiinţa lor îi îndeamnă să se împotrivească apetitului revoluţionar*. Aceşti emancipatori caută, în primul rând, *un* lucru: să imprime punctelor lor de vedere marile accente şi atitudini ale unui *caracter mai elevat*.

Omul de scamă este necesarmente un sceptic (ceea ce nu înseamnă neapărat că şi trebuie să apară ca atare), presupunând că de aici derivă măreţia lui: *a dori* măreţia şi a găsi mijloacele de a o realiza. Libertatea oricărui fel de convingere este o parte componentă a *forţei voinţei sale*. De aceea, se şi potriveşte cu acel „despotism luminat", pe care îl exercită orice mare pasiune. Ea atrage şi intelectul în slujba sa; are şi curajul de a folosi procedee mai puţin sfinţite; spulberă îndoielile; îşi permite să aibă convingeri, are ea însăşi *nevoie* de ele, dar nu li se supune. Nevoia de credinţă, de necondiţionare în a spune da sau nu este un simptom de slăbiciune; orice slăbiciune este o slăbiciune a voinţei. Omul credinţei, credinciosul este în mod necesar un soi de om mărunt. De aici rezultă că „libertatea spiritului", cu alte cuvinte necredinţa ca instinct, este o condiţie preliminară a măreţiei.

A afirma şi a nega unul şi acelaşi lucru nu ne reuşeşte: este ideea subiectivă izvorâtă din experienţă, care nu exprimă o „necesitate", *ci doar o incapacitate*.

Dacă, după cum spune Aristotel, *ideea de contradicţie* este cel mai sigur dintre principii, ultimul şi cel fundamental, la care duce orice argumentaţie; dacă în această idee se află principiul tuturor celorlalte axiome: atunci ar trebui evaluat cu atât mai multă rigoare ceea ce ea deja *presupune* în fond ca aserţiuni. Ori se va afirma, cu ajutorul ideii de

contradicţie, câte ceva despre realitate, despre existent, ca şi cum lucrurile ar fi deja cunoscute din altă parte; şi anume, în sensul de a nu i *se putea* atribui calificative opuse. Ori afirmaţia vrea să spună că ideii de contradicţie nu *trebuie* să-i fie atribuite calificative opuse. În acest caz, logica ar fi un imperativ destinat *nu* cunoaşterii adevărului, ci postulării şi punerii în ordine a unui univers care *să ne pară adevărat*.

Pe scurt, întrebarea rămâne deschisă: sunt oare axiomele logice adecvate realului sau sunt ele criterii şi mijloace de *a crea*, mai întâi pentru noi, realul, conceptul de „realitate"?... Pentru a putea confirma prima variantă ar trebui, cum spuneam, ca existentul să fie deja cunoscut; ceea ce nu este deloc cazul. Afirmaţia nu cuprinde, prin urmare, un *criteriu al adevărului*, ci un *imperativ* cu privire la ceea ce *se cuvine* să treacă drept adevărat.

Pornind de la premisa că un astfel de A identic cu sine însuşi nici n-ar exista, aşa cum o presupune orice postulare a logicii (şi a matematicii), că A ar fi el însuşi o *aparenţă*, atunci logica ar avea drept premisă un univers care este doar *aparent*. În fapt, noi credem în acea postulare, sub impresia unei infinite experienţe empirice, care pare să o *confirme* fără încetare. „Obiectul" – acesta este substratul specific credinţei în *A*; *încrederea noastră în obiecte* este premisa încrederii în logică. A-ul logicii este, ca atomul, o post-construcţie a „obiectului"... în măsura în care nu înţelegem acest lucru şi facem din logică un criteriu al *existenţei reale*, ne şi aflăm pe cale de a postula drept realităţi toate acele ipostaze: substanţă, calificativ, obiect, subiect, acţiune etc; ceea ce înseamnă a concepe un univers metafizic, adică un „univers real" (*acesta fiind însă din nou universul aparent*...).

Actele cele mai primitive ale gândirii, a afirma şi a

nega, a lua sau a nu lua drept adevăr un anume lucru, în măsura în care presupun nu doar obişnuinţă, ci un *drept* în general de a conferi sau nu calitatea de adevăr, sunt deja dominate de credinţa *că pentru noi există posibilitatea de a cunoaşte*, *că judecăţile noastre ar putea într-adevăr să corespundă adevărului* – pe scurt, logica nu se îndoieşte că este în stare să exprime ceva din adevărul în sine (şi, anume, că acestuia nu *pot* să-i revină calificative opuse lui).

Aici *domneşte* prejudecata senzualistă grosolană că senzaţiile sunt acelea care ne învaţă *adevărurile* despre lucruri – că eu nu pot să afirm, în acelaşi timp, despre unul şi acelaşi lucru că este şi *tare* şi *moale*. (Argumentul instinctiv: „nu pot să percep concomitent două senzaţii opuse" – *este absolut fals şi grosolan*).

Interdicţia conceptuală a contradicţiei porneşte de la credinţa că suntem *în stare* să construim concepte, că un concept nu doar desemnează esenţa unui lucru, ci o şi *cuprinde*… în realitate *logica* este valabilă (ca şi geometria şi aritmetica) numai pentru *realităţile născocite*, *create de noi*. Logica este încercarea de a ne face *să înţelegem universul real în conformitate cu o schemă a existentului propusă de noi*; *mai exact spus*, *să-l facem capabil de a fi formulat*, *calculabil*…

Vreau să *redau şi ascetismului* dimensiunea lui *naturală*; în locul intenţiei de a-l nega, intenţia de a-l *fortifica*; o gimnastică a voinţei; renunţări şi stabilire a unor perioade de post în toate privinţele, inclusiv în domeniul spiritului; o cazuistică a faptei din punctul de vedere al părerii pe care o avem despre propriile noastre forţe; o încercare de a intra în aventură şi în pericole arbitrare. (*Dîners chez Magny*: tot felul de gurmanzi ai spiritului, bolnavi de stomac.) Ar trebui inventate *examene* şi pentru

puterea de a te ţine de cuvânt.

Moralmente vorbind, *universul este fals*. În măsura însă în care morala este ea însăşi un fragment al acestui univers, ea este falsă şi morală.

Voinţa de adevăr este un act al *consolidării*, al obţinerii adevărului şi durabilităţii în lucruri: un act care înlătură din faţa ochilor noştri acel caracter *fals*, un act de metamorfozare a acestuia în „*existent*". „Adevărul" nu este, în aceste condiţii, ceva ce există şi trebuie găsit, descoperit – ci, dimpotrivă, ceva *care trebuie creat* şi care-şi *oferă* numele pentru un *proces*, mai mult încă, pentru o voinţă de a birui care, în sine, nu ia niciodată sfârşit: a introduce adevărul ca o *desfăşurare la infinit*, ca *o determinare activă* – şi *nu* ca perceperea conştientă a ceva care, în sine, ar fi deja fixat şi determinat. Este un alt termen pentru „voinţa de putere".

Viaţa se întemeiază pe premisa unei credinţe în durata şi revenirea cu regularitate a lucrurilor; cu cât mai plină este viaţa, cu atât mai vast trebuie să fie universul descifrabil, /Acwr *să existe*. Logizarea, raţionalizarea, sistematizarea, ca mijloace de a susţine viaţa.

Omul îşi proiectează impulsul spre adevăr, spre „ţelul" său, situat, într-un anume sens, în afara propriei fiinţe, ca un univers *existent*, metafizic, „lucru în sine", univers gata dat. Nevoia omului de a fi un creator îl face să *inventeze* universul la care lucrează, să-l anticipeze; această anticipare (această „credinţă" în adevăr) este sprijinul omului.

Orice desfăşurare de fapte, orice mişcare, orice devenire înseamnă stabilirea unor raporturi de forţă şi grade, înseamnă *luptai*.

De îndată ce ne *închipuim* că cineva (Dumnezeu, natura) este responsabil pentru faptul că suntem aşa sau altfel, deci îi atribuim *intenţionalitatea*, cu privire la

existenţa, norocul şi nefericirea noastră, alterăm *nevinovăţia devenirii* noastre. Avem, în acest caz, pe cineva care, prin noi şi eu noi, doreşte să atingă un scop.

Stările de spirit şi apetenţele *apreciate*: – a fi paşnic, echitabil, moderat, modest, respectuos, plin de grijă, viteaz, cast, sincer, fidel, credincios, corect, încrezător, devotat, milos, săritor la nevoie, conştiincios, simplu, blând, drept, generos, prevenitor, obedient, dezinteresat, fără invidie, bun, harnic – De făcut deosebirea: în ce măsură *astfel* de *calităţi* reprezintă mijloace ale unor anume intenţii şi *scopuri* (adesea ale unui scop „*urât*”); sau sunt *consecinţe* fireşti ale unui *afect* dominant (d. ex, *spiritualitatea*); sau expresia unei situaţii de necesitate, adică a unei *condiţii de existenţă* (d. ex, burghez, sclav, femeie etc.)

Marea falsificare de monedă a nihilismului, prin abuzul inteligent de valori morale:

a) dragostea ca depersonalizare; la fel, mila.

b) Numai *intelectul depersonalizat* („filosoful”) recunoaşte *adevărul*, „adevărata existenţă şi esenţă a lucrurilor”.

c) Geniul, *oamenii de seamă* au o *măreţie*, pentru că nu se caută pe sine şi propria lor problemă: *valoarea* omului *creste* în raport cu măsura autonegării lui.

d) Arta ca operă a *subiectului pur eliberat de voinţă*”; înţelegere greşită a „obiectivităţii”.

e) *Fericirea* ca scop al vieţii; *virtutea* ca mijloc spre acest scop.

Condamnarea pesimistă a vieţii în gândirea lui Schopenhauer este una *morală*. Transpunerea criteriilor de „turmă” în metafizică.

„Individul” este lipsit de sens; prin urmare, se cuvine să i se plaseze originea într-un „în sine” (iar semnificaţia

existenţei individuale într-o „rătăcire”); părinţii văzuţi doar ca „origine ocazională”.

— Se răzbună faptul că ştiinţa nu a înţeles individul; el reprezintă *întreagă viaţă de până acum* pe o *singură* dimensiune şi *nu rezultatul* ei.

Acel ce ştie cum se naşte *renumele* va avea o suspiciune şi faţă de renumele de care se bucură virtutea.

Elogiul, *recunoştinţa ca voinţă de putere*.

— *Elogiul* şi *recunoştinţa* pentru recolte, vreme bună, victorie, căsătorie, pace – toate sărbătoririle au nevoie de o *temă* faţă de care sentimentul să se descarce. Dorim ca tot binele care ni se întâmplă să provină de la cineva care ni-l face: ne dorim un *făptaş*. La fel se petrec lucrurile în faţa unei opere de artă: nu ne mulţumim cu ea: lăudăm autorul.

— Ce înseamnă deci a *lăuda*? Un soi de *compensare* în raport cu binefacerile primite, o *restituire*, o demonstraţie a puterii *noastre* – fiindcă cel care laudă afirmă, judecă, apreciază, *dă sentinţe*: îşi recunoaşte dreptul de a *putea* afirma, de a *putea* împărţi onoruri. Un sentiment potenţat al vieţii şi ă! fericirii este, în acelaşi timp, *un sentiment* potenţat *al puterii*: de la acesta pornind îşi exprimă omul *elogiile* (tot de aici pornesc căutarea şi găsirea unui „*făptaş*”, a unui *subiect*” –.) *Recunoştinţa* ca *răzbunare benefică*: este încurajată şi practicată cu cea mai mare rigoare acolo unde egalitatea şi mândria vor fi în acelaşi timp menţinute vii, acolo unde răzbunarea este practicată cu cel mai mare succes.

Este superfluă orice teorie pentru care nu există deja gata pregătite toate cele necesare ca forţă acumulată, ca substanţă explozivă. O răsturnare de valori nu poate fi atinsă decât atunci când apare tensiunea unor nevoi noi, a unor noi oameni în nevoie care au de suferit din pricina vechilor

valori, fără însă a fi conştienţi de aceasta.

Perioada *iluminismului* – apoi perioada *sensibilităţii*. În ce măsură Schopenhauer îi aparţine acesteia din urmă (iar Hegel spiritualului).

O perioadă în care vechea mascaradă şi împopoţonare morală a afectelor inspiră aversiune: este vorba de *natura în stare pură*; acolo *puterea cantitativ* apreciată este de-a dreptul recunoscută ca *decisivă* (*ca definitorie de rang*); acolo *stilul grandios* reapare ca o consecinţă *a marilor pasiuni*.

Contribuţie la critica „*egoismului*".

— Naivitatea involuntară a lui La Rochefoucauld, care crede că spune ceva îndrăzneţ, liber şi paradoxal – pe vremea aceea „adevărul" în psihologie provoca mirareun exemplu: *Les grandes âmes ne sont pas celles qui ont moins de passions et plus de vertus que les âmes communes, – mais seulement celles qui ont de plus grands desseins*"[4] Desigur: John Stuart Mill (care îl numeşte pe Chamfort un La Rochefoucauld al secolului al XVIII-lea, mai *nobil* şi mai filosof) vede în moralistul francez doar pe observatorul perspicace a tot ceea ce, în inima omenească, poate fi redus la „egoismul obişnuit", adăugând: „un spirit *nobil* nu s-ar putea hotărî să se sprijine pe contemplarea de durată a *grosolăniei* şi *josniciei*, decât, poate, spre a arăta împotriva căror influenţe nocive elevaţia şi nobleţea unui caracter sunt în stare să acţioneze cu succes".

Pesimismul ca formă premergătoare nihilismului.

Marii *metodologi:* Aristotel, Bacon, Descartes, Auguste

---

[4] sufletele deosebite nu sunt cele care au mai puţine pasiuni şi mai multe virtuţi decât sufletele comune, ci doar cele care au scopuri mai înalte (n.trad.).

Comte.

Omul caută „adevărul”: un univers care nu se contrazice, nu înşală, nu se schimbă, un univers *veritabil* – un univers în care nu se suferă de contradicţii, amăgiri, instabilitate – cauze ale suferinţei! Omul nu se îndoieşte că există un univers care este aşa cum trebuie să fie; şi ar voi să-şi croiască drum spre el. (Obiecţia indiană: până şi „eul” este o aparenţă, *nu* o realitate).

De unde îşi ia aici omul conceptul de *realitate*?

— De ce îşi deduce tocmai *suferinţa* din schimbare, amăgire şi contradicţie? Şi de ce nu, mai curând, fericirea lui?…

Dispreţul, ura faţă de tot ceea ce este trecător, schimbător, incert; – de unde această preţuire a permanenţei? Evident că aici voinţa de adevăr nu este decât nevoia de a fi într-un *univers al permanenţei*.

Simţurile înşală, raţiunea corectează erorile: *prin urmare*, s-a tras concluzia că raţiunea este calea spre permanenţă; ideile *cele mai îndepărtate de simţuri* vor fi cele mai apropiate de „universul veritabil”.

— De la simţuri ni se trag cele mai multe lovituri nenorocite, – simţurile sunt înşelătoare, ameţitoare, distrugătoare.

— *Fericirea* nu poate fi garantată decât prin ceea ce există: schimbarea şi fericirea se exclud reciproc. Cea mai fierbinte dorinţă trebuie deci să aibă în vedere identificarea cu existentul. Aceasta este *formula* pentru calea spre cea mai deplină fericire.

In summa: universul, aşa cum *ar trebui* el să fie, există; universul în care trăim este însă o eroare – acest univers al nostru n-ar trebui să existe.

Credinţa în existenţă se dovedeşte a nu fi decât o

consecinţă: adevăratul *mobil iniţial* este lipsa de credinţă în devenire, suspiciunea faţă de devenire, subestimarea oricărei deveniri…

Ce categorie de oameni sunt cei ce gândesc *astfel*? O categorie neproductivă, *suferindă*, obosită de viaţă. Dacă ne-am imagina categoria opusă, ar fi una care n-ar mai avea nevoie de credinţa în existenţă: mai mult decât atâta, ar dispreţui-o ca pe un lucru mort, plicticos, indiferent…

Credinţa că universul, care ar trebui să fie aşa cum se cuvine, *există* cu adevărat, este credinţa unor oameni neproductivi, care *nu vor să creeze un univers* cum ar trebui el să fie. Ei îl postulează ca un dat, căutând doar mijloacele şi căile spre a ajunge la el. „Voinţa de *adevăr*" ca *neputinţă a voinţei de a crea*.

A recunoaşte că un lucru este aşa şi aşa, a proceda ca şi cum un lucru devine aşa şi aşa: înseamnă un antagonism în gradele de forţă ale caracterelor.

Ficţiunea unui univers, care să corespundă dorinţelor noastre, trucuri psihologice şi interpretări menite să lege de acest univers *real* tot ceea ce noi cinstim şi ne place.

„Voinţa de adevăr" este la acest nivel, în esenţă, o *artă a interpretării*: pentru care se mai cere şi forţa de a interpreta.

Aceeaşi specie de om, *sărăcit* cu o treaptă, *nemaiavând forţa* de a interpreta, de a mai crea ficţiuni, îl produce pe *nihilist*. Nihilistul este un om care consideră că universul, aşa cum este el, s-ar trebui să existe, iar *despre* universul în felul în care ar trebui să existe, că nu poate fi. Prin urmare, a fi pe lume (a acţiona, a suferi, a voi, a simţi) nu are niciun sens: patosul lui „în zadar" este patosul nihiliştilor şi – totodată, chiar ca patos, o *inconsecvenţă* a nihiliştilor.

Cine nu este în stare să-şi implanteze voinţa în lucruri,

adică omul slab şi lipsit de voinţă, măcar ştie să pună un *sens* în lucruri, prin credinţa că în ele există deja o voinţă.

Limita capacităţii de a te dispensa de existenţa unui *sens existent* în lucruri, de a suporta viaţa într-o lume fără sens constituie o unitate de măsură a *forţei de a voi*: şi asta *pentru că* în acest fel *devenim noi înşine organizatorii unui mic fragment al universului*.

Astfel, *privirea obiectiv-filozofică* poate fi un semn al sărăciei volitive şi de forţă. Căci forţa organizează ceea ce e mai aproape şi imediat următor: „cei ce cunosc", care nu vor *să constate* decât ceea ce este, sunt cei care nu pot constata nimic *aşa cum s-ar cuveni să fie*.

Artiştii, o categorie umană intermediară: ei, cel puţin, propun simboluri a ceea ce ar trebui să fie – sunt productivi, în măsura în care într-adevăr *schimbă* şi transformă; nu ca cei ce se rezumă la a cunoaşte, care lasă toate aşa cum sunt.

Legătura dintre filosofi şi religiile pesimiste: e vorba de aceeaşi specie de oameni (atribuie *cel mai înalt grad de realitate lucrurilor celor mai preţuite*).

Legătura dintre filosofi şi oamenii morali şi criteriile lor de apreciere (interpretare *morală* a universului ca *sens*: după decăderea sensului religios).

Victoria asupra filosofilor prin *distrugerea* universului existent: perioada intermediară a nihilismului: premergătoare capacităţii de a răsturna valorile şi de a accepta şi ridica în slăvi ceea ce devine, universul aparenţei ca *singurul* în fiinţă.

Cele trei mari naivităţi

Cunoaşterea ca drum spre fericire (ca şi cum…), ca drum spre virtute (ca şi cum…), ca mijloc de a „nega viaţa", – în măsura în care este şi un drum spre deziluzie – (ca şi cum…).

Evreii au atins genialitatea în sfera artei odată cu Heinrich Heine şi Offenbach, acest satir atât de plin de spirit şi voioşie, care, ca muzician, aparţine marilor tradiţii şi care, pentru cel ce nu are numai urechi, înseamnă o adevărată eliberare de muzicanţii sentimentali şi, în fond, *degeneraţi* ai romantismului german.

A preţui *valoarea* unui om, în funcţie de *folosul* sau *pagubele* pe care le aduce celorlalţi oameni, precum şi de ceea ce îi *costă* pe alţii existenţa lui: acest mod de a vedea lucrurile înseamnă tot atât de mult şi tot atât de puţin ca faptul de a aprecia o operă de artă numai după *efectele* ei. În felul acesta problema valorii omului *în comparaţie cu alţi oameni* nu este nici măcar atinsă. „Aprecierea morală a valorii", în măsura în care este una *socială*, măsoară neapărat omul în funcţie de efectul acţiunilor lui. Un om care nu are pe limbă decât gusturile sale proprii, încercuit şi ascuns de singurătatea lui, necomunicabil, necomunicativ – un om *imprevizibil*, prin urmare omul unei specii superioare, în orice caz *diferite*: cum credeţi că puteţi să-l apreciaţi, de vreme ce nu-l puteţi nici cunoaşte, nici compara?

Aprecierea morală a avut drept urmare cea mai mare obtuzitate a judecăţii: valoarea unui om în sine este *subapreciată*, aproape *trecută cu vederea*, aproape *contestată*. Este o rămăşiţă a *teleologiei* naive: *valoarea* omului *raportată numai la oameni*.

„Foamea" nu este decât un mod mai îngust de adaptare, după ce instinctul fundamental de putere a dobândit o formă mai spirituală.

Cauze ale nihilismului:

1) *Lipsa speciei superioare*, adică a celei care, cu o inepuizabilă fertilitate şi putere, menţine vie încrederea în om. (Să ne gândim la ceea ce îi datorăm lui Napoleon:

aproape toate speranţele mai înalte ale acestui secol.)

2) *Specia inferioară* („turma", „masa", „societatea") îşi pierde modestia, umflându-şi nevoile în valori *cosmice* şi *metafizice*, în acest fel întreaga existenţă *se vulgarizează*: căci în măsura în care masa domină, ea tiranizează *excepţiile*, astfel că acestea „îşi pierd credinţa în ele însele şi devin *nihiliste*.

Toate încercările de a *imagina tipuri mai elevate eşuează* („romantismul", artistul, filosoful; contrar încercării lui Carlyle de a le adăuga cele mai înalte valori morale).

Ca rezultat: *rezistenţa* faţă de tipurile mai elevate.

Decăderea şi *incertitudinea tuturor tipurilor umane mai elevate*. Lupta împotriva geniului („poezia populară" etc.) Mila faţă de lumea inferioară şi de cei suferinzi ca *unitate de măsură* pentru *calitatea sufletească*.

Lipseşte şi filosoful, interpretul faptei, şi *nu* numai poetul care reface poezia.

Nihilismul este *ambiguu*:

A. Nihilismul ca indiciu *al unei puteri sporite a spiritului*:

acesta este nihilismul *activ*.

B. Nihilismul ca *declin* şi *regres al forţei spirituale*: este nihilismul *pasiv*.

Nihilismul este *o stare normală*.

El poate fi un simptom de *vigoare*, forţa spiritului poate fi atât de crescută, încât scopurile ei *de până acum* („convingerile", profesiunile de credinţă) să fie nepotrivite (o credinţă exprimă, în general, constrângerea unor *condiţii de existenţă*, o subordonare faţă de autoritatea unor raporturi, în cadrul cărora o fiinţă *se dezvoltă*, *creşte*, *dobândeşte putere*...); pe de altă parte, nihilismul poate fi simptomul unei forţe *insuficiente* pentru a *postula* din nou şi

în mod productiv un scop, o motivaţie, o credinţă.

Maximumul forţei relative a nihilismului este atins sub înfăţişarea impulsului violent al *distrugerii*: *ca nihilism activ*.

Opusul lui ar fi nihilismul *obosit*, care nu mai *atacă*: forma lui cea mai cunoscută este budismul: nihilismul *pasiv*, semn de slăbiciune: forţa spiritului poate fi obosită, *epuizată*, astfel că ţelurile şi valorile *cunoscute* nu se mai potrivesc şi nu mai au credibilitate –, astfel că sinteza valorilor şi aspiraţiilor (pe care se sprijină orice cultură puternică) se dizolvă; astfel încât fiecare valoare în parte intră în război cu celelalte: deci *fărâmiţare* –, astfel încât ceea ce delectează, vindecă, linişteşte, ameţeşte, iese în prim plan, în diferite *travestiuri*: religioase, morale, politice sau estetice etc.

Despre viitorul muncitorului.

— Muncitorii ar trebui să înveţe să simtă lucrurile la fel cu *soldaţii*. Un onorariu, un salariu, dar nu o compensaţie!

Nicio legătură între plată şi prestaţie! Dimpotrivă, a pune individul – *fiecare conform naturii sale* – în situaţia de a realiza *maximumul* în domeniul său.

Marea *minciună* a istoriei: a spune că depravarea păgânismului ar fi deschis creştinismului calea! De fapt, slăbirea şi *supramoralizarea* omului Antichităţii a făcut-o! Interpretarea modificată a instinctelor naturale ca *viciu* se petrecuse mai înainte!

O altă mare *minciună* a istoriei: că *motivaţia* Reformei ar fi fost *corupţia bisericii*! *A* fost doar un pretext, o autominţire din partea agitatorilor Reformei – în fapt acolo era vorba de necesităţi puternice, a căror brutalitate avea mare nevoie de un acoperământ spiritual.

Kant: face scepticismul gnoseologic al englezilor *accesibil* germanilor:

1) prin faptul că atrage interesul nevoilor morale şi

religioase ale germanilor pentru acest scepticism: după cum, din motive identice, academicienii mai noi folosesc scepticismul ca pregătire pentru platonism (*vide* Augustin); după cum Pascal folosea până şi scepticismul *moral* pentru a trezi nevoia de credinţă („pentru a o justifica”);

2) prin faptul că a înzorzonat şi a răsucit în chip scolastic scepticismul, adaptându-l astfel gustului germanilor pentru forma ştiinţifică (deoarece Locke şi Hume erau ca atare prea transparenţi, prea clari, adică, judecând după instinctele axiologice germane, „prea superficiali”).

Kant: mărunt ca psiholog şi cunoscător de oameni; înşelându-se în mod grosolan asupra marilor valori istorice (Revoluţia franceză); fanatic moralist à la Rousseau; purtătorul unui creştinism subteran al valorilor; total dogmatic, dar şi cu o silă greoaie faţă de această înclinare, ajungând până la dorinţa de a o supune tiranic, dar şi repede sătul de scepticism; neatins încă de vreun suflu al gustului cosmopolit sau al frumosului antic… un om care *temporizează* şi un *intermediar* lipsit de originalitate (-aşa ca *Leibniz* între mecanică şi spiritualism sau *Goethe* între gustul secolului al XVIII-lea şi gustul „simţului pentru istoric” [care, în esenţă, este un simţ al exoticului], La fel ca *muzica germană* între muzica franceză şi cea italiană, sau *Carol cel Mare* care *a mijlocit*, *a aruncat punţi* între *Imperiul Roman* şi naţionalism – *prin excelenţă un om al temporizării*).

Contribuţie la caracterizarea *geniului naţional* în raport cu ceea ce este străin şi cu elementele de împrumut.

Geniul *englez* îngroaşă şi naturalizează toate lucrurile pe care le asimilează; cel *francez* subţiază, simplifică, introduce logica, ornamentează; cel *german* amestecă, intermediază, complică, moralizează; cel *italian* a folosit cu mai multă libertate şi fineţe decât oricare altul elementele de

împrumut, dăruind de o sută de ori mai mult decât a primit: talentul *cel mai bogat*, capabil să dăruiască cel mai mult.

Dorinţa *supradimensionează* ceea ce vrem să avem; ea creşte chiar şi prin neîmplinire – *cele mai mari idei* sunt cele rezultate din dorinţa cea mai puternică şi mai prelungită. Acordăm cu *atât mai multă valoare* lucrurilor, cu cât dorinţa noastră de a le avea creşte: dacă „valorile morale" au ajuns să fie *cele mai înalte valori*, aceasta dovedeşte că idealul moral a rămas şi *cel mai neîmplinit* (în măsura în care trecea drept acel *Dincolo* de orice *suferinţă*, drept un instrument al *fericirii*). Omenirea a îmbrăţişat cu ardoare mereu cresc încă numai *nori*: în cele din urmă, disperarea şi neputinţa sa Le-a numit „Dumnezeire"…

Valoarea biologică a *Frumosului* şi *Urâtului*.

— S-a dovedit în decursul celei mai lungi experienţe umane că ceea ce ne *respinge* instinctiv pe plan estetic este nociv, primejdios şi trezeşte neîncredere: instinctul estetic devenit deodată elocvent (în dezgust, d. ex.) cuprinde şi *o judecată*. *Frumosul* se situează astfel în interiorul categoriei mai largi a valorilor biologice de utilitate, binefacere, vitalizare: în aşa mod însă încât o sumedenie de calităţi atractive, care amintesc foarte vag de lucruri şi situaţii utile şi se leagă de ele, ne transmit sentimentul Frumosului, adică al creşterii sentimentului de putere (deci nu numai obiecte, ci şi sentimente secundare legate de aceste obiecte sau de simbolurile lor).

Prin aceasta Frumosul şi Urâtul sunt recunoscute în *condiţionările* lor; cele referitoare la cele mai elementare *valori de întreţinere* a vieţii. A postula calitatea de frumos sau urât făcând abstracţie de aceste condiţionări nu are sens. *Frumosul* în sine, în general, există la fel de puţin ca şi *Binele*, ca *şi Adevărul*. Fiecare caz în parte se leagă de *condiţiile*

supravieţuirii unei anumite categorii de oameni: astfel că *omul din turmă* va percepe alte lucruri ca *valori ale Frumosului* decât omul *de excepţie* sau chiar supraomul.

Există o *optică* a prim-planului care ţine seamă numai de *consecinţele imediate* referitoare la originea valorii de Frumos (şi de Bine, şi de Adevăr).

Orice apreciere instinctivă este *mioapă* în privinţa înlănţuirii consecinţelor: ea sfătuieşte numai în privinţa a ceea ce trebuie făcut mai întâi. Raţiunea este în mod esenţial *un aparat al opreliştii* împotriva reacţiei imediate la aprecierea instinctivă: raţiunea temporizează, cântăreşte, urmăreşte lanţul consecinţelor mai departe şi timp mai îndelungat.

Aprecierile asupra Frumosului şi Untului sunt *mioape* (ele au întotdeauna raţiunea *împotriva* lor): dar sunt în *cel mai înalt grad convingătoare*; ele apelează la instinctele noastre acolo unde iau deciziile cele mai rapide şi îşi dau consimţământul sau îl refuză, încă *înainte* ca raţiunea să fi ajuns să ia cuvântul.

Cele mai obişnuite aprecieri pozitive asupra frumuseţii *se incită şi se stimulează reciproc*; odată pornit la lucru, instinctul estetic cristalizează în jurul „frumuseţii unice" încă o mulţime de perfecţiuni de diferite provenienţe. Nu se poate rămâne *obiectiv*, respectiv nu se poate elimina capacitatea de a interpreta, de a adăuga, de a completa, de a inventa (ultima fiind chiar acea înlănţuire de aprecieri pozitive asupra frumuseţii). Înfăţişarea unei „femei frumoase"…

Deci

1. Aprecierea Frumosului este *mioapă*; nu vede decât consecinţele imediat următoare;

2. *supra-încarcă* obiectul admirat cu un *farmec* care

este condiţionat de asocierea cu alte diferite judecăţi asupra unor lucruri frumoase –, care este însă cu *totul străin de esenţa acelui prim obiect*. A percepe un obiect ca fiind frumos înseamnă: a-l percepe necesarmente în mod fals – (de aceea, în treacăt fie spus, din punct de vedere social, căsătoria din dragoste este cel mai nerezonabil mod de căsătorie).

*

Există astăzi şi un pesimism muzical, chiar şi printre cei ce nu sunt muzicieni. Cine nu s-a întâlnit cu el, cine n-a înjurat pe câte un tânăr nefericit care-şi martirizează pianul până la a te face să strigi de disperare, care răscoleşte cu propriile-i mâini nămolul celor mai sumbre armonii brune-cenuşii? Prin aşa ceva poţi fi *recunoscut* ca pesimist… Dacă poţi fi, în acelaşi fel, recunoscut şi ca „muzical"? Eu n-aş crede. Wagnerianul *pur sang* este nemuzical; el se supune forţelor elementare ale muzicii cam în felul în care o femeie se supune voinţei unui hipnotizator – dar pentru a fi în *stare* de aşa ceva, el nu are voie, din cauza unei conştiinţe severe şi rafinate, să devină bănuitor *în rebus musicis et musicantibus*[5]. Am spus „cam în felul" – dar s-ar putea ca aici să fie vorba de mai mult decât de o comparaţie. Să luăm în „consideraţie mijloacele (pe care, în bună parte, a trebuit mai întâi să le inventeze) folosite cu precădere de Wagner pentru efectele lor: ele seamănă uimitor cu mijloacele hipnotizatorului (selecţia mişcărilor, culoarea sonoră a orchestrei; penibila evitare a logicii şi cvadraturii ritmului; caracterul trenant, cântător, tainic, isteric al „melodiei infinite").

— Şi oare starea în care, de pildă, uvertura la *Lohengrin* îl transpune pe ascultător, dar încă şi mai mult pe

---

[5] în materie de muzică şi muzicanţi (n.*trad*).

ascultătoare, diferă esenţial de extazul somnambulic?

— Am auzit pe o italiancă, după ce ascultase numita uvertură, spunând, cu acea privire plăcut transfigurată la care se pricep amatoarele de muzică wagneriană: *come si dorme con questa musica*[6].

Există firi delicate şi bolnăvicioase, aşa-numiţii idealişti, care nu ajung mai departe de punctul în care comit o infracţiune, *cm*, *vert*[7]: este marea justificare a existenţei lor meschine şi şterse, o plată pentru îndelungata lor laşitate şi nesinceritate, o *clipă* măcar de tărie: care ulterior îi distruge.

* *

Reflecţia cu privire la universalitate rămâne întotdeauna în urma lucrurilor: „dezideratele" ultime referitoare la fiinţa omenească, de exemplu, nu au fost de fapt niciodată preluate de filosofi în problematica lor, "*perfecţiunea*" omului este postulată de toţi cu naivitate, ca şi cum, printr-o intuiţie oarecare, am putea să depăşim întrebarea *de ce* tocmai „perfecţionarea"? în ce măsură este de *dorit* ca omul să devină *mai virtuos*? *mai înţelept*? *mai fericit*? Presupunând că încă nici nu se *cunoaşte* acel „de ce" privind omul în general, orice intenţie de acest fel este lipsită de sens; iar dacă doreşti una, cine ştie? poate că nu trebuie să doreşti şi cealaltă? Poate oare creşterea virtuţii să se împace, în acelaşi timp, cu o creştere a înţelepciunii şi inteligenţii? *Dubito*; voi avea prea multe ocazii de a demonstra contrariul. N-a fost, până acum, virtutea ca scop, în sensul cel mai strict, într-o contradicţie de fapt cu posibilitatea de a dobândi fericirea?

Nu are virtutea nevoie, pe de altă parte, de nefericire,

---

[6] ce bine se doarme cu această muzică (*n. trad*).

[7] necoaptă, verde (*n. trad*).

de privaţiune şi automaltratare, ca mijloace necesare? Iar dacă *inteligenţa supremă* ar fi un scop, n-ar trebui refuzată tocmai prin aceasta potenţarea fericirii? iar primejdia, aventura, neîncrederea, ispita n-ar trebui alese ca drumuri spre inteligenţă?… Şi dacă dorim *fericirea*, ei, poate că atunci trebuie să ne asociem celor „săraci cu duhul".

Despre *muzica* noastră *modernă*.

— Distrugerea melodiei este egală cu distrugerea „ideii", a dialecticii, a libertăţii mişcărilor spirituale celor mai înalte – un mod de a fi greoi şi obtuz, care evoluează spre noi îndrăzneli şi chiar spre unele principii;

— În definitiv, avem fiecare numai principiile propriului talent, ale propriei *mărginiri în talent*.

„Muzică dramatică", o prostie! Asta este pur şi simplu o muzică proastă… „Sentimentul", „pasiunea" ca surogate atunci când nu mai eşti în stare să atingi o spiritualitate înaltă şi *bucuriile* ei (d. ex., în cazul lui Voltaire). În termeni tehnici, „sentimentul", „pasiunea" sunt mai „uşoare" – presupunând artişti mult mai săraci în talent. Cotitura spre dramă trădează faptul că un artist se ştie mai stăpân pe mijloacele *iluzioniste* decât pe mijloacele reale. Avem o *pictură dramatică*, o *lirică dramatică* etc.

Cu privire la foiţa secolului al XX-lea – Suntem mai *medievali* decât secolul al XVIII-lea; nu doar mai curioşi şi mai sensibili la ceea ce este străin şi exotic. Ne-am revoltat împotriva *Revoluţiei*… Ne-am emancipat de *frica de raţiune* – stafia secolului al XVIII-lea: îndrăznim iarăşi să fim absurzi, copilăroşi, lirici

— Într-un cuvânt: „suntem muzicieni". Tot atât de puţin ne *temem* de *ridicol*, ca şi de *absurd*. *Diavolul* exploatează în favoarea sa toleranţa lui Dumnezeu; mai mult încă, diavolul a avut dintotdeauna un interes în a fi cel rău

înţeles, cel calomniat – noi suntem salvatorii onoarei diavolului.

Nu mai despărţim măreţia de ceea ce este înspăimântător. Calculăm lucrurile *bune* în complexitatea lor la un loc cu cele *rele*: am *depăşit* absurdul „deziderat" de odinioară (care voia sporirea Binelui fără sporirea Răului). *Laşitatea* faţă de idealul Renaşterii a mai slăbit – îndrăznim să aspirăm chiar la *moravurile* ei. *Intoleranţa* faţă de preot şi de biserică a luat în acelaşi timp sfârşit; „nu este moral să crezi în Dumnezeu" – dar tocmai acest lucru înseamnă pentru noi cea mai potrivită formă de a justifica această credinţă.

Am acordat tuturor acestor lucruri un *drept* în raport cu noi înşine. Nu ne temem de *reversul* „lucrurilor bune" (– să le *căutăm*: suntem îndeajuns de viteji şi de curioşi pentru asta), d. ex., suntem interesaţi de Antichitatea greacă, de morală, de raţiune, de bunul gust (în calculul nostru intră şi pierderile pe care le ai în contactul cu atâtea valori: *aproape* că poţi ajunge *sărac* în raporturile cu lucruri atât de preţioase). Nu ne ascundem deloc nici reversul lucrurilor *rele*.

Creştinismul ca un *iudaism emancipat* (în acelaşi fel în care o aristocraţie condiţionată local şi rasial se emancipează în cele din urmă de aceste condiţii şi pleacă la drum *în căutarea* altor elemente înrudite…)

1) ca biserică (comunitate) pe un teritoriu de stat, ca structură nepolitică;

2) ca mod de viaţă, disciplină, practică, arta de a trăi;

3) ca *religie a păcatului* (a greşirii *faţă de Dumnezeu*, cu adevărat *singura* greşeală, singura cauză a suferinţei în general), dar şi cu existenţa unui remediu universal împotriva lui. Păcatul este numai faţă de Dumnezeu; omul, în

ceea ce priveşte greşelile faţă de oameni, nu se cuvine nici să le judece, nici să ceară socoteală, decât doar în numele Domnului. La fel şi cu toate celelalte porunci (dragostea): totul se leagă de Dumnezeu şi din voia lui se împletesc lucrurile. Aici se află o înaltă înţelepciune (-viaţa strâmtorată, ca cea a eschimoşilor, este suportabilă numai în condiţiile unei mentalităţi paşnice şi indulgente: dogma iudeo-creştină s-a îndreptat împotriva „păcatului", spre binele „păcătosului").

Protestantismul, acea formă spiritual impură şi plicticoasă de *decadence*, în care creştinismul a ştiut până acum să se conserve în mediocritatea Nordului: ca un mod înjumătăţit, dar complex, preţios pentru actul cunoaşterii, în măsura în care a adunat la un loc, în aceleaşi capete, experienţe de diferite categorii şi provenienţe.

Procesul de naturalizare a omului în secolul al XIX-lea (-secolul al XVIII-lea este secolul eleganţei, al fineţii şi al *sentimentelor generoase*). *Nu* „întoarcere la natură"; căci n-a existat niciodată o omenire naturală. Scolastica valorilor ne- şi *contra*-naturale este regula generală, începutul; omul ajunge la natură abia după o luptă îndelungată – „înapoi" el nu se întoarce niciodată… Natura: adică îndrăzneala de a fi la fel de imoral ca şi natura.

Suntem mai grosolani, mai direcţi, plini de ironie faţă de sentimentele generoase, chiar şi atunci când le sucombăm.

Mai firească este *societatea* noastră de prim rang, societatea bogaţilor, a trândavilor: ei se vânează reciproc, dragostea sexuală este un fel de sport, în care căsătoria reprezintă o piedică şi îşi pierde din farmec; lumea se distrează şi trăieşte de dragul plăcerii; se apreciază avantajele fizice în primul rând, se practică îndrăzneala şi

curiozitatea.

Mai firească este atitudinea noastră faţă de *cunoaştere*; dispunem de libertinajul spiritului cu toată nevinovăţia; urâm manierele patetice şi hieratice, ne delectăm cu ceea ce este cel mai strict interzis; n-am mai găsi aproape niciun interes în cunoaştere, dacă drumul spre ea ar fi să fie plicticos.

Mai naturală este atitudinea noastră faţă de *morală*. Principiile au devenit ridicole; nimeni nu-şi mai îngăduie să vorbească fără ironie despre „datoria" sa. Este însă apreciată o mentalitate binevoitoare (morala este considerată un *instinct*, iar restul este dispreţuit. În afară de aceasta, mai există câteva concepte asupra unor puncte de onoare).

Mai naturală este şi poziţia noastră *in politicis*: privim problemele puterii, ale cuantumului puterii împotriva altui cuantum. Nu credem într-un drept care se poate afirma fără să se sprijine pe putere: înţelegem toate drepturile ca pe nişte cuceriri.

Mai natural este felul nostru de a aprecia *oamenii şi lucrurile de seamă*: socotim pasiunea drept un privilegiu, nimic nu ni se pare măreţ dacă nu cuprinde şi o mare încălcare; concepem orice măreţie ca un mod de a se aşeza în afara spaţiului moralei.

Mai firească este atitudinea noastră faţă de *natură*: n-o mai iubim pentru „nevinovăţia", „cuminţenia", „frumuseţea" ei; am diabolizat-o şi „prostit-o" cât se poate de bine. În loc însă de a o dispreţui pentru asta, ne simţim de atunci mai înrudiţi cu ea şi mai acasă în sânul ei. Natura *nu* aspiră la virtute: pentru aceasta o stimăm.

Mai naturală este atitudinea noastră faţă de *artă*: nu-i cerem frumoase minciuni amăgitoare etc; domneşte un pozitivism brutal care constată, fără a se enerva.

In summa: există semne că europeanul secolului al XIX-lea se ruşinează mai puţin de instinctele sale; el a făcut un pas considerabil spre a-şi mărturisi fără *amărăciune*, naturaleţea lui necondiţionată, adică lipsa lui de moralitate; dimpotrivă, o va face cu destulă tărie pentru a mai putea suporta acest punct de vedere.

Pentru anumite urechi, acestea vor suna ca şi cum s-ar spune că a progresat *corupţia*: sigur este că omul nu s-a apropiat de acea „*latură*" de care vorbea *Rousseau*, ci a făcut un pas mai departe spre civilizaţie, pe care acesta o *detesta*. Ne-am *fortificat*: ne-am apropiat iarăşi mai mult de secolul al XVII-lea, în special de gustul finelui de secol (Daneourt, Lesage, Regnard).

Nihilismul artiştilor.

— Natura este feroce prin seninătatea ei; cinică prin răsăriturile ei de soare. Duşmănim *înduioşările*. Ne refugiem acolo unde natura ne pune în mişcare simţurile şi imaginaţia; acolo unde nu suntem obligaţi să iubim ceva, unde nu ni se aminteşte de aparenţele de moralitate şi delicatesele acestei naturi nordice; – la fel se petrec lucrurile şi în artă. Preferăm ceea ce nu ne mai aminteşte de „Bine şi de Rău". Iritabilitatea noastră moralistă şi capacitatea de a suferi sunt ca şi mântuite de o natură fertilă şi fericită, de fatalismul simţurilor şi al energiilor. Viaţa fără bunătate.

Binefacerea constă în contemplarea teribilei *indiferenţe* a naturii faţă de Bine şi Rău.

Nu există dreptate în istorie, nici bunătate în natură: de aceea pesimistul, în cazul că este artist, se îndreaptă înapoi spre ale *istoriei*, acolo unde absenţa dreptăţii iese în evidenţă cu o impresionantă naivitate, unde tocmai *perfecţiunea* reuşeşte să se exprime – tot aşa se îndreaptă spre *natură*, acolo unde caracterul rău şi indiferent nu se

ascunde, unde este prezentat caracterul *desăvârşirii* naturii… Artistul nihilist se trădează în voinţa şi preferinţa sa faţă de *istoria cinică*, de *natura cinică*.

Ar lipsi, oare, o verigă din lanţul artelor şi ştiinţelor, dacă femeia, dacă *opera femeii* ar lipsi de acolo? Dacă acceptăm excepţia – ea confirmă regula –, constatăm că femeia atinge desăvârşirea în tot ceea ce nu este o operă, în scrisori, în memorii, în cel mai delicat lucru de mână, pe scurt, în tot ceea ce nu reprezintă o meserie şi asta tocmai pentru că femeia se desăvârşeşte pe sine însăşi urmând îndemnul singurului impuls artistic pe care ea îl posedă – acela de a *place*… Ce legătură are însă femeia cu intensa apatie a artistului veritabil de a crea, artist care acordă unui sunet, unei adieri, unei glume, mai multă importanţă decât sie însuşi? Care îşi bagă mâna cu toate degetele în cele mai tainice şi intime unghere ale fiinţei? Care nu acordă nici unui lucru vreo valoare decât în cazul că este în stare să ia o formă (că adică se dezvăluie şi devine public). Arta, aşa cum o practică artistul, nu este – nu înţelegeţi oare – altceva decât un atentat la orice fel depudeurs?… Abia în acest secol a îndrăznit femeia să facă acea cotitură spre literatură (*vers la canaille plumiere*, *ecrivassiere*[8], pentru a vorbi ca bătrânul Mirabeau): umblă cu scrisul, cu arta, îşi mai pierde din instinct. *În ce scop*? dacă permiteţi întrebarea.

Arta modernă ca artă a *tiranizării*.

— O *logică* grosolană şi exagerată a *lineaturii*, motivul simplificat până la formulă: formula însă tiranizează. În spaţiul interior lineaturii o diversitate sălbatică, o masă de materie copleşitoare, în faţa căreia simţurile intră în

---

[8] spre canalia cu peniţă scriitoricească (n.trad.).

confuzie; brutalitatea culorilor, a materialului, a dorinţelor instinctuale. Exemple: Zola, Wagner; pe un registru mai intelectual, Taine. Deci *logică*, *masă* şi *brutalitate*.

Artiştii *nu* sunt oamenii *marii* pasiuni, orice ne-ar îndruga nouă şi lor înşile. Şi asta din două motive: în primul rând fiindcă le lipseşte o jenă proprie (se autocontemplă în *timp ce trăiesc*; se autoascultă, sunt prea curioşi), dar le lipseşte şi jena în faţa pasiunii puternice (ca artişti o exploatează). În al doilea rând, vampirul lor – talentul – nu le îndură acea risipă de forţă care se numeşte pasiune.

— Posesorul unui talent este şi victima talentului său, trăind sub vampirismul lui.

Unei pasiuni nu i se poate veni de hac, descriind-o: mai curând ai terminat cu ea, *atunci* când o descrii. (Goethe ne învaţă altceva; dar se pare că în această privinţă a intenţionat să se înţeleagă pe sine însuşi greşit – din *delicatezza*.)

Falsa „energizare": – 1) în *romantism*: acest permanent *espressivo* nu este un semn al forţei, ci al sentimentului unei deficienţe;

2) muzica *pitorească*, zisă dramatică, este, în primul rând, mai *lejeră* (la fel ca şi colportajul brutal ori alăturarea de *fapte* şi *trăsături* în romanul naturalist);

3), *pasiunea"* – o chestiune a nervilor şi a sufletelor obosite; la fel ca şi delectarea în faţa munţilor înalţi, a pustiurilor, a furtunilor, a orgiilor şi ororilor – a mulţimilor şi a masivităţii (la istorici, d. ex.); *există*, *într-adevăr*, *un cult al excesului de sentimente* (cum se face că epocile de forţă resimt nevoi inverse în materie de artă – nevoia lumii de dincolo a pasiunii);

4) preferinţa pentru subiectele *excitante* (*Erotica* sau *Socialistica* sau *Pathologica*); tot semne care indică pentru

cine se lucrează astăzi, pentru *surmenaţi* sau distraţi sau debilitaţi.

E nevoie de *tiranizare* pentru a obţine *efect*.

Idee de ansamblu. – într-adevăr orice creştere aduce cu sine o imensă *fărâmiţare* şi *pieire*: suferinţa, simptomele decăderii *se potrivesc* cu vremurile de progres enorm; orice mişcare rodnică şi puternică a omenirii *a dat naştere* în acelaşi timp şi unei mişcări nihiliste. În anumite condiţii acestea ar fi indiciul unei creşteri energice în toate direcţiile importante, al unei treceri spre noi situaţii de existenţă, un indiciu că se naşte în lume forma *extremă* a pesimismului, *nihilismul* propriu-zis. *Acesta este lucrul pe care l-am înţeles*.

„Modernitatea" sub semnul ecuaţiei hrănire – digestie.

— Sensibilitatea devenită nespus de iritabilă (– moralist împodobită: creşterea sentimentului de *milă*); cantitatea impresiilor disparate mai mare decât oricând: – *cosmopolitismul* mâncărurilor, al literaturilor, al ziarelor, al formelor, al gusturilor, chiar şi al peisajelor. *Tempoul acestei direcţii de curgere este „prestissimo"*; impresiile se şterg; instinctiv, ne ferim să adoptăm ceva, în *adâncime*, să „digerăm" ceva.

— De aici rezultă o diminuare a capacităţii de digerare. Se instalează un soi de *adaptare* la această supra-încărcare cu impresii exterioare: omul se dezvaţă de *acţiune* şi *nu mai reacţionează* decât la solicitări venite din afară. *El* îşi *cheltuieşte puterea* parţial în procesul de *asimilare*, parţial în *apărare*, parţial în *răspunsuri-replică*. *Profundă diminuare a spontaneităţii*: – istoricul, criticul, analistul, interpretul, observatorul, colecţionarul, cititorul – toţi sunt talente *reactive* – *toţi* oameni de ştiinţă!

O *aranjare* artificială a naturii sale pentru privitul în „oglindă"; interes pentru probleme, în acelaşi timp însă

interes doar epidermic: o răceală de principiu, un echilibru, o temperatură *joasă*, menţinută strict sub nivelul suprafeţei subţiri, la care există căldură, mişcare, „furtună", jocul valurilor.

Contrastul dintre mobilitatea *exterioară* şi o anume *apăsare* şi *oboseală adâncă*.

Vreau să încerc o justificare *economică* a virtuţii.

— Sarcina ar fi să-l faci pe om să fie cât mai util şi, în măsura posibilului, să-l apropii de infailibilitatea unei maşinării: în acest scop omul trebuie înzestrat cu *virtuţile maşinii* (trebuind să înveţe să accepte că situaţiile în care lucrează în calitate de maşină utilă sunt cele mai preţioase: în plus, este nevoie ca *ceilalţi* oameni să-l dezguste, să-i devină cât mai periculoşi şi mai compromişi).

Aici prima piatră contondentă este *plictiseala*, *monotonia*, pe care o aduce cu sine orice activitate maşinală. A învăţa să suporţi – şi nu doar să suporţi –, a învăţa să vezi plictiseala învăluită într-o vrajă neobişnuită: aceasta era până acum sarcina oricărui învăţământ de un nivel mai înalt. A învăţa ceva de care nici nu-ţi pasă; a-ţi identifica tocmai în această activitate „obiectivă" „datoria"; a învăţa să apreciezi plăcerea şi datoria ca fiind separate una de cealaltă – iată care este nepreţuita misiune şi realizare a învăţământului superior. De aceea filologul a fost până acum educatorul *în sine*: deoarece activitatea lui oferă modelul unei monotonii a acţiunii care atinge extraordinarul; sub flamura acestei monotonii tinerii învaţă să „tocească": este prima condiţie prealabilă pentru îndeplinirea datoriei de maşină cu hărnicia de odinioară (ca funcţionar de stat, ca soţ, ca sclav de birou, ca cititor de ziare şi ca soldat). O astfel de existenţă are, poate, nevoie, mai mult decât oricare alta, de o justificare şi transfigurare filosofică: o oarecare instanţă

infailibilă va trebui să considere sentimentele *plăcute* ca fiind, în general, de rang inferior; „datoria în sine", poate chiar patosul respectului faţă de orice, are un caracter neplăcut – iar această pretenţie susţine imperativ distanţa faţă de orice fel de utilitate, bucurie, funcţionalitate… Modul de existenţă maşinalizat, luat drept cel mai înalt, cel mai onorabil mod de existenţă, căzut în autoadmiraţie (Tipul respectiv: Kant: ca fanatic al conceptului formal „trebuie să").

În locul „omului natural" al lui Rousseau, secolul al XIX-lea a descoperit o imagine mai *veridică* a „omului" – a avut *curajul* s-o facă…

În ansamblu, noţiunea creştină de „om" a beneficiat în acest fel de o repunere în drepturi. *Nu* a existat însă curajul de a aproba tocmai ideea *acestui* „om în sine" şi de a vedea în el o garanţie a viitorului umanităţii. De asemeni, *nu* a îndrăznit nimeni să perceapă *creşterea răutăţii umane* ca fenomen secundar al oricărei dezvoltări culturale; în această problemă suntem încă supuşii idealului creştin şi *îi* luăm apărarea împotriva păgânismului, precum şi împotriva conceptului renascentist de *virtu*. Nu în acest fel vom avea însă cheia deschiderii spre cultură: *in praxi* rămânem la falsa monedă a istoriei favorabilă „omului bun" (ca şi cum el singur ar reprezenta *progresul* omului) şi la idealul *socialist* (adică la *reziduurile* creştinismului şi ale gândirii lui Rousseau într-un univers golit de creştinătate).

Lupta împotriva secolului al XVIII-lea: *victoria supremă* asupra lui prin *Goethe* şi *Napoleon*. *Schopenhauer* luptă şi el în aceeaşi cauză; involuntar, se întoarce însă înapoi spre secolul al XVII-lea – ca un Pascal modern, cu judecăţi pascaliene de valoare, dar *în afara* creştinismului. Schopenhauer n-a fost îndeajuns de puternic pentru a spune

din nou: da.

Napoleon: reprezintă înţelegerea legăturii necesare dintre omul superior şi caracterul teribil. „Bărbatul" repus în drepturi; femeia readusă la tributul datorat în dispreţ şi teamă. Sunt redescoperite „integritatea" ca sănătate şi activitate maximă; linia dreaptă, acţiunea în stil mare; este reafirmat cel mai puternic instinct, cel al vieţii înseşi, pofta de dominaţie.

Lucrurile de mare semnificaţie pretind ca asupra lor să se păstreze tăcere ori ca ceea ce se vorbeşte despre ele să aibă măreţie: adică să fie în acelaşi timp cinice şi spuse cu nevinovăţie.

Trucurile spre a face posibile acţiuni, norme, afecte care, privite fiecare în parte, nu mai sunt nici „admisibile", nici „de bun gust":

arta „le conferă bunul gust" care ne permite să păşim în asemenea lumi „străine de noi"; *istoricul* descrie reglementarea şi raţiunea lor specifică; călătoriile; exotismul; psihologia; dreptul penal; balamucul; criminalitatea; sociologia; *lipsa de personalitate*" (astfel că, în calitate de *mijlocitori* ai unei colectivităţi, ne putem permite aceste afecte şi acţiuni – colegiile judecătoreşti, juriile, cetăţenii, soldaţii, miniştrii, prinţii, societatea, „criticii" –) ne dă sentimentul *că am jertfit ceva*…

Cu privire la o critică a omului cumsecade.

— Cinstea, demnitatea, sentimentul datoriei, dreptatea, omenia, sinceritatea, justeţea, conştiinţa împăcată – sunt oare într-adevăr exprimate în aceste cuvinte cu o rezonanţă plăcută, calităţi aprobate în sine şi confirmate? Sau sunt ele însuşiri şi stări în sine indiferente ca valoare şi doar aduse în lumina unui punct de vedere, din a cărui perspectivă dobândesc valoare? Se află valoarea acestor

calităţi în ele însele sau în utilitatea, avantajul care decurg din ele (sau par să decurgă, sunt aşteptate să decurgă)?

Firește că nu am în vedere aici o contradicţie între *ego* şi *alter* în judecare: întrebarea este dacă, fie pentru purtătorii acelor calităţi, fie pentru mediul înconjurător, pentru societate, „omenire", *consecinţele* sunt ceea ce conferă calităţilor respective valoare sau dacă ele în sine au valoare… Altfel pusă întrebarea: să fie *utilitatea* cea pe care însuşirile opuse o condamnă, o combat, o neaga (neseriozitatea, prefăcătoria, ciudăţeniile, caracterul şovăielnic, lipsa de omenie)? Este condamnată esenţa acestor trăsături sau numai urmarea lor?

— Altfel pusă întrebarea: ar fi de *dorit* ca oamenii având această a doua categorie de însuşiri să nu existe?

— *În orice caz*, *aşa se crede*… Tocmai aici stă însă eroarea, miopia, caracterul încuiat al *egoismului de ungher*.

Altfel exprimat: ar fi de dorit să se creeze stări de lucruri în care toate avantajele să stea de partea celor oneşti – în aşa fel încât caracterele şi instinctele opuse să se descurajeze şi să dispară cu încetul?

În fond aceasta este o chestiune de gust şi *estetică*: ar fi oare de dorit să nu mai supravieţuiască decât specia de om „cea mai respectabilă", adică cea mai plicticoasă? cum ar fi capetele pătrate, virtuoşii, oamenii de treabă, cei bravi, cei neclintiţi, „boii cu coarne"?

Dacă facem abstracţie de uriaşa abundenţă a „celorlalţi", atunci nici măcar cel cinstit nu are un drept la existenţă: nu mai este nevoie de el, – şi aici se poate înţelege că numai o utilitate grosolană a ridicat la rang de onoare o asemenea *virtute insuportabilă*.

Ceea ce este de dorit se află poate tocmai pe latura opusă a lucrurilor: a crea situaţii în care „omul de treabă" să

fie împins în poziţia modestă a unui „instrument de lucru necesar” – ca „animal de turmă ideal”, în cel mai bun caz ca păzitor de turmă: pe scurt, în poziţia în care nu intră în discuţie în ierarhiile superioare care mai pretind şi *alte calităţi*.

Lucruri de viitor – împotriva romantismului marii „pasiuni”.

— A înţelege în ce fel sunt legate de orice fel de gust „clasic” un cuantum de răceală, luciditate, duritate: logică înainte de orice, noroc în formaţia spirituală, „trei unităţi”: concentrare, ura împotriva sentimentalismului şi a inimii, „esprit”-ul, ura împotriva pestriţului, incertitudinii, bombasticului, bănuielilor, la fel ca şi împotriva meschinăriilor, înţepăturilor, drăgălăşeniilor, amabilităţilor. Să nu ne mai jucăm cu formule artistice: să restructurăm viaţa în aşa fel încât ulterior *să fie nevoie* s-o reformulăm.

Aici este vorba de o comedie voioasă, la care labia acum învăţăm să râdem, pe care abia acum o *vedem*: faptul că oamenii contemporani cu Herder, Winckelmann, Goethe şi Hegel au susţinut *că ar fi redescoperit idealul clasic*… dar în acelaşi timp şi pe Shakespeare!

— Aceeaşi generaţie s-a dezis în mod arogant de şcoala clasică franceză! Ca şi cum esenţialul n-ar fi putut fi la fel de bine să fie învăţat aici ca şi acolo!… Se dorea însă „natura”, „naturaleţea”: o, tu, stupiditate! Se credea că a fi clasic este un mod de a fi natural!

A gândi, fără prejudecată şi fără slăbiciune, până la capăt, întrebarea: pe ce teren se poate dezvolta un gust clasic. Fortificare, simplificare, durificare, înrăirea omului: toate se leagă unele de altele. Simplificarea logic-psihologică. Dispreţul faţă de detaliu, de complexitate, de incertitudini.

În Germania romanticii *nu* au protestat împotriva

clasicismului, ci împotriva raţiunii, a iluminismului, a gustului, a secolului al XVIII-lea.

Sensibilitatea muzicii romantic-wagneriene: contrastul *sensibilităţii clasice*.

Voinţa de unitate (deoarece unitatea tiranizează: şi anume pe ascultători, pe privitori), dar incapacitatea de a *se* autotiraniza în problema principală – adică referitoare la opera însăşi

(la capacitatea de a renunţa, la reduceri, la limpeziri, la simplificări). Biruinţa prin cantitate (Wagner, Victor Hugo, Zola, Taine).

Să ne gândim la întreaga concepţie asupra rangului *pasiunilor*: la ideea că drept şi normal ar fi să te laşi condus de *raţiune*, – în timp ce pasiunile ar avea un caracter anormal, primejdios, semianimalic şi, pe deasupra, judecând după scopul lor, n-ar fi altceva decât *dorinţă de plăcere*…

Pasiunea este înjosită: 1) ca şi cum *mobilurile* ei, chiar dacă nu întotdeauna şi în mod necesar, ar fi necuviincioase; 2) şi în măsura în care îşi propune lucruri fără valoare propriu-zisă, doar plăceri…

Este o necunoaştere atât a pasiunii, cât şi a *raţiunii*, ca şi cum aceasta din urmă ar avea o existenţă în sine şi n-ar fi mai curând o stare de relaţie între diferite pasiuni şi dorinţe; ca şi cum n-ar exista în orice pasiune şi un dram de raţiune…

Categoriile principale ale pesimismului:

pesimismul *sensibilităţii* (hipersensibilitatea, cu o pondere exagerată a sentimentelor neplăcute); pesimismul *„voinţei lipsite de libertate”* (altfel spus: lipsa de forţe de rezistenţă la excitaţii); pesimismul *îndoielii*: (teama de orice fermitate, de orice înrădăcinare, de orice contacte).

Stările psihologice corespunzătoare pot fi observate fără excepţie în spitalele de nebuni, deşi acolo cu o anumită

exagerare. De asemeni, şi „nihilismul” (sentimentul sfredelitor al – „nimicului”).

Unde se plasează însă *pesimismul moral* al lui Pascal? *pesimismul metafizic* al filosofiei Vedanta? *Pesimismul social* al anarhiştilor (sau al lui Shelley)? Pesimismul *compătimirii* (d. ex., al lui Lev Tolstoi, al lui Alfred de Vigny)?

Nu sunt toate acestea, de asemeni, fenomene de decadenţă şi îmbolnăvire?… Excesiva importanţă acordată valorilor morale sau ficţiunilor despre lumea de dincolo sau dificultăţilor de ordin social sau *suferinţei* în general. Fiecare *exagerare* de acest fel a unui punct de vedere *mai îngust* este în sine un semn de îmbolnăvire. De asemeni, preponderenţa lui *nu* asupra lui *dai*

Ceea ce nu trebuie confundat aici: plăcerea de a spune *nu* şi *a nu face* dintr-o enormă forţă şi tensiune a afirmaţiei – ceea ce este caracteristic tuturor oamenilor şi vremurilor de bogăţie şi putere. De asemeni, un anume lux; precum şi o formă de vitejie care se opune lucrurilor îngrozitoare; o simpatie pentru lucrurile teribile şi problematice, pentru că, între altele, suntem teribili şi problematici: este latura *dionisiacă* în voinţă, spirit, gust.

Perioade ale nihilismului european.

Perioada neclarităţii, a tentativelor de tot felul de a conserva vechiul şi a opri mersul noului.

Perioada clarităţii: se înţelege că vechiul şi noul sunt fundamental opuse: valorile vechi născute din viaţa care coboară, valorile noi din viaţa care urcă – se înţelege că *toate idealurile vechi* sunt idealuri potrivnice vieţii (născute din *decadenţă* şi definind *decadenţa*, chiar dacă prezentate în pretenţioasa găteală de duminică a moralei). *Înţelegem* vechiul, dar nu suntem, nici pe departe, suficient de puternici pentru ceea ce este nou.

Perioada celor trei mari afecte: dispreţul, mila, distrugerea.

Perioada catastrofei: Apariţia unei teorii care trece oamenii prin *sită*… care împinge pe cei slabi să fie hotărâţi, la fel şi pe cei puternici – Omul, aşa cum ar *trebui* să fie: asta sună tot atât de fad ca şi cum ai spune: „un copac, aşa cum ar trebui să fie”.

Ideea că între *subiect* şi *obiect* există un soi de relaţie adecvată; că *obiectul* este ceva care, *dinăuntru văzut*, ar fi de fapt subiectul este o invenţie blajină căreia, cred eu, i-a trecut vremea. Măsura în care lucrurile ne devin propriu-zis conştiente depinde cu totul de utilitatea grosolană a conştientizării; cum de ne-a permis o perspectivă de colţ asupra conştiinţei să facem despre „subiect” şi „obiect” afirmaţii care să fi atins realitatea!

— Una din concluziile mele susţine că: omul *real* reprezintă o valoare mult mai înaltă decât omul „dezirabil” dintr-unul sau altul din idealurile cunoscute: că toate „dorinţele” legate de fiinţa umană au fost nişte excese absurde şi primejdioase, cu ajutorul cărora o categorie particulară de oameni voia să agaţe, în chip de lege, de gâtul tuturor oamenilor *propriile* ei condiţii de menţinere şi dezvoltare; că orice „dorinţă” de asemenea natură devenită dominantă *a coborât* până acum *nivelul* de valoare umană, forţa şi încrederea omului în viitor; că sărăcia şi mentalitatea încuiată se dau de gol – şi astăzi încă – mai ales atunci când omul *doreşte*; că aptitudinea omului de a postula valori a fost până acum prea puţin dezvoltată pentru a putea aprecia cum se cuvine *valoarea umană* reală şi nu numai „dezirabilă”; că idealul a fost până acum forţa propriu-zis denigratoare a omului şi universului, suflarea otrăvită aruncată asupra realităţii, marea *ispită a nimicului*…

Într-o lume care este, în esenţa ei, falsă, veridicitatea ar fi o *tendinţă antinaturală*: ea ar putea să aibă un sens numai ca mijloc în vederea unei deosebite *potenţări superioare a falsităţii*. Pentru ca o lume a adevărului, a existentului să fi putut fi născocită, trebuia ca, mai întâi, să fie creat omul veridicităţii (incluzând în socoteală faptul că acesta se autoconsideră „veridic").

Simplu, transparent, niciodată în contradicţie cu sine însuşi, constant, rezistent în faţa trecerii timpului, fără îndoituri, trucuri, fără voalări, formalisme: un astfel de om concepe un univers real ca pe un „*Dumnezeu*", după propria sa imagine.

Pentru ca veridicitatea să fie posibilă, întreaga sferă a umanului trebuie să fie foarte curată, modestă şi respectabilă: acesta trebuie să reprezinte avantajul – în toate sensurile – situat de partea veridicităţii.

— Minciuna, perfidia, prefăcătoria trebuie să trezească uimire…

Filosoful se relaxează în alte feluri: de pildă, se poate relaxa în nihilism. Ideea *că nu există niciun fel de adevăr*, crezul nihilist, înseamnă o adevărată destindere trupească pentru cineva care, ca militant al cunoaşterii, se află neîncetat în luptă cu tot felul de adevăruri urâte. Căci adevărul este urât.

Cutare împărat îşi păstra mereu vie în minte ideea că totul este trecător; o făcea pentru a nu da lucrurilor/cea *mare importanţă* şi a rămâne liniştit în mijlocul lor. Dimpotrivă, mie mi se pare că toate ale vieţii au mult prea multă valoare şi deci n-ar trebui să fie atât de fugare: eu caut o veşnicie pentru orice: este oare permis să arunci în mare cele mai preţioase vinuri şi pomezi?

— Consolarea mea este că tot ceea ce a fost odată are

veşnicie – valurile mării restituie totul.

Nu satisfacerea voinţei este cauza *plăcerii* (: vreau să combat în mod special această teorie cu totul superficială – absurda falsificare de monedă psihologică a lucrurilor celor mai apropiate), ci faptul că voinţa tinde mereu să meargă înainte şi să pună întotdeauna stăpânire pe ceea ce îi stă în drum. Senzaţia plăcerii se află tocmai în nesatisfacerea voinţei, în faptul că, fără un opozant şi o rezistenţă, nu poate ajunge la satisfacţie. – „Omul fericit": un ideal de turmă.

Insatisfacţia normală a instinctelor noastre, d. ex., a foamei, a instinctului sexual, a nevoii de mişcare, nu conţine ca atare încă nimic peiorativ; mai curând acţionează stimulator asupra vitalităţii, după cum o *fortifică* ritmurile unor mici provocări exterioare dureroase, orice ne-ar spune pesimiştii. Această insatisfacţie, în loc să taie pofta de viaţă, este marele ei *stimulent*.

(Poate că plăcerea ar putea, în general, să fie definită drept ritmarea unor mici senzaţii de excitare neplăcute.)

„Suma neplăcerilor depăşeşte suma plăcerilor: prin urmare, non-existenţa universului ar fi mai bună decât existenţa lui" – „Universul este ceva ce, raţional vorbind, n-ar fi să existe, de vreme ce îi provoacă subiectului receptor mai multă neplăcere decât plăcere"; asemenea pălăvrăgeală goală se numeşte astăzi pesimism!

Plăcerea şi neplăcerea sunt anexe, nu cauze; sunt judecăţi de valoare de *rang secundar*, care derivă numai dintr-o valoare dominantă, exprimându-se sub forma unor sentimente de „utilitate", de „nocivitate", deci absolut efemere şi dependente. Fiecare formă de „utilitate" sau de „nocivitate" încă pune sute de variate întrebări.

Eu dispreţuiesc acest *pesimism al sensibilităţii*: este el însuşi un simptom al sărăcirii profunde a vieţii.

Faptul de a pune pe masa de joc propria viaţă, propria sănătate, propria onoare este urmarea unei stări de euforie şi a unei voinţe care se revarsă, risipindu-se: nu din dragoste de oameni, ci pentru că fiecare mare primejdie aduce la suprafaţă curiozitatea noastră cu privire la proporţiile forţei şi curajului nostru.

O privire de ansamblu asupra europeanului în viitor: asemănător cu cel mai inteligent dintre animalele de sclavaj, foarte muncitor, în fond foarte modest, excesiv de curios, multilateral, răzgâiat, slab în voinţă – un haos cosmopolit de afecte şi inteligenţă. Cum s-ar putea dezvolta de aici un tip uman *mai puternic*? Un tip uman având gustul *clasicităţii*? Gustul clasic: este voinţa de a simplifica, de a fortifica, de a face vizibilă fericirea, de a accepta teribilul, de a avea curajul *nudităţii* psihologice (simplificarea este o consecinţă a voinţei de fortificare; transparenţa fericirii, ca şi nuditatea sunt consecinţe ale voinţei de a accepta teribilul…). Spre a ieşi prin luptă din acest haos şi a ajunge la o *organizare* structurată –, pentru aceasta e nevoie de o *condiţie*: trebuie să existe posibilitatea de a alege între a te distruge sau *a te impune*. O specie umană dominantă nu poate să se dezvolte decât în condiţiile unor începuturi cumplite şi violente. O problemă: unde se află *barbarii* secolului douăzeci? Evident că ei vor apărea şi se vor consolida vizibil abia în urma unor uriaşe crize socialiste – devenind elementele care sunt capabile de *cea mai mare duritate a omului faţă de sine însuşi* şi vor putea garanta practica *celei mai susţinute voinţe*.

Oameni-destin care, purtându-se pe ei înşişi, sunt purtători de destin, întreaga specie a *eroicilor* purtători de poveri: cât de mult ar dori ei, odată şi odată, să se odihnească, eliberaţi de ei înşişi! Cât de însetaţi sunt de dorinţa unei inimi şi a unor umeri puternici pentru a scăpa

de apăsare, măcar pentru câteva ceasuri. Şi cât de zadarnică le este setea!… Ei aşteaptă; privesc la toate ce le trec pe dinainte: dar nimeni nu le întâmpină suferinţa şi pasiunea, nici măcar cu un milimetru, nimeni nu *ghiceşte* cât de *intensă* este aşteptarea lor… în sfârşit, în sfârşit învaţă şi ei prima lecţie de înţelepciune a vieţii, aceea de a nu mai aştepta; curând o învaţă şi pe a doua: a fi amabil, a fi modest, a suporta de aci înainte pe oricine, a suporta orice – pe scurt, a suporta *ceva mai mult încă* decât suportaseră până acum.

Evreii încearcă să se afirme după ce au pierdut cele două caste – a războinicilor şi a agricultorilor; în acest sens ei sunt „circumcişii”; îl au pe preot şi apoi, imediat, pe candala…

Cât de simplu ajung ei la o ruptură, la o revoltă a candalei: astfel originea *creştinismului*.

Prin faptul că recunoşteau ca stăpân numai pe *războinic*, au introdus în religia lor duşmănia împotriva *nobililor*, a celor distinşi, a celor mândri, a puterii, împotriva *claselor stăpânitoare* – ei sunt pesimiştii *indignării*…

În acest fel au creat o nouă poziţie importantă: preotul în vârful ierarhic al candalei – împotriva *claselor nobile*…

Creştinismul a tras ultimele consecinţe din această tendinţă: el a intuit prezenţa, şi în sânul preoţimii evreieşti, a castei, a privilegiaţilor, a nobilimii – şi *l-a exclus pe preot*.

Creştinul este candala care refuză preotul… care se mântuieşte singur pe sine…

De aceea *Revoluţia franceză* este o fiică şi continuatoare a *creştinismului*… ea a cultivat instinctul împotriva castei, a nobililor, a ultimilor privilegiaţi

Aş dori ca totul să înceapă cu *respectul* de sine: toate celelalte decurg de aici. Desigur că tocmai *prin aceasta* nu mai însemni nimic pentru ceilalţi: tocmai acest lucru li se

pare de neiertat. „Cum? Un om care se respectă pe sine?" – Aici este vorba despre altceva decât despre impulsul orb al *iubirii* de sine: nimic nu este mai obişnuit în dragostea dintre sexe, ca şi în acea dublă existenţă, numită „Eu" „decât *dispreţul* faţă de ceea ce iubeşti – fatalismul în iubire.

Filosoful împotriva *rivalilor*, d. ex. Împotriva ştiinţei, o situaţie în care devine sceptic; în care îşi rezervă o anume *formă de cunoaştere*, pe care o contestă omului de ştiinţă; în care se apropie de preoţime, cu care merge mână în mână pentru a nu trezi bănuiala că ar fi ateu, materialist; un atac la persoană înseamnă pentru filosof un atac la adresa moralei, virtuţii, religiei, ordinii – se pricepe să-şi compromită adversarii numindu-i „ademenitori" şi „subminatori": în acest sens merge mână în mână cu puterea.

Filosoful în luptă cu alţi filosofi: – caută să-i împingă să apară în ochii autorităţii drept anarhişti, necredincioşi, opozanţi. *In summa*: în măsura în care *luptă*, luptă întocmai ca un preot, ca o castă preoţească.

Rezultat.

— O cultură de rang înalt se poate afirma numai pe un teren larg, pe o cale de mijloc solidă şi sănătos consolidată, în slujba ei, şi servită de ea, lucrează *ştiinţa* – până şi arta. Ştiinţa nu îşi poate dori ceva mai bun: ea se potriveşte ca atare unui tip de om mediocru – este deplasată printre cei ieşiţi din comun –, nu are în ea nimic aristocratic şi, mai puţin încă, ceva anarhic în instinctele ei.

— Puterea mediocrităţii este apoi întreţinută de comerţ, în primul rând comerţul financiar: – instinctul marii finanţe se îndreaptă împotriva a tot ceea ce este extremism – de aceea evreii sunt, deocamdată, forţa *conservatoare* în Europa noastră atât de ameninţată şi de instabilă. Ei nu au nevoie nici de revoluţii, nici de socialism, nici de militarism:

dacă vor şi trebuie să obţină puterea chiar şi asupra partidului revoluţionar, faptul nu este decât o consecinţă a celor spuse anterior şi nu o contrazicere a lor. Ei sunt nevoiţi să trezească ocazional frica împotriva altor orientări extremiste – arătând tot *ceea ce* se află în mâna lor. Instinctul lor însă rămâne neschimbat, conservator şi merge pe „calea de mijloc”… Ei ştiu să fie puternici oriunde există putere: dar folosirea puterii lor merge întotdeauna în aceeaşi direcţie. Termenul onorific pentru *mediocritate* este, precum se ştie, cuvântul „*liberal*”.

Milenii în şir, omul nu şi-a cunoscut fiziologia şi n-o cunoaşte nici astăzi. De pildă, a şti că avem un sistem nervos (dar nu un „suflet” –) încă rămâne un apanaj al celor mai instruiţi. Dar omul nu se mulţumeşte, în acest domeniu, să nu ştie. Trebuie să fii deosebit de uman pentru a spune „nu ştiu acest lucru” şi pentru a-ţi accepta ignorantele.

Indiferent dacă omul suferă ori este într-o dispoziţie bună, el nu are nicio îndoială că poate găsi motivul acestor situaţii, doar să vrea să-l caute. Deci îl caută… Adevărul este că nu poate găsi motivele pentru că nici măcar nu bănuieşte unde le-ar putea căuta… Ce se întâmplă?… Omul ia drept *cauză* a stărilor sale ceea ce, de fapt, este *consecinţa* lor; d. ex., o lucrare întreprinsă într-o stare de bună dispoziţie (în fond, întreprinsă pentru că buna dispoziţie îl şi îmboldise la drum) reuşeşte: iată deci, lucrarea este *motivul* bunei dispoziţii… În realitate, reuşita este şi ea condiţionată exact de ceea ce condiţiona buna dispoziţie – adică, fericita coordonare a forţelor şi sistemelor fiziologice.

Se întâmplă ca un om să se simtă rău: *urmarea* este că nu poate scăpa de o grijă, un scrupul, o autocritică… Omul crede într-adevăr că starea proastă este consecinţa scrupulelor sale, a „păcatului”, a „autocriticii”…

Restabilirea însă, adesea după o adâncă epuizare şi stare de prostraţie, revine. „Cum este posibil să mă simt atât de uşor, de eliberat? Asta este o minune; numai Dumnezeu mi-a acordat-o”.

— Şi concluzia: „Mi-a iertat păcatul”…

De aici decurge o anume practică: pentru a trezi conştiinţa păcatului, pentru a pregăti pocăinţa, trupul trebuie adus într-o stare de maladie şi nervozitate. Metoda folosită în acest scop este cunoscută. E drept că nu este suspectată cauzalitatea logică a faptului: există o interpretare religioasă a *mortificaţiilor cărnii* care se înfăţişează ca un scop în sine, n timp ce, de fapt, se dovedeşte a fi doar un *mijloc* spre a face posibilă acea indigestie patologică a căinţei (*idie fixe*” a păcatului, hipnotizarea găinii prin procedeul „păcatului”).

Maltratarea trupului generează temeiurile unei serii de „sentimente de vinovăţie”, prin urmare ale unei suferinţe generale, care *vrea să fie explicată*…

La fel se manifestă, pe de altă parte, şi metoda „mântuirii”: se provoacă tot felul de excese ale sentimentului prin rugăciuni, gesturi, mişcări, jurăminte – urmează epuizarea, adesea, vai, sub formă epileptică. Iar dincolo de starea de pronunţată somnolenţă apare semnul însănătoşirii – religios vorbind, al „mântuirii”.

Somnul, ca urmare a oricărei forme de epuizare, epuizarea ca urmare a oricărei surescitări disproporţionate…

Nevoia de somn, divinizarea şi adorarea noţiunii înseşi de „somn” există în toate religiile şi filosofiile pesimiste – Epuizarea este, în aceste cazuri, o epuizare a speciei; somnul, privit psihologic, este simbolul unei *nevoi de odihnă* mult mai profunde şi mai prelungite… *In praxi* moartea este cea

care acţionează aici atât de ispititor sub chipul fratelui ei, somnul…

Stările de excepţie sunt acelea care condiţionează existenţele artistice: toate acele stări adânc înrudite cu fenomenele şi deformările patologice, astfel că pare imposibil să fii artist şi să nu fii, în acelaşi timp, bolnav…

Iată stările fiziologice care, disciplinate, „personalizează" artistul şi care, într-un anume grad, sunt inerente făpturii umane în general:

1) *euforia*: sentimentul potenţat al puterii; impulsul interior de a face din lucrurile exterioare un reflex al propriei plenitudini şi desăvârşiri;

2) *ascuţimea extremă* a anumitor simţuri, astfel că acestea percep – şi creează – un limbaj de semne cu totul diferit, acelaşi care pare înrudit cu cel al unor boli de nervi –; mobilitatea extremă care se transformă în mediocritate extremă; dorinţa de a pronunţa în cuvinte tot ceea ce poate oferi un semn –; o nevoie de a se elibera oarecum prin semne şi gesturi; capacitatea de a vorbi despre sine printr-o sută de mijloace verbale – o stare *explozivă*. Această stare trebuie gândită mai întâi ca o constrângere şi o impulsionare de a se elibera prin orice fel de activitate musculară şi mobilitate de exuberanţa tensiunii interioare; apoi, ca o *coordonare* involuntară a *acestei mişcări* cu procesele interioare (imagini, gânduri, dorinţe); – ca un soi de automatism al întregului sistem muscular sub presiunea unor stimuli puternici acţionând din interior –; incapacitatea de a *împiedica* reacţia; sistemul de inhibiţie oarecum *eliminat*. Orice mişcare interioară (senzaţie, gând, afect) este însoţită de *modificări vasculare* şi, ca urmare, de modificări de culoare, temperatură, secreţii. Forţa *sugestivă* a muzicii „*sugestia* ei *mentală*";

3) *necesitatea de a imita*: o extremă sensibilitate iritată, prin intermediul căreia un model dat transmite contagios – o stare de spirit poate fi ghicită prin semnele ei şi *reprezentată*… *O* imagine răsărită interior acţionează deja ca o mişcare a membrelor – ca un fel de scoatere la vedere a *voinţei*… (Schopenhauer!!!). Un fel de a fi surd şi orb faţă de lumea exterioară – imperiul stimulilor *admişi* este strict delimitat.

Aici stă şi deosebirea dintre artist şi laic (receptiv la artă): acesta din urmă atinge în receptare punctul culminant al sensibilităţii sale; dar artistul îl atinge în dăruire – în aşa fel încât antagonismul dintre cele două feluri de dotare este nu numai firesc, dar şi de dorit. Fiecare din aceste situaţii are optica sa inversă – a cere artistului să se deprindă cu optica ascultătorului (a criticului) înseamnă să-i ceri să se *sărăcească* pe sine şi propria-i forţă creatoare… Lucrurile se aseamănă aici cu deosebirea dintre sexe: să nu-i ceri artistului care *dă* să fie femeie – să „*primească*”.

Estetica noastră a fost până acum o estetică feminină în măsura în care numai cei receptivi la artă şi-au formulat experienţele cu privire la întrebarea „ce anume este frumosul”? Din toată filosofia de până azi lipseşte artistul… Acest lucru este, după cum am arătat în cele de mai înainte, o greşeală necesară: deoarece artistul care ar începe să se înţeleagă pe sine ar apuca-o pe un drum *greşit* – obligaţia artistului nu este de a privi înapoi, în general vorbind el nu este obligat să vadă, ci să dea.

— A nu fi capabil de critică înseamnă o cinste pentru un artist – în cazul contrar el este numai pe jumătate artist, este „modern”.

„*Omul cumsecade*” *ca tiran*.

— Omenirea a repetat mereu aceeaşi greşeală: a făcut

din mijloacele de a trăi un etalon al vieţii; iar în loc să găsească măsură în tensionarea maximă a vieţii înseşi, ca şi în problema dezvoltării şi a epuizării –, ea a folosit *mijloacele* potrivite unui anume mod de viaţă pentru excluderea oricăror alte forme de viaţă, deci în scopul unei critici selective aduse vieţii înseşi. Aceasta înseamnă că omul, până la urmă, ţine la mijloace pentru ele însele *şi-uită* că nu sunt decât mijloace: şi aşa ele intră în conştiinţă devenind scopuri şi criterii ale unor scopuri… ceea ce înseamnă şi că *un anume tip de om* îşi interpretează condiţiile lui de existenţă ca nişte condiţii care pot fi impuse legic, ca „adevăruri", ca „bine în sine", ca „desăvârşire": ceea ce înseamnă că acest tip de om de fapt „*tiranizează*"… Faptul că un anume tip de om nu recunoaşte caracterul condiţionat al propriului său mod de a fi şi relativitatea în raport cu alţii este o *formă a credinţei*, a instinctului. S-ar părea totuşi că această categorie de oameni (popoare, rase) are un sfârşit în momentul în care ei devin toleranţi, recunosc tuturor drepturi egale şi nu se mai gândesc să devină stăpâni.

— Erorile cele mai mari:

1. *supraevaluarea absurdă a conştiinţei*, făcând din ea o unitate, o entitate: „spiritul", „sufletul", ceva care simte, gândeşte, are voinţă – 2. spiritul considerat o *cauză*, îndeosebi acolo unde îşi fac loc funcţionalitatea, sistemul, coordonarea;

3. conştiinţa privită ca formă supremă a existenţei, cea mai vrednică de a fi obţinută, coincidentă cu „divinitatea";

4. introducerea noţiunii de voinţă oriunde există efecte;

5. „lumea reală" ca lume a spiritului, accesibilă prin realităţile conştiinţei;

6. *cunoaşterea* privită ca o aptitudine a conştiinţei ori

de câte ori este vorba de cunoaştere. *Consecinţe*:

orice progres stă în progresul conştientizării; orice regres în dispariţia conştiinţei; (a fi inconştient echivala cu o decădere la nivelul *poftelor* şi *simţurilor* – cu *animalizarea*…)

de realitate, de „adevărata existenţă" te apropii cu ajutorul dialecticii; te *îndepărtezi* de ea prin instincte, simţuri, automatisme…

a dizolva omul în spiritualitate ar însemna să-l transformi în divinitate: spirit, voinţă, bunătate constituie o unitate; tot *binele* îşi are originea în spiritualitate şi trebuie să existe ca o realitate a conştiinţei; progresul spre *mai bine* nu poate fi decât un progres al *conştientizării*.

Istoria filosofiei este o *furie ascunsă* împotriva premiselor vieţii, împotriva sentimentului valorilor ei, împotriva apărării ei. Filosofii nu au pregetat niciodată să postuleze un univers cu condiţia ca acesta să contrazică universul existent, să ofere un mijloc de a vorbi de rău acest univers. Până acum istoria filosofiei a fost *marea şcoală a calomniei*: şi s-a impus atât de mult, încât şi astăzi încă ştiinţa noastră, care se dă drept purtătoare de cuvânt a vieţii, a *acceptat* atitudinea fundamental calomniatoare a filosofiei şi a manipulat universul nostru ca şi cum ar fi vorba de o aparenţă, iar această înlănţuire cauzală – pur fenomenală. *Care* să fie de fapt subiectul urii?

Mă tem că este tot acea *Circe a filosofiei*, morala, care-i joacă această farsă făcând-o să fie, în toate timpurile, o calomniatoare… Filosofii credeau în „adevărurile" morale, găseau în ele valorile supreme – ce le mai rămânea, pe măsură ce înţelegeau mai bine existenţa, pentru a o nega tot mai mult?… Căci această existenţă este atât de *imorală*… Iar această viaţă se sprijină pe premise imorale: şi orice morală *neagă* viaţa.

— Să demontăm lumea reală: iar pentru a fi în stare de aşa ceva, trebuie să demontăm valorile supreme de până acum, morala… Ajunge să demonstrăm că şi morala este *imorală* în sensul în care imoralitatea a fost condamnată până azi. Dacă tirania valorilor actuale este zdrobită în acest fel şi am demontat „lumea reală”, va trebui de la sine să urmeze *o nouă ordine a valorilor*.

Universul aparent şi universul *născocit* – iată opoziţia. Ultimul se numea până acum „universul real”, „adevărul”, „Dumnezeu”. *Acesta* este universul care trebuie demontat.

Logica concepţiei mele:

1) *Morala ca valoare supremă* (stăpână peste *toate* fazele filosofiei, chiar şi pe filosofia scepticilor). *Rezultatul*: acest univers nu este bun de nimic, nu este „universul real”.

2) Prin ce se defineşte aici valoarea supremă? *Ce* este, de fapt, morala?

— Instinctul *decadenţei*; cei obosiţi şi cei dezmoşteniţi sunt cei care în acest fel *se răzbună*. Argument *istoric*: filosofii sunt întotdeauna *decadenţi*… în slujba religiilor *nihiliste*.

3) Instinctul *decadenţei* care apare pe scenă ca *voinţă de putere*. Dovada: *imoralitatea* absolută a *mijloacelor* în întreaga istorie a moralei.

Idee de ansamblu: valorile supreme de până acum sunt un caz particular al voinţei de putere; morala însăşi este un caz particular al imoralităţii.

De ce a ajuns totul o comedie actoricească.

— Psihologia rudimentară care a ţinut cont numai de momentele *conştiente* ale omului (considerate cauze), care a luat „conştiinţa” drept un atribut al sufletului, care a căutat prezenţa voinţei (adică intenţia) în spatele oricărei acţiuni: această psihologie nu avea nevoie decât să răspundă în

primul rând la întrebarea: *Ce vrea omul*?: *fericirea* (nu se putea spune „puterea", răspunsul putea să apară *imoral*); – de aici rezultă că în orice acţiune umană există intenţia de a obţine prin ea fericirea. În al doilea rând: dacă, în realitate, omul nu obţine fericirea, care să fie motivul? Greşita folosire a mijloacelor.

— *Care este mijlocul infailibil de a ajunge la fericire*? Răspunsul: *virtutea*.

— De ce virtutea?

— Pentru că este expresia supremei raţionalităţi şi pentru că raţionalitatea ne fereşte de greşeala de a alege mijloace nepotrivite: sub aspect *raţional*, virtutea înseamnă calea spre fericire. Dialectica este meseria permanentă a virtuţii, fiindcă exclude orice tulburare provocată de intelect, precum şi orice fel de afecte.

În realitate însă omul *nu* doreşte „fericirea". Plăcerea ţine de sentimentul puterii: dacă excludem afectele, excludem şi stările care provoacă în cel mai înalt grad sentimentul puterii, deci şi plăcerea. Raţionalitatea supremă este o stare de spirit rece, clară, departe de a conferi acea senzaţie de fericire pe care o aduce cu sine *beţia* de orice fel…

Filosofii Antichităţii combăteau tot ceea ce îmbată – ceea ce diminuează răceala absolută şi neutralitatea conştiinţei… Ei erau consecvenţi pe baza falsei lor premise că tocmai conştiinţa ar fi starea de spirit *cea mai adecvată*, *superioară* oricărei alteia, premisă a perfecţiunii – şi asta în timp ce adevărul este invers

Atât cât vrem, atât cât ştim, nu există perfecţiunea vreunei acţiuni umane. Filosofii Antichităţii au fost *cei mai mari cârpaci în materie practică*, pentru că s-au condamnat, teoretic, la *cârpăceală*… *in praxi* totul se îndreaptă spre

comedia actoricească: – şi cine sesiza această situaţie ca, de pildă, Pyrrhon, judeca lucrurile ca fiecare, anume că în privinţa bunătăţii şi a onestităţii „oamenii mărunţi" îi întrec cu mult pe filosofi.

Tuturor caracterelor mai profunde ale Antichităţii le-a fost silă de *filosofii virtuţii*: erau priviţi ca nişte urzitori de gâlcevi şi actori (Părerea lui *Epicur* şi a lui *Pyrrhon* despre *Platon*).

Rezultatul: în practica vieţii, în răbdare, bunătate şi sprijin reciproc, oamenii mărunţi le sunt superiori: – este, aproximativ, aceeaşi părere pe care o au Dostoievski şi Tolstoi despre „mujicii" lor: că sunt filosofi în acţiunea practică şi că au un fel mai brav de a-şi rezolva greutăţile…

Orice fel de artă acţionează ca sugestie asupra muşchilor şi simţurilor care, încă de la început, sunt active la omul cu predispoziţie artistică, fie şi naivă: arta se adresează numai artiştilor – se adresează acestui tip de mobilitate rafinată a trupului. Noţiunea de „laic" este o eroare. Surdul nu face parte din specia celor cu auzul bun.

Orice fel de artă acţionează *tonic*, accentuează forţa, provoacă plăcere (adică sentimentul puterii), stimulează toate amintirile mai delicate ale stărilor de euforie – există o memorie proprie care se instalează în cazul unor asemenea stări: prin ea revine o lume de senzaţii îndepărtate şi fugare.

Urâtul, deci contrariul artei, ceea ce *este exclus* din lumea artei, este *negarea* ei: – ori de câte ori decăderea, sărăcirea vieţii, slăbiciunea, descompunerea, disoluţia sunt doar semnalate, fie şi de departe, omul estetic reacţionează printr-un *nu*. Urâtul acţionează *depresiv*: este formularea unei depresiuni. Urâtul *anihilează* forţa, sărăceşte, este apăsător… Urâtul *sugerează* urâţenie; fiecare poate proba cu propriile-i stări de sănătate, cât de variat sporesc stările

proaste capacitatea fanteziei urâte. Opţiunile pentru lucruri, interese, probleme, devin altele. Există şi în aria logicii stări înrudite cu urâtul – caracterul greoi, apatia. Din punct de vedere mecanic, aici lipseşte echilibrul: urâtul şchioapătă, urâtul se împiedică – în opoziţie cu uşurinţa dumnezeiască a mişcărilor unui dansator.

Starea estetică deţine o mare bogăţie de *mijloace de comunicare*, în acelaşi timp cu o *receptivitate* extremă pentru stimuli şi semnale. Ea este punctul culminant al comunicabilităţii şi transmisibilului între fiinţe vii – este însuşi izvorul limbajelor. Este vatra originară a limbajelor: limbajul sunetelor, ca şi cel al gesturilor şi privirilor. Fenomenul mai consistent constituie întotdeauna începutul: capacităţile noastre devin mai subtile pornind de la capacităţi mai solide. Şi astăzi încă, muzica se ascultă cu muşchii, ba chiar se şi citeşte cu muşchii.

Orice artă matură are numeroase convenţii la bază: în măsura în care este un limbaj. Convenţia este condiţia marii arte, *nu* obstacolul ei… Orice creştere a nivelului de viaţă potenţează capacitatea de a comunica, la fel ca şi capacitatea umană de înţelegere. *A şti să pătrunzi prin înţelegere în sufletele altora* nu este la origine un fapt moral, ci o sensibilitate fiziologică a darului sugestiei: „simpatia" sau ceea ce se numeşte „altruism" sunt simple modelări ale acelui raport psihomotor (*inducţie psiho-motrice* spune Ch. Féré) considerat spiritualitate. Nu ne comunicăm niciodată gânduri; ne comunicăm mişcări, semnale mimice pe care noi le citim *retrovertindu-le* în gânduri.

Sentimentul euforiei, corespunzător într-adevăr unui *surplus de forţă*: cel mai pronunţat afirmat în perioadele de împerechere ale sexelor: noi organe, noi dibăcii, culori, forme; – *înfrumuseţarea* este o urmare a forţei *crescute*.

Înfrumuseţarea ca expresie a unei voinţe *victorioase*, a unei coordonări potenţate, a unei armonizări a tuturor dorinţelor puternice, a unui accent infailibil, perpendicular. Simplificarea logică şi geometrică este o consecinţă a forţei crescute: şi invers, *perceperea* unor astfel de simplificări măreşte, la rândul ei, sentimentul de forţă… Punctul culminant al evoluţiei: marele stil.

Urâţenie înseamnă *decadence a unui anume tip*, contradicţie şi coordonare defectuoasă a dorinţelor interioare – înseamnă o slăbire a puterii *de organizare*, a „voinţei", pentru a vorbi în termeni de psihologie.

Sentimentul de plăcere numit *euforie* coincide întocmai cu un puternic sentiment al *puterii*… Senzaţiile de spaţiu şi timp sunt modificate: distanţe enorme pot fi cuprinse cu privirea şi, în acelaşi timp, *perceptibile*; *extinderea* privirii asupra unor mai mari mulţimi şi spaţii; *rafinarea organului* pentru percepţia celor mai mărunte şi fugare detalii; *divinaţiunea*, forţa de a înţelege şi cel mai discret sprijin şi orice sugestie: *senzualitatea* „inteligentă" –; *forţa* ca sentiment dominant în sistemul muscular, ca supleţe şi bucurie a mişcării, ca dans, ca lejeritate şi iuţeală; forţa ca bucurie a posibilităţii de a-ţi dovedi forţa, ca demonstraţie de bravură, aventură, temeritate, indiferenţă faţă de viaţă şi moarte… Toate aceste momente de vârf ale vieţii se stimulează reciproc; universul de imagini şi reprezentări al unuia ajunge, ca sugestie, pentru celălalt: – în acest fel, până la urmă, se interferează situaţii care ar avea poate motive să rămână străine unele de altele. De exemplu: extazul religios şi excitarea sexuală (două sentimente adânci, în final coordonate în chip aproape ciudat. Ce le place tuturor femeilor pioase, bătrâne? tinere? Răspuns: un sfânt cu picioare frumoase încă tânăr, încă idiot). Cruzimea în

tragedie şi mila (de asemeni, normal coordonate…) Primăvară, dans, muzică: totul este o întrecere între sexe – precum şi acea faustică „nemărginire interioară".

Artiştii, dacă valorează ceva, sunt (şi fizic) bine împliniţi, excedentari, animale puternice, senzuali; fără o anume supra-încălzire a sistemului sexual, un Rafael nu ar putea fi imaginat… A face muzică este şi un mod de a face copii; castitatea este doar o economie a artistului – în orice caz, şi la artişti fertilitatea încetează odată cu forţa de procreare… Artiştii n-ar trebui să vadă lucrurile aşa cum sunt, ci mai substanţial, mai simplu, mai puternic: în acest scop viaţa lor trebuie să poarte cu ea un soi de euforie habituală, un soi de tinereţe şi de primăvară.

În comparaţie cu artistul, omul de *ştiinţă* este, de fapt, în apariţia lui, semnul unei anumite stăviliri şi coborâri a nivelului de viaţă (dar şi al unei *fortificări*, al *rigorii*, *durităţii*, *voinţei ferme*).

În ce măsură pot fi, în caracterul unui artist, prefăcătoria, indiferenţa faţă de *adevăr* şi utilitate, un semn de tinereţe, de „*copilărie*"… Felul lui obişnuit de a fi, lipsa de raţiune, ignoranţa cu privire la propria persoană, indiferenţa faţă de „valorile eterne", „jocul" luat în serios, – lipsa de demnitate; învecinat şi cu clovnul şi cu Dumnezeu; sfânt şi canalie în acelaşi timp… *Imitaţia* ca instinct, poruncitoare.

— *Artist în ascensiune – artist în declin*: nu se includ ei în toate fazele existenţei?… Da!

Pesimismul în artă?

— Treptat, artistul îndrăgeşte mijloacele pentru ele însele: acelea în care se lasă recunoscută starea de euforie: extrema fineţe şi splendoare a culorii, claritatea liniei, nuanţa tonurilor: *distincţia* – unde altundeva – în normalitate, distincţia este absentă. Toate lucrurile

deosebite, toate nuanţele, în măsura în care amintesc de potenţările extreme ale forţei, rezultate ale euforiei, trezesc, la rândul lor, euforia; – efectul operelor de artă este *trezirea stării de creativitate*, a euforiei.

Esenţialul în artă rămâne *desăvârşirea* existenţei ei, evidenţierea perfecţiunii şi a plenitudinii; arta este prin esenţă *afirmare*, *binecuvântare*, *sacralizare a existenţei*… Ce înseamnă *o artă pesimistă*? Nu o *contradicţie*?

— Ba da.

— Schopenhauer se *înşală* atunci când consideră că anumite opere de artă sunt în slujba pesimismului. Tragedia *nu* ne recomandă „resemnare”… a reprezenta lucruri îngrozitoare şi problematice exprimă deja, în sine, un instinct al puterii şi al măreţiei prezent la artişti… artistul nu se teme de tragedie… Nu există o artă pesimistă… Arta este afirmativă. Hiob a răspuns afirmativ.

— Dar Zola? Dar cei doi Goncourt?

— Sunt urâte lucrurile pe care ei le arată: *dar faptul* că le arată provine din *atracţia pentru urâţenie*… Nu serveşte la nimic! Vă înşelaţi dacă susţineţi altceva!

— Ce efect eliberator are opera lui Dostoievski!

Inscripţii pentru un balamuc modern

„Necesităţile gândirii sunt necesităţi de ordin moral”.

Herbert Spencer

„Ultima probă de verificare a adevărului unei propoziţii este caracterul incomprehensibil al negării ei”.

Herbert Spencer

Apolinic – dionisiac.

— Există două situaţii în care arta însăşi apare ca o forţă a naturii acţionând în om, ţinându-l la dispoziţia ei, cu sau fără voia lui: pe de o parte, ca o constrângere la formarea unei viziuni, pe de alta, ca o constrângere la manifestări

orgiastice. Ambele stări pot fi înregistrate şi în viaţa normală, sub o formă atenuată: în visare şi în beţie.

Acelaşi contrast subzistă însă şi între visare şi beţie; amândouă descătuşează în noi forţe artistice, diferite însă una de alta: visarea, capacitatea de a vedea, de a asocia idei, de a compune poetic; beţia, forţa gesturilor, a pasiunii, a cântului, a dansului.

Virtutea rămâne cel mai costisitor viciu: aşa *trebuie* să şi rămână!

Omul este un egoist mediocru: până şi cel mai înţelept om acordă obişnuinţelor sale mai multă importanţă decât avantajelor lui.

Autoeducaţii tipice. Sau: *cele opt întrebări fundamentale*. 1) Dacă ne dorim a fi mai complicaţi ori mai simpli?

2) Dacă vrem să devenim mai fericiţi sau mai indiferenţi faţă de fericire şi nefericire?

3) Dacă dorim să fim mai mulţumiţi cu noi înşine sau mai exigenţi şi mai necruţători?

4) Dacă vrem să devenim mai blânzi, mai concesivi, mai umani sau mai „inumani”?

5) Dacă dorim să devenim mai înţelepţi sau mai lipsiţi de scrupule?

6) Dacă vrem să atingem un ţel sau să ocolim orice fel de ţeluri (aşa cum face, d. ex., filosoful, care adulmecă în orice scop o limită, o capcană, o închisoare sau o prostie)?

7) Dacă dorim să fim mai respectaţi sau mai temuţi? Sau mai *disprețuiții*

8) Dacă dorim să devenim tirani sau ispititori sau păstori sau animale de turmă?

Renaşterea şi Reforma.

— Ce ne *dovedeşte* Renaşterea? Ne dovedeşte că

imperiul „individului" nu poate fi decât de scurtă durată. Risipa este prea mare; lipseşte însăşi posibilitatea de a acumula, de a capitaliza, aşa că, inevitabil, urmează epuizarea. Există epoci în care de toate *se alege praful*, în care se risipeşte însăşi forţa necesară acumulării, capitalizării, strângerii de bogăţii peste bogăţii… Până şi opozanţii unor astfel de mişcări sunt constrânşi la o risipă prostească a forţelor; la fel, şi ei se epuizează, se uzează, se golesc curând.

Reforma ne oferă perechea plebeiană şi necultivată a Renaşterii italiene. Izvorâtă din impulsuri înrudite, Reforma a fost nevoită, în regiunile Nordului rămas în urmă şi rămas grosolan, să le deghizeze în haine religioase – în nordul Europei, noţiunea de viaţă superioară încă nu se desprinsese de viaţa religioasă.

Reforma înseamnă şi ea voinţa individului de a fi liber; „fiecare să fie propriul său preot" este tot numai o formulă a libertinajului. În realitate a fost de ajuns un *singur* cuvânt – „libertate evanghelică" – şi toate acele instincte, care ar fi avut motive să rămână în ascunzişul lor, s-au năpustit afară ca nişte câini sălbatici; impulsurile cele mai brutale au prins subit curaj, totul părea a-şi găsi justificări… Oamenii evitau să înţeleagă despre ce fel de libertate a fost, în fond, vorba şi închideau ochii… Faptul însă de a închide ochii şi de a-şi umezi buzele cu vorbe exaltate n-a împiedicat mâinile să apuce tot ceea ce era de apucat pe undeva, nici ca burta să devină zeul „evangheliei libere", nici ca toate poftele de răzbunare şi invidie să-şi găsească satisfacţie cu o furie nestăvilită…

Acestea au durat cât au durat, o bucată de vreme: a urmat apoi oboseala, întocmai cum s-a manifestat şi în sudul Europei; ca şi acolo, tot o epuizare de un soi *comun*, un

general *mere in servicium*… Sosise secolul *necuviincios* al Germaniei…

Richard Wagner, dacă îl evaluăm din unghiul importanţei sale pentru Germania şi pentru cultura germană, rămâne un mare semn de întrebare, o nenorocire germană poate, un destin în orice caz: dar ce contează? Nu este Wagner mult mai mult decât un eveniment german? Mi se pare chiar că aparţine mai puţin decât oricui Germaniei; acolo nimic nu a fost pregătit pentru el, întreg tipul lui este, pur şi simplu, ca un străin printre germani, straniu, neînţeles, de neînţeles. Oamenii se feresc să recunoască acest lucru: prea sunt blajini, capete pătrate, prea germani. „*Credo quia absurdus est*": acesta este şi a fost punctul de vedere dorit de spiritul german – de aceea şi crede, deocamdată, tot ceea ce Wagner însuşi dorea să se creadă despre el. Spiritului german i-au lipsit întotdeauna, sub aspect *psihologic*, fineţea şi darul divinatoriu. Astăzi, când stă sub presiunea puternică a stilului patriotard şi a autoadmiraţiei, spiritul german se îngroaşă şi se vulgarizează văzând cu ochii: cum poate atunci să fie în situaţia de a înţelege problema Wagner!

— *Cultura împotriva civilizaţiei*.

— Punctele culminante ale culturii şi ale civilizaţiei stau despărţite: nu trebuie să ne lăsăm induşi în eroare de antagonismul profund dintre cultură şi civilizaţie. Marile momente ale culturii au fost întotdeauna, sub aspect moral vorbind, vremuri de corupţie; după cum epocile *domesticirii* voite şi silite a omului („civilizaţia") au fost vremuri de intoleranţă pentru caracterele cele mai elevate spiritual şi cele mai îndrăzneţe. Civilizaţia doreşte altceva decât cultura: poate chiar ceva invers…

„Eul" subjugă şi ucide: lucrează ca o celulă organică:

jefuieşte şi violentează. Vrea să se regenereze – ca printr-o sarcină. Vrea să dea naştere zeului său şi să-şi vadă la picioarele sale întreaga omenire.

Un bătrân chinez povestea ceea ce auzise: că atunci când un imperiu stă să piară, are multe legi.

Trăsătura cea mai răspândită a epocii moderne: faptul că omul a pierdut în propriii săi ochi, la un grad incredibil, *demnitatea*. Multă vreme, omul a înţeles-o ca un miez al existenţei de erou de tragedie; mai târziu, şi-a dat cel puţin osteneala să-şi demonstreze înrudirea cu latura decisivă şi, în sine, valoroasă, a existenţei – aşa cum procedează orice metafizician doritor să păstreze *demnitatea umană*, în credinţa că valorile morale sunt valori cardinale. Cel care l-a lăsat pe Dumnezeu să plece se ţine cu atât mai strâns de credinţa în morală.

Orice fel de postulare *morală* a valorilor (ca, d. ex., cea budistă) *sfârşeşte cu nihilismul*: să mai aştepţi o asemenea situaţie pentru Europa! Există convingerea în posibilitatea de a rezolva lucrurile printr-un moralism fără fundament religios: în acest fel devine necesară calea spre nihilism. – În religie, lipseşte constrângerea de a ne privi pe *noi înşine* drept creatori de valori.

„Frumuseţea" înseamnă pentru artist un bun aşezat în afara oricărui sistem ierarhic, fiindcă ea îmblânzeşte contrastele, ceea ce constituie cel mai înalt însemn al puterii şi, anume, al puterii asupra potrivnicului; şi, pe lângă asta, fără vreo tensiune – astfel că nu mai este necesară vreo forţă de constrângere, ci totul *decurge* atât de uşor, se supune *de la sine*, iar acest act de supunere el îl face abordând cea mai amabilă mină – iată cu ce se desfată voinţa de putere a artistului.

Primejdia modestiei.

— A te adapta prea devreme la sarcini, asociaţii, reglementări ale cotidianului şi muncii, în care ne plasează hazardul, într-o perioadă a vieţii noastre, când nici forţa, nici perspectivele noastre nu s-au impus decisiv în conştiinţe. Siguranţa conştiinţei de sine, prea devreme cucerită, ca şi înviorarea sufletului, ca şi solidaritatea, toate aceste premature răspunsuri date nouă înşine şi care se insinuează linguşitoare în simţire, ca o eliberare de neliniştile interioare şi exterioare, ne răsfaţă şi ne coboară în modul cel mai periculos; a învăţa respectul judecând la fel cu „cei de o seamă cu noi", ca şi cum în noi înşine n-ar exista o măsură a lucrurilor şi dreptul de a stabili valori; a face efortul de a aprecia în mod egal lucrurile, chiar *împotriva* glasului interior al gustului, care este şi el o conştiinţă, devine un jug cumplit, deşi rafinat: dacă în cele din urmă nu se produce o explozie, cu sfărâmarea dintr-odată a tuturor legăturilor de afecţiune şi morale, atunci un spirit cu asemenea trăsături se deformează, se meschinizează, se feminizează, se materializează.

— Opusul lui are şi el destule aspecte negative, este însă, oricum, ceva mai bun: înseamnă a suferi din cauza mediului tău, fie datorită elogiilor lui, fie a dezaprobării lui, a te simţi rănit şi a deveni expus fără a te trăda; a te apăra, cu suspiciune şi involuntar, de afecţiunea lor faţă de tine, a învăţa să taci, poate mascându-ţi tăcerea în spatele unor cuvinte, a-ţi crea, pentru clipele de relaxare, ale lacrimilor, ale sublimei consolări – unghere şi locuri de însingurare de neghicit, până ajungi să fii îndeajuns de puternic pentru a spune: „ce treabă am eu cu *voii*" şi să mergi pe drumul tău.

Victor Hugo este încântat de Spania *„parce qu'aucune autre nation n'a moins emprunté à l'antiquité, parce qu'elle n'a subi aucune influence classique."**

Ce *semnificaţie* are faptul că ne tulbură *Campagna romană*? Dar munţii înalţi? În 1803, Chateaubriand îi oferă lui M. de

Fontanes, într-o scrisoare, prima lui impresie despre *Campagna romană*.

Preşedintele de Brosses spune despre *Campagna romană*: *„Il fallait que Romulus fut ivre*, quand il *songea a batir une ville dans un terrain aussi laid*"*

Nici pe Delacroix nu-l atrăgea Roma, îi inspira teamă. Pasiunea lui era Veneţia, întocmai ca Shakespeare, Byron, George Sand. Aversiune faţă de Roma şi la Theoph. Gauthier – şi la Rich. Wagner.

— „Boala îl face pe om mai bun": această reputată afirmaţie, pe care o poţi întâlni de-a lungul veacurilor, venită atât din gura înţelepţilor, cât şi din glasul aspru al poporului, dă de gândit. Ar fi de dorit, în ceea ce priveşte valabilitatea acestei afirmaţii, să ne permitem o dată întrebarea: există oare, în general, vreo legătură cauzală între morală şi boală? „Ameliorarea omului", privită în mare, de pildă, îmblânzirea incontestabilă, umanizarea, domolirea europeanului în ultimul mileniu – poate fi privită ca urmarea unei lungi suferinţe ascunse-neliniştitoare, sau ca o urmare a eşecurilor, privaţiunilor, deteriorărilor? L-a făcut „boala" pe european „mai bun"? Sau, altfel pusă întrebarea: este moralitatea noastră – fragila noastră moralitate europeană modernă, pe care am putea-o compara cu moralitatea chinezilor – expresia unui *regres* fiziologic?... într-adevăr, n-am fi în stare să tăgăduim că orice moment al istoriei, în care „omul" s-a înfăţişat prin tipuri deosebit de strălucite şi de impunătoare, a luat dintr-odată un caracter primejdios, eruptiv, neprielnic omeniei; şi poate că în acele cazuri, în care *lucrurile par să arate altfel*, au lipsit numai curajul şi

fineţea necesare pentru adâncirea psihologică a problemei şi pentru extragerea şi aici a următoarei formulări cu caracter general: „cu cât un om se simte mai sănătos, mai puternic, mai bogat, mai fertil, mai întreprinzător, cu atât va deveni mai «imoral»”. Penibil gând! în voia căruia însă nu trebuie să ne lăsăm! Presupunând însă că am înainta, doar pentru o scurtă secundă, în compania lui, cât de uimiţi vom privi spre viitor! Ce va fí atunci mai scump plătit pe lumea asta decât tocmai ceea ce pretindem cu toate puterile noastre – umanizarea, „ameliorarea”, „civilizarea” crescândă a omului? Nimic n-ar fi mai costisitor decât virtutea: căci până la urmă, cu ajutorul ei, pământul ar deveni un spital; iar ideea ca fiecare om să fie „asistentul medical al celuilalt” s-ar impune ca o concluzie de netăgăduit a înţelepciunii. Desigur că am putea avea atunci şi mult jinduita „pace pe pământ”! Tot atât de puţin însă şi „mulţumirea reciprocă”! Atât de puţină frumuseţe, voioşie, îndrăzneală, primejdie! Atât de puţine „opere” pentru care merită să trăieşti pe pământ! Ah! şi să nu mai existe deloc niciun fel de „fapte”! Toate operele şi faptele *măreţe*, care au rămas şi n-au fost smulse de valurile timpului – n-au fost ele toate, în sensul cel mai profund, mari *imoralităţi*?…

Cu privire la raţiunea vieţii.

— O relativă castitate, o prudenţă de principiu şi înţeleaptă faţă de erotism, chiar şi de cel mental, poate fi şi în cazul temperamentelor bogat dotate şi integre o componentă a vieţii în deplină raţiune. Afirmaţia este valabilă în special pentru *artişti* şi ţine de înţelepciunea lor cea mai valoroasă. Voci de încredere absolută au şi fost auzite în acest sens: îi numesc pe Stendhal, Th. Gautier, de asemeni, pe Flaubert. Poate că artistul este, în felul lui, necesarmente un om senzual, surescitabil în genere, deschis

în toate sensurile atracţiei exterioare, venind încă de departe în întâmpinarea sugestiilor atractive. Totuşi, în medie, sub imperiul datoriei, al voinţei lui de măiestrie, el este un om într-adevăr moderat, adesea chiar cast. Instinctul lui dominant o *cere* şi nu-i permite să se cheltuiască într-un fel sau altul. Forţa care se cheltuieşte în conceperea unei creaţii artistice este una şi aceeaşi cu cea care se cheltuieşte în actul sexual: nu există decât un singur fel de forţă. A sucomba *aici*, a se risipi în *acest* fel, înseamnă pentru artist o trădare, dezvăluind lipsa instinctului, lipsa de voinţă în general; poate fi şi un semn de *décadence* – în orice caz, îi devalorizează, până la un grad incalculabil, arta.

Scrisori

Către Gustav Krug şi Wilhelm Pinder

[Prorta, 14 ianuarie 1861]

Dragi prieteni. Iată că din nou au trecut frumoasele zile în care puteam sta mai mult şi mai des de vorbă; au trecut clipele atât de pline de speranţă în aşteptări, atât de consolatoare pentru memoria noastră. Dar, spre a împlini promisiunile, ca şi spre a mă întreţine cu voi într-un mod plăcut, chiar dacă nu direct, oricum însă în spirit, mă apuc să vă adresez câteva cuvinte: mai puţin despre ceea ce am trăit, ceea ce am văzut, am auzit, ceea ce m-a bucurat, cât referitor la unele idei, pe care le-am schimbat între noi în ceasurile de curând trecute. Într-adevăr, ce aş putea povesti despre viaţa mea actuală? Că avem mult de lucru? Că munca ne este perturbată de gândul la vacanţă? Că timpul pentru ocupaţiile preferate este redus, vai, din păcate, prea redus. Toate acestea le ştiţi şi voi şi le aflaţi în continuare. De ce atunci să

vă mai accentuez indispoziţia? Evident că este mult mai plăcut să te refugiezi din imperiul tiranic al obligaţiei în cel al liberei hotărâri. De aceea, fără alte digresiuni, vreau să mă îndrept spre tema care ar putea acum să vă capteze puţin atenţia. Această temă se referă la transformarea oratoriului ca gen muzical. Dacă până acum s-a crezut mereu că oratoriul ocupă în muzica religioasă acelaşi loc pe care-l are opera în muzica laică, mi se pare că ideea aceasta este eronată, ba chiar că reprezintă o subapreciere. Oratoriul este în sine de o simplitate grandioasă: aşa se şi cuvine să fie ca muzică înălţătoare, şi încă strict religios înălţătoare. De aceea oratoriul desconsideră toate acele mijloace de care se slujeşte opera pentru efectele ei; oratoriul nu poate fi socotit de nimeni ca un acompaniament, aşa cum este încă socotită de multă lume muzica de operă. Niciun alt simţ nu este solicitat în oratoriu în afară de auz. Pe lângă aceasta, tema lui muzicală este infinit mai simplă şi mai nobilă, cel mai adesea cunoscută şi uşor accesibilă tuturor, chiar şi celor mai puţin cultivaţi. Iată pentru ce cred că oratoriul se află, ca gen muzical, mai presus de genul operei, întrucât este mai simplu în mijloacele folosite, mai direct în efecte şi, în raport cu răspândirea lui cel puţin, ar putea fi mai popular. Dacă la acest ultim punct lucrurile nu stau aşa, cauzele nu trebuie căutate în genul muzical însuşi, ci parţial în tratarea lui, parţial în lipsa de seriozitate a vremurilor noastre, în ceea ce priveşte tratarea, în primul rând că este prea complicată şi lasă impresia unei lipse de unitate. Cum poate oare un ansamblu de sunete muzicale, fragmentat într-o mulţime de mici porţiuni fără legătură între ele, să genereze o perfectă impresie unitară şi de esenţă sacră! De aceea, susţin părerea că ansamblul trebuie descompus doar în câteva fragmente de dimensiuni însă mai mari, care să se includă în mersul

lucrurilor şi să aibă un caracter general unitar. În al doilea rând, există un dezavantaj în tratarea mult prea artificială, prea bătrânească a temei, tratare mai potrivită pentru o cameră de studiu decât pentru bisericile şi sălile noastre, fapt care îngreunează, ba chiar poate face imposibilă înţelegerea celui insuficient pregătit în domeniul muzical. Este, desigur, adevărat că o astfel de lucrare nu poate şi nu trebuie să fie analizată în profunzime prin gândire şi epuizată de cunoaştere, într-o singură audiţie, ci trebuie să fie trăită emoţional. Iar faptul că o fugă poate fi trăită şi de cei nepregătiţi nu va fi contestat de nimeni, mai ales atunci când lucrarea este concentrată, puternică şi nu este executată plicticos şi disonant de-a lungul a nenumărate cadenţe. Principala cauză, datorită căreia oratoriul este prea puţin popular, trebuie căutată în aceea că prea adesea muzica respectivă este amestecată nereligios cu elemente lumeşti. Cerinţa de bază este ca toate componente e oratoriului să poarte pe frunte pecetea sacrului, divinului. Prin urmare, orice operă de acest fel trebuie să satisfacă următoarele trei cerinţe: să prezinte un caracter coerent şi unitar, apoi să pătrundă adânc în inimă şi, în sfârşit, să-şi păstreze permanent caracterul strict religios şi înălţător. Se adaugă la acestea încă o cerinţă, într-adevăr necesară şi inevitabilă. Mă refer anume 1» eliminarea recitativului şi la un înlocuitor corespunzător. O naraţiune cu totul nepoetică nu se lasă în niciun fel cântată fără a produce o impresie neplăcută şi dezlânată. De fapt, nicio altfel de piesă muzicală care să înlocuiască în mod corespunzător recitativul n-ar putea fi concepută. Dacă naraţiunea este însă inevitabil necesară, atunci ar trebui, după părerea mea, ca acele cuvinte, care sunt acompaniate de muzică, să fie vorbite. În felul acesta ar intra în oratoriu un nou element şi anume cel

melodramatic. Oricum însă trebuie evitat, pe cât posibil, ceea ce nu este cantabil, completând, mai degrabă, prin fraze muzicale intermediare cu un caracter asemănător naraţiunii eventualele elemente intermediare lipsă care, în cazul naraţiunilor în general foarte cunoscute auditorului, pot atât de uşor să fie întregite de ascultător. – întrucât sper ca în scrisorile viitoare să vă exprim în continuare gândurile mele cu privire la aceste lucruri şi întrucât timpul mă presează, sunt nevoit acum să închei. Au sosit cumva notele? Sunt foarte nerăbdător să aflu. Cât de curând ne vom trimite reciproc şi expedierile pe ianuarie; poate că de la Wilhelm îmi va sosi şi o tranşă întârziată din decembrie. Scrieţi-mi odată şi cât de curând, mi-e dor de o scrisoare, căci sunt atât de izolat şi departe de voi. Încolo vă doresc să vă meargă întotdeauna cât se poate de bine şi uneori să vă gândiţi şi la prietenul vostru din Prorta.

Semper nostra manet amicitia[9].

Către Elizabeth Nietzsche

[Prorta, sfârşit de noiembrie 1861] de la fratele tău

Dragă Liese. Deoarece îţi eram de mult dator o scrisoare, vreau să-ţi scriu acum una foarte îngrijită, dacă pana mea grosolană nu mă va împiedica s-o fac. Probabil că nu te voi putea distra cu nimic altceva decât scriind despre sărbătoarea Crăciunului. Gândul la el esteţi acum gândul nostru favorit şi aşa a fost în fiecare an la vremea asta. Imaginează-ţi deci cât se poate de agreabil una din întâile mele seri de vacanţă şi cum şedeam în camera încălzită, cu sau fără lampă, şi ne enumerăm dorinţele. În acest timp mama şi mătuşa Rozalia pregătesc dincolo lucruri tainice, iar

[9] Rămână veşnică prietenia noastră (n.trad.).

noi stăm cu urechile ciulite la vorbele-n ascuns rostite; un foşnet neobişnuit, când şoaptă, când, parcă, fâşâit aprinde gândul la minuni; o fantomatică urzeală plutind iar urcă, iar coboară şi cât de tainic ne-nfioară!

Sper că dorinţele tale nu sunt încă atât de ferm conturate, încât să nu-ţi pot face măcar câteva propuneri prieteneşti. Mi-am notat un număr de cărţi bune şi de note muzicale şi doresc să-ţi comunic câte ceva cu privire la ele. Printre acestea din urmă mi se pare foarte potrivită pentru tine o lucrare de Schumann, acelaşi care a compus ceva despre fereastra spartă. Într-adevăr liedurile lui sunt cele mai frumoase; este vorba de *Dragoste şi viaţă de femeie*, poezii de Chamisso, şi trebuie să coste aproximativ 20 de groşi de argint. Textul este de asemeni minunat. Dintre cărţi îţi pot recomanda mai întâi două lucrări teologice, care ne vor interesa foarte mult şi pe mine şi pe tine. Le-am auzit elogiate direct de Wenkel, ceea ce pentru tine este sigur important. Amândouă îi aparţin lui Hase, celebrul profesor domiciliat la Jena, pe care era cât pe ce să-l ascult şi eu odată, pe el, cel mai inteligent apărător al naţionalismului ideal. *Viaţa lui Iisus* (1, 6) este una din cărţi, iar cealaltă o istorie a bisericii (2 taleri, 6). Ambele sau, mai curând, fiecare aproximativ 1 taler, 15 gr, de argint.

— Scrie-mi dacă vrei adresa. Sau ţi-ai dori o carte englezească? în locul tău eu l-aş citi categoric pe Byron în engleză; costă 1 taler, 25 gr, de argint. Aş mai putea nota pentru tine şi alte diferite cărţi; acum aş vrea să-ţi spun şi dorinţele mele. În ceea ce priveşte deci muzica, îmi doresc *Paradisul şi Peri* de Schumann în aranjamentul pentru pian solo. Este ceva încântător pentru oricine, prin urmare şi pentru tine. Apoi operele poetice ale lui

Shelley traduse de Seybt. Prima carte costă aprox. 2

taleri, dacă este procurată prin Gustav. A doua 1, 10 taler. M-aş bucura enorm dacă le-aş obţine pe amândouă; sunt singurele mele dorinţe, îmi amintesc de altfel de un lucru pe care trebuie totuşi să ţi-l istorisesc. Duminică am fost poftit la dejun de dl dr Heinze, unde s-a mâncat foarte bine şi s-a conversat încă şi mai bine. Apoi, dl dr Volkmann, noul profesor, este dispus să dea lecţii particulare de engleză. S-au înscris mulţi, eu însă intenţionez să particip abia spre Paşti. Deocamdată studiez doar italiana priva*tim*. Latina, greaca, ebraica – se citeşte primul capitol din Moise; germana – se citesc *Nibelungii* în germana veche; franceza – se citeşte în clasă *Carol XII* şi, într-un cerc de trei persoane în afară de mine, *Atalia*; italiana – într-un cerc unde se citeşte Dante. Dacă deocamdată acestea nu ajung, nu ştiu, în special deoarece la latină se citesc concomitent Virgiliu, Livius, Cicero, Salustiu, la greacă Iliada, Lisias, Herodot. Acum cu bine şi bucură-te de această scrisoare cam lungă.

La revedere, pe duminică la Almrich al tău Fritz.

Către Franziska şi Elizabeth Nietzsche

[Prorta, 5 decembrie 1861]

Dragă mamă! sau dragă Lisbeth! după cum veţi citi mai întâi scrisoarea.

Puteai să-ţi închipui că, după atâtea schimbări în dorinţele mele, mă voi decide iarăşi altfel; aşa s-a şi întâmplat. M-am întors din nou la muzică, deoarece nu-mi pot imagina o împărţire de daruri fără ceva din lumea muzicii. Sper că şi pentru tine alegerea a fost bună. De asemeni şi cartea este foarte interesantă, poate şi pentru tine. Pe cealaltă foaie voi nota ambele în aşa fel, încât notiţa desprinsă să poată fi arătată librarului. O altă schimbare nici nu mai este posibilă acum, în primul rând din cauza timpului

scurt. Ideea mi-a venit peste noapte, căci şovăiam teribil. A-mi dori o lucrare despre Revoluţia franceză era de fapt un lucru de prisos, de vreme ce lucrările cele mai bune şi mai scumpe se găsesc la bibliotecă. Cred de asemeni că am devenit tot mai modest în dorinţe, fireşte, fără a voi să pun vreo stavilă carităţii. Îţi mulţumesc de altfel mult, dragă Lisbeth, pentru că ai rezolvat totul aşa cum trebuie; la fel şi cu merele. Cum rămâne cu duminica proiectată la Almrich? Adu-mi, te rog, şi *Wallenstein*-ul de la mătuşa Lina; avem de făcut aici o caracterizare a lui Antonio Piccolomini din acea piesă.

De sâmbătă în două săptămâni! Gândul mă incintă! N-o să mă credeţi cât de mult mă bucur că vine Crăciunul, minunatul Crăciun! Deocamdată sunt încă săptămâni cu destul lucru. Pe urmă însă! Voi veni sâmbătă dimineaţa cât mai devreme posibil; va fi admirabil! Nu-i aşa că unchiul Burkhardt este şi el acolo cu micile noastre verişoare? Mama s-a întors? Scrieţi-mi cât mai curând!

Al vostru Fritz

O mare noutate! Azi e joi şi de aceea mâine - va fi vineri – Doar n-o să călătorim tocmai de Crăciun! Duminica trecută am fost pentru câteva minute la Gustav, care m-a condus apoi la Prorta.

Răcelile sunt frecvente acum peste tot. Infirmeria este supraaglomerată, vor fi amenajate şi alte camere, Breithaupt este şi el acolo. Eu sufăr de răguşeală şi guturai. Crăciunul va vindeca însă toate!

Mai am încă o dorinţă şi anume o fotografie oarecare a unui om celebru în viaţă, de exemplu a lui Liszt sau Wagner, ori o fotografie din albumul Shakespeare al celebrului Kaulbach (de exemplu fotografiile Macbeth). Costă, e drept, 27 groşi de argint bucata. Ar fi o podoabă a albumului meu.

Fotografiile sunt de format mare.

Vedeţi, oricum, că am dorinţe din cele mai diverse. Trebuie, aşadar, să-mi mai scrieţi şi voi ce vă doriţi.

Către Franziska Nietzsche

[Prorta, 2 mai 1863]

Dragă mamă. Afectuoasa ta scrisoare şi caramelele de tuse m-au bucurat mult. Am aflat astfel câte ceva despre voi, ceea ce mă şi interesa foarte mult. Mai întâi, să vă dau câteva veşti despre indispoziţia mea: răguşeală continuă şi nu s-a atenuat; de ieri beau apă gazoasă cu lapte şi s-ar părea că-mi curăţă puţin gâtul. Infirmeria începe să mă îngrozească, mai ales astăzi când cerul şi vremea par atât de vesele. Deşi lucrez şi aici, mare lucru nu iese, pentru că îmi lipseşte ba o carte, ba alta. Extrag pasaje din *Istoria literaturii în secolul XVIII* de Hettner; mă ocup în general mult de istoria literaturii.

În ceea ce priveşte viitorul meu, tocmai aceste şovăieli de ordin practic mă neliniştesc. Decizia cu privire la ceea ce trebuie să studiez nu va veni de la sine. Va trebui deci să reflectez singur la această problemă şi să fac alegerea: alegerea este însă cea care îmi creează greutăţi. Bineînţeles că eu mă străduiesc ca ceea ce studiez să studiez temeinic, dar cu atât mai grea devine alegerea, cu cât trebuie căutată specialitatea în care poţi spera să realizezi ceva pe deplin. Şi cât sunt de înşelătoare aceste speranţe! Cât de uşor te laşi furat de o preferinţă de moment sau de o veche tradiţie de familie sau de dorinţe neobişnuite, iar alegerea unei profesiuni devine un joc de loto cu multe bilete necâştigătoare şi foarte puţine norocoase. În plus, mă aflu şi în situaţia deosebit de neplăcută de a fi într-adevăr atras de direcţii risipite spre cele mai diferite domenii, cărora, dacă

le-aş da curs, aş deveni un savant multilateral, dar cu greu un animal de tracţiune profesională. Faptul că va trebui deci să elimin unele din atracţii îmi este perfect clar. De asemeni că trebuie să le adaug şi altele noi. Care din ele vor fi însă atât de nenorocoase, încât să le arunc peste bord – poate tocmai copiii mei preferaţi!

Nu mă pot exprima mai clar, situaţia critică este evidentă şi până la sfârşitul anului va trebui să mă fi decis. De la sine lucrul nu se va rezolva, iar eu însumi cunosc prea puţin domeniile.

Ajunge.

— De fapt nici nu mai am altceva de scris, decât că regret a nu fi văzut perechea de tineri căsătoriţi la Prorta. Salutări calde Lisbethei şi unchiului din partea mea! Cu bine tuturor!

Fritz

Către Gustav Krug şi Wilhelm Finder

[Prorta] 12 iunie [1864] Scrisă duminică dimineaţa

Dragi prieteni, într-adevăr nu este prima scrisoare nouă de care mă apuc, sper că va fi prima dusă până la capăt şi expediată cu adevărat. M-am ridicat adesea deasupra ostenelilor vieţii, luând o foaie de hârtie, scriindu-vă, exprimându-vă gânduri fie senine, fie posomorâte.

Trebuie să preţuiesc mult, foarte mult faptul că mi-aţi scris scrisori atât de plăcute, pline de vechea noastră dragoste. Căci valurile înspumate ale unei vieţi libere şterg cu uşurinţă vechile imagini de pe tabloul sufletului. Iertaţi-mă că am exprimat un asemenea gând, dar aşa l-am gândit.

Proiectele noastre cu privire la o nouă reuniune în acelaşi loc nu par a se împlini. Deocamdată, cel puţin abia

dacă ne putem gândi la aşa ceva. Nu mă siliţi să dau motive, cu cifre şi calcule. Nu pot face acest lucru. Ne vom întâlni în orice caz încă o dată, fie că studiez la Bonn, fie în altă parte; cu siguranţă vă voi căuta odată în gospodăria pe care singuri v-aţi organizat-o. Dacă vă poate interesa în vreun fel să aflaţi câte ceva despre actualele mele studii, iată: scriu o lucrare de mari dimensiuni despre Theognis; alegerea a fost liberă. M-am cufundat într-o mulţime de presupuneri şi fantezii, totuşi socotesc că voi realiza lucrarea cu acribie filologică şi în modul cel mai ştiinţific cu putinţă. Reflectând la viaţa acestui om, am dobândit un nou punct de vedere şi judec lucrurile, în cele mai multe aspecte, diferit de opiniile obişnuite. Am studiat temeinic toate scrierile de valoare despre acest subiect.

Şi acum o rugăminte, incomodă. În lupta de la Düppel a căzut şi un tânăr filolog, Rintelen, din Münster. Acest om şi-a luat doctoratul cu o *dissertatio de Theognide Megarenst.* În legătură cu această dizertaţie voiam să vă deranjez. Poate că v-aţi putea adresa personal unui profesor sau unor bibliotecari. Lucrarea trebuie în orice caz să existe. Îmi faceţi un serviciu extraordinar, este cea mai nouă lucrare scrisă despre Theognis. De îndată ce reuşiţi să daţi de ea, trimiteţi-mi-o. Nu mă pot apuca de lucru, până când nu citesc această scriere.

Este o naivitate din partea mea, dar nu pot altfel. Cine m-ar putea ajuta mai curând decât voi, dragi prieteni? Dar iată că acum ar putea părea că v-aş fi scris numai în vederea acestei dorinţe.

Dizertaţia mea cu privire la concepţia despre natură în eposul popular grec şi german va trebui acum, firește, să mai aştepte. Şi, pe lângă altele, îmi pare rău că voi merge la Universitate, fără a fi încheiat această lucrare.

Vacanţele ce ni se dau din cauza caniculei vor fi umplute cu neîncetate studii de tot felul. Le-am rugat pe mama şi pe sora mea să plece în această perioadă din Naumburg spre a putea fi singur.

Muzica *tacet*. Când am puţin timp, cânt cel mai adesea în prezenţa mai multor iubitori de muzică şi trebuie să improvizez răsplătit de ieftina lor admiraţie. Mă simt totuşi îngrozitor de înţelenit.

Ieri a avut loc aici un concert sau mai curând o seară de lectură, concertul fiind doar o anexă. Tânărul Koberstein a citit mai întâi *Cocorii lui Ibycus* în acompaniamentul unei furtuni, apoi celebra scenă a lui Antonio din *Iuliu Cezar*, foarte bune ambele lecturi, astfel că erau multe lucruri de învăţat din ele.

La serbarea consacrată lui Shakespeare am recitat de dimineaţă o poezie, iar Koberstein a ţinut o cuvântare. După-amiază am citit în faţa unui numeros public Henric al IV-lea. Am citit rolul lui Henry Percy cu multă emoţie şi mânie.

Te rog, dragă Gustav, foarte insistent, să trimiţi curând câte ceva din micile compoziţii despre care vorbeai în scrisoarea ta. Aşa cum cerbul jinduieşte după apă proaspătă etc, tot aşa şi sufletului meu îi e dor de ceva de acest fel.

Acum întorc a patra pagină şi întrerup iarăşi conversaţia mea cu voi îndreptându-mă spre iscălitură şi urări de bine. Iar atunci când aceste rânduri, toate cu nuanţa lor de melancolie, vor ajunge sub ochii voştri, nu veţi avea, desigur, şi nici nu veţi vrei s-o aveţi, dispoziţia sufletească spre a transfera această nuanţă în sufletul vostru; nici n-aş dori, pentru nimic în lume, aşa ceva. Cu cât vă simţiţi mai senini, cu cât beneficiaţi mai mult de viaţă, cu atât mai mare este şi bucuria mea şi aş fi un nebun dacă v-aş strica

dispoziţia cu scrisori melancolice.

— Aşa că toate bune, dragii mei prieteni, împliniţi-mi rugămintea şi nu mă uitaţi.

Al vostru Fritz

Către Rudolf Buddensieg

[Naumburg, 12 iulie 1864]

Dragul meu Buddensieg, şedeam la masă şi sărbătoream ziua de naştere a surorii mele, cu mâncare, băutură şi râsete, când mi s-a anunţat sosirea scrisorii dvs. În ziua următoare am mai primit o invitaţie insistentă şi foarte amabilă, printr-un comisionar din Domrich. Sunt totuşi îndeajuns de inuman pentru ca – împotriva voinţei dvs. Şi nu mai puţin împotriva voinţei mele – să nu pot da curs invitaţiei. Mă voi motiva verbal, deşi nu ştiu când o voi face; afară este însă extrem de cald şi nimeni n-ar trebui să-mi smulgă motivaţii şi, încă cel mai puţin, la o temperatură care-ţi arde pielea, chiar dacă motivele ar fi la fel de ieftine ca murele şi plictisitoare ca zilele fierbinţi de vară.

Credeţi-mă că vă sunt din inimă recunoscător, nu atât pentru invitaţie, cât mai ales pentru frumoasa amintire ce mi-o purtaţi şi pentru continuarea comunicărilor noastre reciproce, a intereselor noastre muzicale.

Şi n-aş dori nimic mai mult decât să-mi exprim iarăşi în faţa dumneavoastră păreri despre muzică, să vă prezint situaţia muzicală din Prorta şi să vă comunic câte ceva din propriile mele strădanii muzicale.

Referindu-mă acum la gândurile dvs, despre acţiunea muzicii, voi spune că observaţia pe care aţi efectuat-o chiar asupra dvs, este proprie, mai mult sau mai puţin, tuturor oamenilor dotaţi muzical; trebuie spus că această

surescitare a nervilor, acest frison nu este pricinuit doar de muzică, ci de toate artele de rang înalt. Amintiţi-vă de impresia analoagă la citirea tragediilor shakespeariene. După cum, în cazul lor, ba un singur cuvânt, ba o scenă zbuciumată şi antrenantă, ba un contrast strident, provoacă astfel de sentimente, tot aşa opere muzicale foarte deosebite între ele trezesc impresii identice şi aceleaşi gâdilituri ale nervilor. Gândiţi-vă la faptul că este vorba aici doar de o acţiune fizică; ei îi premerge însă o intuiţie spirituală care, prin raritatea, măreţia şi bogăţia ei de presimţiri, acţionează asupra omului ca o minune neaşteptată. Să nu credeţi că rădăcina acestei intuiţii stă în sentiment, în senzaţie, nu, dimpotrivă, ea se află în regiunile cele mai înalte şi mai fine ale spiritului capabil de cunoaştere. Nu aveţi sentimentul că în faţa dvs, se deschide o imensitate, ceva nebănuit, nu vi se pare că puteţi privi dincolo, spre o altă lume, de obicei ascunsă oamenilor?

Prin această intuiţie spirituală, ascultătorul se apropie de compozitor până la limitele posibilului. Un efect mai puternic decât acesta nici nu există în artă; prin el însuşi reprezintă o forţă creatoare. O să găsiţi cumva nepotrivită o expresie asupra căreia m-am oprit eu însumi acum doi ani, atunci când am scris mai multe pagini despre această chestiune: spuneam că acest efect este „demonic”? Dacă într-adevăr ar fi să existe presimţirea unor lumi mai înalte, atunci acesta este locul în care ele se ascund.

Subiectul este oricum vast şi o să mă iertaţi, dacă am scris aceste câteva cuvinte fără mare însemnătate. Un secret se află cu siguranţă pitit aici: puneţi-vă întrebarea: oare compozitorul, atunci când creează, trăieşte întotdeauna sau numai uneori acest sentiment? Oare această impresie este provocată numai de muzica bună sau, în raport cu dotarea

corespunzătoare a oamenilor, aceeaşi impresie poate fi dăruită şi de o muzică potrivită nivelului spiritual respectiv? Oare este, în general, îngăduit ca, din această impresie să se tragă o concluzie cu privire la perfecţiunea obiectivă a unei lucrări muzicale? Oare lucrări muzicale desăvârşite trebuie neapărat să exercite o astfel de impresie asupra firilor delicate? Şi, tot aşa, multe alte enigme.

— Scriu o lucrare despre Theognis din Megara, în limba latină. De luni până sâmbătă am lucrat la ea cu o hărnicie fără margini şi am terminat-o. Vor ieşi, cred, peste 60 de coli.

Nu ştiu dacă voi rămâne pentru studii la Leipzig, mai întâi speranţa mea este Bonnul, dar în subsidiar vreau să spun că, dacă ideea mea cu Bonnul va fi zădărnicită – atunci rămâne Leipzigul.

Nu ştiu nici dacă îmi voi lua examenul; sper, de fapt, ca, dacă voi folosi zdravăn şi vacanţele, să-l trec cu bine. După aceea vă voi scrie. Nu-i aşa că vom rămâne în corespondenţă? O să fiţi de acord, doar dvs, aţi făcut începutul.

Mult noroc în viaţă şi calde mulţumiri.

Al dvs. F.W.N.

necăjit că nu v-a putut scrie o scrisoare mai bună. Dar *bxon*[10] canicula! Marţi după-amiază au fost 26° la umbră.

Către Franziska şi Elizabeth Nietzsche

[Bonn, sfârşit de decembrie 1864]

Dragă mamă şi Lisbeth, tare mult aş fi vrut să vă trimit o felicitare de Anul Nou în versuri, fiindcă ştiu predilecţia voastră pentru aşa ceva, dar uite că nu merge! Fie şi numai

---

[10] * vai (n.trad.).

pentru că exigenţele mele în materie de poezie au crescut foarte mult, pentru că am devenit, cu câteva procente mai lucid şi mai practic – ceea ce nu-mi poate deloc strica –, şi pentru că, în cele din urmă, durerile de dinţi diabolice, care mă chinuiesc, îmi izgonesc orice entuziasm – cert este că versurile astăzi nu-mi reuşesc. De aceea va trebui, de nevoie, să le ia locul proza. Acestea spre explicarea scrisorii mele.

Îmi plac nopţile de revelion şi zilele de naştere. Ele ne oferă ore pe care, desigur că ni le-am putea oricând oferi, dar o facem mult prea rar, ore în care sufletul se linişteşte şi poate arunca o privire asupra unui fragment al propriei lui evoluţii. În asemenea ore se nasc hotărâri decisive. Atunci obişnuiesc să mă uit prin manuscrise şi scrisori ale anului care a trecut şi să-mi notez unele lucruri. Te înalţi astfel pentru câteva ore dincolo de timp şi aproape că ieşi din propriul tău proces de dezvoltare. Îţi asiguri şi îţi confirmi trecutul, dobândind curaj şi tărie spre a-ţi putea continua din nou drumul. Este frumos lucru, ca asupra hotărârilor şi proiectelor sufletului – aidoma unei prime tinere semănături a viitorului – să cadă, ca o ploaie blândă, urările şi binecuvântările rudelor. Toate acestea n-ar trebui însă transformate într-o ceremonie sau o obligaţie oficială. Dacă şi faptul de a mulţumi în mod obligatoriu mă poate indispune, cu atât mai mult ce se va întâmpla cu o urare obligatorie! Atunci când eşti convins că între suflete există acord, urarea cuprinsă în cuvinte devine o politeţe. Iar politeţea se potriveşte în societate, dar nu pentru suflete împletite unul într-altul.

Cruţaţi-mă, de aceea, de obligaţia de a exprima obişnuita formulă despre sănătate, noroc etc., într-o formă mai mult sau mai puţin nouă. Că ne iubim foarte mult, dragă mamă şi dragă Lisbeth „trebuie să ne fie de ajuns. Spuneţi-le

acelaşi lucru şi mătuşilor. Îmi este cu neputinţă să le scriu.

Acum să vă povestesc cum am dus-o. De fapt, nu sunt multe de spus. Am stat foarte mult pe acasă şi m-am delectat cu Manfred. A treia zi de sărbătoare am fost la Operă şi am ascultat *Freischütz* care, în ansamblu, mi-a displăcut la fel ca şi *Oberon*. Scena cu văgăuna infernului mi-a făcut o impresie ridicolă. Ieri l-am vizitat pe doctorul Deiters, care mi-a cântat mult Schumann. De Anul Nou voi avea, slavă Domnului, de făcut doar o vizită, la prof. Schaarschmids. Noaptea de revelion o voi petrece acasă, dacă durerile mele de dinţi nu mă vor lăsa cumva. În momentul de faţă însă sunt atât de puternice, încât sunt nevoit să mă opresc mereu din scris şi fac un efort maxim spre a nu mă arăta cât sunt de indispus. Gingia dreaptă deasupra ultimilor dinţi este inflamată şi un anume dinte atât de găurit, încât este atins nervul. Sau poate că îmi creşte pe acolo o măsea de minte. Ar fi şi timpul.

De obicei, seara, mă vizitează câte un cunoscut. Cozonacul cel frumos este, din păcate, deja consumat. Cum aţi petrecut voi Crăciunul? Aştept cu dor prima scrisoare cu care, sper, vor sosi şi banii pentru viitorul trimestru. Primul m-a costat în total 130 taleri. Din această sumă se scade, desigur, o porţie considerabilă pentru următoarele trimestre, deoarece banii de înscriere, colegiu etc. reprezintă o sumă importantă. Dar vezi, dragă mamă, că la Bonn va trebui să fiu şi mai strâmtorat. Mai mult de un an, dată fiind problema banilor, nu voi putea rezista aici. Sunt hotărât să mă duc apoi la Halle şi să lucrez acolo. Nu-ţi face griji, trebuie să răzbesc. În legătură cu banii îi voi scrie unchiului Bernhard. Voiam însă să-ţi dau ştiri după primul trimestru. De

Nu ştiu nici dacă îmi voi lua examenul; sper, de fapt, ca,

dacă voi folosi zdravăn şi vacanţele, să-l trec cu bine. După aceea vă voi scrie. Nu-i aşa că vom rămâne în corespondenţă? O să fiţi de acord, doar dvs, aţi făcut începutul.

Mult noroc în viaţă şi calde mulţumiri.

Al dvs. F.W.N.

necăjit că nu v-a putut scrie o scrisoare mai bună. Dar ototi[11] canicula! Marţi după-amiază au fost 26° la umbră.

Către Franziska şi Elizabeth Nietzsche

[Bonn, sfârşit de decembrie 1864]

Dragă mamă şi Lisbeth, tare mult aş fi vrut să vă trimit o felicitare de Anul Nou în versuri, fiindcă ştiu predilecţia voastră pentru aşa ceva, dar uite că nu merge! Fie şi numai pentru că exigenţele mele în materie de poezie au crescut foarte mult, pentru că am devenit, cu câteva procente mai lucid şi mai practic – ceea ce nu-mi poate deloc strica –, şi pentru că, în cele din urmă, durerile de dinţi diabolice, care mă chinuiesc, îmi izgonesc orice entuziasm – cert este că versurile astăzi nu-mi reuşesc. De aceea va trebui, de nevoie, să le ia locul proza. Acestea spre explicarea scrisorii mele.

*

Îmi plac nopţile de revelion şi zilele de naştere. Ele ne oferă ore pe care, desigur că ni le-am putea oricând oferi, dar o facem mult prea rar, ore în care sufletul se linişteşte şi poate arunca o privire asupra unui fragment al propriei lui evoluţii. În asemenea ore se nasc hotărâri decisive. Atunci obişnuiesc să mă uit prin manuscrise şi scrisori ale anului care a trecut şi să-mi notez unele lucruri. Te înalţi astfel pentru câteva ore dincolo de timp şi aproape că ieşi din

---

[11] vai (n.trad.).

propriul tău proces de dezvoltare. Îţi asiguri şi îţi confirmi trecutul, dobândind curaj şi tărie spre a-ţi putea continua din nou drumul. Este frumos lucru, ca asupra hotărârilor şi proiectelor sufletului – aidoma unei prime tinere semănături a viitorului – să cadă, ca o ploaie blândă, urările şi binecuvântările rudelor. Toate acestea n-ar trebui însă transformate într-o ceremonie sau o obligaţie oficială. Dacă şi faptul de a mulţumi în mod obligatoriu mă poate indispune, cu atât mai mult ce se va întâmpla cu o urare obligatorie! Atunci când eşti convins că între suflete există acord, urarea cuprinsă în cuvinte devine o politeţe. Iar politeţea se potriveşte în societate, dar nu pentru suflete împletite unul într-altul.

Cruţaţi-mă, de aceea, de obligaţia de a exprima obişnuita formulă despre sănătate, noroc etc., într-o formă mai mult sau mai puţin nouă. Că ne iubim foarte mult, dragă mamă şi dragă Lisbeth – trebuie să ne fie de ajuns. Spuneţi-le acelaşi lucru şi mătuşilor. Îmi este cu neputinţă să le scriu.

Acum să vă povestesc cum am dus-o. De fapt, nu sunt multe de spus. Am stat foarte mult pe acasă şi m-am delectat cu Manfred. A treia zi de sărbătoare am fost la Operă şi am ascultat *Freischütz* care, în ansamblu, mi-a displăcut la fel ca şi *Oberon*. Scena cu văgăuna infernului mi-a făcut o impresie ridicolă. Ieri l-am vizitat pe doctorul Deiters, care mi-a cântat mult Schumann. De Anul Nou voi avea, slavă Domnului, de făcut doar o vizită, la prof. Schaarschmids. Noaptea de revelion o voi petrece acasă, dacă durerile mele de dinţi nu mă vor lăsa cumva. În momentul de faţă însă sunt atât de puternice, încât sunt nevoit să mă opresc mereu din scris şi fac un efort maxim spre a nu mă arăta cât sunt de indispus. Gingia dreaptă deasupra ultimilor dinţi este inflamată şi un anume dinte atât de găurit, încât este atins

nervul. Sau poate că îmi creşte pe acolo o măsea de minte. Ar fi şi timpul.

De obicei, seara, mă vizitează câte un cunoscut. Cozonacul cel frumos este, din păcate, deja consumat. Cum aţi petrecut voi Crăciunul? Aştept cu dor prima scrisoare cu care, sper, vor sosi şi banii pentru viitorul trimestru. Primul m-a costat în total 130 taleri. Din această sumă se scade, desigur, o porţie considerabilă pentru următoarele trimestre, deoarece banii de înscriere, colegiu etc. reprezintă o sumă importantă. Dar vezi, dragă mamă, că la Bonn va trebui să fiu şi mai strâmtorat. Mai mult de un an, dată fiind problema banilor, nu voi putea rezista aici. Sunt hotărât să mă duc apoi la Halle şi să lucrez acolo. Nu-ţi face griji, trebuie să răzbesc. În legătură cu banii îi voi scrie unchiului Bernhard. Voiam însă să-ţi dau ştiri după primul trimestru. De altfel ţin conturi foarte exacte. Schimbul curent la Bonn este de 500 – 600. Toate acestea sunt foarte bune, nu-i aşa? Aş fi putut totuşi să închei mai bine scrisoarea, dacă n-ar fi fost durerile de dinţi. Fularul atât de frumos îmi prinde bine la gât, iar bretelele la cocoaşă!

Al vostru Fritz

Către Carl von Gersdorff

Bonn, de ziua înălţării Domnului [25 mai] 1865

Dragă prietene, trebuie să-ţi mărturisesc de la început că am aşteptat prima ta scrisoare din Göttingen cu o nerăbdare cu totul deosebită, având, pe lângă un interes prietenesc, şi unul psihologic. Speram că scrisoarea va reflecta impresiile pe care ţi le-a lăsat de curând viaţa militară şi eram convins că vei vorbi deschis despre aceasta.

Ceea ce ai şi făcut şi îţi mulţumesc din inimă. Dacă, prin urmare, în privinţa vieţii în armată ai aceleaşi păreri ca şi

onoratul tău frate, nu pot decât să admir forţa morală cu care, pentru a învăţa să înoţi în fluviul vieţii, „te arunci chiar şi în ape tulburi, aproape noroioase, ca să te antrenezi”. Iartă-mi duritatea imaginii, dar cred că nu este deplasată.

Se mai adaugă încă ceva important aici. Cel care, student fiind, doreşte să-şi cunoască epoca şi poporul trebuie să devină un student al nuanţelor; asociaţiile şi orientările lor reprezintă cel mai des şi cu acuitate tipul viitoarei generaţii de bărbaţi.

În plus, problemele cu privire la o reorganizare a condiţiilor studenţilor sunt îndeajuns de arzătoare, pentru a nu lăsa pe fiecare să cunoască şi să judece izolat şi pe cont propriu situaţia.

Firește că, în asemenea ocazii, trebuie să ne ferim de a fi prea influenţaţi: obişnuinţa este o imensă putere. Pierdem enorm dacă ne dispare indignarea etică în faţa răului, care se petrece zilnic în cercul nostru. Acest lucru este valabil, d. ex., pentru obiceiul de a bea şi beţie, dar şi pentru desconsiderarea şi dispreţuirea altor oameni, a altor păreri.

Îţi mărturisesc cu bucurie că experienţe asemănătoare cu cele pe care le-ai făcut tu m-au asaltat până la un punct şi pe mine, în aşa fel încât expresia sociabilităţii în serile de cârciumă ajunsese să-mi displacă profund – şi unii indivizi îmi deveniseră aproape nesuferiţi din cauza materialismului lor născut din bere; de asemeni mă supără în cel mai înalt grad aroganţa nemaiauzită cu care erau judecaţi *en masse* oameni şi opinii. Cu toate acestea, am suportat cu plăcere relaţiile, întrucât, datorită lor, am învăţat multe şi, în linii mari, am şi fost nevoit să recunosc viaţa spirituală desfăşurată acolo. Un contact mai strâns cu unul sau doi prieteni este însă pentru mine o necesitate; dacă îi ai, pe ceilalţi îi poţi considera ca un fel de adaos, pentru unii de

sare şi piper, pentru alţii de zahăr, pentru alţii de nimic.

Încă o dată te asigur că tot ceea ce mi-ai scris despre luptele şi neliniştile tale nu poate decât să-mi potenţeze respectul şi iubirea pentru tine.

Am citit gândurile tale despre propria-ţi profesie cu cea mai mare mulţumire. Mi se pare că, prin ele, ne-am apropiat cu încă un pas unul de celălalt. Cu privire la *jus* nu am nicio părere. De la tine însă ştiu – şi cred şi eu – că tu ai înclinarea şi capacitatea de a studia limba şi literatura germană, ba chiar că tu – şi acesta este lucrul cel mai important – vei avea voinţa să birui volumul de muncă însemnat şi nu întotdeauna interesant din domeniul respectiv. În general în această direcţie noi am dobândit o bună pregătire la Prorta, avem un model desăvârşit în Koberstein, pe care inteligentul nostru profesor Springer ni l-a prezentat aici ca fiind de departe cel mai de seamă istoric literar al vremii noastre. La Leipzig îl vei găsi pe Curtius, important pentru lingvistica comparată, apoi pe Zarnke, a cărui ediţie a Nibelungilor o cunosc şi o preţuiesc, apoi pe orgoliosul Minckwitz, pe esteticianul Flathe, pe economistul Roscher, pe care fireşte că-l vei audia. Cu maximă probabilitate îl vei găsi acolo pe marele nostru Ritschl, aşa cum vei fi citit în ziare. Cu aceştia Facultatea de Filosofie din Leipzig este cea mai importantă din Germania. Şi iată acum încă o veste plăcută. De îndată ce mi-ai scris că vrei să te duci la Leipzig, am hotărât ferm să fac acelaşi lucru. După ce am luat această hotărâre, am auzit şi eu de plecarea lui Ritschl, ceea ce mi-a întărit decizia. Vreau să vin, dacă este posibil, imediat la seminarul filologic din Leipzig şi va trebui să lucrez serios. Vom putea să ne bucurăm din plin de muzică şi de teatru. Fireşte că eu rămân o cămilă.

Aici la Bonn spiritele sunt în continuare foarte agitate;

domină cea mai mare ostilitate în legătură cu conflictul Jahn-Ritschl. Categoric îi dau dreptate lui Jahn. Îmi pare foarte rău că trebuie să-l părăsesc de Sf. Mihai. Este un om neobişnuit de amabil. Am predat de mult lucrarea mea despre Danae şi am devenit membru extraordinar al seminarului. Gândeşte-te că, în condiţii în care erau libere numai patru locuri, trei „portari" au devenit acum membri ordinari: Haushalter, Michael, Stedtefeld. Este un mare triumf pentru vechea Prorta. Pentru serbarea şcolară toţi „portarii" de aici au trimis o telegramă colegiului profesoral şi au primit un răspuns foarte prietenos. Gräfe, Bodenstein şi Lauer au făcut un salt în Franconia, probabil că ai auzit de acest lucru.

Pentru semestrul acesta am de făcut acum o lucrare arheologică de seminar. Apoi, pentru seara ştiinţifică a asociaţiei noastre studenţeşti, o lucrare mai mare despre poeţii politici ai Germaniei, prilej cu care sper să învăţ multe, dar va trebui să şi citesc enorm şi să adun mult material. Înainte de orice însă va trebui să lucrez la un studiu filosofic mai mare, a cărui temă nu mi-am fixat-o încă destul de clar. Cu această lucrare voi putea să ajung la seminarul din Leipzig.

Ca activitate secundară mă ocup acum de viaţa lui Beethoven după lucrarea lui Marx. Poate să mă apuc iarăşi să mai compun ceva, ceea ce în acest an am evitat până acum cu teamă. De asemeni nici poezii n-am mai făcut. De Rusalii va fi la Köln festivalul muzical renan, te rog, vino de la Göttingen. La spectacol se va cânta *Israel în Egipt* de Händel, muzica la *Faust* de Schumann, *Anotimpurile* lui Haydn şi multe altele. Eu sunt membru practicant. Imediat va urma şi expoziţia internaţională din Köln. Amănunte vei găsi în ziar.

În încheiere mă bucur foarte mult că ai citit

Problematische Naturen. Spielhagen n-a mai dovedit, din păcate, niciun progres în noul său roman *Die von Hohenstein*. Cartea este imaginea pustie a unui spirit partizan. Orientarea antiaristocratică în Probl. *Nat*. a luat aici proporţiile unei ostilităţi în toată legea.

— Mi-am ieşit din fire de atâta toc şi cerneală; iată patru pagini în care m-a părăsit orice bună dispoziţie, nu mai fac decât să mă refer cât se poate de sec la câteva fapte.

— Am admirat mai multe capitole din *Probi Nat* Au într-adevăr o forţă şi o claritate vrednice de Goethe. Chiar de la primele capitole întâlneşti piese de măiestrie. Ai citit şi continuarea *Durch Nacht zum Licht!***12**

Latura cea mai slabă este romantismul introducerii în joc a ţiganilor.

Cunoşti doar *Die verlorene Handschrift13* de Freitag?

— Sper să fac cunoştinţă cu Spielhagen în această vară. Aşadar, iubite prietene, cu bine şi gândeşte-te la mine cu prietenie. Mă bucur că ne vom revedea. Îţi doresc seninătate şi voie bună şi, înainte de orice, un om de care să te poţi apropia. Iartă-mi grafia imposibilă şi indispoziţia pe care mi-o provoacă; ştii cât de mult mă necăjeşte şi cum îmi fug şi gândurile din cauza asta.

Fidelul tău prieten Fr. Nietzsche

Către Elizabeth Nietzsche.

Bonn, duminica de după Rusalii, [11 iunie 1865]

Dragă Lisbeth, după o scrisoare atât de graţioasă, împletită şi cu versuri feciorelnice, ca cea recent primită de la tine, aş fi nedrept şi nerecunoscător dacă te-aş lăsa să

---

12 Prin noapte spre lumină (n.trad.).

13 Manuscrisul pierdut (n.trad.).

aştepţi vreme îndelungată răspunsul meu, cu atât mai mult cu cât de data aceasta dispun de un material bogat şi îmi face mare plăcere să „rumeg” în minte bucuriile pe care le-am gustat.

Mai întâi, trebuie să mă opresc totuşi asupra unui punct din scrisoarea ta, scris în egală măsură cu nuanţe pastorale şi o drăgălăşenie specifică lamei care te caracterizează. Nu-ţi face griji, dragă Lisbeth. Dacă hotărârea ta este atât de bună şi de fermă pe cât îmi scrii, atunci dragii noştri unchi nu vor trebui să-şi dea prea multă osteneală. În ceea ce priveşte principiul tău că adevărul se află întotdeauna de partea situaţiei celei mai grele, îţi dau parţial dreptate. Şi totuşi dacă este greu de înţeles că 2 + 2 n-ar face patru, să fie tocmai de aceea lucrul acesta mai adevărat?

Pe de altă parte, este într-adevăr atât de greu să acceptăm pur şi simplu toată educaţia pe care am primit-o, tot ceea ce, treptat, a prins în noi rădăcini adânci, tot ceea ce în lumea rudelor noastre şi a multor oameni de bună calitate are valoare de adevăr; ceea ce, în plus, într-adevăr, consolează şi înalţă omul; este mai grea oare această acceptare decât, în luptă cu rutina, în incertitudinile unui mers independent, sub imperiul frecventelor şovăiri ale dispoziţiei, ba chiar ale conştiinţei, adesea în deznădejde, să umblăm pe noile drumuri ale binelui, având în faţă ţinta eternă a adevărului, a frumosului?

Se pune, oare, problema de a dobândi o concepţie despre Dumnezeu, lume şi împăcare, sub o formă cât mai comodă pentru noi? Pentru adevăratul cercetător rezultatul cercetărilor sale nu este mai curând ceva de-a dreptul indiferent? Urmărim oare în activitatea noastră de cercetare liniştea, calmul, fericirea? Nu, ci doar adevărul, fie el cât de înfricoşător şi de urât.

Şi încă o ultimă întrebare: dacă am fi crezut, începând din tinereţe, că deplina mântuire a sufletului ar izvorî de altundeva decât de la Iisus, să zicem de la Mahomed, nu este cert că am fi avut parte de aceleaşi binecuvântări? Fără îndoială, credinţa este aceea care ne binecuvântează, nu factorul obiectiv care stă în spatele credinţei. Îţi scriu acestea, dragă Lisbeth, numai pentru a veni în întâmpinarea celui mai obişnuit argument al oamenilor credincioşi cu ceva care să se refere la experienţele lor interioare, deducându-se de aici infailibilitatea credinţei. Orice credinţă adevărată este în acelaşi timp şi infailibilă; ea reuşeşte să ofere ceea ce respectiva persoană credincioasă speră să găsească în credinţa ei, însă nici cel mai mic sprijin în fondarea unui adevăr obiectiv.

În acest punct se despart drumurile oamenilor; dacă vrei să dobândeşti liniştea sufletească şi fericirea, atunci fii credincios; dacă vrei să fii un apostol al adevărului, atunci cercetează.

Între aceste alternative există numeroase puncte de vedere intermediare. Important însă este scopul principal.

Iartă-mi această explicaţie plicticoasă şi nu tocmai bogată în idei. Probabil că, nu o dată, şi, sigur, mai bine şi mai frumos, îţi vei fi spus deja singură toate acestea.

Pe această bază serioasă doresc acum să ridic un edificiu cu atât mai agreabil. Îţi pot vorbi de astă dată despre nişte zile minunate.

Vineri, 2 iunie, am plecat la Köln pentru festivalul muzical din Renania inferioară. În aceeaşi zi s-a deschis acolo şi expoziţia internaţională. În toate acele zile Kölnul a făcut impresia unei metropole. Un vălmăşag imens de limbaje şi costume – un număr enorm de hoţi de buzunare şi escroci – toate hotelurile ocupate până la ultima cameră –

oraşul împodobit în modul cel mai atrăgător cu steaguri – aceasta era impresia exterioară, în calitatea mea de cântăreţ mi-am primit panglica de mătase alb-roşie de pus pe piept şi m-am dus la repetiţie. Din păcate, nu cunoşti sala Gürzenich; în vacanţa trecută ţi-am evocat-o însă în legendara ei înfăţişare, comparând-o cu holul bursei din Naumburg. Corul nostru se compunea din 182 soprane, 154 altiste, 113 tenori şi 172 de başi. Acestora li se adăuga o orchestră de artişti profesionişti cuprinzând 160 oameni – 52 viori, 20 viole, 21 violoncele şi 14 contrabaşi. Au fost atraşi şapte dintre cei mai buni solişti şi soliste de canto. Ansamblul era dirijat de Hiller. Printre doamne, multe se remarcau prin tinereţea şi frumuseţea lor. La cele trei concerte principale au apărut toate în alb, cu epoleţi de panglică albastră şi cu flori naturale ori artificiale în păr. Fiecare ţinea în mână un frumos buchet de flori. Noi, domnii, eram toţi în frac şi vestă albă. În prima seară am mai stat împreună până târziu noaptea, iar eu am rămas în cele din urmă să dorm pe un fotoliu în casa unui bătrân francon, dimineaţa trezindu-mă încovoiat ca un briceag. Să adaug, în subsidiar, că de la ultima vacanţă încoace sufăr serios de reumatism la braţul stâng. În noaptea următoare am dormit iarăşi la Bonn. Duminică a avut loc primul mare concert cu *Israel în Egipt* de Händel. Am cântat cu un entuziasm inimitabil la o temperatură de 50° Réaumur. Biletele pentru sala Gürzenich erau epuizate pentru toate cele trei zile. Biletul pentru un singur concert costa 2 – 3 taleri.

Execuţia a fost, după părerea generală, desăvârşită. Au avut loc scene pe care nu le voi uita niciodată. Atunci când Staegemann şi Julius Stockhausen, „regele tuturor başilor”, şi-au cântat magnificul duet al eroilor, a izbucnit o nemaipomenită furtună de strigăte entuziaste, de repetate

bravo-uri, sunete de trompete, urlete de *da capo*; toate cele 300 de doamne şi-au azvârlit cele 300 de buchete în capul cântăreţilor care ajunseseră să fie, literal vorbind, învăluiţi într-un nor de flori. Scena s-a repetat atunci când duetul a fost cântat *da capo*.

Seara, noi, domnii din Bonn, am vrut s-o pornim cu toţii împreună prin cârciumi, dar am fost invitaţi de Uniunea corală bărbătească din Köln la restaurantul Gürzenich şi am rămas acolo în sunetul toasturilor şi cântecelor de carnaval, la care cei din Köln se pricep grozav cântând cu toţii pe patru voci şi cu un entuziasm crescând. Pe la ora 3 dimineaţa am luat-o din loc împreună cu doi cunoscuţi; am străbătut oraşul, am sunat pe la uşi, n-am găsit nicăieri un adăpost, nici măcar poşta nu ne-a primit – voiam să dormim în diligentă – până când, în cele din urmă, după vreo oră şi jumătate, un paznic de noapte ne-a descuiat *Hotel du Dôme*. Ne-am prăbuşit pe băncile din sala de mese şi în două secunde am adormit. Afară mijea de ziuă. După o oră şi jumătate, a venit îngrijitorul şi ne-a trezit, căci sala trebuia curăţită. Ne-am sculat într-o dispoziţie umoristic disperată, am traversat gara spre Deutz, am savurat un mic dejun şi ne-am dus apoi la repetiţie cu glasul foarte temperat. Acolo eu am adormit cu mare entuziasm (în sunetul de rigoare al tromboanelor şi trompetelor). Cu atât mai treaz am fost la spectacolul de după amiază, de la orele 6 – 11. Acolo au fost interpretate cele mai dragi bucăţi ale melc: muzica pentru *Faust* de Schumann şi *Simfonia în do major* de Beethoven. Seara, tânjeam după un locşor de odihnă şi am umblat prin vreo 13 hoteluri, unde totul era aglomerat şi supraaglomerat. În sfârşit, în al 14-lea, după ce şi acolo proprietarul m-a asigurat că toate camerele sunt ocupate, i-am declarat cu sânge rece că eu voi rămâne aici, aşa că să

facă bine să-mi găsească un pat. Ceea ce s-a şi întâmplat; într-una din sălile restaurantului au fost instalate paturi de campanie, la preţul de 20 de groşi pe noapte.

În sfârşit, a treia zi a avut loc ultimul concert, în cadrul căruia s-au executat un număr mai important de piese mici. Cel mai frumos moment al concertului a fost execuţia simfoniei lui Hiller cu motto-ul *Trebuie să vină primăvara*; muzicanţii erau într-o stare de rară exaltare, căci toţi îl venerau pe Hiller în gradul cel mai înalt; după fiecare parte, entuziasmul manifestat era imens, iar după ultima parte a fost o scenă asemănătoare, de şi mai mare intensitate. Pupitrul lui a fost acoperit de coroane şi buchete, unul din instrumentişti i-a pus lui Hiller o coroană de lauri pe cap, orchestra a intonat un triplu omagiu, iar bătrânul şi-a acoperit faţa plângând. Ceea ce a emoţionat teribil doamnele.

Vreau să-ţi menţionez în mod special o doamnă Szavardi din Paris, o virtuoază a pianului. Imaginează-ţi o persoană scundă, încă tânără, toată numai flacără, nu prea frumoasă, interesantă, cu bucle negre.

Noaptea trecută am petrecut-o iarăşi la bătrânul francon, din cauza lipsei totale de *nervus rerum*; de data aceasta pe jos. Ceea ce n-a fost prea grozav. Dimineaţa m-am întors la Bonn.

„A fost o existenţă pur artistică", precum îmi spunea o doamnă.

Te întorci pur şi simplu cu ironie la propriile cărţi, la critica textelor şi la alte treburi.

Este sigur că mă voi duce la Leipzig. Conflictul Jahn – Ritschl continuă. Ambele părţi se ameninţă cu publicări nimicitoare. Deussen va pleca probabil şi el la Leipzig.

De sărbătoarea şcolilor (21 mai) noi, „portarii" din

Bonn, am trimis o telegramă colegiului profesoral şi am primit un răspuns foarte prietenos.

Astăzi facem un salt portăresc la Königswinter.

— Chipiurile noastre roşii cu lizieră aurită arată splendid.

Îi voi scrie curând iubitului Rudolf care mi-a trimis o scrisoare atât de amabilă. Transmite dragei mele mătuşi şi unchiului cele mai bune salutări.

Fritz

Către Carl von Gersdorff

7 aprilie 1866. Naumburg Dragă prietene, se întâmplă din când în când să se aştearnă ceasuri de meditaţie liniştită care, într-un amestec de bucurie şi tristeţe, te înalţă deasupra orizontului propriei tale vieţi, întocmai acelor frumoase zile de vară ce se întind vaste şi tihnite peste dealuri, ca în minunata descriere făcută de Emerson: atunci, după cum spune el, natura atinge perfecţiunea? iar noi spunem: atunci ne eliberăm de vraja voinţei mereu de veghe, atunci devenim privire pură, contemplativă, dezinteresată. Într-o astfel de dispoziţie, de dorit mai mult decât oricare alta, iau pana în mână ca să răspund scrisorii tale atât de prietenoase şi bogate în idei. Îngrijorările noastre comune s-au topit până la limita unui mic reziduu: am văzut din nou cum sunt de-ajuns câteva notaţii de peniţă, ba chiar nişte capricii ocazionale ale câtorva, pentru ca destinele multora să se decidă; îi vom lăsa cu plăcere pe cei pioşi să mulţumească divinităţii lor pentru aceste capricii întâmplătoare. S-ar putea ca, atunci când ne vom revedea la Leipzig, această cugetare să te facă să râzi.

Din punct de vedere personal, mă familiarizasem cu gândul la problema militară. Mi-am dorit adesea să fiu smuls

din monotonia muncii mele, am tânjit după contrastele agitaţiei, ale vijeliilor impulsului vital, ale entuziasmului. Într-adevăr, oricâtă osteneală mi-aş fi dat, îmi era din zi în zi mai clar că o asemenea muncă nu se poate face cât ai bate din palme. În timpul vacanţelor am învăţat – relativ – foarte mult, iar cu Theognisul meu mă regăsesc după vacanţă avansat cu cel puţin un semestru. În plus, am dat de câteva lucruri interesante, care mă vor putea îmbogăţi în *quaestiones Theogn*. Mă aflu zidit între cărţi – graţie nesfârşitei bunăvoinţe a lui Corssens. La fel se cuvine să vorbesc şi despre Volchmann care m-a sprijinit cu devotament în special cu întreaga literatură a lui Suidas, al cărei principal comentator este. M-am familiarizat atât de bine cu acest domeniu, încât am putut să fac şi personal adaosuri, descoperind recent documentaţia faptului că *Violarium*-ul Eudociei nu provine de la Suidas, ci de la principala sursă a lui Suidas – un *extras* al lui Hesychius Milesius (fireşte pierdut): de aici, un rezultat surprinzător pentru Theognisul meu, pe care ţi-l voi prezenta odată, mai încolo.

De altfel, aştept zilnic o scrisoare de la dr Dilthey din Berlin, un elev al lui Ritschl, care cunoaşte problematica Theognis mai bine decât oricine. Am fost foarte deschis cu el şi nu i-am ascuns nici rezultatele, nici stadiul meu ca student. Sper că, o dată ajuns la Leipzig, mă voi putea apuca energic de transcriere; am cam adunat tot materialul. Nu pot nega însă că uneori nu prea înţeleg această grijă pe care singur mi-am luat-o pe cap şi care mă înstrăinează de mine însumi (ca şi de Schopenhauer – ceea ce adesea înseamnă unul şi acelaşi lucru), mă expune, prin consecinţele ei, judecăţii celorlalţi şi poate chiar mă sileşte să adopt o mască a erudiţiei pe care nu o posed. În orice caz, prin tipărire se

pierde ceva din ceea ce eşti de fapt. N-au lipsit nici anumite reţineri şi enervări. Biblioteca din Berlin nu voia să scoată ediţiile Theognis din sec. XVI ŞI XVII. Un număr de cărţi absolut necesare le-am cerut cu ajutorul lui Roscher Bibliotecii din Leipzig. Roscher mi-a scris însă că spiritul lui conştiincios nu-i permite să dea din mână cărţi care nu sunt trecute pe numele lui. Nu-mi trece prin minte să dezaprob o astfel de conştiinciozitate, doar că pe mine m-a incomodat destul de mult.

Trei lucruri mă relaxează – relaxări alese – Schopenhauer al meu, muzica lui Schumann şi, în sfârşit, plimbările solitare. Ieri, cerul ameninţa cu o furtună teribilă, am luat-o la fugă spre un munte din apropiere numit „Leusch" (poate îmi spui ce înseamnă acest cuvânt), sus am găsit o cabană şi un om care tăia doi iezi; mai era şi fiul lui. Furtuna s-a dezlănţuit cu o forţă neobişnuită, cu vânt mare şi grindină, am simţit un avânt incomparabil şi am recunoscut că abia atunci înţelegem cum se cuvine natura, când suntem nevoiţi să ne refugiem la ea din cauza grijilor şi necazurilor noastre. Ce mai contau pentru mine omul şi neliniştitele lui vreri? Ce mai însemna eternul „trebuie să!", „nu trebuie să!" Cât de diferit arătau fulgerul, furtuna, grindina: forţe libere, în afara eticii! Cât de fericite, de puternice sunt, voinţă pură, netulburate de intelect!

În schimb, am aflat din destule exemple cât de trist este adesea intelectul uman. Recent am stat de vorbă cu cineva care tocmai voia să plece ca misionar în India. I-am pus unele întrebări; nu citise nicio carte indiană, nu cunoştea Katha Up nici după nume şi îşi propusese să nu aibă de-a face cu brahmanii, deoarece erau instruiţi filosofic. Sfinte Gange!

Astăzi am ascultat o predică inteligentă a lui Wenkel

despre creştinism, „credinţa care a cucerit universul”, insuportabil de orgolioasă faţă de toate popoarele care nu sunt creştine şi totuşi foarte şireată. În tot momentul cuvântul creştinism era substituit prin altul, care oferea un înţeles potrivit chiar şi pentru concepţia noastră. Atunci când propoziţia „creştinismul a cucerit universul” este înlocuită cu propoziţia „sentimentul păcatului, pe scurt, o nevoie metafizică a cucerit universul”, pentru noi nu apare nimic deranjant, nu trebuie decât să fii consecvent şi să spui „indienii adevăraţi sunt creştini”, dar şi „adevăraţii creştini sunt indieni”. În fond însă substituirea unor asemenea formulări şi concepte, o dată pentru totdeauna fixate, nu este foarte corectă; cei mai slabi cu duhul vor intra într-o totală confuzie. În cazul în care „creştinismul înseamnă credinţa într-un anume eveniment istoric sau într-o persoană istorică”, nu am nimic de-a face cu acest creştinism. Dar dacă înseamnă strict**14** nevoia de mântuire, atunci sunt dispus să-l preţuiesc în cel mai înalt grad şi nu-i iau în nume de rău nici măcar faptul că încearcă să-i disciplineze pe filosofi: fiind ei prea puţin numeroşi în raport cu imensa masă a celor ce simt nevoia de a se mântui, de altminteri urziţi cu toţii din acelaşi ţesut. Da, dacă toţi cei care se îndeletnicesc cu filosofia ar fi adepţi ai lui Schopenhauer! Prea des însă dincolo de masca filosofului stă înalta majestate a „voinţei”, care caută să-şi pună în valoare propria ei glorificare. Dacă sunt stăpâni filosofii, este pierdută τό πλήυο?**15**; dacă este stăpână masa, încă îi revine filosofului *raro in gurgite vasto***16**, posibilitatea φρονε ειν17, la fel ca şi Eschil, δίχα

---

[14] mulţimea (n. trad.).
[15] mulţimea (n. trad.).
[16] rar într-o genune largă (n. trad.).
[17] a cugeta (n. trad.).

ἀλλων**18**.

Pe lângă aceasta, pentru noi este oricum foarte neplăcut să ne reprimăm, pe jumătate neexprimate, încă tinerele şi viguroasele noastre idei schopenhaueriene şi în general să avem mereu pe inimă această nefericită deosebire dintre teorie şi practică. Pentru aşa ceva nu ştiu vreo consolare, dimpotrivă am nevoie să fiu consolat. Simt că ar trebui să judecăm mai cu blândeţe miezul lucrurilor. El se ascunde şi în această coliziune.

Şi acum, cu bine, iubite prietene, salută din partea mea familia ta, după cum şi ai mei îţi doresc numai bine; şi, aşa cum am hotărât, la revederea noastră – pe bună dreptate – vom surâde.

Al tău prieten, Friedrich Nietzsche

Către Hedwig Raabe (ciornă)

[Leipzig, iunie 1866]

Cea mai mare dorinţă a mea ar fi să nu interpretaţi greşit dedicaţia nesemnificativă a unor lieduri, şi ele nesemnificative. Nimic nu-mi este mai străin decât intenţia de a vă atrage atenţia, prin această dedicaţie, asupra persoanei mele. Dacă, în teatru, unii oameni îşi manifestă încântarea prin gest şi cuvânt, eu o fac cu ajutorul câtorva lieduri; alţii se pot face şi mai bine înţeleşi prin poezie. Cu toţii însă au un acelaşi sentiment: să vă arate cât de fericiţi au fost pe parcursul unui scurt interval al existenţei lor, cât de adânc le este sădită în inimă amintirea clipelor însorite ale unei vieţi plenare.

Să nu credeţi că aceste omagii v-au fost oferite spre cinstirea firii dvs., cu certitudine, nobilă şi amabilă. În

---

[18] separat de ceilalţi (n. trad.).

esenţă, sigur, atât eu cât şi toţi ceilalţi cinstim împreună interpretările dvs.: cu aceeaşi dulceaţă şi melancolie în care propria-mi copilărie mi se înfăţişează în suflet ca o realitate pierdută şi totuşi cândva, prezentă, mă gândesc şi la personajele dvs, de o rară bunătate, originale şi întotdeauna veridice; oricât de rar îmi va fi dat să mă întâlnesc cu ele pe drumul vieţii – până de curând nici nu mai credeam în realitatea lor –, încrederea mea în ele a prins acum, din nou, rădăcini solide. Acest lucru îl datorez, într-adevăr, numai dvs.; după această mărturisire n-o să-mi mai luaţi în nume de rău libertatea de a vă scrie scrisoarea de faţă. Ce pot conta pentru dvs, succesele de moment şi aplauzele furtunoase ale unei mulţimi frenetice! Dar a şti că numeroşi oameni din această mulţime duc cu ei o amintire binefăcătoare, că mulţi din cei care priveau viaţa şi oamenii cu destulă întristare păşesc astăzi cu chipul mai luminat şi speranţe mai senine – acesta trebuie să fie un sentiment mai îmbucurător decât oricare altul.

În sfârşit, dorinţa mea este ca din sunetele alăturatelor lieduri să desprindeţi şi dvs, astfel de sentimente calde şi pline de recunoştinţă.

Către Franziska şi Elizabeth Nietzsche

[Leipzig, sfârşit de iunie 1866]

Dragă mamă şi dragă Lisbeth, sper că sunteţi abonate la un ziar, aşa încât aţi putut urmări cu interes toate evenimentele decisive din aceste ultime săptămâni. Pericolul în care se găseşte Prusia este enorm: nici în urma unei victorii depline ea n-ar fi în stare să-şi impună programul. Întemeierea unui stat unitar german pe această cale revoluţionară este un act forte al lui Bismarck: el are curaj şi o consecvenţă lipsită de scrupule, dar subestimează forţele

morale ale poporului. Oricum însă ultimele mişcări de şah au fost excelente: înainte de orice, Bismarck a înţeles să arunce asupra Austriei o însemnată, dacă nu chiar cea mai mare parte din vină.

Poziţia noastră este foarte simplă. Dacă o casă ia foc, nu întrebi mai întâi cine poartă vina pentru incendiu, ci te apuci să-l stingi. Prusia a luat foc. Acum trebuie salvată. Acesta este sentimentul general.

Din clipa în care a început războiul, toate scrupulele de ordin secundar au dispărut. Sunt un prusac tot atât de înfocat pe cât este, de pildă, vărul nostru un saxon. Pentru saxoni vremurile sunt însă deosebit de grele. Ţara lor se află toată în mâna duşmanului. Armata lor stă liniştită şi inactivă. Regele lor este departe de supuşii săi. Altui rege şi unui principe elector li s-a dat pur şi simplu lovitura de graţie… Aceasta este cea mai nouă explicaţie a principatului „din mila Domnului". În aceste condiţii se înţelege că bătrânul Gerlach, împreună cu câţiva borneezi din Westfalia tună şi fulgeră împotriva alianţei cu democraţia încoronată (Victor Emanuel) şi neîncoronată.

Până la urmă acest mod prusac de a scăpa de prinţi este cel mai comod din lume. Este chiar un norocea Hanovra şi principatul Hessen nu s-au alăturat Prusiei: altfel n-am fi scăpat în veci de aceşti domni.

Trăim, prin urmare, în oraşul Leipzig, acum prusac. Astăzi a fost declarată starea de război în întreaga Saxonie. Treptat începem să ducem o viaţă de insulari, deoarece ştirile telegrafice, legăturile poştale şi trenurile sunt mereu perturbate. Spre Naumburg, firește, ca şi spre Prusia în general, totul merge normal. Dar a expedia o scrisoare către Deussen la Tübingen este aproape imposibil.

Cu toate acestea prelegerile continuă. Deunăzi, când

m-am întors de la Naumburg, am găsit o scrisoare de la Ritschl, care îmi anunţa sosirea autorizaţiei de grad de la Roma. Cea pariziană va sosi la sfârşitul acestei săptămâni.

Eu totuşi îmi dau perfect seama că ziua în care voi fi recrutat este foarte aproape. De altfel ar fi de-a dreptul incorect să stai acasă atunci când patria porneşte o luptă pe viaţă şi pe moarte.

Informaţi-vă exact la biroul teritorial când are loc încorporarea celor cu termen redus şi anunţaţi-mă cât mai curând.

Cel mai plăcut lucru pe care-l mai poate oferi Leipzigul este prezenţa Hedwigei Raabe, care continuă să joace cu casa închisă într-o vreme când la Dresdner Theater, de exemplu, încasările au fost într-o zi de şase taleri.

Vă doresc mult bine şi trimiteţi-mi curând, din nou, rufărie şi noutăţi. Vă salut din toată inima.

F.W.N.

Continuare

Deoarece scrisoarea a zăcut neexpediată, nu cred că o să vă indispuneţi dacă veţi mai primi un supliment. Am fost bolnav trei zile, dar astăzi îmi merge mai bine. Presupun că mi-a făcut rău căldura. Asta însă nu contează. Important rămâne faptul că soldaţii noştri au câştigat prima lor victorie mai de seamă. Alaltăieri seară ne-a anunţat-o comandantul garnizoanei din oraşul nostru care a şi dispus de îndată înălţarea unui imens steag alb-negru la hotelul său. Starea de spirit a populaţiei este foarte variată. Se dă crezare amărâtelor de minciuni vieneze, potrivit cărora toate acele ultime confruntări ar fi însemnat tot atâtea pierderi pentru prusaci; se vorbeşte despre luarea a 1.500 de prizonieri prusaci. Asta s-o creadă dracu'. La Viena se falsifică şi se răstălmăcesc toate depeşele, şi asta spre îmbărbătarea

maselor.

Până una-alta sunt ultrasatisfăcut de strălucita cădere (*neainaţ*) **19**a conservatorilor lui Zeitzer de la Naumburg. Nu ne trebuie în Cameră egoişti care, pentru a se autopromova, fac temenele, vorbesc pe placul altora, se gudură ca nişte sclavi şi de atâta devotament plesnesc ca băşicile de porc. Şi lasă un miros pestilenţial.

Am primit scrisoarea voastră, inclusiv cea a lui Gersdorff, şi aţi scăpat astfel de grija ei. Poate că aţi fi mult mai în siguranţă acolo decât sunt eu la Leipzig. Acum rămân aici; într-adevăr, în vremuri ca acestea n-aş vrei deloc să stau ascuns într-un cuib cam somnoros, aflat în afara timpului şi exalând aburul lui Kreuz-Zeitung.

Îmi fac, cu adevărat griji în legătură cu fratele cel mare al lui Gersdorff. Husarii de la Ziethen au intrat primii în foc şi se pare că au avut mult de suferit. Gersdorff al nostru speră să ajungă ofiţer cel mai curând peste trei luni, dacă nu cumva vor fi preferaţi nişte cădeţi neghiobi.

Acestea fiind spuse, vă doresc tot binele; ar trebui să vin la Naumburg, când va sărbători Lama ziua de naştere. Dar, vă rog, scrieţi-mi mai înainte în legătură cu chestia înrolării.

F.W.N.

Către Carl von Gersdorff

[Naumburg, sfârşitul lui august, 1866]

Dragă prietene, adesea te vei fi întrebat cu mirare: „Oare poşta nu are nicio scrisoare pentru mine?” Totuşi are una din partea mea, această poştă detestabilă, şi nu ţi-a predat-o. „Fii liniştită, tu inima mea!”

---

[19] Onomatopee imitînd zgomotul vântului (n. trad,).

Cu cât e mai lung intervalul de timp în care n-ai aflat nimic despre mine, cu atât mai mare trebuie să ţi se pară nerecunoştinţa mea pentru faptul că la penultima ta scrisoare, pe cât de cordială, pe atât de bogată în idei, n-ai primit niciun rând de răspuns – şi asta fiindcă poşta de campanie de la Nürnberg mi-a înghiţit scrisoarea, fără s-o restituie vreodată; cu atât mai mult simt nevoia să dreg ceea ce a stricat poşta şi să mă eliberez de reproşul nerecunoştinţei, în aparenţă cu totul justificat. Simt o mare amărăciune să te ştiu în campanie, indispus de eşuarea proiectelor, de o ambianţă puţin confortabilă, de exerciţii fizice ucigătoare pentru spirit şi, la urma urmei, de neglijenţa unui prieten. Căci nu altfel ţi se puteau înfăţişa lucrurile. Îmi ajunge că roşesc, aşa cum, fără să te simţi vinovat, roşeşti adesea la gândul că ai putea cumva să scazi în ochii altor oameni, mai cu seamă ai celor admirabili şi la care ţii.

Scrisorile tale au fost, judecând după sentimentele mele, cel mai plăcut lucru produs de campania din vară. Cât de diferit apare un eveniment – fie el şi mărunt – relatat de mâna unui prieten în raport cu cine ştie ce fapte măreţe, peste care se aşterne vălul urât al hârtiei de ziar.

Din păcate nu pot să spun despre viaţa mea decât lucruri puţine şi mărunte. Lucrarea mea, terminată, se află în mâinile lui Ritschl: am realizat-o în trei părţi şi am rămas la Leipzig până ce am scris şi ultima literă (semnătura mea). Niciodată n-am scris cu atât de puţină plăcere; în cele din urmă, am încheiat materialul în chipul cel mai monoton: Ritschl a fost totuşi foarte mulţumit de acea parte a lucrării pe care a citit-o. În octombrie presupun că va apărea. Ritschl doreşte, să parcurgă lucrarea cu atenţie şi Wilhelm Dindorf a cerut şi el permisiunea s-o facă. Cu el voi intra probabil în

legături de afaceri. El mi-a propus prin Ritschl să elaborez un lexicon Eschil la nivelul celui mai nou stadiu al cercetării privitoare la Eschil. Firește că pentru un onorariu bun. M-am gândit că aș avea multe de învățat cu acest prilej, că mă voi familiariza îndeaproape cu Eschil, că voi putea pune mâna pe documentația Dindorf a *Cod*. *Mediceus* (singura completă în știința germană), că voi avea ocazia comodă, chiar obligația, de a pregăti pentru o viitoare prelegere o piesă, poate Choeforele, și, după toate socotelile, m-am obligat în acest sens. Numai că va trebui să-mi dovedesc capacitatea în această direcție, redactând în cursul vacanței o foaie de probă. De altfel, o asemenea lucrare despre Eschil nu este deloc lipsită de interes; te vezi nevoit să faci neîncetat exercițiul celei mai severe critici față de șirul fără număr al ipotezelor. Dindorf a evaluat cartea la minimum 60 de coli. După vacanță voi intra cu Teubner în tratative financiare – în cazul că sunt acceptat. Ritschl este din ce în ce mai amabil față de mine. **20**

Rămân, așadar, și în semestrul următor la Leipzig unde, una peste alta, îmi prieşte de minune. N-ar fi posibil să-ți continui serviciul la Leipzig? Aș fi foarte fericit, deoarece îmi lipseşti deosebit de mult. Am acum, nu e vorbă, mulți cunoscuți, dar niciunul cu care să am atâta trecut și prezent în comun cât am cu tine. Poate că l-aș mai putea urni și pe bătrânul Deussen să vină la Leipzig; mi-a scris deunăzi că recunoaşte acum pe deplin faptul că a făcut o glumă proastă. „Vii târziu, dar vii" este vorba de hotărârea privind studiul teologic. Vrea să plece din Tübingen, alegerea unei universități îi este indiferentă, deoarece nu speră să găsească pe undeva mare lucru pentru teologia al cărei jug

---

[20] Onomatopee imitînd zgomotul vântului (n. trad,).

este decis să-l poarte până la sfârşit (nu în toate lucrurile, ci numai, până la primul examen).

Poate că şi acum ar putea fi decis să se „convertească". Filologia se va bucura întotdeauna dacă fiul rătăcitor care s-a îndopat cu drojdia teologilor se întoarce, iar lingvistica comparată este în primul rând îndreptăţită să jertfească un viţel în cinstea lui Deussen.

Cercul nostru filologic înfloreşte; recent s-a lăsat fotografiat şi a dăruit lui Ritschl o poză, spre marea lui bucurie. Rohde face şi el acum parte dintre membrii definitivi; este un personaj foarte timid, dar încăpăţânat. La primirea de noi membri am grijă să se procedeze la selecţie cu toată severitatea posibilă. Domnul von Voigt nu a avut onoarea să fie primit.

Ultimele săptămâni la Leipzig au fost foarte interesante. Uniunea lui Riedel a dat în biserica Sf. Nicolae un concert în beneficiul răniţilor. Înghesuiala la toate uşile bisericii a fost ca la teatru când joacă Hedwig Raabe. Am avut o încasare de peste 1.000 de taleri. Cu o jumătate de oră înainte de începerea concertului a sosit la Leipzig telegrama discursului regal: nicicând n-am fost mai încântat de vreo faptă a regelui nostru ca de această cuvântare conciliatoare, lipsită de orice ambiguitate. Vechile tabere adverse sunt acum complet pustiite, mai precis spus – poziţiile extreme. Oameni ca Treitschke şi Roggenbach au devenit dintr-odată reprezentanţii opiniei generale. O mare parte a aşa-zişilor conservatori, de pildă consilierul Pinder din Naumburg, pluteşte vesel pe noul curs al râului. Şi pentru mine – o mărturisesc deschis – este o delectare rară şi cu totul nouă să mă simt o dată de acord cu conducerea. E drept că pe unii dintre morţi trebuie să-i laşi în pacea lor şi, pe lângă asta, să ne fie clar că jocul lui Bismarck a fost din cale-afară de

temerar, că o politică ce îndrăzneşte să strige *va banque* poate fi, în funcţie de succes, în egală măsură înjurată sau adulată. De astă dată succesul este în faţa noastră: ceea ce s-a realizat este un lucru măreţ. Minute în şir am încercat să mă eliberez de conştiinţa timpului, de simpatiile subiectiv fireşti pentru Prusia, şi acum am în faţa ochilor spectacolul unei ample drame de aventuri eroico-fantastice, ţesută din acelaşi material din care se fabrică istoria, nicidecum moral, dar pentru spectator destul de frumos şi de înălţător.

Presupun că ai citit scrierea lui Treitschke despre viitorul statelor de mărime mijlocie. Mi-am procurat-o cu mare greutate la Leipzig unde, la fel ca în toată Saxonia, cartea a fost interzisă – *prob pudor***21**. Dimpotrivă, camarazii noştri de opinie, cei ca Freitag, oameni simpli etc. au obţinut un vot al partidului liberal naţional saxon, care se pronunţă pentru o anexiune fără condiţii. Acest lucru ar conveni intereselor mele personale. Să sperăm că regele Johann va fi îndeajuns de îndărătnic pentru a sili Prusia la anexiune.

În cele din urmă, să mă mai refer şi la Schopenhauer, de care încă mă leagă cea mai mare simpatie. Ceea ce deţinem în persoana lui mi-a arătat foarte clar abia de curând o altă scriere, excelentă şi foarte instructivă în felul ei: *Geschichte des Materialismus und Kritik seiner Bedeutung für die Gegenwart* de F.A. Lange, 1866. Ne aflăm aici în faţa unui kantian şi cercetător al naturii deosebit de lucid. Rezultatul cercetării sale se rezumă în următoarele trei propoziţii:

1) lumea simţurilor este produsul structurii noastre;

2) organele noastre vizibile (corporale) sunt, la fel ca toate celelalte componente ale universului fenomenal, doar

---

[21] din pură pudoare (n. trad.).

imagini ale unei realităţi necunoscute;

3) adevărata noastră structură ne rămâne, de aceea, la fel de necunoscută ca şi obiectele reale ale lumii exterioare. Noi avem permanent de-a face numai cu produsul amândurora.

Prin urmare, adevărata esenţă a lucrurilor, lucrul în sine, nu numai că ne este el însuşi necunoscut, dar nici conceptul lui nu este, în cele din urmă, decât ultima plăsmuire a unui contrast condiţionat de structura noastră, despre care nu ştim dacă are vreo semnificaţie dincolo de experienţa noastră. Deci, crede Lange, să fie lăsaţi filosofii în pace, cu premisa, desigur, că de aici înainte ne vor înălţa sufleteşte. Arta este liberă şi în domeniul conceptelor. Cine se va apuca să respingă o frază muzicală de Beethoven sau cine va găsi erori în Madona lui Rafacl?

— Vezi deci că până şi din optica aceasta a celui mai sever punct de vedere critic, Schopenhauer al nostru rămâne valabil, – aproape că devine şi mai preţios pentru noi. Dacă filosofia este artă, poate şi Haym să se ascundă de Schopenhauer; dacă filosofia trebuie să ne susţină moralul, atunci nu cunosc nici măcar un singur filosof care să ne înalţe sufleteşte mai mult decât Schopenhauer.

Cu aceasta, rămâi cu bine, dragul meu prieten. Mai vezi dacă n-ai putea veni la Leipzig. În orice caz, comunică-mi când şi unde ne putem întâlni. Căci tare mult aş voi să te văd, lucru de care la Leipzig n-am avut parte, deoarece v-aţi retras atât de repede din ambianţa acestui oraş. Am ascultat totuşi muzica regimentului tău, cam neclasică şi mai ales cam africană.

La Prorta încă n-am fost. Volkmann arc o căsătorie fericită. Salutările tale le voi transmite cu fidelitate. Rudele mele te salută şi ele şi te asigură de bunele lor sentimente.

Adio, dragă prietene, al tău, F.W. Nietzsche

Către Paul Deussen (Fragment)
[Naumburg, septembrie, 1866]

Dragă prietene, de-aş afla câte ceva despre soarta ta!

Nu am într-adevăr nicio vină. Trebuie să presupun că ultima mea scrisoare, de la sfârşitul lui august, nu a ajuns la tine: ca să vorbim deschis, ar fi pentru mine un lucru la fel de neiertat, ca şi de neînţeles, dacă ai lăsat fără răspuns tocmai această scrisoare. Mă opresc deci la cazul mai favorabil care totuşi m-a deranjat mult; multe scrisori de-ale mele se puteau pierde în locul acesteia în care te rugam în modul cel mai stăruitor să dai jos pielea de urs teologic şi să te comporţi ca un tânăr leu filologic.

Ad vocem piele de urs. Te rog să nu-mi iei asta în nume de rău. Sunt convins că ai lucrat cu hărnicie, dar eu nu mai sunt în stare să apreciez această muncă, dacă nu pot să cred în *una* din condiţiile ei: anume că acest tip de muncă ar fi pentru tine o profesiune. Nu cred în ea, pentru că nici tu, după propriile tale mărturisiri, nu crezi în ea. Şi chiar dacă acum *tu* ai gândi despre aceste lucruri altfel decât la vremea ultimei tale scrisori: în ceea ce mă priveşte, într-adevăr nu mă voi lăsa niciodată convins că lucrezi în profesiunea ta, atâta vreme cât te pregăteşti pentru un examen teologic.

Dragă Paul, zău că nu este un fleac ca la vârsta de 20 de ani să nu te hotărăşti multă vreme cu privire la propria profesiune. Noi, oamenii, avem la dispoziţie puţini ani cu adevărat productivi: inevitabil, ei dispar odată cu sus-menţionata vârstă. Gândurile originale, care vor împlini întreaga noastră viaţă ulterioară, o vor însemna şi întâri cu exemple şi experienţe, în acei ani se nasc; deoarece însă profesiunea noastră ne însoţeşte în tot cursul vieţii, este

necesar ca acele opinii şi gânduri acolo să apară. Studiul nostru filologic are însă particularitatea că, pentru a descoperi ceva nou în acest domeniu, pentru a găsi o metodă deschizătoare de drumuri, se cere în acelaşi timp un anume grad de erudiţie şi de rutină – adică de experienţă şi exerciţii. Prin urmare, multe de învăţat, multe de digerat, dar şi mai multe încă de căutat, de combinat, de dus la o concluzie.

Aşa ceva cere timp, mult timp. Îmi amintesc mereu de regretul lui Ritschl, care şi-ar fi dorit să retrăiască vremea studenţiei, fiindcă – spunea el – a fost singura perioadă a vieţii în care se putea lucra mult şi coerent. Oricum, dragă prietene, ştii unde ţintesc toate acestea. Nu ştiu însă cât îţi stă în putere. În orice caz, mă tem că n-ai căzut ca orice alt obiect datorită propriei tale gravitaţii (nici nu pot să numesc studiul tău teologic altfel decât o cădere), ci tras de alţii. Cine sunt aceştia nu este chiar un lucru indiferent, dar, având în vedere importanţa decisivă pentru viaţă a acestui pas, aceşti „alţii" nu trebuie să fie luaţi în consideraţie.

Vezi că încă n-am abandonat speranţa cu privire la „zborul" tău filologic. Speranţa aceasta trebuie să fie deci foarte puternică. Mă necăjesc când mă gândesc la „teologia" ta şi, de aceea, iartă-mă dacă şi în această scrisoare mă distanţez de ea.

Cu cât, stând în curţile exterioare ale filologiei, privesc mai mult şi mai lucid în sanctuarele ei, cu atât mai mult caut să-i găsesc discipoli. Este un studiu care cere sudoare, dar care şi merită într-adevăr *orice* efort. Sentimentul puternic şi înviorător al unei misiuni pe viaţă se instalează destul de curând în conştiinţa adevăratului filolog. Doar nu este vorba, în ceea ce ne priveşte, de o societate de asigurări pe viaţă şi de beneficii timpurii. Dimpotrivă, amândoi dorim izgonirea

acelei stări de melancolie, proprii spiritului tânăr care încă nu şi-a găsit un drum pe care să poată înainta viguros…

Către Carl von Gersdorff

Leipzig, miercuri [16 ianuarie 1867]

Dragul meu prieten, în primele zile ale lui ianuarie m-am aflat şi eu la Naumburg, la căpătâiul unei rude apropiate care, pe lângă mama şi sora mea, era cea mai îndreptăţită să se bucure de iubire şi cinstire din partea-mi, care m-a însoţit cu devotament pe drumul vieţii mele şi cu care dispare un întreg capitol din trecutul şi, mai ales, din copilăria mea. Şi totuşi atunci când ţi-am primit scrisoarea, dragul, bietul, greu încercatul meu prieten, m-a cuprins o durere mult mai intensă: deosebirea dintre cele două cazuri de deces era şi ea atât de mare! în primul caz era vorba de o viaţă realizată, folosită până la capăt în fapte bune, dusă, cu un trup firav, până la bătrâneţe; aveam cu toţii senzaţia că forţele trupeşti şi sufleteşti erau consumate şi că numai din punctul de vedere al dragostei noastre acel ceas al morţii sosise prea devreme. Dar ce lucruri au putut să piară odată cu fratele tău pe care întotdeauna l-am admirat şi venerat!

A plecat de lângă noi una din acele rare şi nobile firi romane, de care Roma, în cele mai bune vremuri ale ei, ar fi fost mândră, de care tu, ca frate, ai încă mai mult dreptul să fii mândru. Cât de rar, într-adevăr, mai produce jalnica noastră epocă asemenea figuri de eroi. Tu ştii însă cum gândeau cei vechi despre aceasta: „Favoriţii zeilor mor de timpuriu”.

Câte n-ar fi putut încă realiza o forţă ca a lui. Cum ar fi putut servi drept model de efort propriu, vrednic de laudă; ca exemplu de caracter hotărât, deschis, fără teamă de lume şi de gura ei, capabil de a oferi, în labirintul vieţii, încurajare

şi consolare pentru mii de oameni. Mai ştiu că acest *vir bonus* în sensul cel mai frumos al cuvântului a însemnat încă şi mai mult decât atât, că a fost idealul tău vrednic de atins – după cum spuneai adesea altă dată –, că ţi-a fost cea mai sigură stea călăuzitoare pe drumurile incerte şi deloc comode ale vieţii. Poate că această moarte a fost cea mai cumplită durere care te putea lovi.

Acum, scumpe prieten, ai aflat din propria-ţi trăire – observ aceasta din tonul scrisorii tale – de pe preamăreşte Schopenhauer suferinţa şi necazurile ca un dar al sorţii, ca un mod spre negarea voinţei. Ai simţit şi ai cunoscut şi tu forţa purificatoare, liniştitoare pentru suflet şi întăritoare a suferinţei. Acum este momentul în care poţi singur să te convingi de adevărul învăţăturii lui Schopenhauer. Dacă a patra carte a operei lui principale îţi lasă acum o impresie urâtă, tristă, supărătoare, dacă *nu* are puterea să te înalţe şi să te conducă de la durerea exterioară violentă la acea stare de spirit melancolic-dureroasă, dar senină, care ne cuprinde şi atunci când ascultăm muzică bună, la acea stare de spirit în care ajungi să vezi cum vălurile terestre cad de pe tine, atunci nu vreau nici eu să mai am de-a face cu această filosofie. Cel copleşit de durere poate şi trebuie numai el singur să-şi spună cuvântul decisiv în asemenea probleme: noi ceilalţi, aflaţi în mijlocul torentului lucrurilor şi al vieţii, doar aspirând la negarea voinţei ca spre o insulă a fericirii, noi nu suntem în stare să apreciem dacă posibilităţile de consolare ale unei astfel de filosofii pol şi un ajutor suficient pentru vremurile de jale adâncă.

Îmi vine greu să trec la altceva; nu ştiu dacă, în dispoziţia în care te afli, istorisiri despre soarta şi sănătatea mea nu te-ar indispune. Îţi va face totuşi plăcere să afli că, prin suferinţa noastră comună, Einsiedel şi cu mine ne

întâlnim acum mai des şi ne gândim la căi şi mijloace prin care să-ţi putem oferi o mică bucurie şi destindere. În Einsiedel tu ai un prieten foarte înţelegător şi apropiat; tocmai i-am citit frumoasa şi detaliata ta scrisoare, vibrând de cea mai caldă dragoste. Nu ne dorim amândoi nimic mai mult decât, în sfârşit, să te vedem şi să putem sta de vorbă cu tine.

Mie îmi merge bine. Muncă multă, dar rodnică, de aceea şi aducătoare de bucurii. Preţuiesc din ce în ce mai mult munca permanentă şi concentrată. În momentul de faţă îmi încerc forţele cu o temă de concurs a universităţii de aici *De fontibus Diogenis Laertii***22**. Am în această acţiune senzaţia benefică de a nu fi ajuns la respectiva temă ispitit de bani şi onoruri, ci de a mi-o fi propus-o eu însumi. Ritschl ştia asta şi a avut bunăvoinţa de a propune, ulterior, această temă ca subiect de concurs. Mai sunt câţiva concurenţi, dacă sunt bine informat; dar nici în această situaţie, încrederea mea nu este mai mică, de vreme ce am avut până acum parte numai de numeroase rezultate foarte frumoase. La urma urmei, important este numai progresul ştiinţei: dacă un altul va fi descoperit încă şi mai mult, acest lucru nu trebuie să mă lezeze.

De la Deussen am primit veşti în acest an care abia a început: este iarăşi filolog, bravo lui, şi, aşa cum el însuşi scrie, se simte din nou cu picioarele pe pământ. Studiază la Bonn şi se pare că, treptat, reintră pe un făgaş normal. Mi-a trimis şi traducerea unei cărţi franceze făcută de el *Theodor Parkers Biographie23* cu care a câştigat ceva bani.

În încheiere, dragă prietene, îţi fac o rugăminte: nu te

---

22 *Sursele de inspiraţie ale lui Diogene Laerţiu* (*n. trad*).

23 Biografia lui Theodor Parker (n. trad.).

obosi cu scrisul scrisorilor. În scurt timp, vei primi din nou ştiri de la mine într-o scrisoare detaliată, pe care astăzi mi-e imposibil s-o scriu.

Acelaşi lucru ţi-l spun şi din partea lui Einsiedel.

Tot în încheiere îţi spun un călduros „cu bine" şi îţi dau un citat din Aristotel:

τι γαρ έοτιν ανυρωπο?; άσδενείαΐ υπόδειγμα, *καιροί* λάφυρον, *τύχης* παίγνιο ν, μεταπιώσεω? εΐκών, φΰο νου και συμφοραί πλάστιγξ.24

Fidelul, dar şi adânc îndureratul tău prieten.

Friedrich Nietzsche

Către Carl von Gersdorff

Naumburg, 6 aprilie [1867]

— Căci ce este omul? Este o pildă de slăbiciune.

Dragul meu prieten, îndelungata mea tăcere are numai Dumnezeu ştie ce motivaţie. Doar niciodată nu m-am simţit mai recunoscător şi mai bucuros decât atunci când au sosit scrisorile tale, aducându-mi ştiri exacte despre ceea ce ţi s-a întâmplat şi despre starea ta de spirit. Am adesea prilejul de a vorbi despre tine, şi nu las niciodată să se piardă asemenea ocazii. Încă şi mai frecvent îmi zboară gândul spre tine atunci când mă aflu cufundat în cărţi şi ar trebui să mă gândesc la tot felul de lucruri savante, care pentru tine sunt, pe bună dreptate, cam insipide. Cu toate acestea, nu scriu. Uneori mă mir eu însumi de aşa ceva. Chiar acum îmi şi vine în minte care ar putea fi motivul. Mâna care toată ziua scrie, ochiul care de dimineaţa până seara vede hârtii albe înnegrindu-se, doreşte sau o variaţie sau odihnă. Astăzi însă

---

[24] Este o rămăşiţă a timpului, a soartei, o jucărie a schimbării, El e icoană, taler al defavoarei şi nefericirii (n.trad.).

Suidas şi Laerţiu au fost nevoiţi să aştepte toată după-amiaza, pentru că aveam o vizită: din acelaşi motiv ei vor trebui să aştepte şi diseară. De ce lasă să li se ia poziţiile? Dacă din cauza aceasta dezavantajul este de partea lor, eu cel puţin am un avantaj în faptul că pot să mă întreţin în scris cu bunul meu prieten şi că nu sunt obligat să-i supraveghez pe cei doi băieţi bătrâni, de ale căror nerozii mă ocup în mod obişnuit.

În cursul acestei vacanţe vreau să-mi redactez lucrarea despre sursele lui Laerţiu şi mă aflu abia la primii paşi. Spre amuzamentul tău vreau să-ţi mărturisesc ce anume mi-a pricinuit cea mai mare osteneală şi îngrijorare: este stilul limbii mele germane (pentru a nu vorbi de latină, căci o dată lămurit cu problemele limbii materne, vin celelalte la rând). Îmi cad solzii de pe ochi: prea multă vreme am trăit în nevinovăţie stilistică. Imperativul categoric „Trebuie să scrii şi vei scrie" m-a trezit. Într-adevăr, am căutat ceea ce n-am căutat încă niciodată din anii gimnaziului încoace şi, anume, să scriu bine şi iată, dintr-odată, mi-a înţepenit tocul în mână. Nu mai puteam scrie şi m-am supărat. În acest timp îmi bubuiau în urechi recomandările stilistice ale lui Lessing, Lichtenberg, Schopenhauer. A fost pentru mine întotdeauna o consolare faptul că aceste trei autorităţi susţin la unison că este greu să scrii bine, că de la sine nimeni nu are un stil de bună calitate; trebuie să trudeşti şi să spargi lemne groase ca să-l dobândeşti. N-aş voi, sincer vorbind, să mai scriu atât de rigid şi sec, cu o logică încorsetată, aşa cum am făcut-o, de pildă, în studiul meu despre Theognis; lângă leagănul acelui studiu nu s-au odihnit graţiile (dimpotrivă zbârnâiau depărtările ca dinspre Königsgrätz).

Ar fi foarte trist să nu fiu în stare să scriu mai bine, deşi am dorinţa fierbinte de a o face. Înainte de orice, trebuie să

descătuşez în stilul meu câteva duhuri sprintene; apoi să învăţ să cânt, ca pe o claviatură, dar nu numai bucăţi ştiute, ci şi fantezii improvizate, oricât de libere, totuşi mereu logice şi frumoase.

În al doilea rând, mă nelinişteşte încă o dorinţă. Unul din prietenii mei mâi în vârstă, Wilhelm Pinder din Naumburg, se află acum în faţa primului lui examen juridic; binecunoscutele anxietăţi din asemenea împrejurări le ştim şi noi. Ceea ce-mi place însă şi chiar mă stimulează la imitaţie nu constă în examen, ci în pregătirea lui. Cât de folositor şi chiar cât de înălţător lucru trebuie să fie să poţi lăsa într-un singur semestru toate disciplinele ştiinţei de care te ocupi să defileze prin faţa ta şi să obţii astfel, în sfârşit, cu adevărat o viziune de ansamblu asupra domeniului. Este ca şi cum un ofiţer obişnuit numai cu exerciţiile companiei sale şi-ar da seama subit, în cursul unei lupte, ce roade importante au putut da eforturile lui mărunte. Căci nu vrem să negăm lipsa, la cei mai mulţi dintre filologi, a unei vaste viziuni de ansamblu asupra Antichităţii, şi aceasta fiindcă ei se instalează prea aproape de tablou şi analizează o pată de ulei, în loc să admire trăsăturile importante şi îndrăzneţe ale întregii picturi şi – încă şi mai important – să se bucure de ele. Când, mă întreb, vom cunoaşte totuşi şi acea delectare pură în studiile noastre asupra Antichităţii, delectare despre care, din păcate, vorbim destul de des.

În al treilea rând, modul nostru de a lucra este, în genere, îngrozitor. Cele o sută de cărţi întinse în faţa mea pe masă sunt tot atâţia cleşti care trec prin foc nervul gândirii independente. Cred, dragă prietene, că ai ales, cu mână forte, soarta cea mai bună. Şi, anume, contraste de efect, un mod răsturnat de a vedea lucrurile, o poziţie opusă faţă de viaţă,

de om, de muncă, de datorie. Cu asta nu laud actuala ta profesiune ca atare, ci numai în măsura în care ea este o negare a vieţii, căutărilor, gândirii tale anterioare. În umbra unor astfel de contraste, sufletul şi trupul rămân sănătoase şi nu dezvăluie acele forme de boală necesare, pe care le generează atât supraponderea activităţii savante, cât şi o dominantă exagerată a activităţii fizice, practicată de savant ca şi de ţopârlan. Atât doar că în cazul acestuia din urmă asemenea boli arată altfel decât în cazul savantului. Vechii greci nu erau nişte savanţi, dar nici gimnaşti lipsiţi de spirit. Trebuie oare să optăm între un caz şi altul, s-a instalat, poate, şi aici, datorită „creştinismului", o ruptură în însăşi natura umană, ruptură pe care poporul armoniei n-a cunoscut-o? N-ar trebui ca imaginea unui Sofocle să-l ruşineze pe orice „savant" care se pricepe să danseze cu atâta eleganţă şi să bată mingea, dar dând la iveală şi o oarecare îndemânare în ale spiritului.

Se întâmplă însă cu aceste lucruri aşa cum se întâmplă cu toate în viaţă: suntem în stare să recunoaştem o situaţie proastă, dar dincolo de asta nu mişcăm nici măcar un deget ca s-o înlăturăm. Şi cu asta aş putea să pornesc, într-adevăr, la o a patra lamentaţie: lucru de la care mă abţin în faţa prietenului meu militar. Unui luptător asemenea văicăreli trebuie să i se pară mult mai respingătoare decât unui om care stă mereu acasă, ca mine acum.

Îmi amintesc acum de o întâmplare recentă care este, e drept, o ilustrare a formelor de boală ale erudiţiei şi ca atare s-ar cuveni să fie trecută sub tăcere, dar care te va amuza pentru că nu pare a fi altceva decât transpunerea în realitate a eseului lui Schopenhauer „despre profesorii de filosofie".

Există un oraş în care un tânăr, înzestrat cu o deosebită capacitate de gândire şi mai ales cu aptitudini pentru

speculaţia filosofică, proiectează să obţină doctoratul. În acest scop îşi organizează sistemul „cu privire la schemele de bază ale reprezentării" la care a reflectat laborios timp de câţiva ani şi se simte fericit şi mândru de a fi făcut acest lucru. Cu astfel de sentimente predă lucrarea la facultatea de filosofie a localităţii în care, din întâmplare, se găseşte şi o universitate. Doi profesori de filosofie trebuie să-şi dea avizul şi-l dau în sensul că unul din profesori susţine că lucrarea dovedeşte inteligenţă, dar prezintă concepţii care aici nici nu se predau, în timp ce al doilea profesor consideră că opiniile nu corespund minţii umane normale şi sunt paradoxale. Aşadar, lucrarea a fost respinsă, iar respectivului nu i s-a mai pus pe cap boneta de doctor. Din fericire, cel în cauză nu este îndeajuns de smerit spre a descifra în această decizie glasul înţelepciunii, ba chiar afirmă, cu aroganţă, că o anume facultate de filosofie ar fi lipsită de „facultate" filosofică.

Pe scurt, dragă prietene, nu putem umbla niciodată îndeajuns de independenţi pe drumurile noastre. Adevărul se află rareori acolo unde i de zidesc temple şi se hirotonisesc preoţi. Oalele sparte avem a le plăti noi pentru ceea ce singuri facem, în bine sau în rău, şi nu cei care ne-au sfătuit bine sau rău. Să ni se lase cel puţin plăcerea de a comite prostiile de bunăvoie. O reţetă universală pentru a fi de ajutor fiecărui om în parte nu există. Trebuie să fim fiecare din noi propriul nostru medic şi, în acelaşi timp, să probăm pe propria noastră piele experienţele medicale. Ne gândim într-adevăr prea puţin la binele propriu, egoismul nostru este prea puţin înţelept, raţiunea noastră nu îndeajuns de egoistă.

Cu acestea, dragă prietene, destul pentru ziua de astăzi. Regret că nu am de relatat nimic „solid", „real" sau

cum or fi sunând cuvintele-cheie ale negustorilor tineri, dar cred că nici nu-mi ceri aşa ceva. Se înţelege de la sine că mă bucur împreună cu tine că ai descoperit un camarad de idei comun şi ţie şi mie, pe deasupra unul atât de capabil şi vrednic de afecţiune cum este Krüger. Francmasoneria noastră se înmulţeşte şi se extinde, deşi fără insigne, mistere şi formulele unei profesiuni de credinţă.

E târziu noaptea şi afară urlă vântul. Ştii că voi rămâne la Leipzig şi în cursul semestrului viitor. Dorinţele mele, ca filolog, mă poartă spre Paris, la Biblioteca regală unde voi pleca poate la anul, dacă până atunci nu va erupe vulcanul. Pe mine însă, ca om, gândurile mă poartă adesea ca şi în această noapte, spre tine; şi cu aceasta îţi doresc din inimă „Noapte bună”.

Friedrich Nietzsche cu fidelă prietenie

Naumburg, 6 aprilie, loc pe care-l voi părăsi la 30 aprilie. Noua mea locuinţă la Leipzig, Weststrasse 59, et. 2.

Către Erwin Rohde

Naumburg, 3 noiembrie 1867 Dragul meu prieten, ieri am primit o scrisoare din Leipzig de la Wilhelm Roscher al nostru cu ştiri care, cu permisiunea ta, vor constitui o introducere la scrisoarea de faţă. Mai întâi vestea că tatăl lui Ritschl se bucură de o sănătate şi bună dispoziţie excepţionale, ceea ce aflu cu uimire, întrucât este cert că purtarea berlinezilor îi va fi redeschis unele răni vechi. Apoi, se pare că uniunea, care s-a înzestrat şi ea cu o ştampilă solemnă, se îndreaptă către un frumos viitor. Cercul de lectură are până acum 28 de membri: cafeneaua Zaspel ar urma, conform intenţiilor lui Roscher, să devină un soi de bursă a filologilor. A fost cumpărat un dulap pentru păstrarea ziarelor şi revistelor. Probabil că întâlnirile de

vineri încă nu au avut loc; cel puţin Wilhelm nu scrie nimic despre acestea. În plus, unii membri încă n-au sosit, de pildă Koch, care, din păcate, este imobilizat de o boală gravă. La fel de puţin se poate conta pe admirabilul Kohl care, ciudat lucru, doreşte să stea câteva săptămâni la ţară, la un prieten, amânând astfel pentru un timp momentele delicate ale examenului, în sfârşit, nu vreau să ascund nici faptul că scrisoarea lui Roscher mi-a adus plăcuta veste că lucrarea mea despre Laerţiu a câştigat, la 31 octombrie, în aulă, întrecerea cu domnul Outi?; îţi relatez acest lucru în primul rând pentru că păstrez în minte eforturile tale prieteneşti, datorită cărora numitul *opusculum* a fost lansat la apă. Poate dura mult până când va ieşi de sub tipar câte ceva din aceste treburi: mi-am retras toate planurile anterioare, păstrând doar pe acesta singur spre a-l trata într-un context mai larg al problemei, împreună cu prietenul Volkmann. Cum însă amândoi suntem mereu foarte ocupaţi cu altceva, frumoasele fabule despre erudiţia lui Laerţiu şi Suidas se vor putea bucura încă o vreme de existenţa lor. Singurul om care va trebui informat ceva mai curând despre situaţia probabilă este Curt Wachsmuth, el fiind cel care dorea să afle personal şi verbal lucrurile, după ce am făcut cunoştinţă cu el la Halle la adunarea generală a filologilor. Omul are realmente un aer artistic, în primul rând o urâţenie de bandit, pe care, o poartă cu degajare şi orgoliu.

Acele zile de la Halle sunt pentru mine, deocamdată, finalul vesel sau, să spunem, o coda la uvertura mea filologică. Bandele astea de profesori se prezintă totuşi mai bine decât m-aş fi aşteptat vreodată. Chiar dacă acei bătrâni păianjeni au rămas la pânzele lor, pe scurt, vestimentaţia era totuşi foarte îngrijită şi la modă, iar mustăţile la mare preţ. Moşul Bernhardy a prezidat, e drept, cât se poate de prost şi

Bergk a plictisit lumea cu un incomprehensibil discurs de trei ore. În ansamblu, lucrurile au fost totuşi reuşite, mai ales dineul (în timpul căruia bătrânului Steinhart i s-a furat ceasornicul de aur: dă-ţi seama ce stare de spirit a domnit); de asemenea, o întâlnire seara, în „tranşee". Aici l-am cunoscut şi pe magistrul Sauppe de la Göttingen – cel cu privirea inteligentă şi care mă interesează ca protagonist al filologilor din Naumburg. Prelegerea lui despre câteva noi inscripţii atice a fost cel mai picant lucru pe care l-am auzit; dacă exceptez cuvântarea lui Tischendorf despre paleografie, care a pornit treaba din plin, adică cu fecioara lui Homer, cu falsurile lui Simonide, cu fragmente din Menandru şi Euripide etc; apoi a continuat într-o revărsare consistentă şi şi-a anunţat opera paleografică fixând, naiv, preţul la aproximativ 5.000 de taleri. Participarea a fost extraordinar de numeroasă, iar dintre cunoscuţi au fost o mulţime. În timpul dineului am constituit un colţ Leipzig, compus din Windisch, Angermann, Clemm, Fleischer etc. M-am bucurat foarte mult să descopăr în Clemm un om deosebit de amabil: asta în timp ce la Leipzig de-abia dacă îl ştiam, ba chiar, din cauza blestematului obicei al celor din Bonn, resimţeam faţă de el un soi de antipatie şi îl măsurăm cu acele priviri piezişe cu care membrilor asociaţiilor studenţeşti le place să-i măsoare pe „domnii din cor". Firește că el s-a declarat din toată inima gata să participe *symbolis* la grupul celor din Leipzig. I s-a părut totuşi că termenul fixat este prea apropiat: aproape că mă aflu în situaţia de a-i aproba opinia. Zilnic, ba chiar la toate orele, am aşteptat la Halle sosirea lui Papa Ritschl care se anunţase, dar care, din păcate, a fost împiedicat de vremea rea. Am dorit cu înfocare prezenţa lui, eu în special, care trebuie să-i fiu recunoscător în toate privinţele. Intervenţiei lui îi datorez faptul că am pus

acum stăpânire pe tot ce se află în Muzeul Renan şi fără a fi realizat până acum ceva, ba chiar cu perspectiva certă de a nu putea face mai multă vreme nimic pentru acel *index*. În cele câteva săptămâni de după călătoria noastră nu m-am risipit în această muncă de sclav, ci mi-am alcătuit în modul cel mai amuzant *Democritea* mea care, precum este ştiut, este gândită *in honorem Ritscheli*. În felul acesta este cel puţin realizat punctul principal: deşi pentru o justificare scrupuloasă a aiurelilor mele şi pentru o artă viguroasă de a combina mai sunt încă multe de făcut, mult prea multe pentru un om care „este foarte ocupat şi cu altceva”.

Ei, mă vei întreba, dacă acest om nu fumează şi nu joacă, dacă nu fabrică *indici*, nici nu compune *Democritea*, iar pe Laerţiu şi Suidas îi dispreţuieşte, atunci ce face?

Face instrucţie.

Da, dragul meu prieten, dacă vreodată, la o oră foarte matinală, să spunem între cinci şi şase, vreun demon ar fi să te îndrume spre Naumburg şi să-ţi îndrepte complezent paşii către mine, atunci te rog să nu încremeneşti în faţa spectacolului care ţi se va desfăşura înaintea ochilor. Deodată, va trebui să respiri un aer de grajd. În semiîntunericul unei lumini de lanternă se vor ivi nişte figuri. În jurul tău se va tropăi, necheza, peria, pocni. Şi, ia mijloc, costumat în grăjdar, dându-şi mare osteneală să care de acolo cu mâinile lucruri de neexprimat şi neplăcute la vedere ori să ţesale gloaba – mă îngrozesc când îi zăresc chipul – este, jur, propria mea figură.

Câteva ore mai târziu, vei zări doi cai năvălind în manej, nu fără călăreţi, dintre care unul seamănă perfect cu prietenul tău. El călăreşte pe Balduinul său focos, înaripat şi speră să înveţe într-o bună zi să călărească bine, deşi sau, mai curând, fiindcă deocamdată călăreşte încă pe pătură, cu

pinteni şi coapse, dar fără biciuşca. A trebuit, de asemenea, să se grăbească să uite tot ceea ce a învăţat la manejul din Leipzig şi, mai ales, să-şi însuşească, printr-un efort considerabil, o ţinută în şa sigură şi reglementară.

La alte ore ale zilei se află, harnic şi atent, lângă un tun, scoate grenade din afet ori curăţă ţeava cu un ştergător sau îi potriveşte gradele etc. Înainte de orice, are însă foarte mult de învăţat.

Te asigur, tot cu jurământ, că filosofia mea are acum prilejul de a-mi fi de folos practic. N-am simţit până acum nicio clipă de umilire, în schimb am surâs foarte des, ca la auzul unui lucru fabulos. Între timp, ascuns sub burta calului, mai şoptesc „Schopenhauer, ajută-mă" şi când, ajuns acasă epuizat şi năduşit, mă liniştesc aruncând o privire spre chipul de pe masa mea de lucru: ori deschid, acum, pentru mine, laolaltă cu Byron, *Parerga*, mai simpatică decât oricând.

Am ajuns, în sfârşit, la punctul în care pot să vorbesc despre ceea ce, conform aşteptărilor tale, ar fi trebuit să fie începutul scrisorii. Dragă prietene, cunoşti acum motivul întârzierii atât de nepoliticoase a scrisorii mele. În cel mai strict sens al cuvântului, n-am avut timp. Adesea însă nici dispoziţie. Scrisori către prieteni la care ţii aşa cum ţin eu la tine nu scrii în orice fel de dispoziţie te-ai afla. Tot atât de puţin scrii pe apucate, azi un rând şi mâine altul, ci, dimpotrivă, îţi doreşti o oră plină, tihnită şi o dispoziţie potrivită. Astăzi prin fereastră mă priveşte cea mai prietenoasă zi de toamnă. După-amiaza de azi e liberă, cel puţin până la şase şi jumătate, oră la care mă cheamă la grajduri furajarea şi adăpatul de seară. Astăzi sărbătoresc duminica în felul meu, purtându-mi gândurile spre îndepărtatul meu prieten şi trecutul nostru comun la

Leipzig, în pădurile Boemiei şi în Nirvana. Soarta a rupt, cu o mişcare bruscă, foaia Leipzigului din viaţa mea, iar foaia următoare pe care o zăresc în această carte sibilinică este acoperită de sus până jos de o pată de cerneală. Atunci, o viaţă de liberă autoprogramare, de epicureică delectare prin ştiinţă şi arte, în cercul unor oameni cu aceleaşi idealuri, în apropierea unui profesor drag şi – cel mai preţios lucru pe care-l pot spune despre acele zile din Leipzig – în contact permanent cu un prieten, care nu este doar un camarad de studii sau oarecum legat de mine prin experienţe comune, ci al cărui mod de a lua viaţa în serios se află la acelaşi nivel ca şi al meu; a cărui ierarhie de valori cu privire la lucruri şi oameni se supune aproximativ aceloraşi legi ca şi cele urmate de mine, în fine, a cărui întreagă fiinţă are asupra mea o influenţă întăritoare şi de oţelire. De aceea, nimic nu-mi lipseşte acum mai mult decât acel contact şi îndrăznesc chiar să cred că, dacă ar fi să fim condamnaţi împreună să tragem la acelaşi jug, ne-am purta senini şi cu demnitate povara: în timp ce, în momentul de faţă, trebuie să mă limitez numai la consolarea amintirii. La început eram aproape mirat să nu te găsesc pe tine, camaradul meu de destin: şi din când în când, în timp ce, călărind, întorc capul spre celălalt voluntar, mi se pare că te văd pe tine şezând pe cal.

La Naumburg sunt destul de izolat; nu am printre cunoscuţii mei nici vreun filolog, nici vreun iubitor al lui Schopenhauer; şi chiar cu acei cunoscuţi mă întâlnesc rar, deoarece serviciul îmi ia foarte mult timp. Aşa că simt, adesea, nevoia să rumeg iarăşi trecutul şi, adăugând acest condiment, să fac prezentul digerabil. Azi de dimineaţă, când, în haină de ploaie, umblam prin întunericul umed şi rece, iar vântul sufla agitat în jurul grupurilor de case,

fredonam refrenul „un om cinstit trebuie să fie vesel, bine dispus” şi îmi aminteam de nebunească noastră serbare de adio, de micul Paul ţopăind – a cărui existenţă este momentan necunoscută la Leipzig şi Naumburg, dar nu şi îndoielnică –, de chipul dionisiac al lui Koch, de piatra noastră memorială pe malul acelui râu din Leipzig, pe care am botezat-o Nirvana şi care, din partea mea, poartă cuvintele solemne care s-au dovedit victorioase, vevot câof Ecai**25**.

Dacă acum, la sfârşit, îţi explic şi ţie aceste cuvinte, atunci, scumpe prietene, fie ca ele să cuprindă tot ceea ce port în inimă mai bun**26** pentru tine. Cine ştie când soarta schimbătoare va mai uni drumurile noastre; de s-ar întâmpla cât mai curând; oricând însă ar fi să se întâmple, voi privi cu bucurie şi mândrie înapoi spre o vreme când am dobândit un prieten *oíoséooí*.

Friedrich Nietzsche

Canonier al Bat. 21 al diviziei de cavalerie a regimentului de artilerie de campanie nr. 4.

N.B. Scrisoarea a întârziat din nou câteva zile, deoarece dorisem să fac să-i urmeze o lădiţă cu struguri; în cele din urmă afurisita noastră poştă a spus că nu vrea s-o primească, întrucât strugurii ar ajunge doar sub formă de must.

Ign oseas

Către Erwin Rohde

Naumburg, 1 – 3 febr. 1868

Dragul meu prieten, este sâmbătă şi ziua se înclină

---

[25] Eşti asemeni celui ce te-a creat (n. trad.).

[26] antidot (n. trad.).

spre sfârşitul ei. Pentru un soldat cuvântul „sâmbătă” include o vrajă, un sentiment de liniştire şi pace pe care, ca student, nu-l cunoşteam. A putea dormi şi visa liniştit fără ca imaginea de spaimă a dimineţii următoare să plutească în jurul sufletului, a fi depăşit şi lichidat încă 7 zile din acea stare de iritare uniformizată numită anul de serviciu militar – ce bucurii simple şi puternice, vrednice de un cinic şi dobândite de noi la un preţ prea mic şi cu prea multă comoditate!

Acum înţeleg acea primă şi intensă dispoziţie de sâmbătă după-amiază, în care a răsunat plăcut πάντα λίαν καλά**27**, în care au fost inventate cafeaua şi luleaua şi a intrat în viaţă primul optimist. În orice caz, evreii din vechime, care au imaginat acea frumoasă poveste şi au crezut în ea, au fost războinici sau muncitori, sigur nu studenţi; aceştia ar fi propus şase zile de sărbătoare şi una de lucru, iar practic ar fi făcut şi din această zi una la fel cu f toate sunt foarte bune (*n*. *trad*).

celelalte. Cel puţin asta a fost experienţa mea şi în momentul de faţă resimt foarte puternic contrastul dintre viaţa mea actuală şi trândăvia mea ştiinţifică dinainte vreme. Dacă ar putea fi adunaţi odată filologii ultimilor zece ani şi instruiţi pentru serviciul în folosul ştiinţei, la fel cum se obişnuieşte în militărie: după 10 ani nici n-ar mai fi nevoie de filologie, deoarece toată munca importantă ar fi fost executată şi nici posibilă n-ar mai fi, deoarece nimeni n-ar intra benevol sub acest stindard, un stindard din care noţiunea de „voluntar de un an” ar dispărea cu totul.

O sâmbătă ca aceasta te face vorbăreţ, după cum vei observa; de vreme ce în restul săptămânii trebuie să

---

[27] antidot (n. trad.).

păstrăm mult tăcerea şi obişnuim să ne reglăm toate capacităţile sufleteşti după cuvintele de ordine ale şefului, sâmbătă, în clipele nesupravegheate, ne ţâşnesc cuvintele din gură şi rândurile din călimară, mai ales că focul pâlpâie în sobă, iar afară vâjâie furtuna de februarie, purtătoare a primăverii. Sâmbătă, furtuna şi căldura camerei, acestea sunt cele mai bune ingrediente din care se prepară punciul „dispoziţiei de a scrie”.

Dragul meu prieten, această viaţă a mea este acum, într-adevăr, foarte singuratică şi lipsită de prieteni. Niciun imbold care să nu vină de la mine însumi, nimic din acel acord armonios al sufletelor, aşa cum, nu o dată la Leipzig, îl făcea să răsune câte o oră fericită. Mai curând o înstrăinare a sufletului de el însuşi. Supraponderea unei influenţe dominante care adună în spirit o frică puternică şi îl învaţă să privească lucrurile cu o seriozitate pe care acestea n-o merită, aceasta este verso-ul existenţei mele actuale, pe care, cu siguranţă, o înţelegi, retrăind-o prin simpatie. Dar să întoarcem moneda. Această viaţă este, ce-i drept, incomodă, consumată însă ca fel intermediar, neapărat utilă. Este un permanent apel la energia unui om şi acţionează îndeosebi ca avâioo Tov**28** contra scepticismului paralizant, despre a cărui acţiune am avut amândoi multe observaţii de făcut. Este şi un prilej de a învăţa să-ţi cunoşti propriu-ţi caracter, aşa cum se întâmpla să se dezvăluie printre oameni străini, cel mai adesea brutali, atunci când lipseşte sprijinul ştiinţei şi al acelei tradiţionale *fuma* care defineşte meritul nostru în faţa prietenilor şi a societăţii. Am observat până acum că, de la căpitan la tunar, oamenii îmi sunt binevoitori; pe de altă parte şi eu îmi îndeplinesc obligaţiile cu râvnă şi dându-mi

---

[28] antidot (n. trad.).

tot interesul. Nu ai dreptul să fii mândru atunci când eşti considerat cel mai bun călăreţ din cei 30 de recruţi? într-adevăr, dragă prietene, asta înseamnă mai mult decât un premiu filologic: deşi nu-mi sunt indiferente nici astfel de omagieri, din cele pe care Facultatea de la Leipzig mi le-a acordat, îmi permiţi ca, fără a ajunge să fiu socotit un prost fudul, să-ţi transcriu acea syjecouiov**29**, aşa cum se află ea în Program la p. 22?

Philosophorum denique Ordini unus traditus libellus est et ex*classe quidem prima: Defontibus Laertii Diogenis hac inscriptione* ysvoi *dos iod Pind Pyth* II. v. 73. (Te mai gândeşti la locşorul nostru de Nirvana, în valea trandafirilor?) *Eius libelli scriptor*, *qtium res*, *quae ad* cam *quaestionem pertinerent et litteras quae nuc facerent penitus cognovisset earutnque momenta acri ingenio examinasset*, *rem*, *quam explanandam susceperat persecutus na est*, *ut*, *quum summo acumine în singuris locis cognoscendis at-que iudicandis uteretur summaque sagacitate în vero indagando*, *înveniendo*, *e tenebris eruendo versaretur ingenioque* în *colligendo plurimum valeret atque ea*, *quae explorate perceperat*, *dilucide exponeret*, *vix quidquam reliquerit în ea quaestione*, *quod aut addi aut demiposse videretur*, *summamque et ingenii et doctrinae laudem ab ordine amplissumo consecutus sit*. e. o's.**30**

Nu-i aşa, dragul meu, *tant de bruit pour une omelette*? Dar aşa suntem noi, râdem de asemenea elogii ştiind prea bine ceea ce, în fond, stă în spatele lor; şi totuşi chipul nostru se schimonoseşte într-un rânjet de satisfacţie. În asemenea chestiuni Ritschl al nostru este un codoş; *his laudibus*

---

[29] cuvîntare de laudă (n. trad.).
[30] cuvîntare de laudă (n. trad.).

splendidissimis caută să ne reţină în plasa doamnei filologie. Am un chef uimitor ca, în viitorul meu studiu scris *in honorem Ritscheli* despre operele lui Democrit, să le spun filologilor câteva adevăruri amare. Până acum am pentru acest studiu cele mai frumoase speranţe: a dobândit un fundal filosofic, ceea ce nu mi-a reuşit până acum în niciuna din lucrările mele. Pe lângă aceasta, toate lucrările mele capătă, fără intenţie, dar tocmai de aceea spre bucuria mea, o anume orientare foarte precisă; toate îndrumă, ca nişte stâlpi de telegraf, spre ţelul studiilor mele, asupra căruia mă voi şi fixa. Este vorba despre o istorie a studiilor literare în Antichitate şi în vremurile noi. Mă interesează deocamdată mai puţin detaliile; acum mă atrag eternul-uman, felul în care se formează nevoia unei cercetări literar-istorice şi cum dobândeşte ea un chip în mâinile filosofilor care îl plămădesc. Că toate gândurile clarificatoare din istoria literaturii le-am preluat de la acele puţine mari genii care trăiesc în spusele învăţaţilor şi că toate realizările valoroase şi stimulatoare din numitul domeniu n-au fost decât aplicaţii practice ale acelor idei tipice: că, prin urmare, elementul creator în cercetarea literară provine de la acei ce n-au făcut deloc sau au făcut doar puţin astfel de studii, că, dimpotrivă, lucrările celebre ale domeniului au fost concepute de oameni lipsiţi de scânteie creatoare – aceste opinii foarte pesimiste, adăpostind un nou cult al geniului, mă preocupă continuu şi mă îndeamnă să verific prin ele istoria. Proba încercată pe mine însumi corespunde; am impresia că în rândurile scrise aici ar trebui să simţi miresmele bucătăriei schopenhaueriene.

Căderea din aceste castele de nisip în realitate este de-a dreptul amarnică. Gândeşte-te, dragul meu prieten, că eu, care, uneori, mă îmbăt cu perspectivele arătate, nu sunt

totuşi în stare să termin cele mai urgente lucruri. Îmi este pur şi simplu imposibil să predau la timp studiul promis pentru cartea lui Ritschl. Pe cât de prezent îmi este materialul în cap şi în inimă, pe atât de departe este elaborarea lui: îmi lipsesc sute de lucruri – timp, cărţi, prieteni buni, momentele de saturaţie şi de elevaţie: şi fiecăreia din aceste lipsuri trebuie să-i adaug şi faptul că oricine are puterea de a mă împiedica să lucrez. Sunteţi nişte oameni fericiţi, le spune Ritschl studenţilor, aveţi 14 ore pe zi la dispoziţie pentru voi şi studiile voastre! Nefericitule, îmi spun mie însumi, nu-ţi aparţin nici două ore dintr-o zi şi chiar pe acestea trebuie să i le sacrifici lui Mavors care, altminteri, îţi refuză certificatul de locotenent. Ah, dragul meu, ce animal nenorocit este un astfel de artilerist, călăreţ şi călător, atunci când are şi instincte literare! Bătrânului nostru zeu al războiului îi plăceau femeile tinere, nu muzele bătrâne şi scofâlcite. Un tunar care, în cămăruţa lui din cazarmă, meditează cam des la probleme în legătură cu Democrit, şi asta pe un scăunel murdar, în timp ce i se curăţă cizmele, este evident un *napâboţov***31** spre care zeii privesc cu dispreţ.

Dacă vreţi deci să mai aşteptaţi până în luna noiembrie a acestui an, îmi faceţi o mare bucurie. Primăvara şi vara adunăm lucrările prietenilor noştri, le discutăm şi le judecăm, tratăm cu librarul, le dăm bucuroşi la tipar – şi abia atunci vine la rând studiul meu, ultimul şi cam târziu**32** totuşi încă la timp. De altfel şi Clemm consideră că termenul de până acum este prea scurt. Te rog, comunică-mi părerea ta cu privire la acest punct!

---

[31] paradox (n. trad).
[32] paradox (n. trad).

Dacă îţi voi spune că mă aflu *zilnic* de la 7 dimineaţa până la 5 seara în post, că pe lângă asta mai ascult prelegeri expuse de un locotenent şi un medic veterinar, poţi să-ţi dai seama cât de rău îmi merge. Seara trupul este vlăguit şi obosit şi-şi caută devreme cuibul. Şi aşa merg lucrurile fără oprire şi repaus de la o zi la alta. Unde rămâne aici loc pentru reculegerea şi contemplarea necesare muncii ştiinţifice!

** harurile (*n. trad*).

Vai, chiar pentru lucruri care-mi sunt mai apropiate decât nevoile mele literare, *văpi Tes***33**

unor scrisori prieteneşti şi ale *artei*, pică atât de rar câte o oră! Numai de m-aş putea iarăşi bucura pe deplin de timpul şi forţele mele – *si male nunc, non olim sic erit*.**34** Iar anul viitor mă voi duce la Paris. Sunt aproape convins că vei avea acelaşi gând. Precum se ştie, omul cumsecade trebuie să fie vesel şi bine dispus, dacă e adevărat că Sankt Offenbach are dreptate.

Prin urmare, ţie, poezie a viitorului, şi ţie, prietenie a celui mai preţios trecut, această ultimă trăsătură de peniţă,

---

33 în sfîrşit a fost pusă la dispoziţia tagmei filozofilor o singură carte, cu adevărat de primă mărime: Despre sursele de informaţie ale luiDiogene Laerţiu, cu acest motto: „eşti asemeni celui ce te-a creat". Autorul cărţii, după ce a înţeles în profunzime lucrurile referitoare la această problemă şi literatura domeniului şi după ce a examinat cu pătrundere valoarea acestora, a urmărit în aşa măsură ceea ce Hotărfee că trebuie explicat, încît, deoarece a pus cea mai mare agerime a minţii în fiecare loc oî trebuia înţeles şi judecat şi a acţionat cu cea mai mare subtilitate în urmărirea, descoperirea şi smulgerea din întuneric a adevărului, pentru că avea cea mal mare putere în dobîndirea înţelepciunii şi pentru că lucrurile pe care le aflase în mod sigur Ie-a expus cu limpezime, cu greu ar rămîne în această problemă ceva ce ar părea că poate fi sau adăugat sau îndepărtat, şi astfel a dobîndit din partea celei mai distinse categorii de oameni cea mai mare glorie a spiritului şi învăţăturii sale (trad de Mariana Băluţn -Skulttty).

34 dacă e rău acum, nu va fi veşnic aşa (n. trad).

această ultimă pată de cerneală.

*Fulsere quondam candidi tibi soles***35**

F. Nietzsche, cu fidelă prietenie

Către Paul Deussen

[Leipzig, a doua jumătate a lui octombrie 1868]

Dragă prietene, scrisorile tale îmi ajung, în ultima vreme, în ocazii deosebit de solemne: când, recent, m-am mutat în noua mea locuinţă din Leipzig, pe masă se afla scrisoarea ta expediată de amicul Roscher la adresa exactă. Curând după aceea ţi-am trimis şi prima parte a *Laertianumului* meu, pentru a nu mai auzi reproşul că sunt nerecunoscător faţă de prieteni şi că, tăcând întruna, las impresia că am decedat. Nu, trăiesc şi – ceea ce spune încă mai mult – trăiesc bine şi doresc să te convingi şi personal de acest lucru: îndeosebi pentru a înţelege că <*pl\ooc***36***pzfv***37**

şi a fi bolnav nu sunt concepte identice; dar că există, desigur, un anume fel de „sănătate", duşmană eternă a

---

[35] Odinioară au strălucit pentru tine zile senine (n.trad.).

[36] paradox (n. trad).

[37] în sfîrşit a fost pusă la dispoziţia tagmei filozofilor o singură carte, cu adevărat de primă mărime: Despre sursele de informaţie ale luiDiogene Laerţiu, cu acest motto: „eşti asemeni celui ce te-a creat". Autorul cărţii, după ce a înţeles în profunzime lucrurile referitoare la această problemă şi literatura domeniului şi după ce a examinat cu pătrundere valoarea acestora, a urmărit în aşa măsură ceea ce Hotărfee că trebuie explicat, încît, deoarece a pus cea mai mare agerime a minţii în fiecare loc oî trebuia înţeles şi judecat şi a acţionat cu cea mai mare subtilitate în urmărirea, descoperirea şi smulgerea din întuneric a adevărului, pentru că avea cea mal mare putere în dobîndirea înţelepciunii şi pentru că lucrurile pe care le aflase în mod sigur le-a expus cu limpezime, cu greu ar rămîne în această problemă ceva ce ar părea că poate fi sau adăugat sau îndepărtat, şi astfel a dobîndit din partea celei mai distinse categorii de oameni cea mai mare glorie a spiritului şi învăţăturii sale (trad de Mariana Băluţn -Skulttty).

filosofiei mai adânci care, precum se ştie, a devenit de curând o poreclă pentru anumite soiuri de mesageri de graniţă eroi şi de istorici.

— paradox (n. trad).

** a filosofa (n. *trad*).

*** neg şi întăresc negarea (n.trad.).

Făcând astfel legătura cu sfârşitul scrisorii tale, lămuresc în acelaşi timp şi problema propunerii pe care presupui că aş fi făcut-o. Dragul meu, „a scrie bine" (dacă într-adevăr merit acest elogiu: nego ac pernego[38]) nu îndreptăţeşte cu adevărat scrierea unei critici a sistemului lui Schopenhauer; de altfel, nici nu-ţi poţi imagina respectul pe care-l am faţă de acest „geniu de prim rang", dacă presupui *că eu* (*homini pussillus nullo*[39]) aş avea capacitatea de a răsturna acest uriaş: doar sper că nu înţelegi prin critica unui sistem numai relevarea unor puncte oarecum nocive, a unor argumentaţii nereuşite, a unor stângăcii tactice: procedeu cu care, firește, anume spirite nefamiliarizate cu filosofia şi cu anume ocolişuri supra-îndrăzneţe, socotesc că au făcut totul. În general nu se poate scrie critica unei concepţii despre lume: o pricepi sau n-o pricepi, un al treilea punct de vedere îmi este de neînţeles. Cineva care n-a simţit mireasma unui trandafir nu va putea, firește, să spună ceva critic despre acest lucru; iar dacă miroase trandafirul: à la *bonheur*! Atunci îi va trece pofta de a critica.

— Pur şi simplu nu ne înţelegem: îngăduie-mi să păstrez tăcerea cu privire la lucrurile spuse: îmi amintesc că ţi-am mai propus odată aşa ceva.

Nu sunt foarte mulţumit nici cu refuzul tău de a face o

---

[38] dacă e rău acum, nu va fi veşnic aşa (n. trad).

[39] omul absolut neînsemnat (n. trad.).

apologie, în special nu cu faptul că ţi-am cerut să iei apărarea „filologiei". Nu-mi pasă deloc de acest lucru: dar aş dori să ştiu ce gândeşti despre actualul stadiu al filologiei, despre metodele dominante, despre formarea filologilor de azi, despre poziţia lor faţă de învăţământ etc. Şi ce crezi în contrast cu punctele mele de vedere, exprimate cam brutal. Căci a vorbi clar sau „marţial" are, în scrisori, avantajul deosebit de a împinge jumătatea participantă să iasă dintr-o optică evazivă şi mijlocitor-concesivă, smulgându-i un da! sau un nu! direct. Desigur, motivate; dar concepţia ta mitologică asupra filosofiei ca fiică (spun fiică! hm hm!) a filosofiei care, ca atare, ar fi dispensată de orice control şi jurisdicţie, nu are nicio bază, nici măcar una vag indicată. De-ar fi să mă exprim mitologic, aş considera filologia ca un avorton al zeiţei Filosofia, conceput cu un idiot sau un cretin. Păcat că Platon nu a imaginat un astfel de u-H) or**40**: pe el mai curând l-ai crede – şi pe bună dreptate.

— Firește că întreb" fiecare domeniu al ştiinţei de paşaportul său; şi dacă nu poate fi dovedită prezenţa unei înalte finalităţi culturale la orizontul respectivei ştiinţe, o mai las totuşi să treacă, deoarece cucuvelele din lumea ştiinţei au drepturile lor la fel ca şi în viaţă; eu rid însă atunci când numitele ştiinţe de cucuvea fac gesturi patetice şi umblă cu coturni la picioare.

De asemeni, unele ştiinţe ajung odată şi odată la senilitate: este întristător să vezi cum acestea, cu trupuri epuizate, cu vene uscate şi buze veştede sug ca nişte vampiri sângele unor naturi tinere şi înfloritoare; da, este de datoria oricărui pedagog să ţină forţele proaspete departe de îmbrăţişările acelor bătrâni hidoşi care, din punctul de

---

[40] mit (n. trad.).

vedere al istoricului, au de aşteptat respect, din cel al prezentului aversiune, din cel al viitorului, nimicire.

ΑλΧχ ταϋτα μεν *τροπικών*. Ήμε Γί δε**41**, dragă prietene, suntem apostoli ai prezentului; *soyons de notre siecle*!**42**

În fine, câteva fleacuri personale. În primul rând, te rog să-mi scrii câteva cuvinte despre laertianum: pentru că aş vrei să ştiu ce apreciere primesc în spiritul tău astfel de lucrări. În al doilea rând, sunt dator să-ţi povestesc cum, unde şi de ce trăiesc aici. Înainte de orice, nu ca student: a şi trecut un an de când am încheiat cu această stare insuportabilă. Mai curând sunt aici ca un viitor om de ştiinţă liber-profesionist la Leipzig, organizându-şi viaţa conform cu această intenţie. Familia în care mi-am instalat frumoasa mea locuinţă este familia profesorului Biedermann, fost parlamentar şi actual redactor al publicaţiei *Deutsche Allgemeine*: prin intermediul lui pot cunoaşte o sumedenie de persoane interesante (printre ele se află femei inteligente, actriţe frumoase, literaţi şi politicieni de seamă etc.). Un mare număr de studii îşi aşteaptă ceasul norocului; îţi voi scrie mai târziu despre acestea. Ritschl, onoratul meu profesor, şi soţia lui, cu care sunt în relaţii apropiate, se arată doritori să-mi facă viaţa plăcută; la rândul meu, strălucesc în cercul prietenilor şi camarazilor plini de năzuinţe şi regret numai că nu-l am la îndemână pe admirabilul Paul Deussen.

Către Erwin Rohde
[Leipzig, 22 şi 28 februarie 1869]

---

41 Toate acestea sunt ca de obicei. Dar noi (n.trad.).
42 să fim ai secolului nostru (*n. trad*).

— *

Dragul meu prieten, astăzi, de ziua lui Schopenhauer, nu am pe nimeni cu care să pot sta de vorbă atât de deschis cum aş putea-o face cu tine. Trăiesc aici în norii cenuşii ai singurătăţii şi asta este cu atât mai neobişnuit, cu cât am fost primit din multe părţi cu braţele deschise şi dau urmare, aproape seară de seară, tristei constrângeri a invitaţiilor. Aud la aceste reuniuni atâtea glasuri de nu mai pot să mă regăsesc pe mine; cum este oare posibil să suporţi acest zumzet? Sau sunt lezat doar fiindcă am urechile unei Caliope? Dar bâzâitul acela evocă ţintarul şi ştii că ţintarul este prin excelenţă o dihanie muzicală, căci întotdeauna doi ţânţari la un loc încep instantaneu să cânte. Oameni cu care să te simţi în consens sau ale căror cuvinte să urce şi să coboare ca nişte frumoase terţe alături de cuvintele mele nu există deloc aici pe-aproape; până şi admirabilul Rotmundt care, după cum observ, doreşte sincer să însemne pentru mine ceva mai mult decât o bună cunoştinţă, rămâne totuşi, nu ştiu de ce, departe de modul meu de a simţi. Deci nu la Basel voi avea de învăţat pentru prima oară lecţia singurătăţii.

— Au trecut iarăşi câteva zile şi scrisoarea mea pentru tine încă nu este gata. Astăzi însă îmi amintesc din nou foarte acut de acea stare de spirit în care l-am sărbătorit pe Schopenhauer, astăzi când am primit ca amintire pentru aniversarea lui o fotografie a maestrului, trimisă prin amabilitatea lui Wieseke – în acelaşi timp cu invitaţia de a mă înfăţişa odată personal la Plaue (în apropiere de Brandenburg). Acolo, pentru sărbătorirea din 22 februarie, şi-a invitat cocoşul acesta bătrân un număr de prieteni

berlinezi ar**43** lui Schopenhauer, printre ei prietenul meu Gersdorff; toţi s-au bucurat că unul din grupul lor a devenit profesor şi au băut în sănătatea lui un Steinberger din 57. Nu ne aminteşte acest lucru de primele comunităţi creştine şi îmbătarea lor cu vin dulce? Drept motto al acelei zile grupul şi-a ales următoarea zicală: „De ce ar fi o prostie să avem mereu grijă de a ne bucura cât de mult posibil de prezent, doar el e sigur, de vreme ce întreaga viaţă nu este decât un fragment mai mare de prezent şi ca atare cu totul trecătoare?" La masă, de îndată ce a apărut strălucind cunoscutul pocal de argint, „unchiul" a ţinut o scurtă cuvântare, iar după fripturi s-a citit un capitol din postumele lui Schopenhauer.

Ziua de astăzi va fi şi ea sărbătorită în cinstea unui maestru. Sunt invitat la un dineu intim la *Hotel de Pologne* pentru a face cunoştinţă cu Franz Liszt. Recent mi-am expus unele păreri despre muzica viitorului etc. Şi acum adepţii ei mă împung de zor. Anume, ei doresc să am o participare literară la ceea ce-i interesează, în ce mă priveşte însă nu am nici cel mai mic chef să cotcodăcesc ca o găină în public, la asta adăugându-se faptul că aceşti domni fraţi ai mei întru Wagner sunt din cale-afară de proşti şi scriu într-un chip respingător. Asta fiindcă în fond nu fac deloc parte din familia de spirite a acelui geniu şi nu au în vedere adâncimea lucrurilor, ci numai suprafaţa lor. De aici provine şi faptul jenant că şcoala îşi închipuie că progresul în muzică ar consta numai în acele lucruri pe care felul de a fi cu totul special al lui Wagner le azvârle ici şi colo ca pe nişte băşici. Niciunul din indivizi nu e la înălţimea cărţii *Opera şi drama*. Nu ţi-am istorisit încă nimic despre prima reprezentaţie de

---

[43] fără liră (n. trad.).

la Dresda cu *Maeştrii cântăreţi*, *dezv*) *TC* enorma bogăţie artistică a acestei ierni. Dumnezeu ştie, pesemne, că în trupul meu există o bună doză de muzicant, căci în tot acel interval de timp aveam foarte puternica senzaţie că, deodată, mă aflu acasă, la locul meu, iar treaba mea obişnuită îmi apărea ca o ceaţă îndepărtată, din care fusesem salvat. Acum însă în faţa mea se află din nou o asemenea ceaţă grea şi densă. Am anunţat pentru semestrul de vară două prelegeri: în particular o istorie a liricii greceşti cu interpretarea unor probe alese; în public, metodologia şi studiul izvoarelor în istoria literaturii greceşti. Apoi am de ţinut întreg cursul de greacă în ultima clasă a liceului de acolo, iar seminarul filologic îşi va pretinde şi el obolul de timp şi efort. Şi înainte de orice singurătatea, singurătatea *a<pl\os a\vpo*?!**44**. În momentul de faţă trăiesc risipit şi avid de plăceri într-un disperat carnaval premergător marii miercuri a cenuşii, a profesiunii, a filistinismului. Toate acestea mă afectează profund – dar niciunul din cunoscuţii mei de aici nu a observat ceva. Ei se lasă orbiţi de titlul de profesor şi îşi imaginează că aş fi cel mai fericit om de sub soare.

Dragă prietene, mă indispune mereu şi foarte adânc faptul că nu putem trăi la un loc. Suntem amândoi virtuoşi ai aceluiaşi instrument, pe care alţi oameni nu pot şi nu vor să-l asculte, care însă pe noi ne încântă în cel mai înalt grad; şi iată că acum ne instalăm fiecare pe câte un ţărm izolat, tu la nord, cu la sud şi suntem amândoi nefericiţi, pentru că ne lipseşte consonanţa instrumentelor noastre şi jinduim după ea.

— După acest adagio ar trebui să urmeze normal un

---

[44] fără liră (n. trad.).

scherzo: poftim, iată unul. Papa Ritschl s-a pronunţat deunăzi în amănunt cu privire la vovor-ul tău: firește că nici nu l-a citit în manuscris. „Iată un academicus", a spus el şi era absolut fericit. Evident că dispoziţia lui se schimbase pe de-a întregul; lăuda nu numai frumoasa *uiobos*[45] şi erudiţia aleasă, ci şi tonul spiritual, al unui om de lume, prin care se face auzit măgarul acela. De altfel, Engelmann, acel admirabil editor şi foarte respectabil om, şi-a oferit serviciile de mai multe ori, ba mi-a făcut şi o vizită, astfel că nici eu nu voi mai avea mai întâi de căutat editori pentru scrierile mele viitoare. Aici, dragă prietene, am dat amândoi lovitura.

Ai făcut, de altfel, un om fericit, îl cheamă Wilhelm Roscher. Sărea, jubila şi a venit fuga la mine de îndată ce a primit scrisoarea ta.

În încheiere încă un sfat bun de la bătrânul Ritschl. N-ai avea chef să-ţi dai examenul de docenţă la Göttingen (în loc de Kiel)? Lui R. i se pare că ar fi foarte potrivit, din multe motive.

Aşadar, rămâi cu bine şi iartă-l pe amicul care se gândeşte mult la tine şi totuşi scrie atât de rar. Mai rămân la Leipzig până la 15 martie.

F.N.

Către Carl von Gersdorff

[Naumburg, 11 aprilie 1869]

* metodă (n.trad.).

Dragul meu prieten, ultimul termen a sosit, ultima seară pe care o petrec în ţara mea: mâine dimineaţă pornesc spre lumea mare, spre o profesiune nouă şi neobişnuită, spre o atmosferă grea şi apăsătoare de îndatoriri şi muncă.

---

[45] om fără muză (n. trad.).

Iarăşi este momentul de a-mi lua rămas bun: perioada aurită, de activitate liberă şi neîngrădită, anii prezentului suveran, ai delectării cu arta şi cu viaţa în calitate de spectator neimplicat sau doar puţin implicat – aceşti ani s-au dus fără întoarcere: acum domneşte severa zeiţă a datoriei zilnice. Cunoşti emoţionantul cântec studenţesc „Pornesc în lume flăcău încărunţit”. Da! Da! Trebuie eu însumi să fiu acum un filistin! Pe undeva această propoziţie îşi păstrează mereu adevărul. În posturi şi demnităţi „nu rămâi nepedepsit, întrebarea decisivă este dacă lanţurile sunt de Xier sau de aţă. Şi încă mai am curajul să rup cândva, odată, unul din lanţuri şi într-un fel sau altul să încerc un mod de viaţă serios. În ceea ce priveşte cocoaşa obligatorie a profesorilor, nu simt încă nimic. Să mă ferească Zeus şi toate muzele de a deveni un filistin, άνθρωπο**46** αμουσο?**47** om din turmă! Nici n-aş prea şti cum să procedez pentru a deveni aşa ceva, de vreme ce nu sunt aşa ceva. E drept că m-am apropiat puţin de un anume fel de filistinism, *de species* „specialist”; este perfect natural ca sarcina zilnică şi concentrarea de fiecare moment pe domenii şi probleme precise ale ştiinţei să tocească întrucâtva libera receptivitate şi să lovească la rădăcină simţul filosofic. Dar îmi închipui că mă voi putea împotrivi acestui pericol cu mai mult calm şi mai multă certitudine decât cei mai mulţi dintre filologi; gravitatea filosofică este deja prea adânc înrădăcinată şi prea clar mi-au fost arătate adevăratele şi esenţialele probleme ale vieţii şi gândirii de către marele mistagog Schopenhauer, pentru ca să fiu nevoit vreodată să mă tem de o ruşinoasă îndepărtare de „idee”. Dorinţa, speranţa mea

---

[46] om fără muză (n. trad.).
[47] om fără muză (n. trad.).

plină de îndrăzneală este să fac să pătrundă în ştiinţa mea un sânge proaspăt şi să transfer asupra ascultătorilor mei acea seriozitate schopenhaueriană, întipărită pe fruntea acestui nobil bărbat; aş voi să fiu ceva mai mult decât dascălul sever al unor harnici filologi; actuala generaţie de profesori, grija pentru urmaşi, toate acestea plutesc în faţa sufletului meu. Dacă ne e dat să ne ducem viaţa până la capăt, să încercăm s-o folosim în aşa fel, încât ceilalţi să-i binecuvânteze valoarea, atunci când vom fi eliberaţi cu bine de această viaţă.

Ţie, scumpe prietene, cu care sunt de acord în multe din problemele de bază ale existenţei, îţi doresc fericirea pe care o meriţi, iar mie îmi doresc vechea şi credincioasa ta prietenie. Cu bine!

Friedrich Nietzsche, Dr.

Îţi mulţumesc din suflet pentru scrisorile tale bogate în conţinut. Iartă *noXvnpaypooovr*)**48**, de aceea îţi mulţumesc cu atâta întârziere. Lui Wieseke i-am mulţumit în scris.

Către Richard Wagner

[Basel, 22 mai 1869]

Prea stimate domn, câtă vreme a trecut de când am tot avut intenţia să vă exprim odată fără sfială în ce grad vă sunt recunoscător; într-adevăr, cele mai bune şi elevate momente ale vieţii mele se leagă de numele dvs.; nu mai cunosc decât un singur om, şi acela frate al dvs. Întru spirit, Arthur Schopenhauer, la care mă gândesc cu aceeaşi veneraţie, *religione quadam*. Mă bucur să vă not face această mărturisire într-o zi festivă şi n-o fac fără un sentiment de mândrie. Căci dacă stă în soarta geniului să fie un timp

---

[48] zel excesiv (n. trad.).

înţeles numai paucorum *hominum*[49], aceşti pauci trebuie totuşi să se simtă deosebit de bine şi de fericiţi de faptul că le este îngăduit să vadă lumina, să se încălzească la ea, în vreme ce masele încă stau în ceaţa rece şi tremură de frig. De altfel, bucuria contactului cu geniul nu le pică din cer nici acelor puţini; mai curând se poate spune că au mult de luptat împotriva prejudecăţii atotputernice şi a propriilor înclinaţii contrarii; în aşa fel încât, printr-o luptă norocoasă, să dobândească în cele din urmă un soi de drept de cucerire asupra geniului.

Am îndrăznit acum să mă număr printre aceşti *pauci*, după ce mi-am dat scama cât de incapabilă se dovedeşte mai toată lumea cu care avem de-a face atunci când este vorba să înţeleagă personalitatea dvs. În totalitatea ei şi să simtă fluidul unic, profund etic cere vă străbate viaţa, scrierile şi muzica, pe scurt să intuiască atmosfera unei concepţii despre viaţă mai serioasă şi mai încărcată sufleteşte, aşa cum a ajuns peste noapte la noi, bieţi germani, rătăcind prin toate mizeriile politice posibile, prin confuzia filosofică şi evreimea înfigăreaţă. Dvs. şi lui Schopenhauer vă datorez faptul că până acum m-am ţinut ferm de modul germanic de a lua viaţa în serios, de contemplarea aprofundată a acestei existenţe atât de enigmatice şi de grave.

Cât de numeroase sunt problemele de ordin ştiinţific pe care mi le-am lămurit treptat, examinând personalitatea dvs, atât de însingurată şi emanând o prezenţă atât de stranie, aş prefera să vi le exprim odată verbal, după cum aş fi dorit să nu fi trebuit *să scriu* tot ceea ce tocmai am scris. Cât de drag mi-ar fi fost să mă fi putut înfăţişa astăzi în singurătatea dvs, monotonă şi lacustră, dacă supărătorul

---

[49] de puţini oameni (n. trad.).

lanţ al profesiunii mele nu m-ar fi reţinut în cuşca mea de la Basel.

În final, mai am rugămintea de a transmite doamnei baroane von Bülow respectele mele şi de a mi se permite să semnez ca cel mai fidel şi devotat discipol şi admirator, dr. Nietzsche, prof, la Basel.

Către Carl von Gersdorff

Basel, 28 sept. 1869 (între 7 şi 17 octombrie sunt la *Naumburg*)

Dragul meu prieten, vei afla acum ce efecte a avut ultima ta scrisoare: nici eu nu mai fac parte, de când am primit-o, dintre „sarcofage". Îmi aminteam de timida mea încercare, cândva, la Leipzig, după o lectură din Shelley, de a-ţi prezenta caracterul paradoxal al alimentaţiei vegetariene, inclusiv consecinţele ei: din păcate, într-un loc nepotrivit, la *Mahn*, în timp ce aveam în faţă cunoscutele cotlete cu diverse garnituri. Iartă-mi detaliul grosolan al amintirii de care eu însumi mă mir foarte mult: dar contrastul dintre firea ta şi concepţia despre lume a alimentaţiei vegetariene mi s-a părut atunci atât de puternic, încât până şi ace – le detalii mi s-au întipărit în minte.

După această primă mărturisire, iată imediat şi a doua: sunt iarăşi convins că toate astea sunt nişte gărgăuni, şi încă foarte gravi. Mă îndoiesc totuşi că aş avea exact acum la îndemână toate argumentele contra care îmi veniseră în minte între timp. Am petrecut iarăşi – aşa cum o fac adesea în ultima vreme – câteva zile pe lângă cineva care a practicat ani de-a rândul aceeaşi abstinenţă şi poate vorbi despre asta – este vorba de Richard Wagner… Iar el mi-a prezentat, nu fără cea mai caldă participare afectivă şi o pledoarie energică, toate absurdităţile inerente acelei teorii şi practici.

Cel mai important lucru pentru mine este că aici iarăşi devine palpabilă o mostră din acel optimism care îşi face mereu apariţia sub cele mai uluitoare forme, ba ca socialism, ba ca incinerare şi nu înmormântare a decedaţilor, ba ca învăţătură a vegetarianismului şi sub nenumărate alte forme: ca şi cum, chipurile, prin înlăturarea unui fenomen nefiresc – păcătos ar putea fi reinstalate fericirea şi armonia. Asta în timp ce sublima noastră filosofie ne învaţă că ori încotro am întinde mina, am da pretutindeni de o totală corupţie, de nimic altceva decât de voinţa pură de a trăi şi că aici orice fel de cură paleativă este fără sens. Fireşte că respectul faţă de animal este un act de conştiinţă care îl împodobeşte pe omul de caracter: dar cruda şi imorala zeiţă Natura ne-a impus printr-un foarte puternic instinct nouă, popoarelor din aceste zone, alimentaţia carnivoră, în timp ce în regiunile calde, unde maimuţele se hrănesc cu plante, oamenii, conduşi de un acelaşi *instinct foarte puternic*, se mulţumesc cu aceeaşi hrană. Şi la noi este posibilă, în special la oameni foarte viguroşi şi fizic foarte activi, o hrană exclusiv vegetariană, totuşi numai cu o violentă răzvr*ătire împotriva* naturii, care se răzbună şi ea în felul ei, aşa cum Wagner a simţit-o personal în modul cel mai acut. Unul din prietenii săi a fost chiar o victimă a experimentului, şi el însuşi consideră că de mult n-ar mai fi fost în viaţă dacă ar fi continuat să se hrănească în acest fel. Canonul prescris de experienţă în acest domeniu este că firile productive spiritual şi cu o viaţă afectivă intensă *trebuie* să consume carne. Celălalt mod de trai să rămână pentru brutarii şi ţăranii care nu sunt altceva decât nişte mecanisme digestive.

— Punctul de vedere opus este la fel de important: e de necrezut câtă forţă şi energie spirituală, *sustrase astfel unor străduanii mai nobile şi*, *în general*, *utile*, înghite un mod de

viaţă atât de anormal, provocator de conflicte în toate direcţiile. Cine are curajul să garanteze, prin practică, ceva nemaiauzit trebuie să aibă şi grijă ca să fie vorba de un lucru măreţ şi demn, nu însă de o teorie referitoare la hrana materială. Şi chiar de-ar fi să acordăm câte unuia calitatea de martir al unei asemenea cauze: eu n-aş dori să mă număr printre ei, atâta vreme cât, în domeniul spiritului, mai avem de ţinut un steag la înălţime. Observ, desigur, dragă prietene, că în firea ta există ceva eroic, care ar dori să-şi creeze o lume de luptă şi efort: mă tem însă că nişte capete turtite, cu totul oarecare, vor voi să abuzeze de această nobilă înclinare a ta, substituindu-i un astfel de principiu. Cel puţin eu consider acele producţii literare extrem de răspândite drept nişte fabricate mincinoase cu o faimă rea, dictate, desigur, de un fanatism cinstit prostesc. Să luptăm, aşadar, şi, atunci când se poate, nu cu mori de vânt. Să ne gândim la lupta şi asceza unor oameni cu adevărat mari, la Schopenhauer, Schiller, Wagner! Răspunde-mi, scumpe prietene.

F.N.

Încep o nouă coală pentru că mă necăjeşte într-adevăr foarte mult că nu pot să fiu de acord cu tine în această chestiune, între timp, spre a-ţi demonstra energia mea bine intenţionată, am dus până acum acelaşi mod de viaţă şi o voi face, până când *tu însuţi* îmi vei îngădui să trăiesc altfel.

— De ce oare este nevoie să extinzi moderaţia tocmai până la limita ei extremă? Evident pentru că este mai uşor să te cramponezi de un punct de vedere extrem decât să umbli pe aurita cale de mijloc fără a greşi.

Recunosc, într-adevăr, că hanurile te obişnuiesc cu o „supraalimentare”: de aceea nici nu-mi mai place să mănânc acolo, îmi este, de asemenea, perfect clar că abţinerea temporară de la consumul de carne, din motive dietetice,

este foarte utilă. Dar de ce, pentru a vorbi ca Goethe, să „faci din asta o religie”? Lucrul face însă inevitabil parte din orice ciudăţenie de acest fel, iar cine începe prin a fi receptiv la alimentaţia vegetariană este cel mai adesea receptiv şi la „ghiveciuri” socialiste.

Şi la acest punct, cu siguranţa infailibilă a intuiţiei sale extraordinare, Schopenhauer a spus şi a făcut exact ceea ce trebuie, iar tu cunoşti pasajul.

Despre acest punct nu vreau însă să mai vorbesc, în schimb despre tot ceea ce se referă la maestrul nostru – a cărui fotografie, în treacăt fie spus, încă nu am primit-o. Mă aflu acum, într-adevăr, în centrul unei reţele de fire schopenhaueriene, întinse spre toate zările lumii. Când ne vom mai întâlni cândva, îţi voi povesti despre schopenhauerianismul lui Wenkel, de asemenea, despre cel al lui Wagner, care este cu totul pătruns şi sfinţit de această filosofie: îţi voi citi scrisorile cele mai interesante şi bogate în idei, scrise de prietenii mei, dr Rohde (din Florenţa) şi dr Romundt (din Leipzig), amândoi prinşi în modul cel mai profund şi definitoriu de acea filosofie. Iar pentru ca, în cele din urmă, să vorbesc şi despre mine, acea concepţie despre lume pe care o simpatizez în intimitatea cea mai adâncă a fiinţei îmi îmbibă pe zi ce trece tot mai mult gândirea – pe cea ştiinţifică de asemenea: după cum vei observa poate, atunci când, curând, îţi voi trimite în manuscris cuvântarea mea de deschidere de la Basel. Ea tratează despre „personalitatea lui Homer”: trebuie să te fi familiarizat bine cu Schopenhauer, pentru a simţi cât de puternic acţionează acolo magia decisivă a modului său particular de a gândi.

Iarna viitoare voi avea ocazia să fiu util în sensul *nostru*, întrucât am anunţat o istorie a filosofiei preplatonice şi o prelegere despre Homer şi Hesiod. Voi ţine şi două

conferinţe publice *Despre estetica tragicilor greci*, de pildă, *Despre drama muzicală antică*, iar Wagner va veni de la Tribschen ca să asiste.

Ţi-am mai scris cât de preţios îmi este acest geniu: ca o încarnare ilustrativă a ceea ce Schopenhauer numeşte un „geniu”.

Cu activitatea mea academică, al cărei prim semestru l-am terminat acum cu bine, trebuie, desigur, să fiu mulţumit. Observ, doar, la auditorii mei o participare vie şi o veritabilă simpatie pentru mine, care se exprimă prin faptul că vin adesea şi foarte firesc să-mi ceară sfaturi.

Dar este o viaţă foarte obositoare, crede-mă.

Ah, de n-ar fi trebuit să scriu toate aceste vorbe! Căci toată căldura, spontaneitatea şi energia sentimentului dispar de îndată ce *cuvântul*, înfăşurat în cerneală de alizarin, este aşternut pe hârtie. Aştept totuşi ceva de la această scrisoare? Sau nu mai am voie s-o fac?

În curând totuşi un răspuns?

Cu gânduri bune şi fidelă prietenie, precum şi cu cele mai bune salutări prietenilor tăi dragi, Friedr. Nietzsche

Către Carl von Gersdorff

Basel, 7 nov. 70 [şi puţin mai înainte]

Dragă prietene, sper ca şi această scrisoare să te găsească bine, viteaz şi sănătos şi într-o dispoziţie acceptabilă. De unde ar putea veni ea, nu prea pot să-mi dau seama – doar aşa că ştim ce este şi ce sens are existenţa. În momentul în care, aşa cum se întâmplă acum, se deschid teribilele tainiţe ale fiinţelor şi se revarsă infinita bogăţie a durerii, atunci avem dreptul să trecem prin ele ca Oameni care *ştim*. Asta ne dă o stare de spirit curajos resemnată, datorită ei rezistăm şi nu ne transformăm în stană de piatră.

M-am aruncat în ştiinţă cu o adevărată poftă; acum a şi reînceput activitatea profesională regulată. Aş fi dorit doar să fiu mai sănătos. Organismul meu a avut însă foarte mult de suferit din cauza accesului de dizenterie şi încă n-a pus nimic la loc din ceea ce a pierdut. Aici, la Basel, am fost iarăşi primit cu multă prietenie. Din Tribschen am, de asemenea, veşti bune. Wagner şi soţia îţi trimit cele mai bune salutări şi urări. (Ştii doar că în august a avut loc nunta? Am fost invitat să le fiu martor, dar n-am putut să mă înfăţişez, fiindcă tocmai atunci mă aflam în Franţa).

W. mi-a trimis acum câteva zile un minunat manuscris intitulat *Beethoven*. Ne aflăm aici în faţa unei filosofii a muzicii deosebit de adânci, descinse strict din Schopenhauer. Acest studiu apare ca un omagiu adus lui Beethoven – ca cea mai înaltă cinstire pe care i-o poate arăta naţiunea.

— Spre regretul meu, scrisoarea mea a zăcut câteva zile. Noul semestru a început, ca de obicei, cu o adevărată năvală, de nu mai ştiai pe ce lume trăieşti. În acest semestru predau două materii noi – metrica şi ritmica greacă (după un sistem propriu) şi pe Hesiod. Apoi exerciţiile de seminar. Apoi orele de greacă la Institutul Pedagogic în care mă ocup de *Orestia* lui Eschil. La acestea se adaugă şedinţele de consiliu de conducere, de facultate şi de bibliotecă, plus unele invitaţii cu caracter monden.

Aseară am avut o plăcere pe care în primul rând ţie ţi-aş fi dorit-o. Jacob Burckhardt a ţinut o cuvântare liberă despre *Măreţia istorică* şi, anume, în întregime din punctul de vedere al modului nostru de a gândi şi simţi. Acest om în vârstă, cu totul aparte, este înclinat, dacă nu spre denaturări, totuşi spre tăinuirea adevărului; în plimbări confidenţiale însă îl numeşte pe Schopenhauer „filosoful nostru”. Îl ascult

pe Burckhardt o oră pe săptămână la cursul lui despre studiul istoriei şi cred că sunt singurul din cei 60 de auditori care pricepe demersurile acelea în adâncime ale gândirii, cu straniile lor digresiuni şi ocolişuri, în care chestiunea însăşi devine îndoielnică. Pentru întâia" oară îmi face plăcere o prelegere; dar şi este de aşa natură încât, dacă aş fi mai bătrân, aş putea-o ţine şi eu. În prelegerea de astăzi s-a ocupat de filosofia istoriei la Hegel, într-un mod cu totul demn de un jubileu.

În cursul acestei veri am scris un studiu Despre *concepţia dionisiacă asupra lumii*, în care Antichitatea greacă este privită de pe o poziţie de care, mulţumită filosofilor noştri, ne putem acum apropia mai mult. Acestea sunt însă studii pe care le-am avut în vedere în primul rând pentru mine. Nu doresc nimic mai mult decât să-mi fie lăsat timpul necesar pentru a mă maturiza ca lumea şi apoi să pot produce ceva din plin.

În legătură cu situaţia de viitor a culturii sunt extrem de îngrijorat. Numai de n-am avea de plătit prea scump enormele succese naţionale într-o regiune, în care *eu*, cel puţin, nu pot să accept nicio pierdere. Confidenţial: consider că Prusia actuală este puterea cea mai periculoasă pentru cultură. Mai încolo, voi denunţa odată, public, învăţământul; de intrigăriile religioase care sunt acum iarăşi în curs şi vin de la Berlin în favoarea autorităţii bisericeşti catolice să încerce altcineva să se ocupe. Uneori este foarte greu, dar trebuie să fim destul de filosofi spre a rămâne cu mintea întreagă în zăpăceala generală, ca să nu vină hoţul şi să fure sau să mai diminueze ceea ce pentru mine nu poate intra în competiţie nici cu cele mai mari fapte militare, nici chiar cu toate succesele naţionale la un loc.

Pentru următoarea perioadă culturală ne trebuie

luptători: pentru ea trebuie să ne păstrăm. Dragă prietene, mă gândesc la tine mereu şi cu cea mai mare neliniște – fie ca geniul viitorului să te călăuzească şi să te păzească, în sensul în care îl sperăm!

Fidelul tău prieten, Fr. Nietzsche

Către Erwin Rohde

Lugano, *Hotel du Parc* (de unde plec la sfârşitul săptămânii)

[29 martie 1871]

Da, dragă prietene, să rupem vraja! Lucrul nu este uşor, iar pentru mine în momentul de faţă total imposibil. Nu ştiu absolut nimic despre evoluţia în continuare a lucrurilor. Vischer mi-a scris odată, aici la Lugano, dar în scrisoare nu se spunea niciun cuvânt despre preocupările noastre comune. În schimb, la Basel, înaintea plecării mele şi după ce ţi-am scris, am avut câteva semne că „filosoful" Steffensen nu este binevoitor faţă de proiectul nostru. Gândeşte-te cât de mult sunt la dispoziţia lui, dacă se pot referi la mania mea schopenhaueristă, niciodată ascunsă! În plus, trebuie şi eu să mă legitimez oarecum şi să mă justific din punct de vedere filosofic: o mică scriere *Originea şi ţelul tragediei* a fost încheiată în acest scop, încheiată până la câteva trăsături de penel încă necesare. Cu asta consider că trebuie să mai aşteptăm cel puţin până la Sf. Mihai, când, în cel mai bun caz, se vor hotărî pentru noi lucrurile. Fireşte că astfel trista stare de enervare şi nemulţumire, ca un perpetuum *mobile* al nostru, se va mai prelungi încă mult; avem, aşadar, destul timp să ne încercăm filosoficul sânge rece printr-o aşteptare nu prea bogată în speranţe!

— Acesta este verso-ul ideii mele: de-ai reuşi curând şi pe neaşteptate, glorie! de-ai întârzia, mizerie! Am ales partea

mai lungă care, de data aceasta, este şi cea mai scurtă.

Starea sănătăţii mele nu este încă, din păcate, prea bună; din două nopţi una tot o mai petrec fără somn. Deşi sunt mai senin şi mai liniştit şi, în mare, mă simt bine, încă nu mă pot gândi la planuri de călătorie; din Italia apuc un vârfuleţ şi, curând, iar îi dau drumul. Nu am văzut nici măcar lacurile Como şi Maggiore, deşi mă aflu de mai bine de şase săptămâni la Lugano. Vremea, în ansamblu, nu prea este italienească; încă n-am simţit că primăvara de aici ar fi mai înaintată decât primăvara noastră germană – chiar şi munţii de mică înălţime din jur sunt încă acoperiţi de zăpadă şi, cu două săptămâni în urmă, o mai aveam şi în grădina hotelului, altminteri un hotel bun. Această primăvară anormală! mi se spune; slabă consolare cu care m-am obişnuit de când cu sejurul meu în Elveţia.

Printre multele stări de spirit depresive şi nedefinite am avut şi câteva foarte elevate, ceea ce s-a observat parţial în acea mică scriere amintită. Trăiesc într-o exagerată înstrăinare de filologie, într-un mod cum nu poate fi mai rău. Elogiul şi mustrarea, dar şi cele mai înalte glorificări pe această latură mă cutremură. Aşa că, treptat, mă acomodez cu modul meu filosofic de gândire şi încep să am încredere în mine; iar dacă ar fi fost să ajung şi poet, apoi aş fi fost pregătit şi pentru asta. Nu posed nicio busolă în domeniul de cunoaştere căruia îi sunt destinat: şi totuşi, dacă recapitulez lucrurile, toate par atât de potrivite între ele, de parcă aş fi umblat până acum pe urmele unui demon bun. N-am crezut niciodată că în această incertitudine a ţelurilor şi fără vreo înaltă aspiraţie la situaţii funcţionăreşti oficiale, cineva se poate simţi totuşi atât de liniştit şi sigur, precum mă simt, în ansamblu, eu. Ce senzaţie să poţi vedea cum propriul tău univers se rotunjeşte şi se împlineşte ca o minge frumoasă!

Văd dezvoltându-se când un capitol de nouă metafizică, când o estetică nouă; apoi iarăşi mă preocup de vreun nou principiu pedagogic, de totala repudiere a liceelor şi universităţilor noastre. Nu mai învăţ acum nimic care să nu-şi găsească de îndată un loc bun în vreun colţişor al lumii lucrurilor deja ştiute. Dar cel mai puternic resimt creşterea acestui univers propriu atunci când, nu cu răceală, dar cu linişte, examinez aşa-numita istorie universală a ultimelor zece luni şi o folosesc doar ca mijloc în slujba bunelor mele intenţii, fără a avea însă vreun respect exagerat faţă de acest mijloc. Orgoliul şi nebunia sunt realmente cuvinte prea debile pentru „insomnia" mea spirituală. Această situaţie îmi permite să privesc postul universitar în totalitatea lui ca ceva de ordin secundar, adesea chiar neplăcut; până şi acea catedră filosofică mă irită, de fapt, în principal, din cauza ta; deoarece consider şi profesoratul acesta doar ca un lucru provizoriu.

Ah! cât jinduiesc după sănătate! De cum ai un proiect care ar fi să dureze ceva mai mult decât propria-ţi persoană – ajungi să mulţumeşti pentru fiecare noapte bună, pentru fiecare rază caldă de soare, ba chiar. Şi pentru fiecare digestie normală. La mine însă anumite organe interne abdominale sunt zdruncinate. De aici, nervi şi insomnie, hemoroizi şi gust de sânge în gură etc. Fii însă atât de amabil, să nu raportezi cumva starea de spirit menţionată mai sus la sistemul ganglionar! Aş ajunge să mă tem pentru nemurirea mea. Căci încă n-am auzit ca balonările să provoace stări filosofice.

Cu aceste stări recomandându-mă ţie, te rog din suflet să nu pierzi cu totul speranţa: ştiu cu câtă plăcere se va ocupa Vischer de probleme. Nu-mi pot scuza întârzierile în corespondenţă: doar ştii că din ce ai mai *multă* nevoie de

prieteni, din ce te obişnuieşti să scrii mai puţin. Merge – dar nu cum trebuie! De aceea vei primi iarăşi, curând, o scrisoare de la mine. Între timp, gândeşte-te la mine după cum şi eu mă gândesc întotdeauna la tine, dragă prietene!

F.N.

Către Carl von Gersdorff

[Basel, 18 noiembrie 1871]

Iartă-mă, dragă prietene, că nu ţi-am mulţumit încă pentru scrisorile tale, care toate îmi amintesc de intensa ta viaţă culturală, ca şi cum ai fi încă, în fond, un soldat, încercând să-ţi demonstrezi acum spiritul militar în domeniul filosofiei şi al artei. Şi este bine aşa; doar ca luptători mai avem, tocmai în vremurile noastre, un drept la existenţă, dar şi ca premergători în lupta pentru *saeculum* viitor, a cărui modelare în evoluţie o putem intui cumva prin ceea ce se petrece în noi înşine, mai ales în orele noastre de elecţie; întrucât aceste momente rare ne înstrăinează însă evident de spiritul timpului *nostru*, trebuind totuşi să aibă undeva un ţinut natal; acesta este motivul pentru care cred că simţim o astfel de presimţire surdă a viitorului. Nu păstrăm oare şi în amintirile noastre comune de la Leipzig memoria unor astfel de momente înstrăinate, care ţin de alt *saeculum*?

— Deci – aşa rămâne: să trăim cu hotărâre plenitudinea, bogăţia, frumuseţea vieţii! Pentru asta e nevoie însă de o hotărâre fermă, ceea ce nu este la îndemâna oricui!

Astăzi, mi-am reamintit foarte limpede de viaţa noastră la Leipzig şi într-un anume sens aş putea spune: înnod acum sfârşitul voios de voiosul început, cum se spune într-un cântec vesel.

Astăzi, abia astăzi! a dat un răspuns Fritzsch,

admirabilul editor, vizitei mele de atunci, lucru pe care trebuie să ţi-l şi anunţ chiar azi. Căci tu şi Rohde aţi fost cei ce m-au adus fizic şi moral la admirabilul Fritzsch; şi acum mai aduc laude acestui fapt. Nu el a fost de vină pentru amânarea atât de prelungită a răspunsului. El trimisese imediat unui specialist manuscrisul pentru un referat, iar acela s-a moşmondit până la 16 noiembrie. Mai ştii doar că lied-ul *Dragă prietene*, *salutări ca dar aniversar* era destinat zilei de 16 noiembrie, adică ziua de naştere a lui Krug. În aceeaşi zi, drăguţul de Fritzsch îmi scrie să „nu mă roadă şi să nu mă chinuie supărarea", ba chiar îmi promite că va fi gata până la Crăciun. Decorarea a fost *hotărâtă* întocmai după modelul *Destinul operei* de Wagner; bucură-te împreună cu mine! seva găsi, de asemenea, un loc admirabil pentru o frumoasă *Vignette*: spune asta prietenului tău artist, odată cu salutările mele cele mai sincere. Ia o dată în mână broşura lui Wagner, deschide pagina de titlu şi calculează dimensiunea pe care o putem da operei de artă plastică. Este vorba de titlul

Naşterea tragediei din spiritul muzicii de dr Friedrich Nietzsche Prof. Op. de filologie clasică

Leipzig – Fritzsch

Am până acum cea mai mare încredere: lucrarea va fi cumpărată masiv, iar domnul grafician de viniete poate să se aştepte şi el la o bucăţică de nemurire.

Şi acum ceva nou. Închipuieşte-ţi, dragul meu prieten, în ce chip ciudat au reapărut în mine acele calde zile ale întâlnirii din vacanţă. Au reapărut sub forma unei compoziţii mai mari, la patru mâini, în care se reflectă sonor totul despre o toamnă frumoasă, însorită şi caldă. Opusul, pentru că se leagă şi de o amintire de tinereţe, este denumit *Ecoul unei nopţi de revelion*, *cu o melodie de procesiune*, *dans*

ţărănesc şi clopotele de la miezul nopţii. Este un titlu amuzant: tot atât de bine te-ai fi putut aştepta şi la adaosul „cu punci şi felicitări de Anul Nou”. Overbeck şi cu mine interpretăm compoziţia şi acesta este un specific al nostru, cu care o luăm înaintea tuturor celorlalţi executanţi la patru mâini. De Crăciun o să oferim doamnei Wagner această muzică drept cadou-surpriză. Şi în această compoziţie, voi dragii mei prieteni, sunteţi nişte *dei ex machina* ai inconştientului meu! De şase ani nu mai compusesem nimic, şi *această* toamnă m-a stimulat din nou! Bine executată, muzica respectivă durează 20 de minute.

În rest, activez iarăşi pe plan filologic, citesc *Introducere la studiul lui Platon* şi *Epigrafică latină* şi pregătesc pentru perioada de după Anul Nou 6 conferinţe publice *Despre viitorul instituţiilor noastre de învăţământ*.

Marţea viitoare noul nostru filosof îşi ţine cuvântarea inaugurală pe tema „de la sine înţeleasă”: *Semnificaţia lui Aristotel pentru contemporaneitate*.

Aici ai lăsat bune amintiri. Am sărbătorit botezul demonilor la Jacob Burckhardt, în camera lui; el s-a alăturat actului meu de consacrare şi am aruncat amândoi în stradă două pahare imense pline cu vin bun de Rhône. Cu secole în urmă, am fi fost suspectaţi de vrăjitorie. Când am ajuns atunci acasă, la 11 noaptea „cam demonic, l-am găsit – spre mirarea mea – pe amicul Deussen, cu care m-am mai învârtit pe stradă până pe la ora 2. A plecat cu primul tren de dimineaţă. Păstrez, în ce-l priveşte, o amintire aproape fantomatică, întrucât nu l-am văzut decât la lumina palidă a lămpilor şi a lunii.

Dă-mi curând veşti despre tine, viteazul, preţiosul meu prieten! Tu ştii acum că, în ce priveşte vinieta, a venit momentul să începem lucrul. Te salut cordial, al tău.

Friedr. N.

Către Erwin Rohde

[Basel, după 21 decembrie 1871] Dragul, dragul meu prieten, mai întâi un cordial salut de Crăciun!

Nădăjduiam să-ţi pot trimite, încă în aceste zile, scrierea mea: au apărut însă unele amânări, nu din vina mea, aşa că darul meu de Crăciun va ajunge de data asta cam prea târziu. Vinieta foii de titlu a provocat unele perturbări: desenul proiectat de Rău, prietenul lui Gersdorff, s-a bucurat de cel mai mare succes la noi, dar gravorul „experimentat", găsit de Fritzsch, a făcut o lucrare de cârpăceală, astfel că placa lui de lemn este complet inutilizabilă şi de necorectat şi a trebuit să transferăm altcuiva lucrarea, unuia din cei mai buni gravori în lemn, berlinezului Vogel, un artist cu studii academice. Gersdorff este, fidel, alături de mine şi se remarcă prin solicitudinea lui statornică în orice problemă (nu i-ai scrie cumva odată o scrisorică? Cred că l-ai bucura foarte mult. El face parte din conducerea asociaţiei Wagner din Berlin. Nu vrei să te anunţi acolo ca participant? Alexandrinenstr. 121 Să îI).

Tiparul este mult mai mărunt decât în *Destinul operei*, de aceea lucrarea nu este mare; de aprox. 140 pagini. Opt coli sunt complet gata şi nu mai am de corectat decât un mic rest şi prefaţa. Toată partea finală, pe care încă n-o cunoşti, îţi va stârni cu siguranţă mirarea; am îndrăznit multe acolo, dar pot să-mi spun mie însumi, în întreaga semnificaţie a expresiei: *animam salvavi*[50]: de aceea mă şi gândesc la această lucrare cu multă satisfacţie şi nu mă neliniştesc, chiar dacă a ieşit pe cât de scandaloasă cu putinţă, iar unele

[50] mi-am salvat sufletul (n. trad.).

pagini vor provoca, la apariţia lor, de-a dreptul un „strigăt de indignare”.

De altfel, mă simt foarte consolidat în cunoştinţele mele muzicale şi m-am convins de justeţea lor – prin ceea ce am trăit la Mannheim în această săptămână, împreună cu Wagner. Ah! prietene! De ce n-ai putut fi şi tu acolo! Ce mai contează orice alte amintiri şi experienţe artistice, comparate cu aceasta din urmă! Eram ca un om căruia, în sfârşit, i se împlineşte o presimţire. Căci aceasta este muzica şi nimic altceva! întocmai aceasta înţelegeam prin cuvântul „muzică” atunci când vorbeam despre elementul dionisiac, şi nimic altceva! Când mă gândesc însă că numai câteva sute de oameni din generaţia viitoare vor primi de la muzică ceea ce eu primesc, atunci aştept apariţia unei culturi cu totul noi! Restul, care nu poate deloc să fie inclus în context muzical, firește că îmi provoacă uneori chiar greaţă şi repulsie. Şi, pe când mă întorceam de la concertul din Mannheim, simţeam într-adevăr o groază enormă, ciudat potenţată în faţa realităţii cotidiene, deoarece nu mi se mai părea că ea este adevărată, ci fantomatică.

Petrec acest Crăciun singur la Basel şi am refuzat invitaţiile cordiale ale celor din Tribschen. Am nevoie de timp şi de singurătate pentru a mă putea concentra şi a medita asupra celor şase conferinţe (viitorul instituţiilor de învăţământ). Doamnei W., a cărei zi de naştere este la 25 dec. (şi căreia, în locul tău, i-aş scrie!) i-am dedicat *Noaptea Sf. Silvestru* şi sunt curios să văd Ce va spune dânsa cu privire la lucrarea mea muzicală, deoarece nu am auz*it încă niciodată* o opinie competentă. Dacă îţi voi putea executa vreodată lucrarea, vei surprinde, cred, cu emoţie tonul cald, liniştit şi fericit care străbate întreaga bucată şi care, pentru mine, are semnificaţia unei amintiri transfigurate a

sentimentului de fericire trăit în vacanţele de toamnă.

Am petrecut câteva zile frumoase cu Jacob Burckhardt; discutăm mult între noi despre elenism. Cred că astăzi la Basel se poate învăţa ceva în această privinţă. A citit cu mult interes studiul tău despre Pitagora şi l-a excerptat pentru propriile proiecte, iar ceea ce afirmi tu în legătură cu întreaga evoluţie a reprezentării despre Pitagora este cu siguranţă cel mai bun lucru care s-a spus despre acest capitol atât de serios. Între timp, am dobândit cu privire la Platon o serie de idei fundamentale şi cred că va trebui ca, odată şi odată, noi doi să încălzim şi să iluminăm cu vrednicie şi din interior istoria filosofilor greci, până acum atât de prăpădită şi de mumificată.

— Cu orice ai de spus, în general, nu cumva să te adresezi blestematelor de reviste filologice; aşteaptă puţin *Foile* de la Bayreuth! – în ceea ce priveşte anunţul promis de Zarncke sunt foarte bucuros şi, dinainte încă, foarte recunoscător. Dragul meu prieten, mai avem de străbătut împreună încă o bună bucată de viaţă; să ne fim fideli.

F.N.

Către Erwin Rohde

[Basel, mijlocul lui februarie, 1872]

Dragul şi fidelul meu prieten, doresc să-ţi mai scriu în fugă câteva rânduri. Cu revista din Augsburg nu se aude nimic, nu vrem să ne încurcăm cu această publicaţie, deoarece are pe conştiinţă câteva istorii infame împotriva lui Wagner. Ne-ar sta la dispoziţie *Die Norddeutsche* – dar nu ţi se pare ridicol acest lucru? Mie, cel puţin, mi se pare. Gândeşte-te, pe lângă asta, că nu sunt de acord cu tactica unui anunţ referitor la cartea mea, în măsura în care eu aş dori să ţin departe de mine orice aspect metafizic, orice

aspect deductiv, căci tocmai acestea, înghesuite într-o oglindă concavă, nu au ca efect stimularea lecturii, ci inversul ei. Nu eşti şi tu de părere că astfel un cititor al lui Zarncke, dacă îţi citeşte anunţul şi nu ştie nimic altceva despre carte, se poate simţi eliberat de sarcina de a o citi – în timp ce tocmai inversul s-ar cuveni să fie rezultatul dorit – adică toţi cei care se ocupă de Antichitate să *trebuiască* s-o citească, considerând aceasta ca o datorie a lor. Noi nu dorim să uşurăm situaţia bunilor noştri filologi în aşa măsură încât să-i izgonim chiar noi – să se recunoască ei singuri. Apoi, nu este deloc necesar ca această carte să aibă un aer metafizic şi oarecum „transmundan": Jacob Burckhardt îmi este în acest sens un exemplu viu: el, care ţine foarte energic la distanţă tot ce este filosofic şi, în primul rând, filosofie a artei, deci şi a mea, apare atât de fascinat de descoperirile cărţii privitoare la cunoaşterea esenţei elenismului, încât zi şi noapte meditează la ele şi îmi oferă – în mii de detalii – exemplul celor mai *fertile* întrebuinţări ale metodei istorice: astfel că la cursul lui de vară despre istoria culturii greceşti voi avea multe de învăţat, cu atât mai mult cu cât ştiu cât de apropiat şi de familiar îi este solul pe care au crescut toate acestea. Tu şi cu el – voi doi împreună – exprimaţi într-adevăr idealul cititorului veritabil: în timp ce tu vorbeşti despre o „cosmodicee", el îmi relatează că abia acum înţelege cum se cuvine Athenaios etc. Întrucât însă – înainte de a fi luată în serios – o carte trebuie să dobândească o anume „notorietate" – după cum spune Burckhardt –, tactica unui anunţ merită reflecţie. Anunţul tău găseşte, de altfel, că Wagner-ul este „excelent": doamna W. este şi ea de părere că este chiar mult prea bun pentru o revistă din Augsburg; şi-ar fi dorit însă ca tu să fi atras atenţia mai mult asupra *faptei*

înseşi decât asupra *operei*. Cu acest punct de vedere nu sunt însă cu totul de acord: deoarece nu este chiar atât de uşor să exprimi în ce constă *fapta*, fără a jigni puternic publicul cititor, iar o *faptă* se măsoară după rezultatele ei – poate că ele sunt minime, poate că totul va sfârşi într-o electrocutare în apă – pe scurt, nu doresc să se vorbească despre mine. Atunci când vrei să evaluezi „fapte", trebuie să poţi vorbi cu autoritate.

Prin urmare, dragul meu prieten, îţi spun toate acestea foarte deschis, aşa cum le simt. Îţi mulţumesc pentru nobilul tău efort şi voi trimite anunţul tău pe la prieteni – dar să ne ţinem departe de credinţa că acum vom rezolva ceva cu asemenea anunţuri. „Notorietatea" dorită ar putea fi atinsă eventual şi prin judecăţi scandaloase şi insulte – îţi recomand să nu scrii *nimic* pentru mine, la fel cum mă aştept, cu certitudine, să n-o facă nici Wagner, nici Burckhardt; dorim cu toţii să aşteptăm şi să ne bucurăm ori să ne necăjim în particular.

Tocmai acum o scrisoare a lui Ritschl mi-a provocat o mare surpriză şi, în fond, foarte plăcută: el n-a pierdut nimic din căldura prietenoasă faţă de mine şi îmi scrie fără nicio iritare: îl apreciez mult pentru aceasta. Îţi trimit scrisoarea lui cu aceeaşi rugăminte ca înainte – odată, cu o ocazie, să-mi pui la loc sigur documentele. Din scrisoare vei afla şi câte ceva în legătură cu Dorpat.

Aici mă aflu în plină activitate de reflecţie asupra viitorului instituţiilor noastre de învăţământ; zi de zi lucrurile se „organizează", se „regenerează", e drept că numai mental, totuşi cu o certă „finalitate" practică. Astăzi mă exprim într-un chip infam: pune penuria mea stilistică pe socoteala unui guturai care nu se mai opreşte şi a unei stări

generale proaste din cauza Kenap-pov?**51** cuppetyxor**52**. Ai scris la Tribschen? în final, îţi voi povesti despre ziua de 22 mai, adică aniversarea lui Wagner, despre aşezarea pietrei de temelie a teatrului din Bayreuth, ca şi a casei lui Wagner; în sfârşit, despre executarea clasică a simfoniei a 9-a – deci „cu toţii la Konnewitz"! într-adevăr, ne vom întâlni cu toţii de săptămâna Rusaliilor la Bayreuth. Dragă prietene, ar fi aproape indispensabil, chiar şi pentru tine, să fii acolo. Spun asta cu toată seriozitatea necesară, şi mă gândesc că vei înţelege la fel lucrurile. Peste 50 de ani ni s-ar părea de neiertat şi o nefaptul de a nu fi fost de faţă – să depăşim deci cunoscutele incomodităţi. Baselul, Kielul îşi vor avea desigur *centrul* la Bayreuth. Te conjur într-adevăr, în numele a ceea ce avem mai sfânt, arta – să vii acolo! Trebuie să trăim împreună evenimentul, iar la anul – „festivalul teatrelor". Scrie-mi cât de curând, dragul şi fidelul meu prieten şi gândeşte-te la mine ca la cineva care-ţi strigă printr-un imens portavoce: Bayreuth!!

F.N.

Către Carl von Gersdorff

[Splügen, 5 oct. 1872] Dragul meu prieten, te rog să-mi ierţi îndelungata tăcere: semestrul de vară s-a încheiat pentru mine abia sâmbăta trecută; am fost însă până atunci zilnic la fel de ocupat cu Choeforele şi cu filosofii preplatonici; pe lângă acestea am mai avut şi vizita mamei şi surorii mele, astfel că, în momentul de faţă, îmi asum numai vina scrisorilor care ar fi fost posibile. M-am retras aici, la graniţa dintre Elveţia şi Italia, şi sunt foarte mulţumit, foarte

---

[51] guturai (n. trad.).
[52] răguşeală (n. trad.).

fericit (după cum observi), de alegerea făcută, în toate, până la cerneală şi peniţă! Admirabilă şi preţioasă singurătate, cu cele mai minunate străzi, pe care pot umbla ore în şir, cufundat în gânduri, fără a cădea în vreo prăpastie: de îndată ce mă uit însă în jur, apare ceva nou şi măreţ de văzut. Oamenii ajung aici numai cu poştalionul, iau masa cu ei – este singurul meu contact cu ei! Sunt umbrele platonice din faţa peşterii mele.

Dacă descifrezi scrisoarea mea înseamnă că eşti un filolog veritabil.

Când îmi voi continua odată călătoria, o să am în vedere Brescia, spre a mă odihni şi acolo, adică a *voiaja* cu adevărat, a voiaja cu adevărat în scopul relaxării! Vreau să studiez acolo tablourile unui veneţian de seamă, Moretto, şi numai atât: în felul acesta nu-mi voi strica stomacul, ochii şi vacanţa.

Din păcate, aşadar, nu ne vom vedea în această toamnă; planul meu cu Germania de nord era, în mintea mea, gata, iar *tu* te aflai în mod expres în acest plan – când m-a dus în ispită cea mai splendidă vreme, potrivită pentru călătorii.

Îmi propusesem, de altfel, să ajung, în această călătorie nord-germană, pentru o zi-două chiar până la Berlin. Voiam să văd, în sfârşit, cu propriii mei ochi atelierul amicilor tăi artişti. Sunt în mod special curios să aflu, prin intermediul tău, câte ceva despre monumentul lui Goethe. Am citit o critică de-a dreptul duşmănoasă semnată de un dr Meyer (în revista de artă a lui Lützow), scrisă totuşi pe tonul unei expresii neprefăcute de admiraţie, admiraţia pentru un *mare* talent. Acolo era puternic scos în evidenţă un personaj secundar, o figură cu barbă, dat ca reprezentant al tragediei – nu ţi-ar fi oare posibil, scumpul meu prieten, să mă ajuţi, cu

un desen sau o fotografie, pentru a-mi satisface dorinţa de a vedea tocmai *această* figură?

Acum să-ţi mai vorbesc despre câteva zile minunate în care ne-am gândit la tine, adesea, chiar şi în clinchet de pahare. Da, ne-ai lipsit tuturor – domnişoarei de Meysenbug, Olgăi Herzen şi logodnicului ei, dl Monod din Paris. Ce oameni distinşi şi pe care nici nu i-am putea preţui îndeajuns! Dl Monod, pe care încă nu-l cunoşti, se potriveşte extraordinar de bine în acest mediu – este istoric, educat în Germania şi, deşi un francez autentic, este însufleţit de cea mai nobilă dorinţă de a nu-şi pierde obiectivitatea faţă de neamul german. Îi cunoşti lucrarea lui foarte citită *Français et Allemands*, evocare a celor trăite de el în război? îţi recomand cu acest prilej să citeşti cele opt articole despre *francezi* în ziarul din Augsburg, pe care le-am obţinut în ultimele două luni de la prof. *Hillebrand* din Florenţa; sunt articole cu totul remarcabile, pe care puţini germani ar fi fost capabili să le scrie.

În sfârşit – ştii că există o autobiografie a bunei noastre domnişoare de Meysenbug? Mi-a făcut o surpriză cu această ştire – nu ştiam nimic în acest sens atunci când mi-a dăruit într-o zi o „carte apărută la *Basel* cu titlul *Mémoires d'une idéaliste*. Foarte instructivă şi emoţionantă! Citeşte-o!

Traducătoarea mea în limba franceză, de la Geneva, lucrează intens; domnul von Senger mi-a trimis şi el de atunci semne cordiale şi profund sincere ale simpatiei lui. Recent a apărut într-o prezentare somptuoasă noul mare Atlas al Eladei de Kiepertsch, din 1872. Este un cadou. Romundt şi-a tipărit o lucrare: de îndată ce ajung iarăşi la Basel, îţi trimit un exemplar foarte frumos, cu rugămintea de a-l preda, în numele meu, doamnei de Schleinitz.

Între timp, vechiul şi dragul meu prieten, gândeşte-te

la mine după cum eu îmi amintesc mereu de tine cu sentimente cordiale. Cu bine!

Al tău Friedr. Nietzsche

Te rog scrie-mi numai la *Basel*.

Către Erwin Rohde

Basel, 25 octombrie 1872 În sfârşit, dragă prietene, am depăşit prima mare emoţie, care s-ar fi soldat aproape cu o indigestie – n-ar fi fost oare păcat să mă sufoc cu aceste minunate boabe de strugure? Acum, instalat cât se poate de confortabil în atmosfera de după-amiază a camerei mele bine încălzite, mă bucur ca un copil de darul primit şi îl tot adulmec şi-l sucesc. Ceea ce mi-ai dovedit astăzi nu ştiu să poată fi exprimat în cuvinte; aş fi fost total incapabil să mi-o dovedesc mie însumi şi ştiu că nu există un alt om în afară de tine, de la care să mă fi putut aştepta la un asemenea dar al prieteniei. Cât de greu trebuie să-ţi fi fost, bietul şi dragul meu prieten, să ai atâta vreme de-a face cu individul acela! înţeleg – *post factum* – aspectul dezgustător şi penibil al acelui atac şi cel mai mult mă tulbură gândul la ceea ce ai avut de suferit. Acum însă scrierea ta pluteşte spre depărtări şi îl trage pe cel înecat după ea. La ce efecte te poţi aştepta în toate aceste împrejurări, poţi afla din următoarele ştiri care mi-au parvenit fără ca eu, într-adevăr! să fi umblat după ele. La Leipzig se aude *o* voce referitoare la lucrarea mea: după cum afirmă ea, bravul Usener din Bonn, pe care eu îl stimam mult, ar fi dezvăluit în faţa studenţilor să-i, răspunzându-le la întrebări: ar fi vorba de o pură inepţie, care nu e bună la nimic: autorul unei asemenea scrieri este mort din punct de vedere ştiinţific. Am sentimentul de a fi comis o infracţiune; zece luni s-a păstrat tăcerea pentru că toţi cred într-adevăr că sunt atât de superiori lucrării mele, încât nu merită să

strice un cuvânt pe ea. Aşa îmi prezintă Overbeck impresia de la Leipzig. Toate partidele sunt în consens la acest punct: dar ca să nu lipsească excepţia barocă, a apărut alaltăieri o scrisoare a lui *E*. *Leutsch*, scrisă pe un ton „băbesc" în care anunţă şi *atracţii*! întreaga experienţă este cam stupidă! (în treacăt fie spus, bătrânul cavaler a trimis un volum gros, cu vreo 10 – 15 referate, programe etc. – sunt de fapt rapoartele lui la lucrarea despre Theognis, *legate* într-un stil demodat – drăgălaş! Să mori de râs!) Sunt probabil considerat pe jumătate ţicnit, căci aceasta este consolarea „sănătoşilor" noştri atunci când o altă consolare nu prinde.

Şi iată scrierea ta, cu generozitatea şi camaraderia ei curajos combativă, picată în mijlocul omuleţilor cotcodăcind de zor; ce spectacol! Romundt şi Overbeck, singurii cărora le-am putut citi până acum lucrarea ta, şi-au ieşit din fire de bucurie pentru cea mai fericită reuşită a ta! – ei nu mai obosesc în a releva calităţi generale şi de amănunt, denumesc „lessingiană" polemica ta – şi ştii doar ce vor să înţeleagă nişte buni germani prin acest calificativ. Mie îmi place mai ales să ascult tonul de fond, vuind adânc, ca o cascadă puternică, datorită căruia orice polemică începe prin a fi consacrată şi dă impresia de măreţie: acel ton de bază, în care iubirea, încrederea, curajul, forţa, durerea, victoria şi speranţa răsună la un loc. Dragă prietene, am fost profund mişcat – iar atunci când ai vorbit despre „prieteni", n-am mai fost multă vreme în stare să continui lectura. Câte experienţe admirabile n-am trăit totuşi în cursul acestui an! Şi cum se risipeşte în preajma lor orice necaz care m-ar năpădi cumva din altă parte! De asemenea, şi din punctul de vedere *wagnerian* mă simt mândru şi fericit – deoarece scrierea ta se referă la o cotitură remarcabilă în opoziţia lui faţă de cercurile ştiinţifice germane. Se pare că, recent,

gazeta naţională a fost atât de impertinentă, încât să mă includă printre „lacheii literari ai lui W.”; ce consternare, dacă şi tu te declari ca adept al lui! Asta este, desigur, ceva şi mai important decât să fii de partea mea? Nu-i aşa, vechiul meu prieten? Şi tocmai acest lucru face ca ziua de azi să fie cea mai fericită pe care am trăit-o în ultima vreme – anume să văd ceea ce, din prietenie pentru mine, *ai făcut pentru Wagner!* sunt convins că, atunci când Gersdorff va citi ce ai scris, se va aşeza în cap de bucurie şi fericire! Iar bravul Fritzschius, cât de frumos şi cu câtă „distincţie” şi-a rezolvat treburile! Numai dacă ar rezolva la fel de bine şi difuzarea, ceva mai rapid decât publicarea; nici nu mai ştiam ce să cred în ultima vreme şi eram pe punctul de a-i scrie. Cunoşti probabil cea mai nouă scriere a lui W. *Despre actor şi cântăreţi*? Este un domeniu nou descoperit al esteticii! Şi spre ce direcţie fertilă a întors câte un gând din *Naşterea tragediei*. Mă întreţin cu această nouă lucrare, ca şi cum aş fi împreună cu W., a cărui apropiere îmi lipseşte acum de atâta vreme.

Să fim curajoşi, dragul, dragul meu prieten! Am încredere, în momentul de faţă, numai în faptul că se poate deveni mai bun, că *noi* vom deveni mai buni, am încredere în progresul bunelor noastre intenţii, al procedeelor bune, al întrecerii noastre spre ţeluri tot mai nobile şi mai îndepărtate! Să ne preocupe oare foarte mult faptul că nu există mulţi, ba chiar foarte puţini privitori care au ochi să vadă în ce fel de întrecere alergăm? Ne interesează acest lucru dacă nu ştim altceva decât că aceşti puţini spectatori sunt faţă de noi şi singurii arbitri ai luptei? În ce mă priveşte, pentru un spectator ca Wagner renunţ la orice cununi de onoare pe care le-ar putea dărui prezentul; iar dorinţa de a-l satisface pe Wagner mă stimulează mai mult şi mai intens

decât orice altă instanţă de putere. Căci are o *greutate* – şi spune totul, şi ce-i place şi ce nu, iar pentru mine joacă rolul unei adevărate conştiinţe, care pedepseşte şi răsplăteşte.

Fie ca toate duhurile bune să fie cu noi, dragul meu prieten! Suntem alături pe un drum comun, într-o *singură* credinţă şi o *singură* speranţă! Ce trăieşti tu, trăiesc şi eu şi nu mai există nimic care să fie numai al unuia din noi, nimic bun şi drept cel puţin!

Îţi mulţumesc, prietene, îţi mulţumesc!

Al tău Friedrich

Către Richard Wagner

[Basel, la mijlocul lui noiembrie 1872] Scumpe maestre, în ciuda tuturor lucrurilor potrivnice care m-au întâmpinat în ultima vreme, nu am, într-adevăr, câtuşi de puţin dreptul de a fi indispus, deoarece trăiesc realmente în miezul unui sistem solar de dragoste prietenească, încurajări consolatoare şi speranţe întăritoare. Există totuşi un punct care în momentul de faţă mă nelinişteşte foarte mult: semestrul nostru de iarnă a început şi n-am niciun student! Filologii noştri absentează! De fapt acesta este un *Pudendum***53** şi asupra lui ar trebui păstrată, cu teamă, tăcerea. Dar, iubite maestre, dumneavoastră vi-l relatez, pentru că se cuvine să ştiţi. Faptul este, în fond, uşor de explicat – printre camarazii mei de specialitate am ajuns, dintr-odată, atât de discreditat, încât până şi mica noastră universitate are de suferit din cauza aceasta. Toată povestea mă chinuie teribil, pentru că sunt cu adevărat devotat şi recunoscător universităţii şi ultimul lucru dorit ar fi s-o prejudiciez; acum însă colegii mei filologi, inclusiv

---

[53] lucru de ruşine {n. trad.).

consilierul Vischer, sărbătoresc ceva ce încă n-au trăit în întreaga lor carieră academică. Până în a doua jumătate a anului trecut, numărul filologilor a fost în continuă creştere – şi acum, deodată, parcă i-a luat vântul! Situaţia corespunde totuşi cu ştirile care-mi parvin din alte centre universitare. Leipzigul desigur că înfloreşte iarăşi în invidie şi înfumurare, toţi mă condamnă şi chiar aceia care „mă cunosc" nu depăşesc poziţia de compasiune pentru această „absurditate" a mea. Un profesor de filologie din Bonn, pe care-l stimez foarte mult, pur şi simplu i-a blagoslovit pe studenţii săi cu afirmaţia că volumul meu este „O pură inepţie" cu care n-ai ce face; cineva care ar scrie aşa ceva ar fi, pe plan ştiinţific, mort. În acest sens mi-a şi vorbit un student care, la început, voia să vină la Basel, dar a fost reţinut apoi la Bonn, iar acum a scris unei rude la Basel că îi mulţumeşte lui Dumnezeu pentru că nu s-a dus la o universitate unde sunt *eu* profesor. Credeţi deci că nobila faptă a lui *Rohde* va genera altceva decât ură şi va dubla antipatia, îndreptând-o spre noi amândoi? La asta ne aşteptăm, şi Rohde şi eu, cu deplină certitudine. Situaţia ar mai fi încă de suportat, dar prejudiciul adus de mine unei universităţi mici, o universitate care mi-a arătat multă încredere, mă doare mult şi ar trebui, cu timpul, să mă împingă spre decizii care, din când în când, mi se înfăţişează şi din alte considerente.

— De altfel, pot folosi în chip util acest semestru de iarnă, întrucât acum, ca simplu dascăl, nu mai am obligaţii decât la Institutul Pedagogic.

Acesta era deci „punctul negru", încolo totul este lumină şi speranţă. Ar însemna să fiu o cârtiţă foarte îmbufnată, dacă scrisori ca cele pe care mi le trimiteţi nu m-ar entuziasma până la a sări în sus de bucurie. Prin

urmare o să veniţi! îmi slăvesc norocul şi dentistul, căci n-aş fi îndrăznit nici măcar să visez o asemenea surpriză. Doriţi să încercaţi, de data aceasta, hotelul la *trei regii* îl socotesc mai bun decât hotelul *Euler*, astă vară am luat acolo masa cu sora mea, petrecând o zi foarte amuzantă cu dra de Meysenbug şi cuplul de logodnici Herzen-Monod.

Admirabila dvs, scriere despre actori şi cântăreţi mi-a trezit iarăşi dorinţa ca cineva să facă odată o relatare cuprinzătoare asupra cercetărilor şi constatărilor dvs, estetice, pentru a arăta că, între timp, întregul mod de a privi arta s-a schimbat, s-a adâncit şi s-a precizat în aşa măsură, încât din „estetica" tradiţională nu mai rămâne în fond nimic. Tocmai meditam, aflându-mă la Splugen, asupra preciziei coregrafice a tragediei greceşti; asupra legăturii dintre plastică, mimică şi compoziţia grupurilor de actori: tocmai acestea sunt lucrurile pe care socotesc că le-am identificat, şi anume cât de mult a oferit Eschil însuşi acel *exemplu* despre care vorbiţi dvs.; astfel că până şi în textele noastre pot fi descoperite simetrii ale mişcării, cu ajutorul unor minunate simetrii numerice; iar de tragediile dvs, eu leg splendida speranţă că, pornind de la ele, se vor găsi o măsură, un ţel şi o regulă pentru un stil german al mişcării, al realităţii plasticului. Însoţit de aceste gânduri pregătitoare, v-am citit lucrarea ca pe o revelaţie.

— Acum a sosit şi lucrarea lui Rohde: nu-i aşa că eram îndreptăţit să afirm, după apariţia pamfletului, că eu însumi am dreptate până în cel mai mărunt punct secundar? întotdeauna este plăcut să citeşti că astfel de lucruri sunt dovedite şi de altcineva. Din când în când devii suspicios chiar faţă de tine însuţi, atunci când toţi specialiştii sunt la unison în duşmănoasă contradicţie cu tine. Câte a fost nevoit să sufere bietul prieten, pentru a se fi hărţuit cu un

asemenea „hamal”. A suportat totul, fiindcă, privindu-vă, iubite maestre, a prins viaţă şi putere. Suntem amândoi atât de fericiţi acum că avem *un* model – şi cât sunt şi eu de invidiat pentru faptul de a avea un prieten ca Rohde, nu-i aşa?

Vă mai relatez, ca un *Kuriosum*, că recent un muzician mi-a cerut sfatul cu privire la un text de *operă*, în realitate cu dorinţa de a-l face eu însumi. I-am scris o epistolă înţeleaptă, sfătuindu-l să renunţe: mai bine să compună el o bună *cantată*, de pildă, încă o dată o *Noapte a Valpurgiei* de Goethe, *dar mai bine decât Mendelssohn*! Oare îmi va da ascultare?

— Tot episodul este foarte nostim

În speranţa că veţi avea, cu prilejul excursiei dvs. În draga, ticăloasa Germanie, şansa autentică a Bayreuthului şi cu dorinţa de a primi cât de curând o indicaţie cu privire la pregătirile necesare şederii dvs, aici, vă spun din toată inima cu bine şi la revedere!

Vechiul şi fidelul dvs. F.N.

Către Malwida von Meysenbug

Basel, 20 dec. 1872

Stimată domnişoară, mi-aţi făcut o mare bucurie, pentru care v-aş fi mulţumit pe loc, dacă n-ar fi fost necesar să adaug şi o fotografie de-a mea. Nu exista însă niciuna – şi precum vedeţi – acum am câteva, dar tot în vechiul stil pirateresc, aşa că mă văd împins către metafizica presupunere că ceea ce fotografii prezintă mereu în acelaşi fel ar fi caracterul meu „accesibil”; pentru că cel intelectual nu este, în orice caz, şi stau pe gânduri dacă să vă ofer acest portret al jumătăţii mele mai proaste. Pe scurt, vreau să spun că, mai întâi, a existat o întârziere fiindcă nu aveam

nicio fotografie şi apoi încă o întârziere fiindcă am o fotografie – dar ce fel! Explic acestea clar, fiindcă fotografia dvs, mi se pare inexplicabil de bună: după cum şi sora mea are toate motivele să se manifeste la fel de recunoscătoare ca şi de bucuroasă pentru fotografia domnişoarei Olga. Plec acum pentru două săptămâni la Naumburg pentru a-mi petrece acolo Crăciunul: în acest timp vreau s-o fac pe sora mea să se lase executată fotografic: expresia aceasta se referă cel puţin la sentimentul pe care-l am atunci când acel ciclop cu un singur ochi îmi apare în faţă ca un *deus ex machina*. Iar în timp ce mă ostenesc să mă opun oricărei alterări, inevitabilul s-a şi întâmplat – iată-mă din nou eternizat ca pirat sau ca prim tenor sau ca boier *et hoc genus omne*.

Probabil că aţi citit prelegerile şi v-aţi alarmat de felul brusc în care se întrerupe desfăşurarea; asta după ce ea a fost precedată de preludii lungi, iar prin hăţişul a tot felul *de negativis* şi felurite digresiuni prolixe, setea de gânduri şi propuneri cu adevărat inovatoare se instalase tot mai ferm. Ţi se usucă gâtul la o astfel de lectură şi până la urmă nimic de băut! Luat în amănunt, ceea ce îmi propusesem pentru ultima prelegere – o scenă cu iluminare nocturnă foarte colorată şi impresionantă – nu se potrivea pentru publicul meu din Basel şi a fost, desigur, foarte bine că mi-au rămas cuvintele pe limbă. De altfel, sunt mereu sâcâit să continui: dar întrucât am amânat reflecţiile asupra întregului domeniu, cam cu trei ani – ceea ce la vârsta mea va fi uşor – ultima prelegere nu va ajunge niciodată să fie perfectată. Întregul scenariu renan, ca şi tot ceea ce are un aer biografic sunt născociri înspăimântătoare. Mă voi feri să-i întreţin sau nu pe cei din Basel cu adevărurile vieţii mele; dar chiar şi zona Rolandseck îmi este îngrijorător de incertă în amintire.

Dna Wagner îmi scrie şi ea că, în călătoria ei pe malurile Rinului, şi-a amintit de evocarea mea.

Întâlnirea noastră a avut loc, în chipul cel mai fericit, nu aici, la Basel, ci la *Strasbourg*: după multe şi lungi fulgerări telegrafice între locul de faţă şi câteva oraşe sud-germane am recunoscut în cele din urmă că şederea la Basel este imposibilă, aşa că am plecat într-o vineri la Strasbourg, unde am petrecut împreună două zile şi jumătate, fără niciun fel de alte afaceri, ci doar povestind, plimbându-ne, făcând proiecte şi bucurându-ne împreună de cea mai cordială reciprocitate de sentimente. Wagner a fost foarte mulţumit de călătoria sa, a întâlnit voci şi oameni remarcabili, era bine dispus şi înarmat împotriva oricăror împrejurări inevitabile. Toată iarna va fi dedicată aceluiaşi scop, căci după Crăci an se va pleca spre nord-estul Germaniei, în special la Berlin, unde se vor opri aproximativ trei săptămâni. Nu e sigur, dar posibil, ca Wagner să vină şi la Milano, pentru spectacolul de la *Scala*.

Gersdorff soseşte aici în prima jumătate a lui ianuarie şi va pleca apoi de îndată mai departe, spre Florenţa şi Roma. În februarie vrea să se vadă cu tatăl său la Roma. Ca şi acesta, are acum de două ori nevoie de această călătorie de mult pregătită, având în vedere că, recent, singurul său frate a murit după o chinuitoare şedere de trei ani la casa de nebuni din Illenau. Acum Gersdorff a rămas singura speranţă a familiei sale; părinţii lui au rămas complet singuri, deoarece şi ultima, cea mai tânără dintre surori, care până acum locuia cu părinţii, s-a căsătorit acum cu un conte Rothkirch-Trach. De altfel Gersdorff mi-a scris deunăzi entuziasmat atât de memoriile dvs., cât şi de cele ale lui Herzen: puteţi deduce de aici cel puţin că, pregătindu-se pentru Italia, Gersdorff s-a pregătit deosebit de bine pentru

Florenţa.

În subsidiar: ce fel de probleme filologice sunt acelea, prea stimată domnişoară, care, după cum scrieţi, vă stau pe suflet? Faceţi o încercare cu mine – în eventualitatea că Wilamowitz nu v-a zdruncinat cumva încrederea în filologia mea. În acest caz vă stau totuşi oricând la dispoziţie, atrăgându-l şi pe amicul Rohde, de a cărui ştiinţă filologică nu permit nimănui să se îndoiască.

Ce aţi hotărât pentru vara viitoare, după foarte dureroasa despărţire de dra Olga? Şi la ce dată a fost fixată căsătoria? Se va celebra la Paris? Sau la dvs., la Florenţa?

Cartea domnului Monod despre Grégoire de Tours a fost comentată foarte elogios în revistele germane de erudiţie şi caracterizată ca fiind cel mai bun şi mai valoros lucru – tocmai din punctul de vedere al şcolii strict istorice – care s-a scris până acum despre Grégoire.

Astă-seară doresc să plec de aici. Vă trimit dvs. Şi drei Olga o caldă urare de Crăciun şi Anul Nou. Trăiască acest an, din multe şi diferite motive, dar mai ales pentru că a oferit atâtea momente de consens frumoase şi pline de speranţă. Toate merg pe un singur fir, iar celui viteaz atât binele, cât şi răul trebuie să-i convină.

Cu deosebită stimă, fidelul dvs. Fr. Nietzsche

Către Carl van Gersdorff

[Basel, 5 aprilie 1873] Scumpe prietene, telegraful are aici mult de lucru şi zboară ba spre Heidelberg, ba spre Nürnberg, ba spre Bayreuth. Deoarece închipuieşte-ţi că mâine plec pentru opt zile, poimâine mă întâlnesc cu *Rohde*, şi unde, fireşte că la *Bayreuth*. Eu însumi încă nu înţeleg cum de s-au aranjat toate acestea atât de repede şi de neaşteptat. Acum opt zile, niciunul dintre noi nu se gândea la aşa ceva.

De pe acum mă apucă emoţia şi înduioşarea când mă gândesc cum vom ajunge amândoi în gara *acelei* localităţi; fiecare pas este sortit să devină amintire. Cred că au fost cele mai fericite zile pe care le-am trăit. Plutea ceva în aer, ceva ce n-am simţit niciodată, ceva absolut inexprimabil, dar plin de speranţe. La câte nu ne vom gândi acolo împreună, bineînţeles mereu incluzându-te şi pe tine! Bucuria mea de astăzi este de-a dreptul nebunească: mi se pare că toate lucrurile se realizează tot atât de bine, pe cât un dumnezeu şi le-ar putea dori. Sper ca vizita mea să repare ceea ce absenţa mea de Crăciun a stricat şi îţi mulţumesc din inimă pentru încurajarea ta simplă şi viguroasă, care mi-a limpezit din nou ochii şi a izgonit „musculiţele zburătoare" de care nu pot scăpa în momentul de faţă.

În general vorbind, prietene, scrisorile tale sunt atât de pline de idei şi variate, încât slăvesc mereu norocul de a avea un asemenea prieten; şi resimt o bucurie deosebită atunci când văd trăsăturile libere şi puternic avântate ale grafiei tale, căci ele îmi dezvăluie totul despre tine în momentul actual. De altfel, faptul că ai transcris prelegerile mele despre viitorul instituţiilor de învăţământ este o poveste cu totul specială, de a cânta pe o melodie proprie şi de *neuitat*. De câte ori îmi revine în minte această poveste, cad pe gânduri. Şi îmi vine destul de des în minte. În cele din urmă am să repet prelegerea a şasea, ca să poţi avea în mină un lucru de-al meu gata încheiat.

Aduc la Bayreuth un manuscris: *Filosofia în perioada tragică a grecilor*, spre a-i da acolo citire. Textul – în întregul lui – este încă departe de a avea forma unei cărţi; devin tot mai sever cu mine însumi şi va trebui să las să treacă încă multă vreme, până când voi îndrăzni să mai dau o versiune (*a patra* a acestei teme). Am fost nevoit şi să practic cele mai

ciudate studii în acest scop, chiar şi de matematică m-am apropiat, fără ca ea să-mi insufle teamă, apoi de mecanică, teoria chimică a atomilor etc. Din nou m-am convins în chip minunat de ceea ce sunt şi au fost grecii. Drumul de la Tales la Socrate este ceva fantastic.

Întâlnirea ta cu Wilamowitz este foarte reuşită, ca şi salvarea ta, care merita desigur o libaţiune. Ştii că farsorul a dat la tipar, sub acelaşi nume, un al doilea caiet, cu insulte şi sofisticării, dar care nici nu merită o discuţie. Scrierea, îndreptată în primul rând contra lui Rohde, ia spre sfârşit un caracter general, lăsând la o parte cele „două creiere descompuse"; cuvintele lui David Strauss împotriva lui Schopenhauer sunt folosite textual împotriva mea, iar de aici rezultă o imagine despre mine în care mă identific cu un Herostrat, cu un profanator de temple ş.a. Opera este datată din Roma. Deunăzi, într-o publicaţie, se spunea că aş fi „tradus în muzică darwinismul şi materialismul", impuritatea fiind comparată cu „celula originară a lui Darwin"; eu aş preda, chipurile, evoluţia „flegmei originare"! Găsesc că onoraţii adversari încep să-şi piardă minţile. Un oarecare Bonus Meyer şi-a făcut recent publică părerea despre opera de la Bayreuth a lui Wagner, susţinând că nici „brutala manie de a zidi a romanilor" n-ar fi îndrăznit aşa ceva. Ura pare să ardă cu flăcări vii.

Ţi-am povestit că am compus o muzică pentru nunta drei Olga Herzen. Ea şi Monod al ei mi-au scris ulterior, el însă ca un foarte autentic francez şi om politic, ceea ce mi s-a părut deplasat într-o chestiune atât de particulară. *Trebuie* oare neapărat şi imediat vorbit despre *les tristes événements des dernières années*?**54** Mie mi se face pe loc rău în

---

[54] tristele evenimente ale ultimilor ani (n. trad.).

asemenea ocazie. O plâng pe biata mea prietenă florentină şi nici nu ştiu cum s-o ajut. Mă invitase să vin la ea de Paşte; îmi lipseşte însă o continuitate în vacanţe. Dispun numai de opt zile şi după o întrerupere pentru examene care mă obligă să stau aici, încă o dată 8 – 12 zile: nimic în plus! Deci nu pot merge la Florenţa.

Sub mine, adică la etajul I al casei, prof. Overbeck, mult apreciatul nostru prieten şi camarad de idei, lucrează la o scriereincendiară, *Die Christlichkeit unserer jetzigen Theologie***55**. Odată şi odată casa noastră va deveni rău famată.

Romundt are foarte mult noroc în cariera academică: studenţii i-au arătat de multe ori adeziunea lor. Se află pe drumul cel bun şi mi se pare că toţi suntem. Numai bietul meu Rohde, rătăceşte singuratic acolo pe sus. Trebuie să-i dăm o mână de ajutor.

Zilele astea a sosit la Roma tânărul prof. Vischer-Heus-ler: i-am dat adresa ta.

Transmite-i tatălui tău salutările mele. Când vine Rau la Roma? Şi care este adresa lui? (Până acum era la Berlin). Şi acum încă o dată, dragă prietene, calde mulţumiri pentru cele două scrisori ale tale; aş vrea să fiu acolo cu tine. Poimâine însă schimbăm rolurile: atunci mă voi afla eu la Wagner şi cred că şi ţie ţi-ar plăcea să fii cu noi.

Cu fidelitate, al tău Fried. Nietzsche

Către Carl von Gersdorff

Basel, 1 aprilie 1874

Dragul şi fidelul meu prieten, de n-ai avea o părere prea bună despre mine! Sunt aproape încredinţat că vei fi

---

[55] Creştinismul actualei noastre teologii (n. trad).

cândva oarecum dezamăgit de mine; vreau să încep prin a o face eu însumi, explicându-ţi, pe baza celei mai bune autocunoaşteri, că nu *merit niciuna* din laudele tale. Dacă ai şti cu câtă sfială şi melancolie gândesc f/t/o/u**56** despre mine însumi ca fiinţă productivă! Nu caut altceva decât o oarecare libertate, un oarecare aer de viaţă autentică şi mă împotrivesc, mă indignez când îmi dau seama de enorma cantitate de nonlibertate agăţată de mine. Despre o adevărată producţie nici nu poate fi vorba, atâta vreme cât eliberarea de robie, de suferinţă şi de sentimentul poverii de a fi inhibat este încă atât de neînsemnată: voi reuşi vreodată s-o obţin? îndoială după îndoială. Ţelul este prea îndepărtat şi dacă, în sfârşit, l-ai atins, cel mai adesea ţi-ai consumat şi forţele în atâtea căutări şi lupte: ajungi să fii liber, dar moleşit ca o musculiţă de o zi seara. De asta mă tem foarte mult. Este o nenorocire să devii atât de timpuriu conştient de propria ta luptă. Eu nu pot să opun fapte, aşa cum o poate face un artist sau un ascet. Cât de jalnică şi de greţoasă îmi pare adesea văicăreala de buhai de baltă! în momentul de faţă sunt sătul până peste cap.

În rest, sănătatea mea este excelentă: nu-ţi face griji, Sunt însă foarte nemulţumit de natură, care ar fi trebuit să-mi dăruiască ceva mai multă minte pe lângă o inimă mai bogată – îmi lipseşte mereu ceea ce este mai bun. A şti acest lucru este cel mai mare dintre chinurile omeneşti.

Munca sistematică într-un serviciu este, de aceea, bună, pentru că implică o anumită aplatizare, suferi mai puţin.

La toamnă deci – ah, înţelegi totuşi acest „deci", *trebuie* să ne vedem la *concilium subalpinum sive Rhaetium*. Când

---

[56] Creştinismul actualei noastre teologii (n. trad).

vom fi cu toţii la un loc, se va ivi un băiat bun, în toată firea, care nu va avea motive de întristare. Împreună şi la un loc suntem ca o singură fiinţă căreia i se îngăduie să „soarbă bucurie" la sânul naturii. Spune-mi exact când ţi se va permite să vii aici? în ultima lui scrisoare, Rohde şi-a confirmat definitiv venirea. Overbeck la fel, Romundt (de ieri colocatarul nostru) de asemenea. Eu, care am vacanţele cele mai scurte, consider totuşi că voi fi disponibil *în prima jumătate a lui octombrie*. Ne poţi dărui acel interval de timp?

— Dragul, scumpul meu prieten!

— Ai auzit cumva, din întâmplare, că prof. Plüss din Schulpforte, succesorul lui Volkmann, ar fi ţinut la *Litteraria* din Naumburg o conferinţă „entuziastă" despre *Naşterea tragediei* şi Straussiada? Amuzant şi incredibil, nu-i aşa? Dr Fuchs, în hebdomadarul de muzică, este foarte înfipt şi prin asta, ca şi prin cam multă insistenţă, s-a pus rău şi cu Overbeck şi cu mine.

— Amabila Meysenbug mi-a trimis flori frumoase şi proaspete, mesageri ai primăverii de la Mediterană.

Anexez aici o frumoasă scrisoare a lui Rohde, instructivă şi pentru tine; de restituit cu o ocazie!

Splendide scrisorile celor din Bayreuth.

Mulţumiri pentru greşelile de tipar: lipseşte însă cea mai importantă. Hoderlin pentru Hölderlin. Dar nu-i aşa că totul arată minunat? Doar că un om de nimic nu poate înţelege aşa ceva.

Despre scrierile mele se spune că sunt atât de obscure şi de incomprehensibile! Mă gândeam că, atunci când se vorbeşte despre nevoi, cei care se află în nevoie ne vor înţelege. Lucrul acesta este cu siguranţă adevărat: dar unde sunt aceia care „se află în nevoie"?

Nu aştepta acum nimic literar de la mine. Am multe de

pregătit pentru semestrul de vară şi o fac cu plăcere (despre retorică).

De altfel, de la Crăciun încoace, am tot gândit şi născocit multe.

Salutări din toată inima, de asemenea şi stimaţilor tăi părinţi.

Da, dacă n-am avea prieteni! Am mai putea suporta ceva? Am fi putut suporta lucrurile? *Dubito*[57].

Friedericus

Către Malwida von Meysenbug

Naumburg, 2 ian. 1875

Dragă, prea stimată prietenă, dacă răspund cu atâta întârziere unei scrisori atât de distinse şi vrednice de recunoştinţă, motivul stă în ciudata mea suferinţă, în care s-a transformat acum profesiunea mea de la Basel. Am, în momentul de faţă, şi pentru câteva semestre încă, atâta de lucru, încât trec de-a dreptul buimac dintr-o zi într-alta; aşa o cere „datoria" şi totuşi am adeseori sentimentul că prin această „datorie" nu-mi îndeplinesc de fapt *datoria* mea propriu-zisă şi de *ea* ţine, cu siguranţă, frecventarea acelor puţini oameni care – ca dvs. – îmi amintesc, în tot ceea ce fac şi în felul cum trăiesc, de ceea ce este cu adevărat *necesar*.

Acum citesc istoria literaturii greceşti, interpretez retorica lui Aristotel şi predau ore după ore, sănătatea suportă, inclusiv ochii, privind deci din afară lucrurile, îmi merge *bine*. Nu mai ştiu însă deloc *când* voi ajunge să-mi continuu ciclul meu nepotrivit cu timpul. Gândurile şi năzuinţele mele de taină, dar lipsite de speranţă, pleacă la moşie. Da, înţelepciune împreună cu o avere moştenită după

---

[57] Mă îndoiesc (n. trad.).

cum spune Iisus, fiul lui Sirah.

Am acum zece zile de vacanţă în urma mea, le-am petrecut împreună cu mama şi cu sora mea şi mă simt cu totul refăcut; în acest interval am lăsat de-o parte orice fel de meditaţii şi cugetări, făcând în schimb muzică. Am pictat câteva mii de căpşoare – de note, iar cu una din lucrări sunt complet gata. Imnul prieteniei poate fi intonat acum şi la două, şi la patru mâini; forma lui este următoarea:

Preludiul prietenilor la templul prieteniei Imnul – strofa întâi

Interludiu – ca o amintire melancolico-fericită Imnul – strofa a doua Interludiu – ca profeţie asupra viitorului o privire spre vaste depărtări.

În încheiere: cântecul prietenilor, strofa a treia şi finalul.

Sâni foarte mulţumit de această treabă. De-ar voi Domnul să fie omul altfel, mai ales prietenii mei! Durata întregii compoziţii muzicale este de exact 15 minute. Dvs, ştiţi tot ceea ce se poate desfăşura înăuntrul unui asemenea interval; tocmai muzica este un argument evident în favoarea idealităţii timpului. Fie ca muzica mea să devină o dovadă că putem uita de timpul nostru şi că în însuşi acest fapt stă idealitatea!

În afară de acestea, mi-am revăzut compoziţiile de tinereţe şi le-am pus în ordine. Pentru mine rămâne mereu straniu felul în care, în muzică, se revelează constantele unui caracter; ceea ce un tânăr exprimă prin muzică este atât de evident limbajul esenţei întregii sale *firi*, încât nici bărbatul adult nu doreşte să schimbe nimic acolo, – desigur, abstracţie făcând de imperfecţiuni tehnice etc.

Dacă, după părerea lui Schopenhauer, voinţa se moşteneşte de la tată şi intelectul de la mamă, atunci mi se

pare că muzica, expresie a voinţei, provine şi ea ca bun ereditar, dinspre tată. Priviţi experienţele din jurul dvs.: în cercul meu afirmaţia corespunde. 4

La noapte mă întorc la Basel, prin zăpezi înalte şi frig puternic; fiţi bucuroasă, stimată prietenă, că nu vă aflaţi acum în clima noastră de vizuină pentru urşi.

— Ieri mi-au scris doamna Wagner şi Gersdorff. Sperăm să ne întâlnim cu toţii spre mijlocul acestui an la repetiţiile de la Bayreuth.

Ah, de-aţi fi şi dvs, acolo! Fie ca acest an să fie uşor şi suportabil! Şi să vă dăruiască lucruri bune şi îmbucurătoare!

Ieri, în prima zi a anului, am scrutat înfiorat viitorul. Este teribil şi primejdios să trăieşti – eu invidiez pe oricine care piere în chip firesc.

În rest, sunt hotărât să ajung *bătrân*; altfel aici nu poţi fi în stare să reuşeşti ceva. Nu însă din dragoste de viaţă doresc să ajung la o vârstă înaintată. Dvs. veţi înţelege această hotărâre.

Cu cele mai cordiale urări, mereu al dvs.

Friedrich Nietzsche

Sora mea vă va scrie foarte curând.

Către Erwin Rohde

[Basel, 28 februarie 1875] Cu câtă plăcere am aflat, dragul meu prieten, deşi numai printr-un *singur* cuvânt, că o duci mulţumitor. Deunăzi am intrat în panică din cauza unui vis – dacă vis a fost. Şi cei din Bayreuth m-au rugat să le dau veşti despre tine, ştii doar şi totuşi cu greu îţi poate fi îndeajuns de clar cu *câtă* cordialitate şi căldură se gândesc ei la tine şi îţi poartă de grijă. Actualmente, sora mea se află la Bayreuth şi rămâne acolo câteva săptămâni. Vreau să-ţi comunic de îndată părerea doamnei Wagner de a te adresa

cât mai curând şi destul de energic primarului din Bayreuth pentru a primi în această vară o locuinţă acolo; va fi nevoie de multă osteneală pentru a găsi loc de cazare pentru toţi oaspeţii, iar primarul va trebui insistent bătut la cap, deoarece cu problema locuinţelor se stă încă foarte prost. Doar n-ai să ceri o „locuinţă modestă”. Sora mea se străduieşte să găsească ceva pentru ea şi pentru mine, dar până acum încă fără succes.

Semestrul e pe sfârşite, mai sunt trei săptămâni la Universitate şi încă cinci la Institutul Pedagogic. Aici e mare agitaţie generală, deoarece noua Constituţie a oraşului Basel tocmai este dezbătută în Consiliul mare, toate partidele sunt înverşunate, la primăvară va decide poporul. (Astăzi un pasaj al meu din nr. 3 despre omnipotenţa statului a fost folosit pentru lupta politică; lucrul m-a amuzat.) Institutul nostru pedagogic va pierde de Paşte pe bătrânul Gerlach, care va fi, în sfârşit, scos la pensie; dar ce se va întâmpla mai departe, cine ar putea ghici? Am fost întrebat dacă vreau – în semestrul viitor – să preiau patru ore de latină la ultima clasă; am spus „nu” din cauza ochilor.

În general îmi merge bine: mi se pare că mă transform într-un castelan, izolarea ca într-o fortificaţie şi autonomia pe plan interior devin treptat modul meu de a trăi.

De Paşte va fi gata nr. 4. Ţi-am spus că traducerea franceză a nr-ului 3 a fost încheiată şi este prevăzută şi cu o dedicaţie în formă de scrisoare pentru mine? Gersdorff vine la 12 martie aici pentru câtva timp, ştii şi acest lucru.

— Acum însă ceva ce încă nu ştii, dar, ca cel mai de încredere prieten al meu şi cel mai apropiat, ai dreptul să ştii. Overbeck şi cu mine avem şi noi un necaz al casei, o stafie a casei: vezi să nu cazi de pe scaun când ai să afli că Romundt proiectează o conversiune la catolicism şi vrea să

devină preot catolic în Germania. Lucrul a ieşit abia recent la iveală, dar, după cum aflăm acum, spre spaima noastră, ideea datează de mai mulţi ani, dar abia acum se apropie mai mult ca oricând de finalizare.

— Sunt oarecum rănit sufleteşte din această cauză şi, din când în când, o resimt drept cel mai mare rău care mi se putea face. Desigur că Romundt nu a fost rău intenţionat; nici nu s-a gândit până acum vreo clipă la altceva decât la sine însuşi, iar afurisitul accent acordat „mântuirii propriului suflet" îl face insensibil la orice altceva, inclusiv la prietenie. Mie şi lui Overbeck ne-a devenit treptat de neînţeles cum Romundt nu mai avea, de fapt, nimic comun cu noi şi tot ceea ce *pe noi* ne însufleţea şi emoţiona pe el îl supăra sau îl plictisea; şi mai are şi obiceiul de a tăcea într-un fel deosebit de capricios care nu prezice nimic bun. În cele din urmă, s-a ajuns la mărturisiri, iar acum, aproape la fiecare trei zile, la explozii popeşti.

— Bietul de el se află într-o situaţie disperată şi nu mai este receptiv la niciun sfat, ceea ce înseamnă că este minat de intenţii atât de obscure, încât nouă ne apare ca un veleitar în curs de transformare.

— Bunul şi curatul nostru aer protestant! Nicicând nu am simţit mai intens decât acum dependenţa mea foarte profundă de spiritul luteran, şi tuturor acestor genii eliberatoare vrea nefericitul de Romundt să le întoarcă spatele? Mă întreb dacă mai e în toate minţile şi dacă n-ar trebui tratat cu băi reci: într-atât îmi apare de incredibil faptul că, în imediata mea apropiere, după opt ani de relaţii de încredere, să se ivească această stafie. Până la urmă tot *eu* sunt cel asupra căruia rămâne fixată pata acestei conversiuni. Dumnezeu ştie că nu vorbesc din precauţie egoistă; dar consider că reprezint nişte valori sacre şi sunt

profund ruşinat atunci când mă întâmpină bănuiala că aş avea într-un fel de a face cu acest mod catolic de existenţă, pentru mine fundamental detestabil.

— Pune această poveste monstruoasă alături de prietenia ta faţă de mine şi spune-mi câteva cuvinte consolatoare. Sunt lezat tocmai la capitolul prieteniei şi urăsc, mai mult ca oricând, natura nesinceră, linguşitoare a multor prietenii, iar pe viitor va trebui să fiu mai prudent. – R. însuşi se va simţi bine în cine ştie ce mică adunare secretă, asta e neîndoielnic; printre noi însă, aşa mi se pare, el suferă neîncetat. Ah, dragă prietene! Are dreptate Gersdorff când spune – adesea – că „nu există nicăieri lucruri mai extravagante decât în lumea noastră”. Cu jale, prietenul tău, Friedrich N., de asemenea şi în numele lui Overbeck.

Arde scrisoarea, dacă socoteşti că e bine aşa.

câte ori mă gândesc la viaţa dvs., am sentimentul desfăşurării ei *dramatice*: ca şi cum aţi fi în asemenea măsură autor dramatic, încât nici n-aţi mai fi în stare să trăiţi altfel decât în această formă şi, în orice caz, n-aţi putea muri decât abia la sfârşitul actului al cincilea. Acolo unde totul se îndreaptă cu grabă şi năvăleşte spre un ţel, de acolo hazardul se retrage, temându-se, după cum s-ar părea. Totul devine necesar şi solid ca bronzul, chiar în condiţiile celei mai mari mobilităţi: la fel ca expresia figurii dvs, pe care o regăsesc pe frumoasa medalie, pe care am primit-o de curând în dar. În noi, ceilalţi oameni, pâlpâie mereu câte ceva şi, astfel, nici măcar sănătatea nu poate dobândi o stabilitate.

Vreau acum doar să vă mai povestesc că am găsit o prorocire straniu de frumoasă, pe care aş fi dorit mult s-o fi putut trimite de ziua dvs.

Sună astfel:

O, inimă sfântă a popoarelor, Patrie! Atotrăbdătoare, ca paşnica Mumă Ţarina, şi dispreţuită, deşi din adâncul Tău străinii aleg ce-i mai bun!

Doar cugetul tău recoltează ei, Spiritul, Culeg bucuros numai strugurii, -n timp ce de viţa Diformă, de tine, îşi râd, căci orbeşte şi nesigur zvâcneşti pe pământ. Tu, ţară a geniului grav, a sublimului! Tu, ţară a dragostei! tocmai fiind dintre-ai tăi, Adesea de furie-am plâns, că, sfioasă, Tu te lepezi de sufletul tău.

Către Richard Wagner

Basel, 24 mai 1875

Urările mele sosesc şontâc-şontâc în urma celorlalte; va trebui totuşi să mă iertaţi, iubite maestre. Mă gândesc cu acest prilej la incertitudinile şi slăbiciunile mele fizice, admirând vigoarea cu care, în ultimii ani, aţi trecut, luptând, prin iureşul unor noi sarcini, suferinţe, necazuri, oboseli; astfel că nici n-aş mai avea dreptul, în această situaţie, să vă mai doresc eu ceva. (De-aş putea, mai degrabă, să învăţ eu ceva de la dvs!) Ori de

Mai şovăi şi taci, te absoarbe doar opera,
La noua lucrare, unică, ţi-e gândul,
ca martor să-ţi stea, şi, ca tine, născută să fie
Din iubire, şi bună, la fel.
Ah! unde e Delosul tău, şi Olympia,
Cu toţii să fim la măreaţa serbare-mpreună?
Dar cum să ghicească, Eterno, un fiu,
ce Tu, de mult, pregăteşti alor tăi?**58**

---

[58] Cînteculgermanului, trad. Ştefan Aug. Doinaş şi V. Nemoianu, în I Iölderlin, Imnuri ¡1ode, Ed. Minerva, Bucureşti, 1977, p. 181.

Toate acestea le spune bietul Hölderlin, căruia nu i-a mers atât de bine precum mie şi care a presimţit doar ceea ce noi vom îndrăzni şi vom vedea.

Într-adevăr, iubite maestre, a vă scrie cu prilejul aniversării dvs. Înseamnă mereu acelaşi lucru: să *ne* urăm şi nouă noroc, să *ne* urăm şi nouă sănătate, pentru a avea pe drept parte de dvs. Ar trebui chiar să cred că boala şi egoismul ce stau la pândă ne silesc să ne gândim mereu la noi înşine, în timp ce geniul, în plenitudinea sănătăţii, se gândeşte mereu şi numai la ceilalţi, fără voie binecuvântând şi tămăduind oriunde pune mina. Orice om bolnav este un mizerabil, citeam deunăzi undeva; şi de câte boli nu suferă oamenii! în călătoriile dvs, prin Germania veţi fi auzit multe, de pildă despre boala generalizată a „Hartmannianismului".

Cu bine, stimate maestre, şi fiţi mereu ceea ce noi nu suntem, adică sănătos.

Cu fidel devotament, al dvs.

Friedrich Nietzsche

Către Carl von Gersdorff

Steinabad, 21 iulie [1875]

Da, dragul meu prieten, mi-ai luat-o înainte numai cu foarte puţin timp, căci abia atunci când ţi-am expediat ultima scrisoare mi-am dat seama cum stai tu acum cu timpul şi cât de îndreptăţit ai fi să mă consideri lipsit de modestie „din cauza desfrâului meu neruşinat" sau cum mai sună *originaliter* frumoasa formulare. Nu, eu nu mă număr printre acei oameni violenţi care vor întotdeauna să aibă dreptate şi, aproape de cele mai multe ori, şi au dreptate, chiar şi în prietenie, dar vina mea este *nesăbuinţa* de a-ţi pretinde ceva ce acum nu eşti în stare să faci, după cum ar fi trebuit eu însumi să-mi dau seama. Atâta doar că aş fi vrut atât de mult

să discut cu tine câte ceva *despre* Bayreuth încă *înainte* de Bayreuth, de vreme ce te vei duce acolo nu numai în calitate de Gersdorff, ci şi în calitate de Nietzsche – presupun asta cel puţin, având în vedere semnele proastei stări a sănătăţii mele. În ultima mea scrisoare ţi-am spus cum îmi merge; între timp am modificat mult dieta (la rugămintea mea, mănânc mult mai puţin – în subsidiar spus, una din cele mai ciudate însuşiri ale limbii – m-am săturat de mâncat atâta carne). Un frumos bazin de înot este, de ieri, marea mea bucurie; se află chiar lângă grădina hotelului, îl folosesc singur, pentru ceilalţi muritori fiind prea rece. Dimineaţa la şase sunt deja în apă, imediat după aceea mă plimb două ore, totul înaintea micului dejun. Ieri, spre seară, am hoinărit timp de trei ore, prin pădurile incredibil de frumoase şi văile ascunse ale locului, agăţându-mă din mers de tot ceea ce putea însemna speranţă de viitor; era ca o privire a fericirii pe care de mult n-o mai prinsesem. În ce scop mai suntem oare păstraţi? Am în faţa mea un frumos coş plin de lucru pentru următorii şapte ani şi, de fapt, mă cuprinde o bună dispoziţie ori de câte ori mă gândesc la asta. Trebuie să ne mai folosim tinereţea şi să mai învăţăm multe lucruri cu adevărat bune. Treptat se ajunge totuşi la o viaţă şi o învăţătură în *comun*. Mereu vine câte cineva să se adauge grupului, ca, de pildă, în această vară un student foarte capabil şi precoce (pentru că de tânăr a avut de suferit), *stud jur*. Brenner din Basel. Mi s-a mai povestit şi despre un tânăr care a plecat în Australia şi s-a aprovizionat în prealabil cu scrierile mele. Ţi-am vorbit despre o scrisoare a principelui Rudi Liechtenstein (din Viena)? Azi a trebuit, din nou, să anunţ o librărie vieneză că o carte a mea despre Homer nu a fost publicată; librăria m-a întrebat, ca şi altele până acum, vorbind ca în numele „unui fidel partizan”. De asemenea, ştii

că am un *al doilea* manuscris încheiat şi cu un conţinut bogat despre lucrarea lui Burckhardt asupra culturii greceşti, cadou din partea unui mic şi cumsecade doctor în drept Kelterborn (care are şi el, deja, o funcţie).

Acum, după vacanţă, pentru mine va începe o viaţă gospodărească şi un mod de a trăi şi lucra atât de rezonabil gândite, încât să mai pot să ajung să fac ceva. Am rămas acum mult în urmă cu completarea, târzie faţă de mine însumi, a gravelor lacune din educaţia noastră (mă gândesc la Prorta, la universităţi şi altele); fiecare zi îşi are mica ei pedeapsă, chiar făcând total abstracţie de pedeapsa principală, în legătură cu cursul universitar. Mai avem de urcat, fără încetare, o bună bucată de drum, încet, dar tot mai sus, spre a dobândi o privelişte cu adevărat liberă asupra *vechii noastre culturi*; şi mai avem încă de străbătut mai multe ştiinţe grele, în primul rând pe cele propriu-zis *stricte*. Această înaintare liniştită este însă un fel al nostru de fericire şi mult mai mult nici nu-mi doresc.

Activitatea literară s-a cam terminat pentru mai multă vreme, cred. Mi se pare însă că pentru un veritabil apel la trezie şi exigenţă sunt tocmai suficiente cele patru mici scrieri ale mele – ele sunt destinate tinerilor şi căutărilor tinereşti. Ai citit *le drame musical* în două volume a lui Schuré? Mi-a trimis-o şi mi-a făcut astfel o mare bucurie: voi. I cuprinde ca ilustraţie teatrul grecesc de la Egesta, vol. II interiorul teatrului de la Bayreuth. Iar *Naşterea* mi-a înţeles-o şi simţit-o atât de liber şi de interiorizat, încât este o adevărată plăcere! Pentru gustul meu, tot ceea ce este franţuzesc îmi sună prea retoric, iar în ceea ce priveşte tratarea unui domeniu cum este muzica, limba franceză este cam prea zgomotoasă şi oficială. Vina este însă a limbii franceze, nu a lui Schuré!

Dragă prietene, cred acum că, într-adevăr, nu voi putea veni la Bayreuth, durata de patru săptămâni pentru o cură ca asta este şi aşa prea scurtă; dacă ar fi absolut necesar, aş prelungi-o la cinci săptămâni, numai spre a face tot ce-mi datorez mie însumi într-o problemă atât de serioasă. La toamnă însă, nu-i aşa, te voi avea iarăşi la Basci? Câte nu vor fi atunci de povestit! Te vei putea bucura şi de camera mea de lucru! Multe urări de noroc pe drumul tău!

Mereu al tău, cu fidelă iubire de prieten, Friedrich

Situaţia cu Bonndorf: ai în vedere *Donaueschingen*, cea mai apropiată staţie de cale ferată. De acolo până la Loffingen, trei ore de poştalion, apoi până la Bonndorf două ore pe jos. Alături se află Steinabad. Această comunicare este o corectură la datele din ultima scrisoare, nu însă şi îndemnuri spre a veni! Să nu mă înţelegi greşit, scumpul meu prieten.

Către Malwida von Meysenbug

Steinabad, 11 august 1875

Prea stimată prietenă, nu nerecunoştinţa, ci nevoia a fost cea care m-a făcut să amuţesc atâta vreme; mă veţi crede, desigur. Nu ştiu ceva mai bun la care să mă gândesc decât la felul în care, în ultimii ani, am devenit mai bogat în iubire; şi, în acest context, îmi vine în minte, în primul rând, numele dvs. Şi modul dvs, de a gândi, fidel şi adânc. Atunci când îmi lipseşte posibilitatea de a face o bucurie celor care mă iubesc sau numai credinţa că o pot face, mă simt mai sărac şi mai păgubit decât oricând – şi într-o astfel de situaţie m-am aflat eu. Din pricina sănătăţii mele aveam o dispoziţie atât de lipsită de perspective, încât eram încredinţat că nu mai puteam decât să mă scufund şi să mă târâi, ca într-o zi de caniculă apăsătoare, sub zăduful şi

povara ei. Toate planurile mele s-au schimbat în acest sens şi mereu mă cuprindea o durere la gândul că prietenii mei au aşteptat ceva mai bun de la mine, iar acum trebuie să-şi părăsească speranţele şi să nu primească nicio recompensă pentru fidelitatea lor – cunoaşteţi o asemenea stare? Acum am depăşit-o, nu ştiu însă pentru cât timp – fac totuşi planuri peste planuri şi caut să-mi ordonez viaţa, niciun lucru nu-l fac cu mai multă plăcere, cu mai multă stăruinţă, de îndată ce mă aflu iarăşi singur. Acest aspect înseamnă pentru mine şi un adevărat barometru al sănătăţii. Oameni ca noi, mă refer la dvs. Şi la mine, nu suferă *niciodată pe plan pur corporal*, ci totul este adânc pătruns de crize ale spiritului, aşa că nu am nicio idee despre felul în care m-aş putea însănătoşi numai cu ajutorul farmaciilor şi al bucătăriilor. Sunt de părere că ştiţi şi sunteţi la fel de convinsă ca şi mine de aceste lucruri şi că ceea ce vă spun este absolut de prisos!

Taina oricărei însănătoşiri este pentru noi dobândirea unei anume rezistenţe a pielii noastre împotriva intensei vulnerabilităţi şi capacităţii interioare de a suferi. *Din afară* cel puţin, nimic nu are voie să se abată asupra noastră şi să ne lovească; cel puţin pe mine nimic nu mă chinuie mai rău decât faptul de a intra în foc din *ambele* părţi dintr-odată, şi dinăuntru şi din afară.

— Instalată de buna mea soră, gospodăria mea, de care voi lua cunoştinţă în zilele următoare, va deveni pentru mine o astfel de nouă piele rezistentă, şi sunt fericit să mă văd instalat în casa mea de melc. Ştiţi că, înspre dvs. şi alţi câţiva, puţini, îmi întind cornişele mereu cu dragoste; vă rog să-mi scuzaţi formularea zoologică.

Vă doreşte dvs. Şi tuturor celor care vă sunt apropiaţi, numai bine, al dvs. întotdeauna fidel Friedrich Nietzsche.

Către Carl von Gersdorff

[Basel, 13 decembrie 1875]

Ieri, dragul meu prieten, a sosit scrisoarea ta, iar azi dimineaţă, exact la începutul unei săptămâni grele de lucru, cărţile tale. Putem să ne păstrăm curajul de a trăi atunci când avem prieteni atât de binevoitori şi de solidari! Admir, într-adevăr, frumosul instinct al prieteniei tale – sper că expresia mea nu-ţi sună prea animalic – care te-a îndemnat să dai tocmai peste aceste zicale *indiene*, în timp ce eu, cu o sete cresc încă, tot priveam, în ultimele două luni, tocmai spre India. Am împrumutat de la dl Widemann, un prieten al lui Schmeitzner, traducerea în engleză a cărţii *Sutta Nipāta*, ceva din cărţile sacre ale budiştilor; am şi luat pentru uzul cotidian unul din cuvintele ferme de încheiere *din Sutta*: „astfel rătăcesc singuratic ca un rinocer". Convingerea mea despre lipsa de valoare a vieţii şi despre caracterul înşelător al tuturor ţelurilor mi se impune adesea cu atâta forţă – de pildă când zac bolnav în pat, încât pretind să aflu mai multe despre aceste lucruri, dar nu în amalgamul modurilor iudeo-creştine de a vorbi: împotriva cărora mi-am adunat cândva o aversiune, drept care va trebui să fiu atent să nu cumva să fiu nedrept. Cum stau lucrurile în viaţă, poţi desprinde şi din scrisoarea alăturată a prietenului Rohde care suferă cumplit; nu trebuie să ne ataşăm inima de acelaşi lucru, asta este clar şi totuşi unde poţi găsi un suport atunci când într-adevăr nu mai *vrei* nimic! Vreau să spun că *voinţa de cunoaştere* rămâne ultimul teren la dispoziţia *voinţei de a trăi*, ca un domeniu intermediar între a voi şi a numai voi, un fragment de *Purgatorium* în măsura în care privim în urmă spre viaţă, cu nemulţumire şi dispreţ; este un fragment de Nirvana, în măsura în care sufletul se apropie în acest fel de starea purei contemplări. Mă exersez pentru a mă dezvăţa

de graba voinţei de a cunoaşte; de boala astă suferă toţi savanţii şi din aceeaşi cauză le scapă admirabila calmare a oricărei înţelegeri dobândite. Totuşi sunt încă prea tare înhămat la diferitele solicitări ale funcţiei mele pentru ca, împotriva voinţei mele, să nu trebuiască să nimeresc prea des în acea agitaţie; doresc însă ca, treptat, să repun lucrurile la locul lor. Atunci şi sănătatea se va stabiliza, dar nu voi beneficia de ea mai înainte de a o şi *merita*, de a fi descoperit acea stare a sufletului care mi-a fost făgăduită, stare de sănătate a sufletului care nu şi-a mai păstrat decât un *singur* impuls, acela al voinţei de cunoaştere, eliberându-se de orice alte impulsuri şi dorinţe. O gospodărie simplă, un program cotidian foarte ordonat, fără pofta iritantă de onoruri sau de viaţă socială, convieţuirea cu sora mea (motiv căruia i se datorează ambianţa atât de total *nietzscheeană* şi ciudat de liniştită), conştiinţa de a avea prieteni buni, cu totul extraordinari, proprietatea a 40 de cărţi bune din toate timpurile şi locurile (şi a mai multora nu tocmai rele), norocul imuabil de a fi găsit în Schopenhauer şi Wagner pe educatorii mei, iar în greci obiectul cotidian al muncii mele, credinţa că de aici înainte nu voi mai duce lipsă de studenţi buni – toate acestea alcătuiesc acum viaţa mea. Din păcate, la ele se adaugă chinul cronic, care, la fiecare două săptămâni, mă „ţine aproape două zile întregi, uneori şi mai mult – ei, odată şi odată, va lua şi asta un sfârşit.

Mai încolo, când îţi vei întemeia căminul sigur şi bine chibzuit, vei putea conta pe mine ca oaspete de vacanţă de mai lungă durată; mă delectez adesea imaginându-mi viitorul tău mod de a trăi şi mă gândesc că aş mai putea fi de folos şi fiilor tăi. Am trăit până acum, împreună cu tine, vechiul şi fidelul meu prieten Gersdorff, o bună bucată de tinereţe, experienţă, educaţie, simpatie, ură, efort, speranţa;

ştim că ne bucurăm din toată inima chiar şi numai şezând alături; cred că nu avem nevoie de nicio promisiune şi laudă reciprocă, deoarece *ne încredem cu adevărat* unul în celălalt. Tu mă ajuţi unde poţi, ştiu asta din experienţă; iar oricând mă bucură ceva, îmi spun „cât de mult s-ar bucura şi Gersdorff!" Căci, să ţi-o spun, ai minunatul dar de a şti să *participi la o bucurie*; cred că este un dar mai rar încă şi mai nobil decât cel al milei.

Acum, cu bine şi treci în noul tău an de viaţă rămânând acelaşi ca şi în cel trecut; nu ştiu ce altceva să-ţi doresc. Aşa ţi-ai cucerit prietenii, şi dacă mai există femei inteligente, nu vei mai rătăci multă vreme „singuratic ca un rinocer".

Cu fidelitate, al tău Friedrich Nietzsche

Salutări cordiale şi felicitări din partea surorii mele. Respectele mele onoratului tău tată.

Ţi-am expediat programul lui Rutimeyer, să sperăm că îţi va parveni.

Către Malwida von Meysenbug

Vinerea Mare, 14 aprilie 1876, Basel

Prea stimată domnişoară, acum vreo 14 zile am petrecut o duminică pe malul lacului Geneva, şi încă în imediata dvs, apropiere, de dimineaţă până scara, la lumina strălucitoare a lunii: am citit cartea dvs. În întregime, într-o dispoziţie restabilită şi mi-am repetat mereu că nu am trăit vreodată o duminică mai binecuvântată; starea de spirit pură şi plină de dragoste nu m-a părăsit, iar natura nu a fost în această zi altceva decât oglinda acestei dispoziţii. Păşeaţi în faţa mea ca un fel de alter ego de ordin superior, cu *mult* superior mie – şi totuşi mai curând încurajator decât intimidant: în acest fel pluteaţi în închipuirea mea, iar eu îmi măsurăm viaţa pe criteriul exemplului dvs. Şi îmi puneam

întrebări cu privire la multe lucruri care mie îmi lipsesc. Vă mulţumesc pentru mult mai mult decât pentru o carte. Am fost bolnav şi m-am îndoit de forţele şi aspiraţiile mele; după Crăciun credeam că va trebui să abandonez totul şi nu mă temeam de nimic mai mult decât de o durată lungă a vieţii care, odată cu renunţarea la scopuri mai înalte, nu mai este decât o povară cumplit de apăsătoare. Acum sunt mai sănătos şi mai liber, iar sarcinile ce trebuie îndeplinite îmi stau iarăşi în faţă, fără a mă chinui. De câte ori nu mi-am dorit să vă ştiu în apropierea mea, pentru a vă întreba despre câte ceva, pentru un răspuns pe care numai o fiinţă mai profundă şi mai morală decât mine îl poate da! Din cartea dvs, desprind acum răspunsuri la întrebări foarte precise şi care mă privesc; consider că nu pot să fiu mulţumit de comportamentul meu, înainte de a avea consimţământul dvs. Cartea dvs, este însă pentru mine un judecător mai aspru decât poate că aţi fi dvs, personal. Ce trebuie să facă un bărbat în faţa imaginii vieţii dvs, pentru a nu fi nevoit să se acuze de non-masculinitate? – iată o întrebare pe care mi-o pun adesea. El trebuie să facă tot ceea ce dvs, aţi făcut şi nimic mai mult! Este însă foarte probabil că nu va fi în stare, îi lipseşte instinctul călăuzitor al iubirii, gata în orice clipă de a sări în ajutor. Una din cele mai elevate teme pe care am intuit-o pentru prima dată prin intermediul dvs, este aceea a dragostei materne fără legătura fizică dintre mamă şi copil; este una din cele mai minunate revelaţii ale *caritas*. Dăruiţi-mi ceva din această iubire, prea stimata mea prietenă şi socotiţi-mă drept un fiu care are nevoie – ah, cită nevoie – de o astfel de mamă!

Vom avea multe să ne spunem la Bayreuth: căci acum pot iarăşi spera să mă duc acolo: asta în timp ce câteva luni a trebuit să renunţ până şi la gândul acesta. De-aş putea acum

eu, mai sănătos, să vă *ofer* dvs, ceva! Şi de ce nu trăiesc în preajma dvs! Cu bine, sunt şi rămân al *dvs*. În tot adevărul

Friedrich Nietzsche

Sunt foarte recunoscător pentru scrisoarea lui Mazzini

– *Către Erwin Rohde*

Basel, 23 mai 1876

Ia să ne bucurăm acum împreună, din toată inima, de *încheierea* lucrării tale, iubite prietene; eram mereu preocupat de faptul că va deveni o *carte mare* şi ştiam că şi până acum a fost, în multe privinţe, μέγα κακόν**59**. Acum ea există şi încă învelită într-o frumoasă pielicică strălucitoare, iar eu mă delectez cu ea. M-a şi dezamăgit imediat într-un mod foarte plăcut, deoarece

* patos (*n*. *trad*).

m-am temut puţin, de parcă înţelepciunea mea filologică redusă s-ar fi putut dezvălui, în acest domeniu mai îndepărtat, ca o totală prostie. Acum observ însă că rezultatele tale (atât cele de ordin general, cât şi cele ocazionale) îmi vor fi de un *foarte mare folos* şi că, la rândul meu, am meditat destul de mult la problema grecilor, pentru a nu mă mai putea dispensa de această carte. La fel i se va întâmpla şi lui J. Burckhardt, căruia i-am povestit despre ea. (Sunt acum zilnic împreună cu el, în relaţiile cele mai apropiate.) Extrag din cele citite până acum câteva lucruri care m: au pătruns ca untdelemnul, ca de pildă, modul în care romanul şi nuvela îşi relevă reciproc caracterele. Apoi la p. 56 ş. u. studiile caracterologice ale peripateticienilor, apoi la p. 18 (cu *morale di solitari*): un paragraf foarte instructiv – nr. 4 – Ia p. 22 ş. u.: apoi la p. 67 cititorii

---

[59] un mare necaz [n. trad.).

feminini: p. 121 despre adevărata popularitate a poeţilor alexandrini, apoi la p. 142 (inclusiv notele) pasajul foarte frumos despre arta povestirii elegiace. M-a frapat că vorbeşti atât de puţin despre raporturile cu caracter pederast: şi totuşi idealizarea Erosului şi sentimentul mai pur şi mai nostalgic al dragostei a crescut la greci mai întâi pe acest teren şi, după cum mi se pare, abia de aici *s-a transferat* asupra dragostei sexuale, în timp ce, *anterior*, evoluţia mai delicată şi mai elevată a acesteia era de-a dreptul împiedicată. Faptul că grecii timpurilor arhaice au fundamentat *educaţia* masculină pe acea pasiune şi că atâta vreme cât au primit această educaţie mai veche, în ansamblu, au gândit negativ dragostea sexuală, este destul de absurd, dar mi se pare a fi adevărat. La paginile 70 şi 71, aş zice că ar fi trebuit să aminteşti de aceste chestiuni. Erosul ca jiauor al Ketăcor *or/pXâtprrz*? este, în epoca de vârf, erosul pederast; *opinia* despre Eros, pe care tu o numeşti „cam extravagantă", opinie conform căreia aspectul afrodiziac nu este esenţial în erotism, ci doar ocazional şi accidental, principalul fiind tocmai «piXia**60**, nu mi se pare atât de nongrecească.

— Am impresia însă că ai evitat intenţionat întreaga zonă; nici J. Burckhardt nu vorbeşte niciodată la cursuri despre aceste lucruri.

— De altfel, poate că voi găsi mai încolo citind cartea şi indicii cu privire la ele; încă n-am ajuns departe: o duc foarte prost cu ochii. Ai acordat multă grijă prezentării; dar aş voi să te regăsesc încă şi mai mult *pe tine*, *adevăratul* Rohde, chiar renunţând la şlefuirea atât de perfectă a stilului; după cum şi eu mă bucur personal de stilul lui Overbeck, în ciuda

---

[60] prietenia (n. trad.).

oricăror „deşi”. În treacăt fie spus, există ceva *greoi* în asocierea folosită adesea de tine între adjectivele mai lungi şi participii; de pildă „un talent spumegând rodnic”, „un demers mijlocitor artificial”, „o muncă facil îndemânatică”, „un procedeu greoi îngrijit” (p. 127).

Totuşi cu privire la asemenea lucruri s-ar cuveni să-mi ţin gura. Trebuie să mă mai dezvăţ şi de un mod de a mă minuna cu gura căscată; ce om ciudat eşti tu totuşi! în aceşti ani din urmă, aşa cum au decurs, din păcate, pentru tine, să duci la capăt tocmai o *astfel* de carte – iată ceva care întrece de fapt cu totul capacitatea mea de înţelegere! (în subsidiar, ceva şi despre talentul meu, în *orice* moment: de o asemenea faptă n-aş fi capabil, chiar dacă aş fi capabil s-o doresc.) Demonul filologic este atât de bine înfipt în fiinţa ta, încât uneori de-a dreptul mă îngrozesc de felul în care bântuie (în sensul perspicacităţii şi erudiţiei nestăvilite). Nu cunosc niciun om pe care să-l cred capabil de aşa ceva: iar faptul că acest filolog de excepţie mai este pe deasupra şi un om de excepţie şi încă prietenul meu de excepţie, iată într-adevăr o cuvtyuxt *bro Xxnov* şi, lăsând la o parte toate astea, „un bun dar al Domnului”!

Cu bine, fidelul meu prieten

Cu muzicianul Kóselitz o să încercăm să răzbim pe alte căi. Overbeck va scrie zilele acestea.

Către Richard Wagner

Basel, 27 sept. 1876

Prea stimate prietene! Mi-aţi făcut o bucurie prin mica însărcinare pe care mi-aţi încredinţat-o; mi-a amintit de anii de la Tribschen. Am timp acum să mă gândesc la trecut, la cele de departe şi de aproape, căci, din cauza unei cure de atropină pentru ochi, cură socotită necesară la întoarcerea

mea de acasă, stau multe ore în camera întunecată. Toamna, după *această* vară, este pentru mine, şi poate că nu numai pentru mine, şi *mai* toamnă decât altă dată! În urma marelui eveniment se întinde fâşia celei mai negre melancolii, din care sigur nu te poţi salva îndeajuns de repede plecând în Italia sau creând ceva sau în ambele feluri. Când vă imaginez în Italia, îmi reactualizez gândul că acolo v-a apărut inspiraţia de început a muzicii pentru *Aurul Rinului*. Fie ca acea ţară să rămână pentru totdeauna pentru dvs, locul începuturilor! Atunci veţi scăpa o bucată de vreme de germani şi acest lucru pare să fie, din când în când, necesar, pentru a putea să realizaţi pentru ei ceva de folos.

Ştiţi, probabil, că şi eu voi pleca în Italia luna viitoare, dar nu cum spuneam, la spre o ţară a începuturilor, ci pentru sfârşitul suferinţelor mele. Acestea se află iarăşi la un punct culminant; a venit într-adevăr momentul: şefii mei ştiu ce fac, când îmi dau un concediu de un an întreg, deşi acest sacrificiu este pentru o comunitate atât de mică incomensurabil de mare; altfel, ei m-ar pierde într-un fel sau altul, dacă nu mi-ar deschide, această ieşire; în ultimii ani, datorită temperamentului meu răbdător, mi-am înghiţit durerile una după alta, ca şi cum pentru ele aş fi fost născut şi pentru nimic altceva. Filosofiei care ne învaţă câte ceva în acest sens i-am plătit, practic, un bogat tribut. Această nevralgie a mea operează atât de serios, atât de ştiinţific, sondând pur şi simplu limita până la care pot suporta durerea, şi acordându-şi de fiecare dată în scopul acestei cercetări câte 30 de ore. La fiecare patru sau opt zile, trebuie să contez pe o repetare a acestui studiu: vedeţi că este boala unui erudit – dar acum m-am săturat şi vreau să trăiesc ca un om sănătos sau să nu mai trăiesc. Linişte deplină, aer blând, plimbări, camere întunecate – asta aştept să găsesc în

Italia; mă îngrozeşte ideea de a trebui să văd sau să aud acolo tot felul de lucruri. Să nu credeţi că sunt morocănos; nu bolile, ci doar oamenii sunt în stare să mă indispună, iar eu am mereu în jurul meu prieteni din cei mai dispuşi să mă ajute şi să mă menajeze. Mai întâi, după întoarcerea mea, pe moralistul dr Rée, acum pe muzicianul Kóselitz, acelaşi care îmi scrie această scrisoare; vreau s-o numesc printre aceşti buni prieteni şi pe doamna Baumgartner; poate că vă face plăcere să aflaţi că traducerea franceză a ultimei mele scrieri (*Richard Wagner la Bayreuth*) va fi tipărită luna viitoare de către această doamnă.

De-ar fi să coboare „duhul" asupra mea, v-aş compune o binecuvântare de călătorie; dar, în ultima vreme, această barză nu şi-a mai construit cuibul la mine; ceea ce îi poate fi iertat. Primiţi deci, odată cu urările cele mai cordiale, mulţumiri care să vă poată urma ca buni companioni: dvs. Şi onoratei dvs, soţii, cea „mai nobilă prietenă" a mea, pentru a fi sustras evreului Bernays unul din cele mai nepermise germanisme ale sale.

Fidel, ca întotdeauna, al dvs. Friedrich Nietzsche

Către Carl Fuchs

[Rosenlauibad] sfârşit de iulie, 77

Dragă domnule doctor, am lipsit câteva săptămâni din Rosenlaui: la întoarcere am găsit atâtea daruri din partea dvs., încât mi-au trebuit două-trei zile pentru a rezolva întreaga comoară. Ceea ce mi-aţi scris mi-a mers la inimă şi mi-a umplut sufletul; în mod special vă mulţumesc pentru descrierea acelei „seri" şi a pregătirilor pentru ea; cred chiar că am vărsat unele lacrimi cu acest prilej; vă relatez acestea pentru a dovedi că nu mă aflu *foarte departe* de dvs., orice s-ar fi spus şi întâmplat. Oricum: mi se pare totuşi că a

existat şi o parte bună a lucrurilor în faptul că atunci mi-am uşurat inima într-un chip atât de dur şi de neplăcut; acum îmi este foarte clar că sentimentele mele faţă de dvs, au suferit o schimbare spre speranţă şi bucurie. (Un sceptic ar spune: aici se vede la ce poate servi niţică nedreptate pusă în talerul cântarului.) Restul îl vom lăsa pentru o viitoare întâlnire personală, până la care, să sperăm, nu mai e mult de aşteptat. Când voi veni la Basel (la începutul lui septembrie, cred), voi adresa şi din partea mea un cuvânt lui Volkland. Întoarcerea mea *era* îndoielnică, deoarece încă în cursul acestei primăveri a trebuit să examinez cu seriozitate alternativă de a renunţa la serviciul meu din Basel; şi acum încă mai privesc cu îngrijorare iarna viitoare şi activitatea ei: va fi o încercare, ultima. Din octombrie până în mai am fost la Sorrento împreună cu trei prieteni.

Inclusiv durerile mele de cap. Vă spun cine este prietena stimată care m-a îngrijit acolo ca o mamă: autoarea *Memoriilor unei idealiste*, carte apărută anonim (vă rog, *citiţi* această carte cu totul ieşită din comun şi daţi-o şi soţiei dvs!).

Felul în care număraţi dvs, cadenţele este o descoperire importantă, de aur curat; veţi putea bate multă monedă bună cu ea. Mi-am amintit că în 1870, pe când studiam ritmica antică, vânam perioade de cinci şi şapte cadenţe şi în acest sens am cercetat *Maeştrii cântăreţi* şi *Tristan*: prilej cu care am înţeles câte ceva despre ritmica lui Wagner. El are, într-adevăr, o asemenea aversiune împotriva matematicului şi a strictei simetrii (după cum o arată în mic folosirea *triolei*, eu cred chiar că exagerează în folosirea ei), încât *tărăgănează* cu predilecţie perioadele de patru tacte în perioade de cinci, cele de şase tacte în şapte tacte (în *Maeştrii cântăreţi*, actul III, apare un vals: vedeţi dacă acolo

nu domină cifra 7). Din când în când – este poate o crimă de lezmaiestate – îmi vine în minte maniera lui Bernini, care nici el nu mai suportă coloana simplă, ci crede că îi poate da *viaţă*, acoperind-o de sus până jos cu volute. Printre influenţele primejdioase ale lui Wagner, cea mai primejdioasă mi se pare că este „a voi să imprimi viaţă cu orice preţ”: cu viteza fulgerului aşa ceva devine manieră, manevră.

Mi-am dorit întotdeauna ca cineva, capabil s-o facă, să descrie odată pur şi simplu diferitele metode ale lui Wagner, din interiorul însuşi al artei sale, pe scurt, istoriceşte spus, cum procedează ici şi colo. Cu asta, *schema* schiţată în scrisoarea dvs, trezeşte acum toate speranţele mele: întocmai aşa, atât de simplu, ar trebui *efectiv* făcută descrierea.

Alţii care scriu despre Wagner nu-mi spun, în fond, mai mult decât că le-a produs multă bucurie şi că ţin să-i fie recunoscători pentru asta; nimic de învăţat de la ei. Wolzogen nu mi se pare a fi destul de muzician; iar ca scriitor, cu confuziile acelea ale lui între limbajul artistic şi limbajul psihologic te face să mori de râs. Nu s-ar putea, de altfel, ca în locul cuvântului imprecis de „motiv”, să se spună „simbol”? Doar nu este vorba de altceva.

— Atunci când scrieţi „scrisorile muzicale”, folosiţi cât mai puţin posibil formulări din metafizica lui Schopenhauer; adică cu cred – iertare! eu cred, eu *ştiu* – că e falsă şi că toate scrierile care-i poartă pecetea ar putea deveni curând incomprehensibile. Vom mai vorbi despre asta ceva mai târziu şi nu prin scrisori. Cu privire la diferitele mele impresii de la Bayreuth legate de unele probleme estetice de bază, aş vrea, de asemenea, să ne lămurim pe calc verbală, ajutându-mă dvs, să mă liniştesc, măcar parţial. Aştept cu

atâta nerăbdare flămândă *Scrisorile* dvs., încât nu mă pot nici măcar decide dacă să prefer să am în mină *mai întâi* explicaţiile dvs, referitoare la stilul, ritmul, dinamica etc. ale lui Beethoven, sau teoriile şi firul dvs, călăuzitor prin suferinţa Nibelungilor (căci suferinţă este tot ce marchează specificul nibelungian). Cel mai mult mi-ar plăcea să consum ambele bucate dintr-odată, iar apoi să mă întind cu încântare, la fel ca şarpele boa, în soare, spre a-mi face digestia liniştit, timp de o lună.

Ochii îmi spun însă acum: încetează! Vă mai puteţi dispensa de acele foi încă un timp? Sau e mai bine să le expediez de îndată? Mai rămân patru săptămâni la Rosenlaui.

Încă mai mult decât înainte *al dvs*.

F. Nietzsche

Către Paul Deussen

[Rosenlauibad, începutul lui august 1877]

Dragă prietene, cât de târziu primeşti mulţumirile pentru darul cărţii tale! Călătoriile mele însă şi deci ceea ce, indirect, a făcut necesară această instabilitate a domiciliului, adică sănătatea mea, căci din luna octombrie a anului trecut nu am mai fost la Basel, ci pretutindeni (în special în Italia de sud şi în Alpii înalţi): aceste împrejurări menţionate au determinat întârzierea cu care lucrarea ta a ajuns în mâinile mele. La toamnă vreau să încerc să-mi reiau vechea mea slujbă de la Basel; multă încredere însă nu am. Dureri *mari* (urmarea unei cefalee devenite cronice) mi-au marcat între timp soarta, iar *suportarea* lor a fost *activitatea mea de bază*.

Tu ţi-ai folosit *foarte bine* anii: voinţa fermă de a studia, claritatea dobândită şi vocaţia categorică de a comunica – la acest punct poate că discursul oral stă pe o

treaptă încă mai înaltă – despre toate vorbeşte fiecare pagină a cărţii tale. Tuturor celor cărora le este util să-l cunoască pe Schopenhauer, dar mai ales celor care vor să-şi autocontroleze cunoştinţele despre el, le-ai oferit un excelent fir conducător: în plus orice cititor te descoperă acolo pe *tine* în fel şi chip, lucru pentru care se cuvine să fie recunoscător (în special în legătură cu domeniul greu accesibil al studiilor indiene).

În ce mă priveşte, deplâng personal *un singur lucru*: acela de a nu fi primit cu câţiva ani mai *devreme* o carte ca a ta! Cu cât mai *recunoscător* ţi-aş fi putut fi! Aşa însă, cu mersul pe care-l iau gândurile omului, cartea ta, în chip straniu, îmi serveşte ca un *conglomerat fericit a tot ceea ce nu mai iau drept adevăr*. Trist lucru! Şi nu vreau să spun mai mult pentru a nu te îndurera cu deosebirea dintre părerile noastre. Încă de pe vremea când scriam mica mea lucrare despre Schopenhauer, nu mai credeam ferm în aproape niciunul din toate punctele dogmaticii lui: cred însă, acum ca şi atunci, că, deocamdată, este absolut esenţial să treci prin Schopenhauer şi să beneficiezi de el ca educator. Nu *mai cred* însă că e nevoie *să mai fi educat* special *în vederea* filosofiei lui Schopenhauer.

Cu bine, dragă prietene şi iartă-mi ochii care-mi interzic să scriu mai mult.

Al tău F.

Trimite un exemplar dr-lui *Romundt*, profesor de liceu la Osnabrück.

Şi prof, dr *Heinze* la Leipzig.

Până la sfârşitul lui august sunt la Rosenlauibad lângă Meiringen, în Berner Oberland, iar apoi: la Basel.

Către Erwin Rohde

[Rosenlauibad, 28 august 1877]

Dragul, dragul meu prieten, nu ştiu cum să spun – ori de câte ori mă gândesc la tine, mă cuprinde o înduioşare; iar când cineva îmi scria deunăzi că „tânăra soţie a lui Rohde este o fiinţă cât se poate de drăguţă, prin trăsăturile căreia străbate strălucirea unui suflet nobil", mi-au dat chiar lacrimile; n-aş şti nici măcar să indic pentru asta vreun motiv solid. Să-i întrebăm odată pe psihologi; ei ar fi – până la urmă – în stare să scornească că e la mijloc invidia, că eu nu-ţi suport fericirea, sau supărarea că cineva mi-a răpit prietenul şi acum îl ţine ascuns Dumnezeu ştie unde, pe malul Rinului sau la Paris şi nu mai vrea deloc să-i dea drumul! Atunci când, deunăzi, îmi cântam în minte *Imnul către singurătate*, mi s-a părut deodată că muzica mea nici nu-ţi place şi că-ţi doreai neapărat un cântec despre viaţa în doi: în seara următoare am şi cântat o astfel de bucată, atât cât m-am priceput s-o fac, şi am reuşit: astfel că toţi îngeraşii ar fi putut asculta cu plăcere şi cu atât mai mult îngeraşii umani. Lucrurile se petreceau însă într-o cameră întunecată şi nimeni nu mă auzea: aşa că trebuie să-mi înghit toate, şi fericirea şi lacrimile.

Să-ţi povestesc despre mine? Despre felul cum, cu două ore înainte ca soarele să ajungă în munţi, eu sunt pe drum, iar mai târziu, în special prin umbrele lungi ale după amiezii şi serii? Cum m-am gândit la multe şi cât mi se pare că sunt de bogat după ce, în sfârşit, acest an mi-a îngăduit să înlătur vechiul strat de muşchi al zilnicei *constrângeri* de a învăţa şi gândi? Aşa cum trăiesc aici, suport toate în ciuda durerilor care m-au însoţit, firește şi aici, la înălţimi – în intervale există însă atât de multe înălţări fericite ale gândului şi sentimentului.

Foarte recent am trăit, prin intermediul lui *Prometeu*

descătușat, o adevărată zi de consacrare. Dacă poetul acesta nu este un veritabil „geniu”, atunci nu mai știu cine poate fi și unde: totul este minunat și mi se pare că mă întâlnesc acolo cu propriul meu eu, înălțat și adus pe culmile fericirii. Mă plec adânc în fața cuiva, în stare să trăiască și să exprime ceva.

Peste trei zile mă reîntorc la Basel. Sora mea este de pe acum serios ocupată acolo cu pregătirile.

Fidelul muzician P. Gast se mută în locuința mea și va prelua serviciile unui scrib-prieten de mare ajutor.

Mă cam sperie perspectiva acestei ierni; lucrurile *trebuie* să se schimbe. Cineva care are zilnic doar puțin timp pentru treburile lui de bază și este nevoit să-și risipească aproape tot timpul și forța pentru îndatoriri pe care altcineva le-ar putea rezolva la fel de bine – un astfel de om nu este în armonie, ci în discordie cu sine însuși – și până la urmă se va îmbolnăvi. Dacă am influență asupra tineretului, ea se datorează scrierilor mele, iar acestea orelor șterpelite, ba chiar perioadelor interimare cucerite prin *boală*, între o profesiune și cealaltă.

— Ei, acum lucrurile se schimbă: *si male nunc et olim sic erit*. Fie ca între timp norocul prietenilor mei să crească și să înflorească: îmi face întotdeauna un profund bine să mă gândesc la tine, iubitul meu prieten (te am tocmai în fața ochilor, parcă pe finalul unui lac înconjurat de trandafiri și cu o frumoasă lebădă albă plutind spre tine).

Cu dragoste frățească, al tău F.

Către Malwida von Meysenbug

Basel, luni 3 septembrie, 1877 Gellertstrasse 22

Stimată, dragă prietenă, cât de mult ne bucurăm să vă vedem aici și cât regretăm că familia Monod îi oferă

Baselului nostru doar un *tranzit!* indiferent de împrejurări am dori neapărat să venim la gară – deci când? Probabil că la ora cinci?

— Ei, iată-mă aici. Toată ultima perioadă la Rosenlaui a fost *proastă* pentru mine; am plecat de acolo cu o puternică durere de cap, dimineaţa la ora patru, singur în întuneric.

— Casă, ambianţa şi buna mea soră – pe toate le regăsesc *în jurul meu*, încântătoare, stimulatoare, captivante.

— Totuşi, *în* sufletul meu se târâie câte un vierme al îngrijorării.

Două nopţi am dormit atât de bine, atât de bine!

Au sosit şi scrisori frumoase, de la Overbeck, de la doamna Ott şi dr Eiser, care îmi *cere*, în calitatea lui de medic, să vin curând la Frankfurt, la un nou consult.

— Ce spuneţi despre Sorrento? De curând încă, la Rosenlaui, am petrecut o noapte de insomnie, desfătându-mă cu delicioase imagini de natură şi gândindu-mă dacă n-aş putea în vreun fel să locuiesc sus la *Anacapri*. Suspinam însă mereu la ideea că Italia mă descurajează, îmi ia puterea (*în ce fel* m-aţi cunoscut în luna mai a acestui an! Mă ruşinez, niciodată n-am fost în acea stare!) în Elveţia mă simt mai mult *eu însumi*, şi de vreme ce edific etica pe maxima pregnanţă posibilă a „eului" şi nu pe evanescenţa lui, înseamnă că…

În Alpi sunt de neînvins, în special când sunt singur şi nu am alţi duşmani decât pe mine însumi.

M-am apucat de studiile despre literatura greacă – cine ştie dacă va ieşi ceva de aici?

— Cu bine! Aţi găsit zânişoara care să mă dezlege de stâlpul de care sunt legat?

Întâmpinându-vă cu tot ce este mai cordial şi mai bun.

F.N.

Către Reinhart von Seydlitz

Basel, 4 ianuarie 1878, Sunteţi atât de darnic, dragă amice, cu urările şi promisiunile dvs., iar eu sunt, în momentul de faţă, atât de sărac. Fiecare dintre scrisorile dvs. Înseamnă pentru mine un fragment din bucuria de a trăi, dar eu nu vă pot oferi nimic, absolut nimic în schimb. Din nou, în timpul vacanţei de Crăciun, au trecut pe lângă mine zile rele, rele de tot, ba chiar săptămâni: să vedem de ce *este în stare* noul an. Să ne adune laolaltă? Eu ţin ferm la acest lucru.

Ieri, Parsifal a venit, trimis de Wagner, în propria-mi casă. Impresia după prima lectură: mai mult Liszt decât Wagner, în spiritul contrareformei; mie, atât de obişnuit cu Antichitatea greacă, cu ceea ce este universal uman, mi se pare totul prea creştin, temporalizat, localizat; prea multă psihologie fantastică; nimic carnal şi mult prea mult sânge (în special la Cina cea de taină mi se pare că totul se desfăşoară cam pletoric); apoi îmi sunt nesuferite femeile isterice; multe lucruri suportabile privirii interioare foarte greu vor putea fi suportate în spectacol: imaginaţi-vă pe actorii noştri rugându-se, tremurând şi cu gâturile întinse în extaz. Nici interiorul cetăţii Graal nu *poate* avea un efect pe scenă, şi tot atât de puţin lebăda rănită. Toate aceste frumoase invenţii ţin de epos şi sunt, după cum am spus, destinate ochiului interior. Limbajul sună ca o traducere dintr-o limbă străină. *Si*tuaţiile însă şi succesiunea lor – nu echivalează oare cu cea mai înaltă poezie? Nu par ele o ultimă provocare a muzicii?

Atât pentru astăzi; mulţumiţi-vă cu atât. Dvs. Şi scumpei dvs, soţii fidel devotatul dvs, prieten Nietzsche

P.S. Lipiner este, după cum rezultă din scrisoarea pe care mi-a adresat-o, un bun wagnerian; în treacăt fie spus,

aproape că ar trebui să-i dorim să-şi mai *compună o dată* textul.

Către Peter Gast
Basel, 31 mai 1878

Dragă prietene, de ziua lui Voltaire am primit două lucruri, ambele emoţionante şi înduioşătoare: scrisoarea dvs. Şi apoi, expediat anonim din Paris, bustul lui Voltaire, cu un cartonaş pe care nu figurau decât cuvintele: L'*âme de Voltaire fait ses compliments a Friderich Nietzsche*".**61**

Dacă îi mai adaug pe cei doi care într-adevăr s-au bucurat de cartea mea – Ree şi Burckhardt (acesta a numit-o de mai multe ori „o carte suverană"), atunci am un semn al felului în care ar trebui să fie oamenii, pentru ca lucrarea mea să poată avea un ecou rapid. Acest ecou însă *nu va fi* şi nici nu *poate* fi, oricât de rău mi-ar părea pentru excelentul Schmeitzner. Dinspre Bayreuth cartea a pornit-o spre un soi de *excomunicare*: iar marea excomunicare pare să se aplice în acelaşi timp şi autorului cărţii. Se mai încearcă totuşi păstrarea *prietenilor* mei, în timp ce pe mine mă pierd – şi astfel mai aud de la câte cineva ce se întâmplă şi se proiectează în spatele meu.

— Wagner a lăsat *nefolosită* o importantă ocazie de a-şi demonstra nobleţea caracterului. Pe mine nu mă poate însă deruta acest lucru, nici în părerea mea asupra lui, nici în cea asupra mea.

Da, dacă cineva ar voi să consacre tot atâta seriozitate insistentă şi atâta timp unei astfel de producţii, după cum aţi făcut-o prin bunăvoinţa dvs., ar rezulta probabil câte ceva: şi anume gânduri şi sentimente noi, o stare de spirit mai

---

[61] „sufletul lui Voltaire îi aduce omagii lui Friedrich Nietzsche" (n. trad.).

stenică, întocmai ca atunci când ajungi pe înălţimi şi dai de un aer mai respirabil. Ree spune că de fapt n-a mai experimentat decât o singură dată o asemenea dispoziţie de delectare fertilă datorită unei cărţi: a fost cazul convorbirilor cu Eckermann; se pare că au şi rezultat caiete întregi cu reflecţii.

Cel mai bun dintre lucrurile la care speram este stimularea productivităţii altora şi „dezvoltarea autonomiei în univers" (cum spunea J. Burckhardt).

Sănătatea mea se ameliorează, fac neobosit plimbări şi meditez în singurătate. Mă bucur de primăvară şi sunt liniştit, ca unul care nu mai poate fi abătut din drumul său.

— De-aş putea măcar continua să trăiesc astfel până la sfârşit!

— Toate acestea se referă la mine, pentru că doriţi să aflaţi câte ceva despre mine. Multe le-aş trece sub tăcere – moartea şi ultima perioadă de *chinuri* ale lui Brenner, ciudata înstrăinare a multor cunoscuţi şi prieteni.

— Să-mi fiţi sănătos, în toată libertatea.

— Cât de bine vă înţeleg formularea „nestatornic şi fugar", cât îmi semănaţi în această privinţă!

— Acum progresaţi fără încetare! Cu aceste speranţe sunt mereu al dvs, prieten

F.N.

Către Malwida von Meysenbug

[Basel, 11 iunie 1878]

Cine oare s-a gândit la mine pe ziua de 30 mai? Au venit, e drept, două scrisori foarte frumoase (de la Gast şi de la Ree) – şi apoi ceva şi mai frumos: de care am fost profund *emoţionat* destinul unui bărbat cu privire la care, şi după 100 de ani, nu există decât opinii *partizane*, îmi stătea în faţă

ca un teribil simbol: împotriva eliberatorilor spiritului oamenii se arată cei mai neîmpăcaţi în ură şi cei mai nedrepţi în iubire. Şi totuşi: vreau să merg liniştit pe drumul meu şi să renunţ la orice m-ar putea împiedica s-o fac. *Criza* vieţii a sosit: dacă n-aş avea sentimentul fertilităţii imense a noii mele filosofii, m-aş putea simţi îngrozitor de însingurat. Sunt însă *la unison cu mine însumi*.

— Sorrentul este legat, de aici înainte, pentru totdeauna, de fotografia bunului nostru Albert Brenner; emoţionantă şi melancolică – imaginea mormântului tânărului-bătrân în acel univers tineresc şi senin.

— Din toată inima cu bune sentimente şi devotament.

F.N.

Către Mathilda Mater

Interlaken, 15 iulie 1878

Stimată domnişoară, lucrurile nu pot fi schimbate; sunt nevoit să-mi necăjesc toţi prietenii – tocmai prin faptul că, în sfârşit, vorbesc deschis despre ceea ce mi-a ajutat mie însumi să ies din *necaz*. Acea începţoşare metafizică a oricărui adevăr şi oricărei simplităţi, lupta raţiunii *împotriva* raţiunii, luptă care în toate şi oricând vrea să descopere un miracol sau o nerozie – în plus, ca adaos, o artă barocă de exagerare şi de o glorificată lipsă de măsură – mă refer la arta lui Wagner – amândouă aceste lucruri până la urmă m-au îmbolnăvit tot mai mult şi aproape că m-ar fi înstrăinat de temperamentul meu fericit şi de talentul meu. Aţi putea oare să resimţiţi, odată cu mine, în ce pură *atmosferă de înălţime*, în ce dispoziţie blândă faţă de oamenii care încă mai locuiesc în ceaţa văilor, îmi duc *acum* zilele, mai hotărât decât oricând spre bine şi hărnicie, mai aproape de greci cu o sută de paşi decât înainte: cum *trăiesc* acum aspirând, până în

cele mai mici detalii, la înţelepciune, în timp ce mai înainte doar îi cinsteam şi slăveam pe *înţelepţi* – pe scurt, dacă sunteţi în stare să resimţiţi această transformare şi criză, o, atunci ar *trebui* să doriţi o experienţă asemănătoare!

În cursul verii, la Bayreuth, am devenit pe deplin conştient de toate acestea; după primele spectacole la care am asistat, m-am refugiat departe, în munţi, şi acolo, într-un mic sat de pădure, s-a născut prima schiţă, aproximativ o treime a cărţii, pe atunci intitulată *Brăzdând*. Apoi, la dorinţa surorii mele, m-am întors la Bayreuth, având acum concentrarea interioară necesară pentru a suporta totuşi greul de suportat – şi *în tăcere*, faţă de oricine.

— *Astăzi*, scutur încă de pe mine tot ceea ce nu este propriu-zis *al meu*: oameni, prieteni ori duşmani, obişnuinţe, comodităţi, cărţi; trăiesc în singurătate pentru mulţi ani de aci înainte, până când, maturizat şi desăvârşit îmi va fi *permis* (şi probabil va trebui) să mă întorc ca filosof al *vieţii*.

Veţi voi, în ciuda tuturor acestor lucruri, să-mi păstraţi ca şi până acum sau mai mult, bunele sentimente? Şi veţi reuşi? Vedeţi că am atins un grad de sinceritate la care nu mai suport decât relaţiile omeneşti cele mai pure. Evit semiprietenii şi partizanate, adepţi nu doresc. Fiecare să-şi rămână numai *propriul* şi adevăratul său adept!

Din inimă recunoscător şi devotat F.N.

Către Carl Fuchs

[Basel, sfârşitul verii 1878]

Dacă şi dvs., dragă domnule doctor, aţi ajuns, în ceea ce-l priveşte pe Wagner, la un moment de criză! Ei, vom fi fost, desigur, primii; în cartea mea am practicat în acest sens cele mai mari menajamente, deşi în mai bine de 20 de puncte – spre groaza tuturor wagnerienilor – adevărul s-a

fixat în mine. Cândva el va trebui să iasă la lumină – vă rog însă insistent să nu grăbiţi prea mult lucrurile, ci să lăsaţi fermentarea să se liniştească mai întâi, pentru ca şi în acest domeniu să existe un vin nobil şi limpede! Nu scrieţi *acum* despre Wagner! Câte nu veţi avea încă de descoperit! Vă aflaţi doar într-o prielnică stare de independenţă în raport cu Bayreuthul şi cu alte „direcţii"; ceea ce vor gândi despre dvs. Wagner şi doamna Wagner trebuie să vă lase complet indiferent. Wagner însuşi este *bătrân* şi nu mai are vreo primăvară de aşteptat: adevărul însă nu îmbătrâneşte şi abia în *aceste* probleme trebuie să-şi trăiască primăvara.

— O singură combinaţie de capacităţi şi cunoştinţe vă îndreptăţeşte să *descrieţi* caracteristica *stilului* fiecărui maestru de seamă – în *premieră*, vreau să spun. Faceţi acest lucru *mai întâi* sub forma unui *principiu teoretic* concentrat aforistic, exprimat cu o acuitate şi precizie maximă. 500 de fraze muzicale şi observaţii ale *dvs.*, chintesenţă a experienţelor pe care le-aţi făcut – asta vă asigură un nume şi o poziţie.

Numai să nu fie *nimic* cu caracter periodic**62** şi mărunt (fie „scrisori" sau articole de ziar) înainte de a nu vă fi arătat în întregime personalitatea!

— Cer scuze dacă dorinţa mea de a vă vedea, în sfârşit, *consolidat* în respectul distribuitorilor de respect mă poate face să par insistent cu sfaturile mele. – (Planul meu de a scoate un *Anuar al prietenilor* nu va putea fi realizat mai devreme decât în doi-trei ani: nerăbdarea lui Schmeitzner nu trebuie să mă înnebunească. Aceasta *privatissime*.) Nimic nu mi-ar fi mai străin decât o concurenţă cu un lucru de nimic cum este *Foaia Bayreuthului* şi, în general, vreo

---

[62] Istoria poporului german (n. trad.).

orientare din vreun oarecare unghi de vedere bayreuthian. Chiar şi *dvs*, mai vorbiţi despre o „sciziune în propria tabără". Ce mă interesează acum o „tabără"!!! Să scrii şi încă *împotriva* lui Wolzogen! cum v-a putut veni aşa ceva în minte, dragă şi stimate domnule doctor! Uneori nu ştiu cum vă taxaţi, în fapt, pe dvs. înşivă. – încă o dată îmi cer scuze!

Cunoscuţilor mei le *displace* stilul lucrărilor dvs, tipărite. Motivele sunt: 1. Frazele sunt de patru ori prea lungi. 2. Afectaţi un *aer erudit*, voit de factură artistică, dar de o teribilă eroare de gust (risipă de cuvinte şi noţiuni ştiinţifice străine). 3. Problemele principale nu ies *puternic* şi *masiv* în evidenţă, le năpădesc ideile secundare, nu eliminaţi şi nu prelucraţi destul. 4. Spiritului dvs. Îi place să-şi arate *ascuţimile*; secretul scriitorului bun este să nu scrie *niciodată* pentru spiritele subtile şi ascuţite.

Nu-i aşa că nu-mi luaţi în nume de rău această *epistula didatica*!

— Cum aş putea oare răsplăti o comunicare atât de sinceră cum a fost ultima pe care mi-aţi trimis-o, decât tot cu sinceritate?

Devotat dvs, cu totul, F.N.

Către Peter Gast

[Naumburg, 5 octombrie 1879]

Ieri dimineaţă a pornit spre dvs., iubite prietene, scrisoarea mea şi, după trei ore, aveam iarăşi în mină noi dovezi ale inepuizabilei dvs, bunătăţi faţă de mine! De-aş putea să corespund urărilor dvs! Dar, *gândurile* stau prea departe", după cum *cântă* Tieck. Nu credeţi cu câtă fidelitate am îndeplinit, până acum, programul lipsei de gândire; şi am motive să fiu fidel la acest punct, căci „în spatele gândului stă diavolul" unui violent acces de dureri. Manuscrisul pe care

l-aţi primit din St. Moritz a fost obţinut cu un preţ atât de ridicat şi cu atâta greutate, încât probabil că nimeni nu l-ar fi scris cu acest preţ, dacă ar fi putut să evite s-o facă. Mă îngrozeşte adesea lectura manuscrisului, în special a paragrafelor mai lungi, din cauza amintirii neplăcute.

— Totul, cu excepţia câtorva rânduri, a fost *conceput pe drum* şi schiţat cu creionul în şase caietele; transcrierea mi-a făcut, aproape de fiecare dată, rău. Aproximativ douăzeci de înlănţuiri de gânduri mai *lungi*, din păcate absolut esenţiale, au trebuit lăsate de o parte, pentru că nu am găsit niciodată timp destul pentru a le extrage din îngrozitoarea mâzgăleală cu creionul: la fel cum mi s-a întâmplat şi vara trecută. Pe urmă pierd din memorie şirul gândurilor: tocmai trebuie să *şterpelesc* unui creier suferind acele minute şi sferturi de oră ale „energiei creierului" despre care îmi vorbiţi. Deocamdată mire pare că niciodată n-o să mai fac aşa ceva. Vă citesc copia şi îmi vine atât de greu să mă înţeleg pe mine însumi – capul meu este atât de obosit.

Manuscrisul de la Sorrento s-a dus dracului; mutarea mea definitivă de la Basel a pus temeinic ordine în multe lucruri – a fost o binefacere pentru mine, căci tot felul de manuscrise vechi priveau spre mine ca spre un datornic.

Dragă prietene, despre Luther nu sunt în stare, după un interval mai îndelungat de timp, să spun în mod *cinstit* ceva care să-l onoreze: este efectul unei considerabile colecţii de materiale privitoare la el, asupra cărora mi-a atras atenţia Jacob Burckhardt. Mă refer la *Janssen*, *Geschichte des deutschen Volkes***63**, vol. II, apărut abia în acest an (eu îl am). Aici se vorbeşte, în sfârşit, altfel decât în

---

[63] Istoria poporului german (n. trad.).

construcţia istorică falsificată de *protestantism*, în care am fost învăţaţi să credem. În momentul de faţa mi se pare că nu este nimic altceva la mijloc decât o problemă a gustului *naţional* nordic sau sudic în faptul că noi, ca oameni, îl preferăm pe Luther lui Ignaţiu de Loyola! Obiceiul oribil, orgolios, plin de fierea invidiei, al lui Luther, de a azvârli înjurături drăcoase, care nu se simţea bine dacă nu putea să scuipe cu furie asupra cuiva, m-a îngreţoşat prea mult. Aveţi, firește, dreptate, vorbind despre „încurajarea democratizării europene" prin Luther, dar este sigur că acest *duşman* turbat al ţăranilor (pe care îi lăsa să fie bătuţi de moarte ca nişte câini turbaţi şi anume, le striga prinţilor că acum împărăţia cerească poate fi cucerită prin sacrificarea şi strangularea vitelor de ţărani) a fost unul din stimulatorii *cei mai necugetaţi* ai unor astfel de lucruri.

— De altfel *dvs*, vă situaţi pe o poziţie mai echilibrată faţă de el. Daţi-mi timp! – pentru celelalte semnalări ale lacunelor din argumentaţia mea vă mulţumesc, de asemenea, dar sunt mulţumiri neputincioase! Ah, din nou mă gândesc aici tocmai la „dorinţa dorinţelor" mele. Nu, nu mi-l imaginam deunăzi pe prietenul Gast ca pe un scriitor propriu-zis; există *atâtea* moduri de a depune mărturie cu privire la starea interioară, la sănătatea şi maturizarea ei. În primul rând pentru dvs, artistul! După Eschil a venit un Sofocle! mai limpede n-aş putea exprima ceea ce sper.

— Şi pentru a spune o dată şi o dată şi despre mintea şi inima dvs, un cuvânt sincer; cât de mult mi-aţi luat-o înainte; lăsând la o parte anii şi ceea ce aduc cu sine! Sincer spus încă o dată, vă consider pe dvs, mai *bun* şi mai *talentat* decât mine şi, în consecinţă, şi mai *obligat*.

— La vârsta dvs, practicam cu cel mai mare sârg cercetări despre originea unui lexicon din secolul al XI-lea

d.Hr. şi despre izvoarele lui Laerţiu Diogene şi nu credeam deloc despre mine că aş avea dreptul să am propriile mele gânduri cu caracter *general* şi să le mai şi prezint. Încă şi acum mă cuprinde sentimentul celui mai jalnic noviciat; singurătatea, boala m-au mai obişnuit cu „neruşinarea" activităţii mele scriitoriceşti. *Alţii* însă trebuie să-*mi îmbunătăţească* totul, *viaţa*, ca şi *gândirea* mea. Nu-mi răspundeţi la acest lucru.

Cu adevărat fidelă dragoste, prietenul care speră în dvs.

N.

Către Malwida von Meysenbug

Naumburg, 14 ianuarie 1880

Deşi pentru mine scrisul face parte din fructele oprite, trebuie totuşi să mai primiţi de la mine o scrisoare, dvs., pentru care am afecţiunea şi stima acordate unei surori mai mari – va fi probabil ultima scrisoare! Căci teribilul şi aproape neîncetatul martiriu al vieţii mele mă însetează de sfârşit şi, judecând după anumite semne, apoplexia salvatoare este destul de apropiată, pentru a-mi permite să sper. În ceea ce priveşte chinul şi renunţarea, viaţa mea în anii din urmă se poate măsura cu viaţa oricărui ascet, de oricând; în schimb, am dobândit în aceşti ani multă limpezire şi netezire sufletească – şi nu mai am nevoie în acest scop nici de religie, nici de artă. (Observaţi că sunt mândru de asta; efectiv, abia totala izolare m-a făcut să descopăr propriile mele resurse de ajutorare.) Cred că mi-am împlinit opera vieţii, desigur în felul cuiva căruia nu i se acordă timp. Ştiu însă că am împărţit multora câte o picătură de ulei bun şi i-am îndemnat pe mulţi spre elevarea caracterului, spre împăciuire şi gânduri drepte. Vă scriu

acestea cu întârziere; trebuia, de fapt, să le spun la încheierea *omenescului* meu. Nicio durere n-a fost şi nu va fi în stare să mă ducă la ispita de a da o falsă mărturie asupra vieţii, *aşa cum o recunosc eu*.

Cui aş putea spune asemenea lucruri dacă nu dvs? Eu cred – dar nu este oare o lipsă de modestie s-o spun? – că între caracterele noastre există multe asemănări, d. ex.: suntem amândoi curajoşi; nici nevoia şi nici dispreţul nu ne pot împinge să părăsim calea pe care o socotim a fi cea dreaptă. De asemenea am trăit amândoi, atât pe plan interior, cât şi în realitatea exterioară, destule lucruri a căror lumină puţini dintre contemporanii noştri au văzut-o – noi nutrim *speranţe* pentru umanitate şi ne oferim pe noi înşine ca modestă ofrandă, nu-i aşa?

Aveţi veşti bune despre Wagner şi soţia lui? Sunt trei ani de când nu mai aflu nimic despre ei: şi *ei* m-au părăsit, şi ştiam de mult că Wagner, din clipa când va observa prăpastia dintre năzuinţele noastre, nu vă mai ţine la mine. Mi s-a povestit că ar scrie împotriva mea. N-are decât să continue s-o facă: adevărul trebuie să iasă, pe orice cale, la lumină! Eu mă gândesc la el întotdeauna cu recunoştinţă, deoarece lui îi datorez câteva din cele mai puternice stimulente de independenţă spirituală. Dna Wagner, o ştiţi, este cea mai simpatică femeie pe care am întâlnit-o în viaţa mea.

— De a avea orice fel de relaţii cu ei sau chiar de o reluare a legăturii mă simt însă complet incapabil. Este prea târziu.

Dvs., draga, stimata mea prietenă, vă ofer salutul frăţesc al unui tânăr bătrân, care nu este supărat pe viaţă, deşi trebuie să dorească sfârşitul ei.

Friedrich Nietzsche

Către Peter Gast

Marienbad, 18 iulie 1880

Dragul meu prieten, încă mă gândesc, de mai multe ori pe zi, la plăcutul răsfăţ veneţian şi la încă şi mai plăcutul autor al acelor răsfăţuri şi spun doar că nu *se cade* să-ţi fie bine atât de lungă vreme şi că este drept să fiu iarăşi un pustnic, plimbându-mă ca atare zece ore pe zi, bând ape fatale şi aşteptând efectul lor. În acelaşi timp, sap de zor în zăcămintele mele morale şi, din când în când, simt că mă aflu cu totul în subteran – acum mi se *pare* că aş fi găsit între timp cărarea principală şi ieşirea; totuşi de o sută de ori cred sau resping această impresie. Când şi când, răsună în mine un ecou al muzicii lui Chopin, iar dvs, aţi reuşit să-mi fiţi mereu prezent cu astfel de ocazii în gândul meu şi să mă îndemnaţi la cufundarea în meditaţii asupra unor felurite alternative, încrederea mea a crescut foarte mult, sunteţi mai rezistent decât bănuiam şi, lăsând la o parte influenţa nocivă pe care, ocazional, dl Nietzsche a exercitat-o asupra dvs., sunteţi din toate punctele de vedere *bine condiţionat*. *Ceterum censeo*, socotesc că munţii şi pădurile sunt de preferat oraşelor, iar Parisul, Vienei. Dar nu despre asta este vorba.

Pe drum am cunoscut un prelat de rang mai înalt, care s-ar părea că se numără printre primii sprijinitori ai muzicii catolice vechi: putea răspunde la orice întrebare de detaliu. L-am găsit cu totul cucerit de interpretarea lui Wagner referitoare la Palestrina: el spunea că recitativul dramatic (în liturghie) este germenele muzicii bisericeşti şi ar fi dorit ca şi discursul să fie cât de dramatic cu putinţă. *Regensburg* este acum – spunea prelatul – singurul oraş de pe lume în care muzica veche poate fi studiată şi, mai ales, ascultată (în

special, în săptămâna Patimilor).

Aţi citit ştirea despre incendiul din locuinţa lui Mommsen? Şi despre faptul că excerptările lui, poate cele mai importante lucrări pregătitoare pe care un savant în viaţă le-a făcut, au fost distruse? Se pare că de mai multe ori s-a aruncat în flăcări şi a fost nevoie, în cele din urmă, să se recurgă împotriva lui – era acoperit de răni şi arsuri – la forţă. Demersuri ca cele ale lui Mommsen sunt probabil foarte rare, pentru că o memorie fantastică şi o perspicacitate corespunzătoare a minţii se asociază rareori în critica şi ordonarea unui asemenea material, ba, mai curând, de regulă, se contrazic.

— Atunci când am auzit povestea, mi s-a răsucit inima în trup, şi încă mai sufăr fizic şi acum când mă gândesc la acele lucruri. Să fie vorba de milă? Dar ce-mi pasă mie de Mommsen? Nu am nicio afecţiune faţă de el.

— Aici, în „ermitajul" din pădure, al cărui ermit sunt eu, domneşte, de ieri încoace, mare zarvă: nu ştiu, de fapt, ce s-a întâmplat, dar umbra unei crime se aşterne asupra casei. A fost ascuns ceva în pământ, lucrurile au fost descoperite, se auzeau văicăreli cumplite, erau prezenţi numeroşi jandarmi, a avut loco percheziţie, iar noaptea am auzit din camera alăturată pe cineva oftând din greu, astfel că mi-a pierit somnul. Se pare că şi în timpul nopţii s-au făcut din nou săpături în pădure, s-a produs o surpriză, şi iarăşi au fost lacrimi şi ţipete. Un funcţionar mi-a spus că ar fi vorba de o „poveste cu bancnote" – nu am destulă curiozitate ca să ştiu atâtea câte ştie, probabil, toată lumea în jurul meu. Ajunge că singurătatea în pădure e cam neliniştitoare.

Am citit o nuvelă de Mérimée, în care *se pare* că este descris caracterul lui Henry Beyle: *Vasul etrusc*; dacă lucrul este adevărat, ar fi vorba de personajul St. Clair. Întreaga

nuvelă este ironică, distinsă şi profund melancolică.

În final, o reflecţie: încetăm să ne iubim *cu adevărat* atunci când *încetăm* practica de a iubi pe alţii: motiv pentru care încetarea aceasta din urmă trebuie evitată. (Din propria-mi experienţă.)

Cu bine, iubitul şi *foarte* preţuitul meu prieten! Să vă meargă bine zi şi noapte! Cu fidelitate, al dvs.

F.N.

În atitudinea dvs, faţă de dezertor Schopenhauer ar vedea o dovadă a invariabilităţii caracterului – şi n-ar avea dreptate, ca aproape întotdeauna.

Către Franz Overbeck

[Ştampila poştei: Sils Engd., 30 iulie 81]

Sunt foarte mirat, foarte încântat! Am un *precursor* şi la ce nivel! Pe Spindza nu-l cunoşteam aproape deloc: faptul că *acum* mă atrage, este „un act al instinctului". Nu numai că orientarea lui de ansamblu este aceeaşi cu a mea – a face din cunoaştere *afectul cel mai puternic* –, dar mă şi regăsesc în cinci puncte principale ale teoriei lui; de acest gânditor, cel mai ieşit din comun şi mai singular, mă simt apropiat tocmai în *următoarele* chestiuni: el neagă libertatea voinţei – „finalităţile" –; ordinea etică a universului –; lipsa de egoism – răul –; dacă, desigur, sunt şi deosebiri foarte mari între noi, ele se situează mai mult în diferenţele cronologice, de cultură, de ştiinţă. În rezumat: singurătatea mea care, întocmai ca pe vârfurile de munţi înalţi, mi-a luat adesea respiraţia şi mi-a ridicat sângele la cap, cel puţin a devenit acum o existenţă în doi.

— Mare minune!

De altfel, starea mea nu corespunde speranţelor mele. O vreme de excepţie şi aici! Veşnică modificare a condiţiilor

atmosferice! – asta m-ar izgoni şi din Europa! îmi *trebuie* un cer *senin luni în şir*, altminteri nu pot să fac nimic. Am avut până acum crize foarte grele – şase la număr, de câte două şi trei zile!!

— Cu sentimente cordiale, prietenul dvs.

Către Peter Gast

Sils-Maria, 14 august 1881 Ei, dragă prietene! Soarele de august se află deasupra noastră, anul fuge mereu, în munţi şi păduri creşte tăcerea şi pacea. La orizont mi-au apărut gânduri, pentru prima oară gânduri complet necunoscute până acum – nu vreau să dezvălui nimic despre ele, ci să mă menţin pe mine însumi într-o linişte de nezdruncinat. Va trebui, probabil, să mai trăiesc *câţiva* ani! Ah, prietene, din când în când îmi trece prin cap bănuiala că duc o viaţă foarte periculoasă, pentru că fac parte din acele maşinării care pot *exploda*! Intensităţile sentimentelor mele mă fac să mă cutremur şi să râd – de câteva ori n-am putut părăsi camera din motivul ridicol al unei inflamaţii oculare – şi din ce cauză? Pentru că în ajun plânsesem prea mult în timpul plimbărilor mele, dar nu cu lacrimi sentimentale, ci cu lacrimi de jubilaţie; în acelaşi timp cântam şi spuneam aiureli, încărcat de un nou mod de a privi, cu care îi preced pe ceilalţi.

În sfârşit, dacă nu mi-aş putea extrage forţa din mine însumi, dacă ar trebui să aştept apeluri, încurajări, consolări din ţară, unde m-aş afla! ce-aş ajunge! Au existat într-adevăr clipe şi perioade întregi din viaţa mea (d. ex, anul 1878), în care un cuvânt energic de îmbărbătare, o strângere de mână aprobativă mi s-ar fi părut ca o mângâiere a mângâierilor – şi tocmai atunci m-au lăsat baltă toţi cei pe care credeam că mă pot bizui şi care ar fi *putut* să-mi facă acel bine. Acum nu

mai aştept nimic şi nu mai simt decât o uimire tulbure, de pildă, când mă gândesc la scrisorile pe care le primesc acum – toate sunt atât de nesemnificative, nimeni n-a trăit ceva datorită mie, nimeni nu şi-a făcut gânduri *în legătură* cu mine – ceea ce mi se spune este respectabil şi binevoitor, dar vine de departe, departe, departe. Până şi dragul nostru Jacob Burckhardt mi-a scris o scrisoare descurajată şi reţinută.

În schimb, consider ca o recompensă faptul că acest an mi-a adus două lucruri care mi se potrivesc şi-mi stau la inimă: muzica *dvs*. Şi acest *peisaj*. Nu este propriu-zis Elveţia, nici Recoaro, ci *cu totul* altceva, ceva mult mai sudic – ar fi nevoie să mă duc pe plaiurile înalte ale Mexicului, la Oceanul Pacific, pentru a întâlni ceva asemănător (d. ex. Oaxaca), acolo, fireşte, cu vegetaţie tropicală. Oricum, voi căuta să-mi păstrez acest Sils-Maria. Sentimente asemănătoare am şi pentru muzica dvs., dar nu ştiu cum să pun stăpânire pe ea! Am fost nevoit odată pentru totdeauna să elimin din ocupaţiile mele cititul notelor şi cântatul la pian. Îmi umblă prin cap ideea de a-mi procura o maşină de scris; sunt în legătură cu inventatorul ei, un danez din Copenhaga.

Ce faceţi în iarna viitoare? Presupun că vă veţi afla la Viena. Pentru iarna următoare aş voi să ne gândim la o întâlnire, fie ea şi una *scurtă*, deoarece ştiu acum destul de bine, că nu mă potrivesc cu anturajul dvs. Şi că vă veţi simţi mai liber şi mai productiv atunci când, din nou, mă voi refugia. Pe de altă parte, mă preocupă atât de mult eliberarea tot mai pronunţată a spiritului dvs. Şi dobândirea unui mod de „a fi acasă”, cald şi mândru, *in summa*, activitatea dvs, de creaţie şi maturizarea atât de fericită, încât mă voi acomoda uşor cu orice situaţie rezultată din condiţionările caracterului dvs. *Niciodată* nu am vreun

sentiment urât împotriva dvs., fiţi convins de aceasta, dragă prietene!

— Mai spuneţi-mi, în subsidiar, la cât se vinde acum bancnota germană în Italia, adică ce curs are.

Adresa drei de Meysenbug n-o ştiu pe dinafară: probabil că acum ea se află pe undeva împreună cu familia Monod; sunt de părere ca dl Schmeitzner să trimită exemplarul la Paris.

— Cu dl Schmeitzner lucrurile sunt rezolvate – cu toate menajamentele posibile; mi-am propus să nu-l las să sufere din cauza faptului că, pe baza unor concluzii pripite, am aşteptat de la el ceva ce nu ţinea de felul lui de a fi.

Din toată inima, cu prietenie şi recunoştinţă cordială

Al dvs. F.N.

(Am fost multă vreme bolnav)

Către Lou von Salome

[Naumburg, probabil 10 iunie 1882] Da, dragă prietenă, din depărtarea la care mă aflu, nu văd deloc ce persoane trebuie *în mod necesar să* fie iniţiate în proiectele noastre; socotesc că e bine să ne menţinem la ideea de *a iniţia* numai persoane necesare. Îmi place latura secretă a vieţii şi doresc din suflet ca şi dvs. Şi eu să fim cruţaţi de vreo pălăvrăgeală europeană. În rest, leg de viaţa noastră în comun *speranţe* atât de înalte încât niciun efect secundar, inevitabil sau întâmplător nu mă impresionează decât prea puţin şi tot *ce* ar rezulta de aici vom suporta *împreună* şi tot *împreună* vom arunca seară de seară în apă întreaga bocceluţă – nu-i aşa?

Cuvintele dvs, despre dra de Meysenbug mă determină să-i scriu cât de curând.

Daţi-mi a înţelege cum gândiţi să vă organizaţi timpul

după Bayreuth şi pe ce ajutor contaţi din partea mea. Am acum mare nevoie de munţi şi păduri: nu numai sănătatea, ci, mai mult încă, *Ştiinţa voioasă* mă îndeamnă la singurătate. Vreau să fac *încheierea*.

V-ar conveni dacă aş pleca de pe acum la Salzburg (sau la Berchtesgaden), deci pe drumul spre *Viena!*

Când vom fi împreună, vă voi scrie ceva în cartea trimisă. – în încheiere: sunt lipsit de experienţă şi de exerciţiu în toate aspectele acţiunii; şi de ani de zile nu am fost *niciodată* în situaţia de a explica sau justifica vreo acţiune a mea faţă de oameni, îmi ţin cu plăcere ascunse planurile; despre faptele mele n-are decât să vorbească toată lumea!

— Natura a dăruit însă fiecărei făpturi diferite arme de apărare – iar dvs. v-a dăruit admirabila sinceritate a voinţei. Pindar spune undeva „să devii cel ce eşti". Fidel şi devotat

F.N.

Către Peter Gast

Tautenburg, 13 iulie 1882

Dragă prietene, niciunul din cuvintele pronunţate de dvs, nu-mi face mai mare plăcere decât „speranţa" şi „reculegerea" – iar eu vă fac acum acest urâcios necaz cu corecturi exact în situaţia în care lucrurile ar fi trebuit să se petreacă paradiziac în existenţa dvs!

Cunoaşteţi nevinovatele mele fleacuri din Messina? Sau păstraţi tăcere cu privire la ele, din amabilitate faţă de autorul lor?

— Nu, totuşi, ceea ce spune ciocănitoarea în ultima poezioară – nu prea stau bine cu arta mea poetică. Dar ce contează!

Să nu se *jeneze* nimeni de prostiile sale, fără ele

înţelepciunea noastră ar avea prea puţină valoare.

Poezia aceea *către durere* nu era scrisă de mine. Face parte din lucrurile care au o deplină putere asupra mea; n-am fost niciodată în stare s-o citesc fără lacrimi: răsună ca un glas pe care încă din copilărie l-am tot aşteptat şi aşteptat. Această poezie este scrisă de prietena mea Lou, de care încă nu veţi fi auzit. Lou este fiica unui general rus şi are douăzeci de ani; are o minte ascuţită de vultur, este curajoasă ca un leu, totuşi o copilă feciorelnică, a cărei viaţă s-ar putea să nu fie lungă. Cunoştinţa cu Lou o datorez drei de Meysenbug şi domnului Ree. Acum ea se află în vizită la familia Ree, după Bayreuth vine încoace, la Tautenburg, iar la toamnă ne mutăm împreună la Viena. Ea este, în modul cel mai uimitor, predispusă tocmai pentru felul *meu* de a gândi şi de a-mi articula gândurile.

Dragă prietene, dvs, ne faceţi cu siguranţă – şi mie şi ei – onoarea de a feri legătura noastră de noţiunea unei relaţii amoroase. Suntem *prieteni* şi voi respecta cu sfinţenie această fată şi încrederea ei în mine.

— De altfel ea are un caracter incredibil de ferm şi ştie *singură* exact ceea ce vrea – fără a întreba pe nimeni şi fără a se sinchisi de lumea din jur.

Acestea sunt spuse pentru dvs. Şi pentru nimeni altcineva. Dacă însă aţi veni la Viena ar fi *minunat*!

Cu gânduri fidele, prietenul dvs. F.N.

Către Erwin Rohde

Tautenburg lângă Domburg, Turingia [15 iulie 1882] Dragul, vechiul meu prieten, n-am ce face, trebuie să te pregătesc astăzi pentru o nouă carte a mea; mai ai încă cel mult patru săptămâni de linişte până atunci! O circumstanţă atenuantă este faptul că ar fi să fie ultima pentru mulţi ani de

aci înainte: – la toamnă plec la Universitatea din Viena şi încep noi ani de studiu, după ce anii cei vechi nu mi-au reunit prea bine din cauza unei îndeletniciri prea unilaterale cu filologia. Acum am un plan de studii propriu şi, dincolo de el, un ţel propriu secret, căruia îi *consacru* de aici înainte viaţa mea – îmi vine prea *greu* să trăiesc, dacă n-o fac *în stilul cel mai grandios*; ţi-o spun cu toată încrederea, vechiul meu camarad! Fără un scop pe care nu l-aş considera nespus de important, nu m-aş mai fi putut ţine la lumină şi deasupra valurilor negre. De fapt, aici se află singura mea scuză pentru acest gen de literatură, aşa cum o fac din 1876 încoace: este reţeta mea şi medicamentul preparat de mine însumi împotriva silei de viaţă. Ce ani! Ce dureri prelungite! Metamorfoze, însingurări! Căci cine *a* răbdat atâtea ca mine? Leopardi sigur nu! Şi dacă astăzi stau *deasupra tuturor acestor lucruri* cu voioşia unui învingător şi încărcat de complicate planuri *noi*

— Şi, aşa cum mă cunosc, cu perspectiva unor suferinţe şi tragedii noi, grave, încă mai interiorizate!?! *curajul necesar* – nu va trebui nimeni să se supere de faptul că am o părere bună despre medicamentul meu. *Mini ipsi scripsi*[64] – şi aşa va rămâne; tot astfel fiecare în felul său să facă pentru sine însuşi tot binele posibil

— Asta este morala mea: – singura care mi-a mai rămas. Dacă până şi sănătatea mea fizică revine, *cui* să-i fiu recunoscător? Am fost la toate capitolele propriul meu medic; şi fiind eu unul care nu separă nimic, am fost nevoit să-mi tratez la *un loc* sufletul, mintea şi trupul cu aceleaşi remedii. Acceptând ideea că alţii s-ar putea *distruge* cu remediile mele, nu fac nimic cu mai multă râvnă decât *să-i*

---

[64] Eu însumi am scris acestea (n. trad.).

avertizez împotriva mea. În mod special această ultimă carte, intitulată *Ştiinţa voioasă*, îi va îndepărta pe mulţi de mine cu spaimă, poate că şi pe *tine*, dragul, vechiul meu prieten Rohde! Cartea îmi reflectă chipul, dar ştiu sigur că *nu* este acea imagine despre mine pe care o porţi tu în inimă.

Prin urmare: ai răbdare, fie şi numai pentru faptul de a trebui să recunoşti că, în ce mă priveşte, este vorba *aut mori aut ita vivere*[65]

Din toată inima, al tău Nietzsche

Către Jacob Burckhardt

Naumburg, dum, august 1882

Prea stimatul meu prieten – sau cum altfel să vă numesc? – primiţi, vă rog, cu bunăvoinţă ceea ce vă trimit astăzi; cu o bunăvoinţă *preconceptă*: deoarece, dacă nu procedaţi astfel, nu veţi găsi în această carte, *Ştiinţa voioasă*, decât motive de batjocură (este prea personală şi, ca tot ce este personal, de fapt *comică*).

În rest, am atins un punct în care *trăiesc* cum *gândesc* şi poate că între timp am şi învăţat să exprim cu adevărat ceea ce gândesc. În această privinţă voi asculta aprecierea dvs, ca pe o sentinţă judecătorească: aş fi dorit în mod special să citiţi *Sanctus Januarius* (cartea IV) în context, pentru ca să pot afla dacă *este inteligibilă* în ansamblu.

Şi versurile mele?…

Cu încredere cordială, al dvs. Friedrich Nietzsche

N.B. Care este adresa acelui domn Curţi, despre care mi-aţi vorbit la *ultima*, *foarte* plăcuta noastră întâlnire?

Către Lou von Salome

---

[65] sau de a muri sau de a trăi în acest fel (n. trad.).

Naumburg, sfârşit de august 1882

Draga mea Lou, am plecat din Tautenburg la o zi după dvs., cu inima *plină* de *vinudv xe*, *foarte* îndrăzneţ – de ce oare?

N-am mai vorbit cu sora mea decât puţin, totuşi îndeajuns pentru a expedia noua stafie rare iese la iveală în *neantul* de unde s-a născut.

La Naumburg m-a năpădit iarăşi demonul muzicii – am compus muzica pentru a dvs. *Rugăciune către viaţă*, iar prietena mea pariziană Ott, posesoarea unei voci admirabile prin forţă şi expresivitate, ne-o va cânta odată şi pentru dvs. Şi pentru mine.

În încheiere, draga mea Lou, şi vechea, cordiala, adânca mea rugăminte: *deveniţi ceea ce dvs. înşivă sunteţi!* la început este greu să ne emancipăm de *lanţurile* noastre şi, în cele din urmă, trebuie să ne mai şi *emancipăm* de această emancipare! Fiecare dintre noi, chiar dacă în moduri foarte diverse, are de tras la *boala înlănţuirilor*, chiar şi după ce a rupt lanţurile.

Din toată inima binevoitor faţă de destinul dvs. – căci iubesc şi în dvs, *speranţele mele*.

F.N.

Către Louise Ott

[Naumburg, duminică, septembrie 1882]

Prea stimată prietenă, sau nu mai pot, după şase ani, să folosesc *acest* cuvânt?

Între timp am trăit mai aproape de moarte decât de viaţă şi drept urmare acum sunt cam prea „înţelept"; am devenit aproape un „sfânt"…

Totuşi: *această* situaţie s-ar mai putea corecta! Căci iarăşi am încredere în viaţă, în oameni, în Paris, chiar şi în

mine însumi – şi doresc să *vă* revăd peste puţin timp. Ultima mea carte se numeşte: *Ştiinţa voioasă*.

Este, oare, cerul parizian adesea senin? Ştiţi, cumva, din întâmplare, vreo cameră liberă potrivită pentru mine? Ar trebui să fie un loc absolut liniştit, o cameră foarte simplă. Şi nu prea departe de dvs., dragă d-nă Ott.

Sau mă sfătuiţi să nu mai vin deloc la Paris? Poate că nu este un loc pentru ermiţi, pentru oameni care doresc să se ocupe în linişte de opera unei vieţi şi nu se interesează deloc de politică şi de prezent?

Sunteţi pentru mine o amintire foarte plăcută!

Din inimă al dvs.

Profesor dr. F. Nietzsche

Către Gottfried Keller

Leipzig, Auenstrasse 26, septembrie 1882

Prea stimate domn, aş fi dorit ca dvs, să fi aflat de pe undeva ceea ce sunteţi pentru mine – un om, un bărbat şi poet deosebit de stimat. În felul acesta, n-ar mai fi trebuit să mă scuz astăzi că v-am trimis de curând o carte.

Poate că această carte vă îndurerează în ciuda titlului ei voios? într-adevăr, cui aş fi dorit mai puţin să-i provoc o întristare decât tocmai dvs., *celui care ştie să bucure inimile*? Vă port gânduri atât de recunoscătoare!

Din inimă al dvs.

Dr Friedrich Nietzsche

Către Franz Overbeck

[Leipzig, octombrie 1882]

Dragul meu prieten, aşa merg lucrurile! Nu ţi-am scris pentru că am vrut *să aştept* nişte decizii în diferite probleme, iar azi îţi scriu *numai* pentru a-ţi spune că nu s-a decis încă

nimic.

Nici măcar în ceea ce priveşte planurile mele de iarnă şi călătoria.

Parisul se află încă pe primul plan, dar nu încape nicio îndoială că starea mea, sub influenţa acestui cer nordic, s-a înrăutăţit; şi poate că n-am trecut niciodată prin ceasuri de atâta melancolie ca în această toamnă la Leipzig – deşi aş avea destule motive în *jurul meu* pentru a fi bine dispus. E destul să spun că au fost zile în care călătoream cu gândul iarăşi prin Basel, spre mare. Mă cam tem *de zgomotele* Parisului şi aş voi să ştiu dacă există acolo destul cer senin. Pe de altă parte, într-o nouă *singurătate* la Genova s-ar afla şi unele primejdii. Mărturisesc că aş dori *mai mult* decât orice să-ţi fac, ţie şi iubitei tale soţii, o relatare mai amplă asupra experienţelor mele din cursul acestui an: sunt foarte multe lucruri de povestit şi puţine de scris.

Pentru cartea lui *Jansen* îţi sunt dator multe mulţumiri, cartea precizează admirabil toate deosebirile dintre concepţia lui şi concepţia protestantă (întreaga dezbatere se desfăşoară în legătură cu o înfrângere a protestantismului *german* – în orice caz a „istoriografiei" protestante). Personal, în problema principală, n-am avut nimic de învăţat şi nici ceva care să-mi schimbe punctul de vedere. Renaşterea încă rămâne pentru mine *piscul* acestui mileniu; iar tot *ceea ce* s-a întâmplat de atunci este marea reacţie a tuturor felurilor de instincte de turmă care se împotrivesc „individualismului" acelei epoci.

Lou şi Ree au plecat zilele acestea, mai întâi pentru a se întâlni la Berlin cu mama lui Ree: de acolo se pleacă la Paris. Starea sănătăţii lui Lou este jalnică; socotesc acum că şansele ei de a trăi sunt încă mai reduse decât credeam astă-primăvară. Avem şi noi destule griji; Ree este parcă

făcut pentru o asemenea misiune în acest caz.

Pentru mine personal L. este o adevărată *comoară cu noroc*, mi-a împlinit toate aşteptările – nu se poate întâmpla frecvent ca doi oameni să fie atât de înrudiţi în spirit precum suntem noi.

În ceea ce-l priveşte pe Koselitz (sau mai curând domnul „Peter Gast”), iată a doua minune a mea din acest an. În timp ce Lou este pregătită, ca nimeni altul, pentru latura până acum aproape secretă a filosofiei mele, Koselitz reprezintă justificarea sonoră a întregii mele renaşteri şi activităţi practice – asta pentru a mă exprima odată în mod cu totul egoist. Aici se află un nou *Mozart* – nu mai simt altfel lucrurile: frumuseţe, cordialitate, seninătate, plenitudine, prisos de inventivitate şi uşurinţă în măiestria contrapunctică – niciodată aceste calităţi nu s-au nimerit atât de bine la un loc, aproape că nici nu mai vreau să ascult altă muzică. Cât de sărac, de artificial şi de actoricesc mi se pare acum tot wagnerismul!

— Oare *Glumă*, *viclenie şi răzbunare* va putea fi reprezentată aici? Cred că da, însă nu ştiu încă sigur.

— Această *poză* pe care o anexez ar putea fi pusă pe masa ta de aniversare. Ca fotografie a fost admirată.

O fi primit doamna Rothpletz ultima mea carte? Am uitat adresa ei exactă.

Cu urarea din inimă pentru un an bun, al tău prieten
Nietzsche.

Către Heinrich von Stein

[S. Margherita], începutul lui decembrie 1882

Dragă domnule doctor, nici nu mi-aţi fi putut da un răspuns mai frumos decât aţi făcut-o trimiţându-mi colile dvs. Lucrurile s-au potrivit în chip *fericiţi*. Se pare că la orice

primă întâlnire există astfel de „bune prevestiri”!

Da, sunteţi un poet! Aşa o simt eu: afectele, labilitatea dvs. Şi, nu în ultimul rând, aparatura scenică – toate sunt puse în foc şi *credibile* (ceea ce este esenţial!).

În privinţa „limbajului” – ei, vom discuta despre asta atunci când ne vom vedea: nu sunt chestiuni pentru o scrisoare. Desigur, dragă domnule doctor, dvs. Încă *citiţi* prea multe cărţi şi, mai ales, cărţi germane! Cum se poate însă citi o carte germană?

Ah! iertare! Tocmai făceam eu însumi aşa ceva, prilej cu care am şi vărsat unele lacrimi.

Wagner spunea odată despre mine că scriu latineşte şi nu în germană: ceea ce este şi *adevărat* şi agreabil de auzit. Fapt este că participarea mea la existenţa germană este de un singur fel şi nu mai mult. Examinaţi-mi numele: strămoşii mei au fost nişte nobili polonezi, mama bunicului meu mai era o poloneză. Totuşi, îmi încropesc din semigermanitate o virtute şi pretind că înţeleg mai mult din *arta* limbajului decât le este *posibil* germanilor s-o facă.

— Cu *acestea* la revedere!

În legătură cu „eroul”: nu am despre el o părere la fel de bună ca dvs. Oricum: el reprezintă forma cea mai acceptabilă a existenţei umane, mai ales dacă nu dispui de o alternativă.

Te ataşezi de ceva: şi de abia acest ataşament a prins rădăcini solide, că tiranul din noi (pe care cu prea multă uşurinţă ne place să-l numim „eul nostru superior”) a şi spus: „Tocmai *această* jertfă trebuie să mi-o aduci”. Şi i-o şi aducem – dar amestecată cu cruzime şi arderea de vii la foc lent. Problemele pe care le trataţi sunt aproape numai probleme ale *cruzimii*: vă priesc oare? Vă spun sincer că trupul meu este destul de marcat de această predispoziţie

„tragică”, pentru a nu o *blestema* adeseori; experienţele mele, mici sau mari, merg mereu pe acelaşi traseu. Cel mai frecvent simt o chemare spre *înălţimi*, de la care problema tragică pare să se afle *sub* nivelul meu.

— Aş dori să *eliberez* existenţa umană măcar de unele aspecte ale caracterului ei crud şi sfâşietor. Totuşi pentru a putea continua în acest sens, ar trebui să vă dezvălui ceea ce n-am dezvăluit încă nimănui – este vorba de misiunea în faţa căreia mă aflu, misiunea vieţii mele. Nu, despre asta nu trebuie să vorbim împreună. Sau, mai curând: aşa cum ne aflăm noi doi, două fiinţe complet despărţite, nu putem nici măcar să *tăcem* împreună despre *aceste lucruri*. Vă sunt din inimă recunoscător şi devotat

F. Nietzsche

Mă aflu din nou la reşedinţa mea din Genova sau în apropierea ei, mai pustnic decât oricând: la *Santa Margherita Ligure* (*Italia*) *post restant*.

Către Franz Overbeck

[Sosită la 11 februarie 1883 din Rapallo]

Dragă prietene, banii sunt în mâna mea: şi din nou m-am gândit câte eforturi neplăcute îţi pricinuiesc de atâţia ani încoace. Poate că toate vor lua curând sfârşit.

Nu vreau să-ţi ascund că îmi merge rău. Iarăşi creşte în jurul meu întunericul; am sentimentul că la un moment *a fulgerat* – că un foarte scurt interval *am fost cu totul* în elementul meu şi în lumina mea. Acum asta a trecut. Cred că merg iremediabil spre pietre, afară de cazul că s-ar întâmpla ceva, dar nu ştiu deloc *ce anume*. Poate că cineva mă va scoate din Europa – pe mine cu modul meu de a gândi în termeni de fizică şi care văd acum în propria-mi persoană o jertfă a unei perturbări terestre-climaterice, căreia îi este

expusă Europa. Ce vină am că posed un *simţ* în plus şi o teribilă sursă de suferinţe! însuşi faptul de a gândi aşa este o uşurare – în acest fel nu mai sunt nevoit să acuz oamenii de a fi cauzele mizeriilor mele. Deşi *aş putea* s-o fac. Şi o şi *fac*, încă prea mult! Tot ceea ce ţi-am semnalat în scrisorile mele către tine sunt doar lucruri secundare – am de purtat o povară atât de grea de amintiri chinuitoare şi urâte!

Aşa, de pildă, nu mi-a ieşit niciun moment din memorie faptul că mama a spus odată că sunt o ruşine pentru mormântul tatălui meu.

— Despre alte exemple nu vreau să vorbesc – dar o ţeavă de pistol îmi apare acum ca o sursă de gânduri relativ plăcute.

Sub ochii mei întreaga mea viaţă s-a desfăcut în bucăţele: această viaţă neliniştitoare, ţinută în secret, care la şase ani o dată face câte un pas şi, de fapt, nici nu-şi doreşte altceva decât acest pas; în timp ce tot restul, toate relaţiile mele umane operează cu o mască a fiinţei mele, iar eu sunt nevoit să fiu mereu jertfa acestei situaţii, ducând o viaţă cu desăvârşire tăinuită. Am fost *întotdeauna* expus celor mai cumplite hazarduri – sau, mai curând: eu sunt cel care a făcut din orice hazard o grozăvie.

Această carte, despre care ţi-am scris, o treabă de zece zile, îmi apare acum ca propriul meu testament. Cuprinde, judecată cu cea mai mare asprime, o imagine a fiinţei mele, aşa cum este ea *de îndată* ce îmi voi fi azvârlit întreaga povară. Cartea este un poem şi nu o culegere de aforisme.

Mă tem de *Roma* şi nu mă pot decide. Cine ştie ce tortură mă aşteaptă acolo! Aşa că m-am apucat să devin propriul meu copist.

Ce altceva aş putea face sub acest cer şi vremea lui schimbătoare? Ah! această anxietate! Deşi ştiu că, relativ

vorbind, la mare îmi merge totuşi „cel mai bine”!

Cu mulţumiri cordiale, vă doresc numai bine ţie şi stimabilei tale soţii

F.N.

Către Paul Deussen

[Genova, 16 martie 1883]

Aşa e frumos, dragul, vechiul meu prieten! Astfel trebuie procedat: să ne desfăşurăm pe rând fiecare din cele şapte puteri ale noastre, la urmă să le adunăm laolaltă şi să tragem cu şapte cai spre un ţel anume. Multe au trebuit să se adune într-o viaţă de om, pentru a-l face capabil să ne descopere nouă, europenilor, o învăţătură ca cea a Vedantelor; iar faptul că nu te-ai dezvăţat de obiceiul de a munci temeinic nu este lucrul pe care-l preţuiesc cel mai puţin, vechiul meu prieten! N-o chema oare pe una dintre cele trei Muze Melette? Cerul o ştie: fără hărnicie onestă nu cresc decât buruieni chiar şi în cele mai frumoase plantaţii grădinăreşti. Văzut de aproape, nici cel mai bun artist nu se deosebeşte de meseriaş. Detest derbedeimea care nu vrea să practice nicio meserie şi acordă spiritului numai calitatea unui gust pentru delicatese.

Îmi face o mare plăcere să fac odată cunoştinţă cu exprimarea clasică a unui mod de a gândi care îmi este complet străin; serviciul acesta mi-l face cartea ta. Aici iese foarte direct la lumină în chipul cel mai naiv tot ceea ce bănuiam în legătură cu acest mod al tău de a gândi. Citesc pagină cu pagină cu o desăvârşită „răutate”, – nu-ţi puteai dori un cititor *mai recunoscător*, dragă prietene!

Întâmplarea face ca tocmai acum să se tipărească un *Manifest* al meu care spune aproximativ cu aceeaşi elocvenţă

da! acolo unde cartea ta spune nu! Este de râs; dar poate că pe tine te necăjeşte acest lucru şi încă nu m-am pus de acord cu mine însumi, dacă să-ţi trimit sau nu tipăritura. Pentru a-ţi putea rea Liza cartea ta, nu-ţi era *permis* să gândeşti despre toate la fel ca mine; iar cartea ta *trebuia* scrisă. Prin urmare

Din inimă cu recunoştinţă
Friedrich Nietzsche

Către Jacob Burckhardt
[Roma, iuniel883]

Prea stimate domnule profesor, la urma urmei nu-mi lipseşte acum nimic decât o convorbire cu dvs! După ce mi-am mai clarificat gândurile cu privire la „sensul vieţii mele", aş fi dorit foarte mult să vă *aud* vorbind despre „sensul oricărei vieţi" (sunt acum, mai mult decât oricând, numai „urechi"); numai că vara mă conduce de astă dată nu la Basel, ci la Roma! în ceea ce priveşte cărţulia care urmează, vă spun doar atât: odată şi odată, fiecare îşi deşartă inima şi *binele* pe care şi-l face astfel sieşi este atât de mare, încât el de-abia poate să înţeleagă cât de *mult* îi îndurerează în acest fel pe toţi ceilalţi.

Presimt că de data aceasta vă voi îndurera încă mai mult decât s-a întâmplat până acum: dar presimt şi că dvs., care aţi fost întotdeauna *bun* cu mine, veţi avea de aici înainte sentimente şi mai bune faţă de mine.

Nu-i aşa că ştiţi *cât* de mult vă iubesc şi vă stimez?
Al dvs.
Nietzsche *Roma*, *via Polveriera 4*, et. *2*

Către Carl von Gersdorff
Sils-Maria, [28 iunie 1883]

Dragul şi vechiul meu prieten Gersdorff, între timp am aflat că ai avut de suferit o foarte mare durere – pierderea mamei tale. Când am auzit, am resimţit o adevărată consolare să ştiu că nu eşti singur pe lume şi m-am gândit la cuvintele calde şi recunoscătoare cu care, în ultima ta scrisoare, mi-ai vorbit despre soţia ta. În tinereţe am dus-o *greu*, tu şi cu mine – din motive diferite; ar fi însă un frumos act de dreptate dacă la vârsta maturităţii am avea parte de oarecare bunătate, consolare şi întremare sufletească.

În ce mă priveşte, am în urma mea o lungă şi grea asceză a spiritului, pe care am luat-o de bunăvoie asupra mea; nu oricine s-ar fi încumetat să şi-o asume. Ultimii şase ani au fost, în *acest* sens, pentru mine anii celei mai mari autodepăşiri: ca să las de o parte ceea ce sănătatea, singurătatea, ignorarea şi acuzaţia de erezie m-au silit să depăşesc. Îmi ajunge că *am depăşit* şi această etapă a vieţii mele – iar ceea ce îmi mai rămâne din ea (puţin, cred!) va trebui să scoată complet la iveală ceea ce mi-a motivat, de fapt, viaţa şi suportarea ei. Vremea tăcerii *a trecut*: *Zarathustra*, cartea mea care-ţi va fi trimisă în aceste săptămâni, îţi va putea dezvălui la ce înălţime şi-a luat zborul voinţa mea. Nu te lăsa amăgit de aerul de legendă al acestei cărticele: dincolo de toate acele cuvinte simple şi stranii se află latura mea cea mai *profund serioasă* şi *întreaga* mea *filosofie*. Este un început al prezentării mele, nu mai mult! Ştiu *bine* că nu există nimeni care ar fi în stare să facă ceva în felul acestui Zarathustra.

— Dragul şi vechiul meu prieten, sunt din nou în Engadinul de Sus, pentru *a treia* oară şi iarăşi simt că aici şi nicăieri în altă parte îmi este locul potrivit şi cuibarul. Vai, câte nu zac încă ascunse în mine şi cer să devină cuvânt şi formă! Nici nu poate fi în jurul meu destulă linişte şi distanţă

şi singurătate spre a-mi putea percepe vocile interioare!

Aş dori să am bani destui pentru a-mi putea clădi aici un soi de cuşcă ideală: vreau să spun o casă de lemn cu două încăperi; şi anume pe o peninsulă care pătrunde în lacul Sils şi unde a existat cândva o cetate romană. Începe să-mi devină într-adevăr imposibil să mai locuiesc, ca până acum, în aceste case ţărăneşti: camerele sunt joase şi apăsătoare şi mereu se aude câte un zgomot. Altminteri însă locuitorii din Sils-Maria îmi sunt foarte binevoitori; iar *eu* îi preţuiesc. Iau masa la hotelul *Edelweiss*, un local excelent: singur la masă, firește, şi la un preţ care nu stă în raporturi prea rele cu mijloacele mele reduse. Am adus cu mine aici sus un coş mare de cărţi; peste trei luni este prevăzut un altul. Aici locuiesc *muzele mele*: spusesem deja în *Călătorul şi umbra sa* că această regiune îmi este „rudă de sânge şi mai mult încă".

Iată că ţi-am povestit câte ceva despre vechiul tău prieten şi pustnic Nietzsche – un vis al nopţii trecute m-a îndemnat s-o fac.

Rămâi bun şi fidel faţă de mine! – suntem camarazi *vechi* şi am trăit multe împreună! Al tău

Friedrich Nietzsche

Către Malwida von Meysenbug

Sils-Maria, Engadin (Elveţia) august 1883

Draga şi prea-stimata mea prietenă, sau sunt cumva prea îndrăzneţ dacă vă numesc astfel? Sigur este că încrederea mea în dvs, nu are margini; astfel că nu cuvintele contează foarte mult.

Am avut o vară *proastă* şi o mai am încă. Neplăcuta poveste de anul trecut s-a năpustit din nou asupra mea şi am fost nevoit să *aud* atâtea lucruri care mi-au alterat această minunată singurătate în natură, făcându-mi din viaţă

aproape un iad. După toate câte le-am aflat *acum* – vai! *mult prea târziu* – acele două persoane Ree şi Lou nu sunt vrednice nici măcar să-mi lingă tălpile încălţămintei; – cer scuze pentru această metaforă prea masculină! A fost o nenorocire de lungă durată că acest R., un mincinos şi un calomniator fundamental insidios, mi-a traversat calea vieţii. Şi câtă răbdare şi milă n-am avut faţă de el! „Este un biet flăcău sărac, trebuie ajutat să progreseze" – de câte ori nu mi-am spus acest lucru, atunci când felul lui meschin şi nesincer de a gândi şi de a trăi îmi provoca repulsie! Nu pot să uit supărarea pe care am resimţit-o în 1876 când am auzit că va veni şi el la dvs, la Sorrento. Acum doi ani, această supărare se repeta: mă aflam aici la Sils-Maria şi m-*am îmbolnăvit* la ştirea transcrisă de sora mea, că el voia să urce încoace. Ar trebui să ne încredem mai mult în instinctele noastre, inclusiv în instinctul *repulsiei*. „Mila" schopenhauerianã a produs mereu în viaţa mea de până acum *principala* dezordine – de aceea şi am toate motivele să aprob *acele* sisteme morale, care mai includ în socoteală şi alte câteva resorturi ale moralităţii şi nu vor să reducă întreaga noastră vrednicie umană la „compasiune". Aceasta este nu numai o formă de slăbiciune, pe care ar fi luat-o în râs orice elen mărinimos, ci şi o serioasă primejdie de ordin practic. Trebuie să ne *impunem* idealul *nostru despre om*; cu acest ideal trebuie să-i constrângem şi să-i copleşim pe semenii noştri, ca şi pe noi înşine, acţionând astfel în mod creator! *Un anume ideal* cere însă ţinerea cu grijă în frâu a compasiunii noastre şi tratarea ca *duşmani* a celor care merg contra idealului nostru (de pildă, oameni de nimic ca L. şi R.) – Aţi auzit *în ce fel* îmi „fac lectura morală": dar spre a ajunge până la această „înţelepciune", aproape că am plătit cu viaţa.

— Ar fi trebuit să-mi petrec vara împreună cu dvs. Şi în

nobilul cerc care vă înconjoară, acum este însă prea târziu!

Din toată inima devotat şi recunoscător, al dvs.

Nietzsche

Către Peter Gast

Sils-Maria, sfârşit de august 1883

Mai întâi, dragul şi vechiul meu prieten, încă o amintire din vremea când mă ocupam cu oarecare entuziasm de *Democritea* şi *Epicurea* – pentru filologi, un univers de cercetare încă neepuizat.

Cunoaşteţi problema: biblioteca din Herculanum, ale cărei papirusuri sunt descifrate extrem de lent şi cu mare greutate, este biblioteca unui epicurian; *există* deci speranţa de a descoperi scrieri autentice ale lui Epicur! O piesă de acest fel, d. ex., a fost descifrată de Gomperz (în rapoartele Academiei vieneze): este vorba despre *Libertatea voinţei*, din care rezultă că Epicur a fost un violent adversar al fatalismului, *totuşi şi determinist* – lucru care vă va face plăcere!

(Pe atunci mă ocupam de teoria atomilor până la cvartantele iezuitului Boscovici, primul care a demonstrat, pe cale matematică, că preluarea unor elemente atomice *încărcate* este o ipoteză *inutilizabilă* pentru ştiinţa riguroasă a mecanicii: o afirmaţie care, printre cercetătorii specializaţi ai naturii, are o valoare canonică. Pentru *practica cercetării este însă indiferentă*.)

Ieri au sosit, trimise de Naumann, colile de control la cel de-al doilea *Zarathustra*; parcurgându-le am găsit patru greşeli de tipar. Altfel, cartea arată bine şi curat. Încă n-am ajuns la o impresie *obiectivă* asupra ansamblului; aş spune totuşi că reprezintă *o victorie* de luat în seamă asupra „spiritului greutăţii" în sensul întrebării *cât* de grea este

prezentarea problemelor despre care este vorba. Faptul că prima parte cuprinde un *cerc* de sentimente – *premise* ale cercului de sentimente ce constituie partea a doua –, chiar şi acest aspect mi se pare „bine făcut" şi uşor identificabil (pentru a vorbi ca un tâmplar). În rest, am încă în faţă tot greul şi foarte greul.

După o evaluare relativ exactă a construcţiei volumului, în ansamblu vor mai fi încă o dată atâtea pagini – aproximativ încă 200 de pagini. Dacă ele îmi reuşesc (în ciuda celei mai teribile opoziţii împotriva întregii creaţii Zarathustra pe care o târâi în inima mea încoace şi încolo) la fel de bine pe cât mi se *par* primele două părţi, atunci voi organiza o petrecere şi voi muri de plăcere. Pardon!

Probabil că, dacă în cursul acestui an sufletul meu s-ar fi menţinut senin şi luminos, aş fi ales, din motive *artistice*, pentru primele două părţi, culori mai întunecate, mai sumbre şi mai frapante – legate de ceea ce va fi *concluzia*. Anul acesta însă mângâierea unor culori mai vii şi mai aeriene mi-a fost *vital necesară*; de aceea am şi făcut în partea a doua nişte salturi, aproape caraghioase, în detalii se află acolo incredibil de multe elemente de viaţă şi suferinţă personale, pe care nu le înţeleg decât eu – unele pagini mi s-au părut de-a dreptul *sângerânde*.

Pentru mine rămâne, de altfel, încă o enigmă faptul *că* am realizat într-adevăr în acest an ambele părţi. O imagine care apare măcar o dată în toate scrierile mele: „a mă ridica mai presus de mine însumi" a devenit realitate – şi, o, dacă aţi şti – *ce* anume înseamnă aici „*de mine însumi*"! Aveţi o părere de o sută de ori prea bună despre mine, amice Gast!

Către Erwin Rohde
[Nisa, 22 februarie 1884]

Dragul şi vechiul meu prieten, nu ştiu cum s-a întâmplat, dar când am citit ultima ta scrisoare şi, mai ales, când am văzut drăgălaşa fotografie a copilului, mi s-a părut că-mi strângi mâna, uitându-te la mine cu melancolie: melancolic, ca şi cum ai fi vrut să-mi spui: „cum este oare posibil să nu mai avem decât atât de puţine lucruri în comun şi să trăim parcă în două lumi diferite!

Iar cândva".

La fel mi se întâmplă, amice, cu toţi oamenii care-mi sunt dragi: toate au *trecut*, şi trecutul, şi cruţarea; ne mai vedem încă, mai stăm de vorbă spre a nu tăcea –, ne mai scriem scrisori spre a nu tăcea. Adevărul însă îl exprimă privirea; iar aceasta îmi spune (şi aud destul de bine): „prietene Nietzsche, acum eşti *absolut singur*!"

La acest punct am reuşit să ajung, într-adevăr. – între timp, îmi străbat în continuare drumul, de fapt este o călătorie, o călătorie pe mare – şi nu în zadar am trăit ani în şir în oraşul lui Columb.

Zarathustra este gata, în cele trei acte ale sale: primul îl şi ai, celelalte două ţi le voi trimite, sper, în 4 – 6 săptămâni. Există un soi de prăpastie a viitorului şi ceva înfiorător, în special în jubilaţia cărţii. Se află acolo tot ceea ce-mi este propriu fără model, comparaţie sau predecesor; cine a *trăit* odată ceea ce există acolo, acela revine cu altă faţă spre lume.

Despre acestea însă nu trebuie să vorbim. Faţă de tine totuşi ca un *homo litteratus* ce eşti, nu vreau să-mi ascund o mărturisire – îmi imaginez că, prin acest Zarathustra, am adus limba germană la punctul desăvârşirii ei! După Luther şi Goethe, mai era necesar un al treilea pas –; vezi şi tu, vechiul meu camarad de inimă, dacă vreodată au coexistat în aşa măsură în limba noastră forţa, supleţea şi armonia

sonoră. Citeşte-l pe Goethe după lectura unei pagini din cartea mea – şi vei simţi că acel element „ondulatoriu", caracteristic lui Goethe ca desenator, nu a rămas străin nici făuritorului de limbă. Eu îl întrec în liniatura mai riguroasă, mai virilă, fără însă a cădea, ca Luther, în grosolănie. Stilul meu este un *dans*; un joc al simetriilor de orice fel, precum şi un salt dincolo de aceste simetrii şi o luare a lor în batjocură. Demersul acesta ajunge până la selecţia vocalelor.

Cer iertare! Mă voi feri să fac această mărturisire altcuiva; doar tu eşti singurul, cred, care şi-a exprimat bucuria în legătură cu limbajul meu.

— De altfel, am rămas *poet* până la ultima limită a acestui concept, deşi m-am *tiranizat* destul de serios cu opusul tuturor soiurilor de activitate poetică.

Vai, prietene, ce viaţă sucită, ascunsă mai duc şi eu! Atât de singur, de singur! Atât de fără „copii"!

Păstrează-mi bune sentimente; şi eu le am, cu adevărat, pentru tine.

Al tău

F.N.

Către Franziska şi Elizabeth Nietzsche

Nisa, 21 martie 1885, sâmbătă

Dragele mele, *în sfârşit*, ceea ce înseamnă: de o oră încoace sunt în situaţia de a vă înştiinţa şi lămuri cu privire la planurile mele pentru primăvara aceasta. *Zürichul* a fost şters din program printr-o neaşteptată hotărâre a domnului Gast: azi-dimineaţă mi-a comunicat că *nu mai poate suporta absolut deloc şederea acolo* şi că pleacă spre *Veneţia*. Am însă nevoie de o întâlnire cu dl G. din cauza unor proiecte comune; în plus, Veneţia este, pentru starea actuală a ochilor mei, oraşul cel mai binefăcător –; pe scurt, mă bucură foarte

mult această întorsătură care îmi economiseşte călătoria la Zürich.

Bietului G. i s-a întâmplat cu Zürichul exact ca mie cu Baselul (acum aproximativ zece ani, pe vremea tinereţii mele!): clima acestor oraşe este o contrazicere a capacităţilor noastre *productive*, iar acest chin constant n*eam bolnăveşte*. Sub *acest* aspect, Baselul a fost o *foarte mare* nenorocire pentru mine: şi astăzi încă sufăr de cumplitele efecte ale acelei epoci (şi de care nu voi mai scăpa).

Suntem serios pedepsiţi pentru ignoranţa noastră; dacă m-aş fi preocupat la *timpul potrivit* de probleme medicale, climaterice şi alte asemenea, în loc să mă ocup de Theognis şi Laerţiu Diogene, n-aş fi un om pe jumătate condamnat la pieire.

Şi uite aşa îţi pierzi tinereţea şi te vezi trecut deja de 40 de ani, încă aflat la primele experimente în domeniul adevăratelor tale *nevoi*, al celor pe care trebuia să le ai cel târziu cu 20 de ani în urmă.

— Vedeţi că iarăşi m-am înseninat; împrejurarea cea mai importantă este, desigur, aceea că dl Lanzky a plecat. Este un om *foarte* respectabil şi *foarte* devotat mie – dar ce-mi pasă mie de aceste lucruri! Pentru mine el a însemnat ceea ce eu numesc „vreme înnourată", „vreme germană" şi alte asemenea. De altfel, nu există pe lume nimeni, în momentul de faţă, care să mă preocupe *mult*; oamenii care-mi plac sunt de multă, multă vreme morţi, d. ex., abatele Galiani sau Henry Beyle sau Montaigne.

Despre viitorul surorii mele am părerile mele: ceea ce înseamnă că nu prea cred în întoarcerea domnului dr. Forster în Paraguay. Europa nu este chiar atât de mică şi dacă nu *vrei* să trăieşti în Germania (chestiune în care mă

asemăn cu el), nu e deloc nevoie să pleci atât de departe. Am contribuit, desigur, puţin până acum la entuziasmul pentru „fiinţa germană", dar şi mai puţin încă la dorinţa de a menţine *absolut pură* această *minunată* rasă. Dimpotrivă, dimpotrivă – Mă scuzaţi, vedeţi cât sunt de bine dispus. Poate că o să ne revedem în acest an. Dar *nu* la Naumburg: ştiţi doar că locul acesta nu-mi prieşte; nu există în inima mea nimic care să pledeze pentru el. Nici nu sunt „născut" şi nu m-am simţit vreodată „acasă" acolo.

În mod excepţional Nisa este în această iarnă mai puţin luminoasă şi uscată. Cu greu voi putea însă pleca de aici mai devreme decât la sfârşitul lui martie.

Devotat vouă cu iubire

F.

Am uitat, dragă mamă, să-ţi mulţumesc pentru scrisoarea ta, care s-a încrucişat cu a mea. Nu mi-a trecut prin minte să-ţi „iau ceva în nume de rău" dimpotrivă!

Către Jacob Burckhardt

Sils-Maria, Engadinul de Sus, 22 sept. 1886

Prea stimate domnule profesor, mă doare faptul de a nu vă fi văzut şi discutat cu dvs, *atâta* vreme! Cu cine aş mai putea dori de fapt să stau de vorbă, dacă n-o pot face cu dvs? *Silentium* în jurul meu creşte.

— Să sperăm că, între timp, C.G. Naumann şi-a îndeplinit obligaţiile şi a depus în mult respectatele dvs, mâini recent apărutul meu *Dincolo*. Vă rog să citiţi această carte (deşi afirmă aceleaşi lucruri ca şi *Zarathustra*, dar altfel, cu totul altfel). Nu cunosc pe nimeni care să aibă în comun cu mine atâtea premise ca dvs.: mi se pare că aţi luat în considerare aceleaşi probleme – că lucraţi la aceleaşi probleme şi în acelaşi fel cu mine, probabil mai intens şi mai

profund decât mine, deoarece sunteţi mai tăcut, în schimb, eu sunt mai tânăr… Condiţiile neliniştitoare ale oricărui proces de dezvoltare a culturii, acea legătură extrem de gravă între ceea ce numim „ameliorarea" omului (sau, fără înconjur, „umanizarea" lui) şi *adâncirea* conceptului de om, înainte de orice, contradicţia dintre orice concept al moralităţii şi orice concept ştiinţific al *vieţii* – acestea sunt destule probleme pe care, în chip fericit, după părerea mea, nu le împărtăşim cu mulţi alţii, fie dintre cei vii, fie dintre cei morţi. *A exprima* acest lucru este, poate, îndrăzneala cea mai mare din toate, nu în raport cu cel care o are, ci în raport cu cei cărora li se adresează vorbindu-le despre aceasta. Consolarea mea stă în faptul că, în primul rând, lipsesc urechile pentru marile mele noutăţi – excepţie făcând urechile dvs., prea stimate şi iubite domn: iar pentru dvs, nici nu sunt „noutăţi"!

Cu fidelitate, al dvs.

dr Friedrich Nietzsche Adresa: *Genova*, *post restant*

Către Peter Gast

Nisa (Franţa) rue des Ponchettes 29, et. 1 [21 ianuarie 1887]

Dragă prietene, este pentru mine o adevărată uşurare să vă ştiu din nou la Veneţia. Scrisoarea dvs., – o, ce bine mi-a făcut! Cuprindea parcă promisiunea că şi pentru mine lucrurile vor merge mai bine – mai bine, vor fi adică mai luminoase, mai senine, mai sudice, mai lipsite de griji şi „mai puţin neliterare", sper: căci toată această punere în scenă a literaturii mele de altă dată m-a chinuit rău de tot şi m-a „subiectivizat". Nu sunt bun pentru „rumegarea" vieţii. Acum mă delectez şi mă relaxez cu cea mai rece şi raţională critică, prilej cu care îţi învineţeşti fără să vrei degetele (şi, prin

urmare, îţi trece cheful de *a scrie*). Un asalt general asupra întregului *cauzalism* al filosofiei de până acum iese la iveală în aceste împrejurări, dar şi lucruri mai rele încă.

— Ar fi fost bine dacă aţi fi prezentat un spectacol cu un fragment din opera dvs! Atunci când vrei să *te* produci, trebuie să prezinţi ceea ce ai mai caracteristic, deci mai deosebit. Faptul că i-aţi executat lui Levi septetul dvs, este, după impresia mea, mai mult o *politeţe* decât altceva (ceva „saxon", să-mi fie iertat, vechiul meu prieten!). Cel mai bun lucru în această poveste este că septetul dvs. a fost receptat în felul cum îmi scrieţi; dacă ar fi plăcut, aş fi crezut că e vorba de o *confuzie*.

— Levi mi-a lăsat, începând din primăvară, cea mai bună impresie. De asemeni şi ceea ce am aflat între timp din alte surse müncheneze mi-a confirmat că el nici n-a pierdut, nici nu *vrea* să piardă anume legături cu mine (le numeşte recunoştinţă): lucru valabil, de altminteri, pentru toţi wagnerienii (deşi nu mi-l pot explica foarte bine). Toamna trecută am fost aşteptat la München „cu o tensiune febrilă", după cum spune Seydlitz (acum preşedinte al Uniunii Wagner). În Engadin, în treacăt fie spus, am avut ca vecină de masă pe sora bărbierului din Bagdad: înţelegeţi acest mod reducţionist de a vorbi?

În final – am auzit recent pentru prima oară Preludiul la *Parsifal* (mai precis spus, l-am auzit la Monte Carlo). Când vă voi revedea, vă voi spune exact ceea ce am *înţeles* atunci. Lăsând, de altfel, la o parte toate întrebările nepotrivite (la ce *poate* sau *trebuie* să servească o astfel de muzică), ci situând chestiunea pe plan pur estetic: a creat vreodată Wagner ceva mai bun decât *Parsifal*? Cea mai aleasă luciditate psihologică şi certitudine în raport cu ceea ce trebuie să fie spus, exprimat, *comunicat* aici, cea mai

concentrată şi directă formă folosită în acest scop, fiecare nuanţă a sentimentului adusă până la un nivel epigramatic; o limpezime a muzicii ca artă descriptivă, care îţi evocă o efigie lucrată cu o mare eleganţă; şi, în sfârşit, un sentiment sublim şi extraordinar, o trăire, un eveniment al sufletului pe tărâmul muzicii şi care îi face lui Wagner cea mai mare cinste, o sinteză a unor situaţii care vor apărea multor oameni, chiar şi unor „oameni superiori", drept incompatibile între ele, o sinteză de o hotărâtă rigoare, „înaltă" în sensul cel mai alarmant al cuvântului, de o cunoaştere şi pătrundere care trec prin suflet ca nişte cuţite – şi de compasiune pentru ceea ce este dezvăluit şi judecat acolo. Lucruri asemănătoare există la *Dante*, nicăieri altundeva. Oare a pictat vreodată un pictor o imagine atât de grea de melancolie a dragostei, aşa cum a făcut-o Wagner în ultimele accente ale uverturii sale?

— Cu fidelitate, prietenul dvs.

Nietzsche

Către Franz Overbeck

[Nisa, 23 februarie 1887] (miercuri)

Dragă prietene, primeşte, te rog, astăzi, numai mulţumirile mele pentru scrisoarea şi banii trimişi, care m-au liniştit mult; rareori, în cursul vieţii mele, am fost atât de aproape de „capăt". De altminteri, sunt bolnav, tuşesc *comme il faut*, am frisoane: în timpul acesta, gălăgiosul carnaval al Nisei se desfăşoară aproape sub fereastra mea…

Alăturat ai o scrisoare a *maestrului* din Veneţia care, cred, îţi va face plăcere. Îmi făceam atâtea griji! Lucrurile se întorc însă spre bine. Mica maşinaţiune, cu totul indirectă, menită să-l îndemne pe domnul Hegar din Zürich spre o amabilitate faţă de maestru, mi se pare reuşită.

Presupunând că aş veni în această primăvară la Zürich şi l-aş găsi pe Hegar pregătit să-mi prezinte *Mizka-Czárdás*, nu voi pregeta să te invit acolo.

Despre Dostoievski nu ştiam până acum câteva săptămâni nimic, nici măcar nu-i auzisem numele – eu, omul incult, care nu citeşte „jurnale". Am pus din întâmplare mina, într-o librărie, pe cartea *L'esprit souterain*[66] într-o recentă traducere franceză (acelaşi hazard a operat cu Schopenhauer, în al 21-lea an al vieţii mele şi în al 35-lea cu Stendhal!). Instinctul înrudirii (sau cum să-i spun) s-a afirmat imediat; bucuria mea a fost extraordinară: sunt nevoit să mă întorc în timp până la momentul în care am făcut cunoştinţă cu *Rouge et Noir* de Stendhal, dacă vreau să-mi amintesc de o plăcere similară. (Este vorba de două nuvele, prima fiind, de fapt, de-a dreptul o muzică, muzică absolut străină, negermană; a doua, o genială schiţă psihologică, un soi de auto-batjocorire a formulei yvcouj *oavzov*.) în subsidiar spus: aceşti *greci* au multe pe conştiinţă – falsificarea a fost însuşi meşteşugul lor, întreaga psihologie europeană suferă din cauza *superficialităţilor* greceşti; şi fără puţina evreime etc, etc.

În această iarnă am citit şi *Origines* de Renan, cu multă mânie şi – folos puţin. Toată această istorie a unor stări şi sentimente specifice Asiei Mici mi se pare că pluteşte în aer într-un chip foarte caraghios. În cele din urmă, ajung cu neîncrederea mea până la întrebarea dacă istoria este în principiu *posibilă*? Ce constatare se doreşte? – ceva care în clipa însăşi în care s-a petrecut faptul nu „era cert"?

— Dragă prietene, despre Germania, ai cărei contemporani suntem, niciun cuvânt! Tocmai citesc

---

[66] *însemnări din subterană* (n. *trad*.).

principala lucrare a lui Sybel, în traducere franceză, după ce, cu privire la problemele respective, am trecut prin şcoala lui Tocqueville şi Taine – şi, iată, găsesc, d. ex., această superbă cugetare: „*c'est du régime féodal et non de sa chute que sont nés l'égoisme*, *l'avidité*, *les violences et la cruauté*, *qui conduisirent aux terreurs des massacres de septembre*".[67] Cred că această opinie se simte şi se ştie liberală; cert este că o asemenea ură ostentativă împotriva întregii ordini sociale a Evului Mediu se împacă perfect cu tratarea cea mai plină de menajamente a istoriei Prusiei. D. ex., în legătură cu împărţirea Poloniei. (Cunoşti *Moines d'Occident*[68] de Montalembert? Sau, mai curând, cunoşti ceva mai solid şi mai puţin partizan decât această lucrare care să scoată la lumină, dar cu aceeaşi intenţie, binefacerile pe care societatea europeană le datorează mănăstirilor?)

Această iarnă îmi face bine ca un interludiu şi o privire retrospectivă. Incredibil! Am pus, în ultimii 15 ani, o întreagă literatură pe picioare şi, în cele din urmă, am „finisat-o" atât de bine cu prefeţe şi adaosuri, încât o pot considera, *desprinsă* de mine – încât pot râde de ea, după cum, în fond, rid de orice mod de a face literatură. Una peste alta, nu am folosit în acest scop decât anii cei mai nefericiţi ai vieţii mele.

Cu fidelitate, vechiul tău prieten
N., *homo illiteratus*[69]

Către Peter Gast

---

[67] „din regimul feudal şi nu din căderea sa s-au născut egoismul, lăcomia, violenţele şi cruzimea, care au dus la teroarea masacrelor din septembrie" (n.trad.).
[68] Călugării din Occident (n.trad.).
[69] omul fără cultură (n.trad.).

Luni (Nisa, 7 martie 1887)

Dragă prietene, chiar acum am primit, şi vă rămân recunoscător pentru ajutorul dvs, de neuitat, corectura *Liedurilor* – este *ultima* corectură şi sunt bucuros să vă pot anunţa acest lucru. Cu *cartea a cincea***70**, al cărei manuscris se află de mai multe luni în mâinile lui Fritzsch şi a cărei tipărire sunt dispus s-o plătesc eu însumi, numitul domn din Leipzig nu prea este de acord. Mă rog, o s-o lăsăm la o parte netipărită; poate că, prin tonul şi conţinutul ei, s-ar potrivi mai curând în *Dincolo de bine şi de rău* şi ar putea fi încorporată în ediţia a doua a acestei cărţi –, mult mai *justificat*, după cum mi se pare acum, decât în acea *Ştiinţă voioasă*: astfel că, până la urmă, din împotrivirea editorului se desprinde un „sens mai înalt", o bucăţică din cerul albastru al raţiunii. Şi care editor n-ar fi oarecum temător, după ce a fost atât de neinspirat să se împovăreze cu literatura mea? Nu am reuşit nici măcar să am *adversari*; de 15 ani încoace n-a apărut despre niciuna din cărţile mele nicio recenzie bine gândită, temeinică, la obiect şi de specialitate – pe scurt, trebuie să-i recunosc lui Fritzsch şi unele intenţii bune.

— În ce situaţie m-aş afla eu dacă ar fi lipsit din viaţa mea cei zece ani de filologie şi Baselul!

Tocmai se află la mine în vizită un filolog cu o „preistorie" asemănătoare, un dr A. – crescut la şcoala lui Rohde şi Gutschmidt, foarte *stimat* de profesorii săi, dar – dezgustat şi pornit pătimaş împotriva filologiei. El se refugiază la mine, „maestrul său", căci doreşte să se consacre, în mod hotărât, filosofiei; iar eu îl conving acum, încetul cu încetul, să nu facă prostii, lăsându-se târât de false

---

[70] * Cunoaşte-te pe tine însuţi (n.trad.).

modele. Cred că voi reuşi să-l „dezamăgesc”. Cu această ocazie am aflat că, până şi la *Seminarul* din Tübingen, scrierile, melc sunt devorate pe ascuns şi înghiţite cu lăcomie; trec acolo drept unul dintre „spiritele cele mai negative”. Dr A. este pe jumătate american, pe jumătate şvab.

— Cu Dostoievski mi s-a întâmplat la fel ca, mai înainte, cu Stendhal: contactul cel mai întâmplător cu putinţă, o carte pe care o deschizi într-o librărie, necunoscut şi autorul – şi instinctul trezit brusc care-ţi semnalează aici o persoană apropiată.

Despre Dostoievski ştiu încă puţine lucruri în ce priveşte poziţia, renumele, biografia lui: a murit în 1881. În tinereţe i-a mers rău: boală, sărăcie, deşi este de origine nobilă; la 27 de ani, condamnat la moarte, graţiat chiar pe eşafod, apoi 4 ani în Siberia, în lanţuri, în mijlocul unor criminali înrăiţi. Această perioadă a fost decisivă: atunci a descoperit forţa intuiţiei sale psihologice; ba, mai mult încă, inima lui s-a îmblânzit şi adâncit în acele împrejurări – cartea lui de amintiri din acea vreme, *La maison des morts***71**, este una din cărţile cele mai „umane” din câte există.

Primul lucru pe care l-am cunoscut, apărut în traducere franceză, se numeşte *L’esprit souterrain* şi conţine două nuvele: prima este un fel de muzică necunoscută, cea de a doua o adevărată lovitură de geniu în psihologie – o piesă terifiantă şi crudă de batjocorire a acelui Γνώθι σαυτόν**72**, dar uşor îndrăzneaţă şi cu atâta desfătare a forţei superioare, încât am fost cu totul furat de plăcere. Între timp, la recomandarea lui Overbeck, pe care l-am consultat în

---

[71] Amintiri din casa morţilor (n. trad.).
[72] Cunoaşte-te pe tine însuţi (n. trad.).

acest sens în ultima mea scrisoare, am citit *Humiliés et offensés*[73] (singura carte de Dostoievski pe care o cunoştea Overbeck), cuprins de cel mai mare respect faţă de *artistul* Dostoievski. Am şi observat că cea mai tânără generaţie de romancieri parizieni, influenţaţi de Dostoievski şi geloşi pe el, au căzut cu totul sub tirania lui (d. ex. Paul Bourget).

— Rămân aici până la 3 aprilie, sperând să nu mai fac cunoştinţă cu *cutremurul*: d-rul Falb atrage anume atenţia asupra zilei de 9 martie, când se aşteaptă o recrudescenţă a fenomenului în regiunea noastră, la fel în preajma zilelor de 22 şi 23 martie. Până acum mi-am păstrat destul de bine sângele rece în această chestiune şi am trăit cu un sentiment de ironie şi curiozitate lucidă în mijlocul a mii de oameni ieşiţi din minţi. Nu putem însă garanta pentru noi înşine: s-ar putea ca, peste câteva zile, să-mi pierd capul mai mult decât oricine. Subitul, neprevăzutul au farmecul lor…

Cum vă merge? Doamne, cât m-a înviorat ultima dvs, scrisoare! Sunteţi atât de viteaz!

Cu fidelitate, prietenul dvs. N.

Către Malwida von Meysenbug

[12 mai 1887]

Adresa: Chur (Elveţia), Rosenhügel – până la 10 iunie – apoi: Celerina, Engadinul de Sus

Prea stimată prietenă. Ciudat lucru! Ceea ce mi-aţi spus ultima dată cu atâta bunătate, întrebându-mă dacă pentru noi amândoi n-ar fi acum prielnic şi plăcut să ne alăturăm singurătăţile noastre într-o vecinătate foarte cordială este un gând care m-a străbătut şi preocupat şi pe mine, adesea, în ultima vreme, încă o iarnă în compania dvs. – poate

---

[73] Umiliţi şi obidiţi (n. trad.).

amândoi îngrijiţi şi vegheaţi de Trina – iată într-adevăr o perspectivă extrem de tentantă pentru care nu vă pot mulţumi îndeajuns! Cel mai bine ar fi tot la Sorrento (δι? και τρίί το καλόν cum spun grecii: „tot ce e bun, să fie de două ori, de trei ori"!...) sau la Capri – unde vreau din nou să vă ofer muzică, încă mai bună decât data trecută! Sau la Amalfi, ori la Castellamare. La urma urmei, chiar şi la Roma (deşi neîncrederea mea în clima romană şi în oraşele mari, în general, se bazează pe motive temeinice şi nu este uşor de dat peste cap). Singurătatea în mijlocul naturii celei mai însingurate a fost, până acum, mângâierea mea, tratamentul însănătoşirii mele: oraşe ale agitaţiei moderne ca Nisa, chiar ca Zürich (de unde tocmai vin) mă aduc, pentru multă vreme, într-o stare de iritabilitate, tristeţe, nesiguranţă, sfială, lipsă de productivitate, maladie. Din acea şedere liniştită *acolo jos* mi-au rămas un soi de nostalgie şi superstiţie, ca şi cum acolo aş fi putut *respira*, chiar dacă doar pentru cele câteva clipe, mai adânc şi mai uşor decât oriunde altundeva în cursul vieţii mele. De exemplu, în acea primă călătorie la Neapole pe care am făcut-o împreună la Posilipp.

Punând toate în balanţă, până la urmă, sunteţi singura care mi-aţi mai rămas pentru împlinirea unei asemenea dorinţe: în rest, mă simt *condamnat* la singurătatea şi cetatea mea. Alegere nu mai există în această privinţă. Ceea ce pentru mine încă înseamnă a trăi – misiune neobişnuită şi grea, mă şi îndeamnă să ocolesc oamenii din calea mea şi să nu mă mai leg de nimeni. Poate că extrema sinceritate în care m-a plasat tocmai acea misiune să fie de vină că, încetul cu încetul, am ajuns să nu mai *suport* „oamenii", şi, cel mai puţin, pe „tinerii" care adesea mă vizitează (o, cât sunt de insistenţi şi stângaci, exact ca nişte căţeluşi!) Cândva, în

singurătatea de la Sorrento, mă *oboseau* Brenner şi Ree; îmi închipui că eram pe atunci foarte tăcut în faţa dvs., chiar referitor la chestiuni despre care n-aş fi vorbit cu nimeni altcineva decât cu dvs.

Pe masa mea se află *noua* ediţie (în două volume) din *Omenesc*, *prea omenesc* a cărei primă parte a fost lucrată în acea vreme – ciudat! ciudat! tocmai în onorata dvs, apropiere! în lungile *Prefeţe* pe care le-am socotit necesare pentru noua ediţie a scrierilor mele complete se găsesc lucruri curioase despre sinceritatea *lipsită de menajamente* faţă de mine însumi. În acest fel îi ţin la distanţă, odată pentru totdeauna, pe cei mulţi; căci nimic nu-i agasează pe oameni mai mult decât să transpară ceva din severitatea şi duritatea cu care cineva se autotratează şi s-a auto-tratat, din supunere faţă de cel mai autentic ideal al său. De aceea mi-am şi aruncat undiţa spre acei „câţiva" – la urma urmelor, chiar şi acest lucru fără impacientare; fiindcă datorită indescriptibilei ciudăţenii şi periculozităţi a gândurilor mele, abia foarte târziu – sigur nu înainte de 1901 – va exista o receptivitate pentru aceste gândi, îi.

Să ajung la *Versailles* – ah, dacă aş putea cumva să realizez acest lucru! Căci eu stimez cercul de oameni pe care îi poţi întâlni acolo (stranie mărturisire pentru un german, dar în Europa de azi mă simt înrudit numai cu intelectualii *francezi şi ruşi* şi deloc cu compatrioţii mei cultivaţi, care judecă toate cele după principiul *Deutschland*, *Deutschland über alles*. *Trebuie* s-o pornesc însă iarăşi spre aerul *rece* din Engadin: primăvara mă sâcâie într-un mod de necrezut: nici nu vreau să mărturisesc prin ce prăpăstii ale descurajării rătăcesc sub influenţa ei. Trupul meu se simte (ca şi filosofia mea, de altfel) dependent de *frig* ca de un element al *conservării sale* – asta sună paradoxal şi incomod, dar este

realitatea cea mai bine dovedită a vieţii mele.

— Aceasta nu trădează deloc, la urma urmei, o „fire *rece*”: dvs. Înţelegeţi cu siguranţă, prea stimata şi *fidela* mea prietenă, cum stau lucrurile!…

Cu veche dragoste şi recunoştinţă al dvs. Nietzsche

Dra Salomé mi-a comunicat şi ea logodna; eu însă nu i-am răspuns, oricât de sincer i-aş dori fericirea şi prosperitatea. Acest soi de oameni, cărora le lipseşte respectul faţă de ceilalţi, trebuie evitat.

La Zürich am vizitat-o pe admirabila domnişoară von Schimhofer, tocmai revenită de la Paris, nesigură în privinţa viitorului, intenţiilor, perspectivelor ei, dar, ca şi mine, entuziasmată de Dostoievski.

Către Hippolyte Taine

Sils-Maria, Engadinul de Sus, 4 iulie 1887

Prea stimate domn! Există atâtea motive pentru care trebuie să vă exprim mulţumirile mele: pentru indulgenta bunătate a scrisorii dvs., în care cuvintele despre Jacob Burckhardt mi-au răsunat cu deosebită delectare în urechi; pentru caracterizarea dvs, incomparabil de puternică şi simplă făcută lui Napoleon în *Revue* care, în luna mai, mi-a căzut în mână aproape întâmplător (am fost destul de bine pregătit în ultima vreme de o carte recent apărută a domnului Barbey d’Aurevilly, carte al cărei capitol final – despre literatura mai nouă asupra lui Napoleon – suna ca un lung strigăt al *Dorinţei* – dorinţă a ce oare? Neîndoielnic, tocmai dorinţa unei explicaţii şi dezlegări a imensei probleme a neomului şi supraomului, aşa cum ne-aţi oferit-o dvs.) Nu vreau să uit nici faptul că m-am bucurat să vă întâlnesc numele în dedicaţia ultimului roman al domnului Paul Bourget, deşi cartea nu-mi place – din păcate nu cunosc

numele romanului –; dl B. nu va putea niciodată să confere credibilitate unei adevărate/orare fiziologice *în inima* omului de lângă el (a-a ceva înseamnă pentru B. *quelque chose arbitraire*, un lucru de care gustul lui delicat îl va ţine, de aici înainte, să sperăm, departe. S-ar părea însă că duhul lui Dostoievski nu-i dă pace acestui romancier parizian?) Iar acum, vă rog să aveţi binevoitoarea răbdare, stimate domn, de a accepta darul a două cărţi scrise de mine, care tocmai au apărut în ediţii noi. Ştiţi, probabil, că sunt un pustnic şi nu mă prea preocup de cititori şi de faptul de a fi citit; totuşi de la vârsta de 20 de ani (acum am 43) nu mi-au lipsit niciodată câţiva cititori admirabili şi foarte devotaţi mie (au fost întotdeauna bărbaţi în vârstă), printre ei, de exemplu, Richard Wagner, bătrânul hegelian Bruno Bauer, onoratul meu coleg Jacob Burckhardt şi acel poet elveţian, pe care-l consider drept singurul poet *german* în viaţă, Gottfried Keller. Ar fi pentru mine o mare bucurie dacă, francezul pe care-l stimez cel mai mult s-ar afla printre cititorii mei.

Aceste două cărţi îmi sunt dragi. *Prima*, *Aurora*, am scris-o la Genova, în momentele celei mai grele şi dureroase boliri, socotită fără speranţă de medici, cu moartea în faţă şi într-o incredibilă stare de lipsuri şi însingurare: atunci însă nici nu doream altceva şi eram totuşi împăcat cu mine însumi şi mă simţeam în siguranţă. Cealaltă carte, *Ştiinţa voioasă*, o datorez primelor raze de soare ale sănătăţii revenite; cartea a apărut un an mai târziu (1882), tot la Genova, în cursul câtorva săptămâni de ianuarie sublime, însorite şi limpezi. Problemele de care se ocupă ambele cărţi însingurează. Pot să vă rog să primiţi cu bunăvoinţă aceste cărţi din mina mea?

Sunt şi rămân, cu adânca mea preţuire personală, al dvs, foarte devotat

Friedrich Nietzsche

Către Peter Gast

Nisa, 27 oct. 1887 (cu degetele pătate, scuzaţi!) Dragă prietene, tocmai a sosit scrisoarea dvs.; îl citeam pe Montaigne pentru a mai ieşi dintr-o dispoziţie iritată şi de toane sumbre, iar scrisoarea dvs, mi-a ajutat şi mai temeinic să scap de această dispoziţie. De ieri seară am un os de peşte în gât, am avut o noapte îngrozitoare; în ciuda repetatelor încercări de a-l elimina, el stă fixat acolo. Curios este că resimt o abundenţă de tâlcuri simbolice şi alte înţelesuri în această mizerie fiziologică.

— La toate acestea se adaugă frigul, ca de ianuarie; camera mea orientată spre nord nu mă lasă să glumesc cu mine însumi şi nici cu chestiunea în sine!

— Overbeck se plânge, şi el, de reumatism (în plus aduce noutăţi despre Spitteler, vechiul său elev), anunţă adânca lui scufundare în haosul scolasticii (despre care, în această iarnă, a citit pentru prima dată), de asemenea, despre executarea simfoniei lui R. Wagner la Basel. Dorim acum (la propunerea dvs.) să-i trimitem imnul: care îndeamnă la toate felurile de vitejie. În treacăt: pasajul final „fie! încă îţi porţi suferinţa" … este cel mai puternic *Hybris* în sensul elen al noţiunii – de nelegiuită provocare a destinului printr-un exces de temeritate şi exuberanţă – de câte ori văd (*şi* aud) pasajul, mă trece din nou un mic fior prin trup. Se spune că pentru o astfel de „muzică" Eriniile au urechi.

— Compoziţia *Ais* mă uşurează, nu vă pot ajuta, ea constituie puntea spre „dulcea" decizie a ultimei frazări. Aş suporta la-ul dacă ar însemna începutul unei *cadenţe* în fa diez minor, pasionată, lungă, tragică, în urcări şi coborâri, oarecum de unison violonistic; se susţine singură, seacă,

dureroasă, disperată. Melodia, în aceste cadenţe, se mişcă şi ea, numai în secunde *mici*; acest unic raport la-si sună ca o contradicţie. Vedeţi că depăşesc greu *de-a curmezişul moral* al acestui „la".

— Partitura mi-a făcut, de altfel, *mare* plăcere; şi mi se pare că, în această chestiune, Fritzsch s-a descurcat mai bine decât am fi crezut că este în stare s-o facă. Ce hârtie de bună calitate a folosit! în fond, este cea mai „elegantă" partitură pe care am văzut-o până acum; mă bucură şi faptul că Fritzsch a realizat într-adevăr *ştimele* în acest scop (fără a-mi spune un cuvânt înainte); toate acestea trădează credinţa lui Fritzsch în posibilitatea prezentării imnului. O, vechiul şi dragul meu prieten, cât de mare este *meritul dvs*. În această privinţă faţă de mine! Această mică dependenţă de muzică, aş spune şi de muzicanţi, despre care aduce *o mărturie* respectivul imn, este un punct de o importanţă nepreţuită pentru înţelegerea acelei probleme psihologice ce o constituie persoana mea; încă de pe acum *va da de gândit*. Imnul are în el ceva pasionat şi serios şi precizează cel puţin un *afect principal* între afectele din care a crescut filosofia mea. În cele din urmă, imnul este ceva pentru germani, o mică punte peste care până şi această rasă greoaie poate să se intereseze de una din cele mai stranii malformaţii congenitale ale ei.

Nisa, zguduită de cutremurul ei, se pregăteşte pentru ca în această iarnă să-şi folosească toate mijloacele de seducţie. Niciodată n-a fost mai curată; casele mai frumos zugrăvite; masa la hoteluri mai bună. Teatrul italian (Sonzogno petrece el însuşi iarna aici, ca impresar) promite mai întâi, ca şi Bülow, *Pescuitorii de perle* (26 nov.); apoi *Carmen*; apoi *Hamlet* (de Thomas); apoi *Lakme* (de Delibes) – numai delicatese.

— Recent, am avut aici un strălucit congres de

astronomi, numit Le *congresbisch* (bogătaşul evreu Bischoffsheim, astronom amator, a suportat *costul* întregului congres; într-adevăr lumea este încântată de serbările organizate de el). Nisa îi şi datorează Observatorul ei, de asemenea, întreţinerea acestuia, salarizarea angajaţilor lui, pe lângă ceea ce costă publicaţiile. *Ecco! Un lux evreiesc în stil mare!* – Dragă prietene, vă părăsesc de astă dată nu numai cu mare recunoştinţă, dar şi cu mare respect. Rămâneţi fidel *faţă de* dvs. înşivă, căci nu ştiu ce aş putea să vă doresc mai bun!

Din inimă al dvs. N.

Către Erwin Rohde
Nisa, 11 nov. 1887

Dragă prietene, mi se pare că în primăvara aceasta am ceva de îndreptat faţă de tine. Ca semn că nu-mi lipseşte bunăvoinţa în acest scop, îţi trimit alăturat o scriere tocmai apărută (poate că ţi-o datorez, fiindcă este strâns legată de cea pe care ţi-am trimis-o mai înainte). Nu, nu te lăsa prea uşor înstrăinat de mine! La vârsta şi în singurătatea mea, măcar să nu-i pierd pe cei câţiva oameni în care am avut încredere cândva.

Al tău N.

Nota bene. În legătură cu dl Taine, te rog să-ţi vii în fire. Lucruri atât de grosolane ca cele pe care le afirmi şi le gândeşti despre el mă necăjesc. Asemenea lucruri le trec cu vederea prinţului Napoleon, nu prietenului meu Rohde. Cine înţelege greşit acest gen de spirite riguroase şi generoase (T. este astăzi educatorul tuturor personalităţilor ştiinţifice mai *serioase* ale Franţei) nu cred că poate înţelege uşor ceva despre propria mea misiune. Sincer vorbind, nu mi-ai spus niciodată vreun cuvânt care să-mi fi permis să presupun că

ai cunoaşte soarta ce mă apasă. Ţi-am făcut vreodată un reproş din asta? Nici măcar în taina inimii mele; fie şi numai pentru că nici nu m-a obişnuit cineva altfel. Cine să se fi arătat prevenitor până acum măcar cu a mia parte din pasiunea şi suferinţa mea! A ghicit cineva fie şi numai o licărire din cauza reală a prelungitului meu chin, pe care poate că totuşi am reuşit să-l domin? Am acum în spate 43 de ani şi sunt la fel de singur ca atunci când eram copil.

— *Către Jacob Burckhardt*
Nisa, Pensiunea Geneva, 14 noiembrie 1887

Prea stimate domnule profesor, vă cer şi în această toamnă îngăduinţa de a vă prezenta ceva scris de mine şi, anume, nişte studii moral-istorice reunite sub titlul *Genealogia moralei*: şi de data aceasta, ca de fiecare dată, nu fără o oarecare nelinişte. Aceasta fiindcă – o ştiu prea bine – *toate* castroanele pe care le întind pe masă cuprind atâtea lucruri dure şi greu digerabile, încât a mai pofti la ele oaspeţi, şi încă atât de onoraţi, ca dvs., ar fi mai curând un abuz în relaţiile prieteneşti şi de ospitalitate. Dacă vrei să spargi asemenea nuci, ar trebui să rămâi frumos la tine acasă şi să nu-ţi pui în pericol decât dinţii proprii. Tocmai în cazul acestei noi cărţi este vorba despre probleme psihologice din soiul celor *mai dure*: astfel încât este nevoie de un mai mare curaj spre a le postula, decât spre a risca unele răspunsuri cu privire la ele. Vreţi să-mi mai daţi o dată ascultare?… în orice caz, vă datorez aceste dizertaţii pentru că se află în cel mai strâns raport cu ultimul volum expediat (*Dincolo de bine şi de rău*). Este posibil ca unele premise de bază să apară aici mai *limpezi* decât în cealaltă carte, greu accesibilă; – cel puţin *intenţia* mea aceasta a fost. Căci toată lumea mi-a spus, într-adevăr, acelaşi im înspre acea carte: că nu se înţelege

despre ce este vorba. În N ui soi de „idioţenie de ordin superior”: asta cu *excepţia* a doi i în tori, chiar dvs., prea stimate domnule profesor, şi, apoi, I Ulii admiratorii dvs, cei mai recunoscători din Franţa, dl. Taine (Vi scuze dacă, din când în când, îmi spun ca o consolau „am până acum doar *doi* cititori, dar *ce* cititori!” – Viaţa foarte interiorizată şi dureros-încâlcită pe care am dus-o până acum (şi din cauza căreia firea mea, în fond solidă, a naufragiat) a adus. În cele din urmă, cu sine *o izolare* împotriva căreia nu mai existau remedii. Consolarea mea preferată continuă încă să fie aceea de a-mi aminti de puţinii care, în condiţii asemănătoare, au rezistat, fără să se prăbuşească şi au ştiut să-şi păstreze un suflet iubitor şi nobil. Nimeni nu poate să-şi amintească de dvs, cu mai mare *recunoştinţă*, mult stimate domn, decât o fac eu.

Cu fidelitate şi neschimbat în marele meu devotament al dvs. Nietzsche în final, urări de sănătate! Se pare că iarna aceasta va fi dură. O, de-aţi fi *aici!*

Către Georg Brandes

Nisa, 2 decembrie 1887 Stimate domn, a avea câţiva cititori pe care să-i preţuieşti tu însuţi şi încolo niciunul – iată, într-adevăr, una din dorinţele mele. În ceea ce priveşte ultima parte a dorinţei, observ tot mai des că ea rămâne neîmplinită. Cu atât mai fericit voi fi, că, raportându-mă la adagiul *satis sunt pauci*[74], nu-mi lipsesc acei puţini şi nici nu mi-au lipsit vreodată. Dintre cei în viaţă îi voi numi (pentru a numi doar oameni pe care îi cunoaşteţi) pe admirabilul meu prieten Jacob Burckhardt, Hans von Bülow, H. Taine, pe

[74] puţini sînt sătui (n. trad.).

literatul elveţian Keller; dintre cei dispăruţi, pe bătrânul hegelian Bruno Bauer şi pe Richard Wagner. Mă bucur sincer că un atât de bun european şi misionar al culturii, cum sunteţi dvs., va face pentru viitor parte dintre cititorii mei; vă mulţumesc din toată inima pentru o atare bunăvoinţă.

Firește că aceasta vă va aduce unele mizerii.

— Eu însumi nu mă îndoiesc că scrierile mele sunt, pe undeva, încă „foarte germane"; dvs, veţi resimţi acelaşi lucru cu mult mai multă intensitate, răsfăţat cum sunteţi de dvs. înşivă, vreau să spun de maniera liberă şi franţuzesc-graţioasă în care trataţi tezaurul cuvintelor (o manieră mai convenţională în comparaţie cu a mea). La mine, multe cuvinte s-au acoperit cu o crustă de săruri care, pe limba mea, au un gust diferit de cel al cititorilor: se adaugă şi acest aspect. În repertoriul experienţelor şi stărilor mele, ponderea cade pe latura sonorităţilor mai rare, mai îndepărtate, mai subţiri în raport cu cele medii normale. Am, de asemeni, ureche (pentru a vorbi ca bătrânul muzicant ce, de fapt, sunt) pentru pătrimile de ton. În sfârşit – şi în asta constă principalul motiv al obscurităţii cărţilor mele – există în fiinţa mea o neîncredere în dialectică; chiar şi în argumente. Mi se pare că are mai multă importanţă curajul, gradul de tărie al curajului care îl face pe un om să considere că ceva este adevărat sau nu… (Eu am arareori curajul lucrurilor pe care de fapt le cunosc).

Expresia „radicalism aristocratic", pe care o folosiţi, este foarte bună. Cu voia dvs, vorbind, este formularea cea mai inteligentă pe care am citit-o până acum despre mine.

Cât de departe m-a dus în reflecţiile mele acest mod de a gândi, cât de departe mă va duce încă – mi-e aproape teamă să-mi imaginez. Există însă căi care nu ne permit să ne întoarcem din drum, aşa că merg înainte, fiindcă sunt *nevoit*

să merg înainte.

*

Pentru ca, la rândul meu, să nu pierd din vedere nimic din ceea ce v-ar putea uşura accesul la peştera – adică la filosofia mea, editorul meu din Leipzig vă va trimite în bloc scrierile mele mai vechi. Aş recomanda în special lectura noilor prefeţe (aproape toate sunt editate recent). Citite la rând, aceste prefeţe ar putea să arunce o oarecare lumină asupra mea, presupunând că nu sunt *în sine* obscur (obscur absolut), ca *obscurissimus obscurorum virorum*[75]…

— Ar putea să fie şi aşa. Sunteţi muzician? Tocmai se publică o lucrare corală cu orchestră, compusă de mine, un *Imn către viaţă*. Dintre compoziţiile mele muzicale, el este cel destinat să rămână şi să fie cândva cântat „spre pomenirea mea". Vedeţi cu ce fel de gânduri postume trăiesc! Dar o filosofie ca a mea seamănă cu un mormânt – nu mai iei parte la viaţă. *Bene vixit qui bene latuit*[76] – iată ce scrie pe piatra de mormânt a lui Descartes. O inscripţie funerară, într-adevăr!

Este şi dorinţa mea să vă întâlnesc într-o zi.

Al dvs. Nietzsche

N.B. Iarna aceasta rămân la Nisa. Adresa mea de vară este: Sils-Maria, Engadinul de Sus, Elveţia.

— Am renunţat la catedra mea universitară. Sunt pe trei sferturi orb.

Către Georg Brandes

Nisa, 19 februarie 1888

Stimate domn, m-aţi îndatorat în chipul cel mai plăcut

---

[75] cel mai obscur dintre bărbaţii obscuri (n.trad.).

[76] A trăit bine cine a ascuns bine (n. trad).

prin contribuţia dvs, la conceptul de „modernitate”, deoarece tocmai în iarna aceasta mă învârt în cercuri largi în jurul acestei probleme axiologice de prim rang; foarte de sus, în zbor de pasăre şi cu cele mai bune intenţii de a privi în jos, pe cât posibil de nemodern, spre ceea ce este modern… Vă admir toleranţa – s-o mărturisesc – în judecăţile dvs., precum şi reţinerea cu care le operaţi. Felul în care lăsaţi toţi aceşti „copilaşi” să vină la dvs., chiar şi pe Heyse!

— Pentru viitoarea mea călătorie în Germania mi-am propus să mă ocup de problematica psihologică a lui Kierkegaard şi să-mi reînnoiesc, de asemeni, cunoştinţele despre literatura dvs, mai veche. Va fi pentru mine un lucru de *folos*, în cel mai bun sens al cuvântului – ajutându-mă să-mi percep propria duritate şi aroganţă în judecăţi.

Ieri mi-a telegrafiat editorul meu că volumele au plecat spre dvs. Doresc să vă menajez, şi pe dvs. Şi pe mine, cu povestea explicaţiilor privind o întârziere atât de mare. Vă rog să primiţi, stimate domn, cu seninătate, acest „joc urât” – mă refer la literatura nietzscheeană.

Îmi imaginez eu însumi că am oferit „noilor germani” cărţile cele mai substanţiale, mai *trăite* şi mai independente, dintre cele pe care în general le-au avut; după cum îmi imaginez că ele înseamnă şi pentru propria mea persoană un eveniment capital în criza judecăţilor de valoare. S-ar putea să fie însă o eroare a mea şi, pe deasupra, şi o prostie – aş dori să nu fiu *obligat* să am o părere despre mine.

Câteva observaţii încă: vă referiţi la primii mei născuţi (*Juvenilia* şi *Juvenalia*):

Scrierea împotriva lui Strauss, râsul răutăcios al unui „spirit foarte liber” Ia adresa unuia care s-a luat drept aşa ceva, a dat naştere unui enorm scandal; eram pe atunci deja

Profesor ordinarius, în ciuda vârstei de numai 27 de ani; aveam, prin urmare, o anume autoritate şi o *dovadă* la mână. Cea mai nepărtinitoare poziţie faţă de acea întâmplare, în legătură cu care aproape fiecare „notabilitate" a luat atitudine pentru sau împotriva mea şi a fost tipărită o absurdă cantitate de hârtie, a fost cea a lui Karl Hillebrand, în volumul al 2-lea al lucrării *Zeiten*, *Völker und Menschen*[77]. Nu faptul că mi-am bătut joc de făcătura senilă a unui critic de excepţie a fost evenimentul care a contat, ci faptul că am surprins gustul german *in flagranti* de o compromiţătoare lipsă de gust; fără rezerve şi în ciuda tuturor deosebirilor religios-teologice de opinie, Hillebrand a admirat *vechea şi noua credinţă* a lui Strauss ca pe o capodoperă de libertate şi fineţe a spiritului (inclusiv a stilului!). Scrierea mea a constituit primul atentat la cultura germană (acea „cultură" care, după cum se proclama, ar fi dobândit victoria asupra Franţei). Expresia pe care am formulat-o de „filistin cultural" a intrat în limbaj de pe vremea acelui furios du-te vino al polemicii.

După cum mi se pare astăzi, cele două scrieri, despre Schopenhauer şi Richard Wagner, prezintă mai mult mărturisiri; înainte de toate, autojurăminte ale mele mai curând decât un studiu psihologic real al acelor maeştri, în egală măsură înrudiţi cu mine îndeaproape, dar şi în antagonism faţă de mine (eu am fost primul care, din ceea ce am extras de la amândoi, am obţinut un soi de unitate; acum, pe primul plan al culturii germane figurează o superstiţie: toţi wagnerienii sunt adepţi ai lui Schopenhauer. Altfel stăteau lucrurile în tinereţea mea. Pe atunci ultimii hegelieni erau de partea lui Wagner, iar „Wagner şi Hegel" fusese

---

[77] *Epoci*, *popoare şi oameni* (n.trad.).

parola anilor ’50.)

Între *Consideraţiile în afara timpului* şi *Omenesc*, *prea omenesc* se află o criză şi o metamorfoză. Şi fizică: am trăit ani în şir în preajma morţii. Asta a şi fost marele meu noroc: am uitat de mine, mi-am supravieţuit… Am înfăptuit încă o dată aceeaşi performanţă.

— Aşadar, ne-am oferit reciproc cadouri: ca doi pelerini care se bucură că s-au întâlnit unul cu celălalt?…

Rămân al dvs, foarte devotat

Nietzsche

Către August Strindberg

Torino, 7 decembrie 1888

Dragul şi stimatul meu domn! S-a pierdut oare una din scrisorile mele? V-am scris imediat după ce am citit *Le Pere 78* adânc impresionat de această capodoperă de psihologie dură; de asemeni, v-am exprimat convingerea că piesa dvs, este predestinată să fie reprezentată acum la Paris, la *Theatre libre* al domnului Antoine – ar trebui pur şi simplu să-i cereţi acest lucru lui Zola.

— Infractorul *ereditar* este un *decadent*, chiar un idiot – fără îndoială! Dar istoria familiilor de infractori, despre care englezul Galton (*the hereditary genius*) a adunat un foarte bogat material, revine mereu la ideea omului prea puternic pentru un anume nivel social. Ultimul mare caz criminalistic parizian – Prado – a oferit tipul clasic: Prado era superior judecătorilor şi avocaţilor să-i, prin stăpânirea lui de sine, prin spirit şi vioiciune; totuşi presiunea acuzării l-a distrus fiziologic atât de mult, încât unii martori nu l-au

---

78 *Tatăl* (n.trad.).

mai recunoscut decât după portrete vechi.

Acum însă cinci cuvinte între noi, cu totul între noi! Ieri, când a ajuns la mine scrisoarea dvs. – prima scrisoare din viaţa mea, care a ajuns la mine, tocmai încheiasem ultima revizie a manuscrisului lui *Ecce homo*. Întrucât în viaţa mea nu mai există hazard, concluzia este că prezenţa dvs. nu este nici ea un hazard.

De ce scrieţi scrisori care sosesc într-un asemenea moment!

Ecce Homo va apărea concomitent în germană, franceză şi engleză. Chiar ieri am trimis manuscrisul la tipografie; de îndată ce va fi gata o coală, va trebui să ajungă în mâinile domnilor traducători. *Cine sunt aceşti traducători?* Sincer să vă spun, nu ştiam că sunteţi chiar dvs, responsabil de admirabila limbă franceză a *Tatălui*; cred că este o traducere de mare clasă. Pentru cazul că aţi dori să preluaţi *dvs. înşivă traducerea franceză*, n-aş şti să mă socotesc îndeajuns de fericit *de această minune a unei întâmplări pline de tâlc*. Căci, între noi fie spus, spre a traduce *Ecce Homo*-ul meu este nevoie de un scriitor de mâna întâi; prin expresie, prin rafinamentul sentimentului, se află la o mie de mile distanţă faţă de oricine nu este decât „traducător". În sfârşit, nu este o carte groasă; presupun că în ediţia franceză (poate la Lemerre, editorul lui Paul Bourget!) un astfel de volum va reveni la preţul de *3,50* frs. Ţinând seama de faptul că această carte conţine lucruri care n-au fost niciodată spuse şi, din când în când, în ea se foloseşte cu toată nevinovăţia limbajul unui *stăpânitor al universului*, noi vom întrece prin numărul de ediţii până şi romanul *Nana*.

— Pe de altă parte, este o carte antigermană până la distrugere; partizanii culturii franceze sunt susţinuţi de-a lungul întregii poveşti (eu îi tratez pe toţi filosofii germani la

un loc ca pe nişte „inconştienţi falsificatori de bani”). Cartea nu este deloc, plicticoasă – pe alocuri am scris-o chiar în stilul *Prado*.

— Pentru a mă pune la adăpost împotriva unor brutalităţi germane („confiscări”), voi trimite primele exemplare, înaintea publicării lor, prinţului Bismarck şi tânărului împărat, împreună cu o declaraţie de război scrisă: la aşa ceva nişte militari nu pot răspunde cu măsuri poliţieneşti.

— Eu sunt un *psiholog*.

— Cântăriţi lucrurile, stimate domn! Este vorba despre o problemă de prim rang. Sunt doar destul de puternic pentru a putea rupe în două istoria umanităţii.

— Rămâne deschisă chestiunea traducerii engleze. Aţi avea vreo propunere în acest sens?

— O carte antigermană în Anglia…

Foarte devotatul dvs.

Nietzsche

INDICE EXPLICATIV DE NUME LA *SCRISORI*

(în acest indice au fost incluse numai numele importante pentru biografia lui Nietzsche.)

Bauer, Bruno (1809 – 1882) – teolog evanghelic, publicist politic. A sfârşit prin a reprezenta un ateism radical.

Brandes, Georg (1842 – 1927) – scriitor şi critic danez, la început adept al pozitivismului, precursor al naturalismului danez. Sub influenţa lui Nietzsche, a scris monografii asupra unor mari personalităţi (W. Shakespeare, J. Goethe, Voltaire).

Buddensieg, Rudolf – coleg de clasă al lui Nietzsche la Prorta.

Burckhardt, Jacob (1818 – 1897) – istoric al culturii şi al artei, elveţian de limbă germană. Profesor la Basel şi Berlin. Prieten cu Fr. Nietzsche, care i-a purtat o adevărată veneraţie. A dat, printre alte cărţi, foarte cunoscutele *Cicerone*, *Cultura Renaşterii în Italia*, *Consideraţii asupra istoriei umanităţii*.

Deussen, Paul – coleg de liceu al lui Nietzsche; fiu de pastor, teolog, filosof şi ideolog.

Förster, Bernhard – cumnatul lui Nietzsche.

Fritzsch, Ernst Wilhelm – editor.

Fritzsche, Friedrich Hermann – filolog.

Fuchs, Carl – pianist, organist, autor de lucrări pe teme muzicale.

Gast, Peter (Köselitz, Heinrich) (1854 – 1918) – prieten al lui Nietzsche; a lucrat la Arhiva Nietzsche din Weimar. Editor al scrisorilor lui Nietzsche.

Gersdorff, Carl – coleg de liceu al lui Nietzsche, fiul

unui baron local.

Jahn, Otto – filolog şi istoric muzical.

Krug, Gustav – coleg de şcoală al lui Nietzsche.

Leutsch, Ernst – filolog.

Meysenbug, Malwida von – intelectuală germană filofranceză aparţinând cercului din jurul lui Jules Michelet.

Monod, Gabriel – istoric francez.

Monod, Olga – soţia lui G. Monod, fiica scriitorului şi revoluţionarului rus A. Herzen.

Nietzsche, Elizabeth (Forster) – sora lui Nietzsche.

Nietzsche, Franziska – mama lui Nietzsche.

Overbeck, Franz (1837 – 1905) – teolog protestant, profesor de istoria Bisericii. Prieten cu Nietzsche, sub influenţa căruia, ca şi a lui Schopenhauer, a luat o poziţie critică faţă de creştinism. După părerea lui, singurele elemente bune ale creştinismului erau predicile lui Iisus şi monahismul strict inspirat de ele. Principala lui contribuţie au constituit-o comentariile literare pe marginea textelor biblice şi a scrierilor Sfinţilor Părinţi.

Pinder, Wilhelm – coleg de şcoală al lui Nietzsche, fiul unui consilier guvernamental local.

Raabe, Hedwig – actriţă.

Ritschl, Friedrich Wilhelm – filolog, profesor al lui Nietzsche la Bonn şi Leipzig.

Rohde, Erwin (1845 – 1898) – istoric şi filolog elenist, autorul unei celebre istorii a miturilor şi credinţelor la vechii greci. Prieten apropiat al lui Nietzsche.

Salomé, Lou Andreas (1861 – 1937) – fiica unui general rus, căsătorită cu orientalistul Fr. C. Andreas; scriitoare, prietenă cu Nietzsche şi Rilke, în 1911 a intrat în legătură cu cercul de la Viena al psihanaliştilor şi cu Freud.

Seydlitz, Reinhard – pictor şi scriitor.

Wagner, Cosima (1837 – 1930) – fiica lui Fr. Liszt şi a contesei d'Agoult. Căsătorită cu H.v. Bülow, apoi cu Richard Wagner. După moartea acestuia a preluat conducerea artistică a festivalurilor de la Bayreuth.

CUPRINS

Prefaţă 5
Aforisme postume (*anii ’80*) 15
Scrisori 105
Către Gustav Krug şi Wilhelm Pinder, 14 ianuarie 1861.107
Către Elizabeth Nietzsche, nov. 1861.109
Către Franziska şi Elizabeth Nietzsche, 5 decembrie 1861.111
Către Franziska Nietzsche, 2 mai 1863.112
Către Gustav Krug şi Wilhelm Pinder, 12 iunie 1864.114
Către Rudolf Buddensieg, 12 iulie 1864.116
Către Franziska şi Elizabeth Nietzsche, decembrie 1864.118
Către Carl von Gersdorff, 25 mai 1865.120
Către Elizabeth Nietzsche, 11 iunie 1865.123
Către Carl von Gersdorff, 7 aprilie 1866.128
Către Hedwig Raabe, iunie 1866.131
Către Franziska şi Elizabeth Nietzsche, iunie 1866.132
Către Carl von Gersdorff, august 1866.134
Către Paul Deussen, septembrie 1866.139
Către Carl von Gersdorff, 16 ianuarie 1867.140
Către Carl von Gersdorff, 6 aprilie 1867.143
Către Erwin Rohde, 3 noiembrie 1867.147
Către Erwin Rohde, 1 – 3 februarie 1868.152
Către Paul Deussen, octombrie 1868.157
Către Erwin Rohde, 22 şi 28 februarie 1869.159
Către Carl von Gersdorff, 11 aprilie 1869.162
Către Richard Wagner, 22 mai 1869.164
Către Carl von gersdorff, 28 septembrie 1869.165

Către Carl von Gersdorff, 7 noiembrie 1870.169
Către Erwin Rohde, 29 martie 1871.171
Către Carl von Gersdorff, 18 noiembrie 1871.173
Către Erwin Rohde, 21 decembrie 1871.175
Către Erwin Rohde, februarie 1872.177
Către Carl von Gersdorff, 5 octombrie 1872.180
Către Erwin Rohde, 25 octombrie 1872.182
Către Richard Wagner, noiembrie 1872… 184
Către Malwida von Meysenbug, 20 decembrie 1872.187
Către Carl von Gersdorff, 5 aprilie 1873.190
Către Carl von Gersdorff, 1 aprilie 1874 f… 192
Către Malwida von Meysenbug, 2 ianuarie 1875… 1.94
Către Erwin Rohde, 28 februarie 1875.196
Către Richard Wagner, 24 mai 1875.198
Către Carl von Gersdorff, 21 iulie 1875… 200
Către Malwida von Meysenbug, 11 august 1875.203
Către Carl von Gersdorff, 13 decembrie 1875.204
Către Malwida von Meysenbug, 14 aprilie 1876.206
Către Erwin Rohde, 23 mai 1876.207
Către Richard Wagner, 27 septembrie 1876.209
Către Carl Fuchs, iulie 1877.211
Către Paul Deussen, august 1877.213
Către Erwin Rohde, 28 august 1877.214
Către Malwida von Meysenbug, 3 septembrie 1877.216
Către Reinhart von Seydlitz, 4 ianuarie 1878.217
Către Peter Gast, 31 mai 1878 (218
Către Malwida von Meysenbug, 11 iunie 1878.219
Către Mathilde Maier, 15 iulie 1878.220
Către Carl Fuchs, vara 1878.221
Către Peter Gast, 5 octombrie 1879.223
Către Malwida von Meysenbug, 14 ianuarie 1880.225

Către Peter Gast, 18 iulie 1880… 226
Către Franz Overbeck, 30 iulie 1881.228
Către Peter Gast, 14 august 1881.228
Către Lou von Salomé, 10 iunie 1882.230
Către Peter Gast, 13 iulie 1882.231
Către Erwin Rohde, 15 iulie 1882… 232
Către Jacob Burckhardt, august 1882.234
Către Lou von Salomé, august 1882.234
Către Louise Ott, septembrie 1882.235
Către GottfrâED Keller, 26 septembrie 1882.235
Către Franz Overbeck, octombrie 1882.236
Către Heinrich von Stein, decembrieT882.237
Către Franz Overbeck, 11 februarie 1883.239
Către Paul Deussen, 16 martie 1883.240
Către Jacob Burckhardt, iunie 1883.241
Către Carl von Gersdorff, 28 iunie 1883, 242
Către Malwida von Meysenbug, august 1883.243
Către Peter Gast, august 1883.245
Către Erwin Rohde, 22 februarie 1884.246
Către Franziska şi Elizabeth Nietzsche, 21 martie 1885.
v 247
Către Jacob Burckhardt, 22 septembrie 1886.249
Către Peter Gast, 21 ianuarie 1887.250
Către Franz Overbeck, 23 februarie 1887.252
Către Peter Gast, 7 martie 1887.253
Către Malwida von Meysenbug, 12 mai 1887.256
Către Hippolyte Taine, 4 iulie 1887.258
Către Peter Gast, 27 octombrie 1887.259
Către Erwin Rohde, 11 noiembrie 1887.261
Către Jacob Burckhardt, 14 noiembrie 1887.262
Către Georg Brandes, 2 decembrie 1887.263
Către Georg Brandes, 19 februarie 1888.265

Către August Strindberg, 7 decembrie 1888.267
Indice explicativ de nume la *Scrisori* 269

Există o zonă în care viaţa, personalitatea şi opera unui mare autor se întrepătrund, luminîndu-se reciproc: e genul jurnalului, corespondenţei, însemnărilor — nedestinate, în fond, publicului. Dar publicul este adesea mai fascinat de această operă secundă decît de opera însăşi.

Iată zona în care se plasează volumul de faţă. Publicate postum, aceste aforisme şi scrisori au revoluţionat imaginea convenţională despre Nietzsche şi epoca sa: atît imaginea publicului, cît şi a criticilor mai recenţi ai filozofului. Căci scrisorile acestea, cuceritoare prin francheţe şi spontaneitate, bogate în anecdotică şi pitoresc, aruncă o lumină nouă asupra personalităţii şi creaţiei lui Nietzsche. După cum întregesc portretul altor personalităţi ale vremii — al lui Richard Wagner, de pildă — şi reconstituie atmosfera politică şi culturală din Germania şi Elveţia celei de-a doua jumătăţi a secolului al XIX-lea.

Născute în altă epocă, multe din observaţiile cuprinse în corespondenţa şi aforismele lui Nietzsche sînt totuşi extrem de actuale; intuiţiile sale se dovedesc a fi fost profetice.

LEI 280
ISBN 973-28-0301-0